

ସୁଗାଢ଼ଙ୍କାର ନାଉରୀ

ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର
ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର ନାଉରୀ

ସମ୍ପାଦନା

ଡଃ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର
ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

କଟକ ଟ୍ରେଡିଂ କମ୍ପାନୀ

ଫୁଟାଡ଼ଜାର ନାଉରୀ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସଂପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା
ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନୀ

ସମ୍ପାଦନା :

ଡଃ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର
ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ :

କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କମ୍ପାନୀ
ବାଲୁ ବଜାର, କଟକ - ୨

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ :

ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା, ୨୦୦୦

ଅକ୍ଷର ସଜ୍ଜା :

ଆନନ୍ଦ ଗ୍ରାଫିକ୍ସ କଟକ - ୯

ପ୍ରଚ୍ଛଦ :

ଶ୍ରୀ ଅସିତ୍ ମୁଖାର୍ଜୀ

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୯୦.୦୦

ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା

୧. ବିରାଟ ପ୍ରତିଭାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କାହାଣୀ	: ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର	୧
୨. ବହୁରୂପୀ ରାମବାବୁ	: ଡଃ ପୁଲିନ ବିହାରୀ ରାୟ	୧୦
୩. ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର ନାଉରୀ	: ଡଃ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୨୨
୪. ସ୍ମୃତି ସେ ଯେ କଥା କହେ	: ରସିକଚନ୍ଦ୍ର ଭିକାରୀ ରଥ	୩୧
୫. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନ	: ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର	୪୧
୬. ହସାନା ମୁଁ ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଡଃ ରଘୁକର ଚଢ଼ାନି	୪୪
୭. ରସସ୍ରଷ୍ଟା ପତୁରାନନ୍ଦ	: ବ୍ରଜନାଥ ରଥ	୫୮

ସାହିତ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ଓ ସାଧନା

୮. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ ରସ	: ଡଃ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର	୭୨
୯. ପତୁର+ଆନନ୍ଦ=ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଡଃ ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା	୮୬
୧୦. ମାନବତାବାଦ ଓ ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଡଃ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ରଥ	୯୪

ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର କେତୋଟି ଦିଗ

୧୧. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲାଳିକା :		
ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ	: ଡଃ ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି	୯୭
୧୨. ପମାଲୋଚକ ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଡଃ ଅଜୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୦୭
୧୩. ନାଟ୍ୟକାର ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଚରଣ ନାୟକ	୧୧୬
୧୪. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ :	ଭୋଟ	
ସନତ୍ ରାୟ		୧୨୫
୧୫. ନବଜିଆ : ଏକ ବିହଙ୍ଗମ ଦୃଷ୍ଟି	: ଅଧ୍ୟାପକ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ନାୟକ	୧୩୦
୧୬. ରସସ୍ରଷ୍ଟା	: ଡଃ କୁଳମଣି ରାଉତ	୧୩୭
୧୭. ଜନ୍ମାନ୍ତରର ସାରଳାଦାସ ଓ ସାହି ମହାଭାରତ	: ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର	୧୫୫
୧୮. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତା ଓ ସମାଲୋଚନା	କବିବର ପରିଡ଼ା	୧୬୨
୧୯. ନିଦାବେହେଲ ଏକ ମୂଲ୍ୟାୟନ	: ଶ୍ରୀନିବାସ ରାୟ	୧୬୯
୨୦. ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଏକ ଅନ୍ତଃସୂଚକ ଦିଗ : ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର	: ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର	୧୭୪

ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ :

୨୧. ଚିରକୁମାର ପତୁରାନନ୍ଦ	: ଡଃ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ	୧୮୦
୨୨. ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ	: ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୮୩
୨୩. କବି ଲଢ଼େଇର କବି	: ରାଇମୋହନ ଦାସ	୧୮୫
୨୪. ତଗରର ଭାଗ୍ୟନିୟତା	: ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର	୧୮୬
୨୫. ବାଇଆ ରଜା	: ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି	୧୮୯
୨୬. ବ୍ରହ୍ମକୁ ନ ଦେଖିବାଯାଏ... !!	: ପ୍ରଫେସର ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ	୧୯୦
୨୭. ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ପ୍ରାଣ	: ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମହାନ୍ତି	୧୯୨
୨୮. ସାର୍ଥକ ଜୀବନ	: ଡଃ ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୯୩
୨୯. ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ	: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	୧୯୫
୩୦. ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ	: ବଟ ବିହାରୀ ଦାସ	୨୦୦
୩୧. ଜୟ ପତୁର	: ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଣ୍ଡା	୨୦୩

ସ୍ମୃତି କହେ କଥା

୩୨. କାହିଁ କାହିଁ ଗଲା ସେ'ତ		
ହସାଇ ହସାଇ	: ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୦୭
୩୩. ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୂଜାର	: ଦୁର୍ଗାମାଧବ ମିଶ୍ର	୨୧୧
୩୪. ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର ଗଙ୍ଗା ଯାତ୍ରା	: ବଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୧୪
୩୫. ବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ	: ଡାକ୍ତର କାଳୀପଦ ଦାସ	୨୧୯
୩୬. ପିଲା ଦିନର ସାଙ୍ଗ	: ବାଞ୍ଛାନିଧି ହୋତା	୨୨୧
୩୭. ସାହି ମହାଭାରତର ବ୍ୟାସ...	: ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟାନାଶ	୨୨୨
୩୮. ବହି ପାଇଛି	: ଜଣ୍ଟିସ୍ ରଞ୍ଜନାଥ ମିଶ୍ର	୨୨୬

କବି କଲମରେ

୩୮. ପତୁରାଷ୍ଟକ	: ଭଗବାନ ନାୟକବର୍ମା	୨୨୭
---------------	-------------------	-----

ଶୁଆ ମୁହଁରେ ଶୁଆକଥା

୩୯. ମୋ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ	: ପତୁରାନନ୍ଦ	୨୨୯
-----------------------	-------------	-----

ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କେତୋଟି ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା

୪୦. ପାଇଖାନା	୨୩୪
୪୧. ଶାଢ଼ୀ ବୁଲଇ କଳି	୨୩୬
୪୨. ମଚକା	୨୩୮

ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ଅନ୍ତରାଳେ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଠିକିତମ 'ଜୟନ୍ତୀରେ ଏକ ଅଭିନୟନିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଆୟୋଜନ ଆମେ କରିଥିଲୁ । ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅନୁରୋଧ ପତ୍ର ପଠାଇ ଲେଖା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲୁ ଲେଖକମାନେ ଯଥା ସମୟରେ ଲେଖା ପଠାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେତେକ ଲେଖା ଦେଲେ, କେତେକ ନାଉବ ରହିଲେ । ଠିକିତମ ଜୟନ୍ତୀ ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲା, ଅଭିନୟନିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ପାଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

୧୯୯୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୬ ତାରିଖରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ଏହି ମହାନ ସାହିତ୍ୟସାଧକଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଭିନୟନିକା ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏବେ ସ୍ମରଣିକା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଡଃ. ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲେଖାଟି ଦେଇଥିଲେ ତାହାର ଶୀରୋନାମା ରଖିଥିଲେ 'ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ନାଉରୀ' । ଏହି ନଆଁଟି ସ୍ମରଣିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଇଁ ବେଶ ଉପଯୋଗୀ ମନେକରି ସ୍ମରଣିକା ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଦେଲୁ 'ଫୁଟା ତଙ୍ଗାର ନାଉରୀ' ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପୁସ୍ତକର ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି 'ମୋ ଫୁଟା ତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ' । ସେହି ଫୁଟା ତଙ୍ଗାରେ ଗଲାବେଳେ ସେ କେମିତି ତଙ୍ଗାରୁ ପାଣି କାଢ଼ି କାଢ଼ି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ ସେ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ଫୁଟା ତଙ୍ଗାର ନାଉରୀ । ସତରେ ସେ ତଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା, ନାଉରୀ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ । ଯାହାକୁ କୂଳରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଆମକୁ ଦୀର୍ଘ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ସମୟ ଲାଗିଗଲାଣି ।

ଏହି ସ୍ମରଣିକା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏପରି କେତେକଟା ଲେଖକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ଯଥା ଶ୍ରୀ. ବାଞ୍ଚାନିଧି ହୋତା, ତାନ୍ତର ପୁନିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ତାନ୍ତର କାଳୀପଦ ଦାସ ପ୍ରମୁଖ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ହେଲେଣି । ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ଅନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଲେଖା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତରେ

ଦୁର୍ଲଭ ହେବ । ଏହାଛଡ଼ା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କେତୋଟି ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା ଏଥିରେ ସନ୍ଧିବେଶିତ କରାଯାଇଛି ।

ଏହି ସ୍ମରଣିକା ପୁସ୍ତକଟିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଅନେକ ଅନାଲୋଚିତ ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦପ୍ରେମୀ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ଆମୋଦ ପ୍ରଦାନ କରିବ ବୋଲି ଆମେ ଆଶା କରୁଛୁ ।

ପୁସ୍ତକର କଳେବର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହେଉ ବା ମୁଦ୍ରଣର ବ୍ୟୟ ବହୁଳତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହେଉ ଆମ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଅନେକ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ନିକଟରୁ ଫେରିଆସିଛି । ପୁରୀ ଡଙ୍ଗାଟିକୁ କୂଳରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟାକୁଳ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟମାନେ ଦୂରେଇ ଗଲାବେଳେ, କୂଳକୁ ଟାଣିଆଣିବାକୁ ସାହସ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କମ୍ପାନୀର ସଭାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାର ମିଶ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀ ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ମିଶ୍ର । ସେମାନଙ୍କୁ ଆମର ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛୁ ।

ଡଃ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର
ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା

ତା ୩-୭-୨୦୦୦

କଟକ

ବିରାଟ ପ୍ରତିଭାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କାହାଣୀ

ଡଃ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

(ଲେଖକ ପଦୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା (ପିତୃବ୍ୟ ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର) ଏବଂ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ପଦୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସହ ଅଜାଜୀଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ । ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ପରିପୁରକ ।)

୧୯୧୫ ସାଲ ଜୁନମାସରେ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜଧାନୀ କଟକନଗରର ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ବସ୍ତିରେ ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପରିବାରରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ୍ ପଦୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମ । ସେହି ପରିବାରର କୌଳିକ ଧନ୍ଦା ଥିଲା କବିରାଜି ବା ବୈଦ୍ୟବୃତ୍ତି । ସେହି ବୃତ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରପିତାମହ, ପିତାମହ ଓ ପିତୃବ୍ୟ ଆଦି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରି ସେହି ବିରାଟ ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରଟିର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସୁଚ୍ଛଳ କରିଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଏହି ପରିବାରର ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର (ଲୋକମୁଖରେ ବୁଧ୍ ମିଶ୍ର ନାମରେ ପରିଚିତ) ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଭଗିନୀ ସାବିତ୍ରୀ କଟକ ନିକଟସ୍ଥ ଛତିଆ ଗ୍ରାମର ନନ୍ଦ ପରିବାରରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ପିଲାଦିନଠାରୁ ସୁଚ୍ଛଳ, ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ସ୍ୱେଦ ସୋହାଗଭରା ପରିବେଶରେ ବଢ଼ିଥିବାରୁ ଦୈନ୍ୟ, ସଂଘର୍ଷ ବା ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମଠାରୁ ସେ ବହୁ ଦୂରରେ ଥିଲେ ।

ଏହି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମିଶ୍ରପରିବାରରେ କିଛି ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବାଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ଏସବୁ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭାବ କିଛି ନଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ ପଠନ ବା ସୃଷ୍ଟିର କୌଣସି ସୁଦୂର ଆଭାସ ବା ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରେ ନଥିଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଆଦୌ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ବାସୁ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସଂଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ରହିଥିଲା । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ତାଙ୍କର ରହିଥିଲା ଏକ ଋଜୁନାମ୍ରବଣ ମନ । ଏଇ ମନ ନେଇ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ସେ ଅତ୍ୟଧିକ ଆକର୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ । ନୂଆ ହୋଇ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ଯାତ୍ରାବାହୀ ବସ୍ ବା ନିର୍ବାକ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କ ଶିଶୁମନରେ ଯେଉଁସବୁ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ଚିନ୍ତାର ଉଦ୍ରେକ ହେଉଥିଲା, ସେହିସବୁ ସ୍ମୃତିକୁ ସେ ବଂଧୁମହଲରେ ବାରମ୍ବାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି

ମୌଳିକ ଜିଜ୍ଞାସା ହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତାଙ୍କୁ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ପ୍ରବଳ ଆକର୍ଷିତ କରିଥିଲା । ଯୌବନ କାଳରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯନ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା, ତାର ଖୋଲିବା, ଯୋଡ଼ିବା କୌଶଳକୁ ଭଲଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସୁବିଧା ପାଇଲେ ସେସବୁ ନିଜ ହାତରେ କରୁଥିଲେ । ଏପରିକି ବହିରୁ ଏରୋନଟିକାଲ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବା ବ୍ୟୋମଯାନ ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ଓ ତାହାର ଟିକିନିଖି ଅଂଶବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖକରି କହୁଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜକୁ ଅତି ନିକଟରୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ଆକର୍ଷଣଟି ଥିଲା ସେନାବାହିନୀ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ମାର୍ଚ୍ଚିତ ଓ ପ୍ୟାରେଡ଼ କୌଶଳ, ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅହେତୁକ କୌତୂହଳ । ସେ କହୁଥିଲେ — ମୁଁ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛି । ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ସମ୍ଭବତଃ ମୁଁ ଜଣେ ସୈନିକ ଥିଲି ଏବଂ ଏ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ସୈନିକ ହେବାର ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟରେଖାର କିଛି ଅଦଳବଦଳ ହୋଇ ତାହା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବେଳକୁ ସେ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧର ଦୈନନ୍ଦିନ ବିବରଣୀକୁ ସେ ଯେ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହର ସହ କେବଳ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ସୈନିକ ପୋଷାକ ପରିହିତ ନାଜି ଶାସକ ହିଟଲରଙ୍କ ଶରୀର ଓ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ସବୁ ମଧ୍ୟ ନିଜ ସ୍ଵଭାବସୁଲଭ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଶୈଳୀରେ ବାରମ୍ବାର ଅଙ୍କନ କରୁଥିଲେ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ବା କାର୍ଟୁନ ଆଙ୍କିବା ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ଝୁଙ୍କ । ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ବେଳେ ସେ ଡ୍ରଇଂରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଥମ ହେଉଥିଲେ । ରାଜନୀତି ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ତୃଳିକା କେବଳ ଯେ ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରିଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର କଳାକାରମାନଙ୍କର ଘୋର ଅଭାବ ଥିବା ବେଳେ ସେ ଅନେକ ତରୁଣ କଳାକାରଙ୍କୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ପରିଶେଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ଵୀକାର କରି ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ଥରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଏକ ଏକକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରାଙ୍କନ ପ୍ରତିଭା ସଂପର୍କୀୟ ଏକ ଲେଖା ଏହି ସଂକଳନରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇଛି । ତରୁଣ ବୟସରେ ସଂଗୀତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର କେତେକ ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଥିବା ପ୍ରତିଭାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ସେ ବେହେଲା ବାଦନ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାଧି ଜନିତ

ଅଙ୍ଗହାନୀ କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସଂଗୀତ ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଥିଲା ବେଳେ କେତୋଟି ବିଷୟରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ସେହି ଅଶ୍ରଦ୍ଧାର ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ ରାଜନୀତି ଓ ସାହିତ୍ୟ । ତାଙ୍କର ତରୁଣ ବୟସରେ ଯେତେବେଳେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ଭାରତଛାଡ଼ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକର ପ୍ରାଣକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଥିଲା ଏବଂ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅନେକ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ସକ୍ରିୟ ରାଜନୀତିରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ରାଜନୀତି ପ୍ରତି ଥିଲା ବିତୃଷ୍ଣା ଓ କିଛିଟା ଭୟ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ କୌଣସି ସମୟରେ ଏକ ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେ ନିଜ ଗୃହ ନିକଟ କୌଣସି ଛକର କାନ୍ଥରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଭାରତ ଛାଡ଼ ବୋଲି ଗୁପ୍ତରେ ଲେଖିଦେଇ ଭୟରେ ସେ ବାଟଦେଇ କେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ନଥିଲେ ବୋଲି ନିଜ ଜୀବନୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାର ବସ୍ତୁଥିଲା ସାହିତ୍ୟ । ବିଜ୍ଞାନ, ଲଳିତକଳା ଓ କାରିଗରି ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥାବାନ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟକୁ ଧନୀ ଅଳସୁଆ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏକ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀ ବୋଲି ବିଚାର କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ନିଜ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆକର୍ଷଣକୁ ଜଳାଂଜଳି ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ତାହା ନିମ୍ନରେ ସୂଚିତ ହେଉଛି ।

୧୯୩୧ ମସିହାରେ ସେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରବେଶିକା ପାଶ୍ କରି ସେ ସମୟର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ବୋଧହୁଏ ନିର୍ବିବାଦରେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହୀ ଯୁବକର ରୁଚି ବୋଧହୁଏ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ଅନୁକୂଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଚାରିବର୍ଷର ଏହି ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଇଁ ଦୀର୍ଘ ଆଠବର୍ଷ ବ୍ୟୟ କରି ୧୯୩୮ରେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ସେ ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି. ପାଶ୍ କଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପାଠ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମରେ ଏମ୍.ବି.ବି.ଏସ୍. ପାଶ୍ କରି ଚିକିତ୍ସା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାହା ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି. ପାଶ୍ ପରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦୁର୍ବିସୟ ବିପତ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ କୁଷ୍ଠବ୍ୟାଧିର ସଂକ୍ରମଣ ଦେଖାଦେଲା । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ବର୍ଷର ବ୍ୟବଧାନରେ ତାଙ୍କର ପିତା, ପିତାମହ ଓ ସେହି ବିରାଟ ପରିବାରର ଏକମାତ୍ର ପୋଷଣକାରୀ ମୁଖ୍ୟ ଓ

ଅଭିଭାବକ ପିତୃବ୍ୟ (କକେଇ) ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ର ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗକରି ଗଲେ । ସମଗ୍ର ପରିବାର ସହ ତାଙ୍କର ଜୀବନଧାରୀ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ହୋଇଯିବାକୁ ବସିଲା । ଏ ସବୁ ଘଟିଗଲା ୧୯୩୪ ରୁ ୧୯୫୧ ମଧ୍ୟରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ଆବିଷ୍କୃତ ଔଷଧ ଓ ଚିକିତ୍ସା ପଦ୍ଧତି ଫଳରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାଧିର ଉପଶମ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ କାରଣ ବଶତଃ ସେ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ରୋଗର ଉପଶମ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୁଷ୍ଠବ୍ୟାଧି ସମ୍ପର୍କରେ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ରହିଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାମୟ କାଳିମା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା, ତାହା ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତିପଥକୁ ବନ୍ଧୁର କରିଦେଲା । ଏହି ଦୁଇ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ସେ ବିବାହ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଚାକିରି ବା ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ ଆଦି କୌଣସି ଅର୍ଥାଗମର ପଛା ଧରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା, ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟା, ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ଅଭିନୟ, ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ଆଦି ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଭାବାନ ବ୍ୟକ୍ତି ସେସବୁର ସୁଦୃଢ଼ଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲେ । ପରିବାରର ଏହି ଗେହ୍ଲାପୁଅଟିର ଜୀବନ ହାହୁଡ଼ାଶମୟ, ମରୁଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ଦୁଃଖଦ ପରିସ୍ଥିତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ଥିଲା ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଶାପ; କିନ୍ତୁ ପରୋକ୍ଷ ଆଶୀର୍ବାଦ । କାରଣ, ଏହିସବୁ ଘଟଣା ପରେ ନିଜର ବୈତିତ୍ର୍ୟହୀନ ନିଷର୍ଗ ଜୀବନଧାରାର କିଛି ଅଂଶର ଉପଯୋଗ ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ମନ ଦେଲେ, ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା ଦିନେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅତି ଅନାକର୍ଷଣୀୟ । ଦୁଃସ୍ଥିତିର ପଙ୍କମଧରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭାର କୁସୁମ ବିକଶିତ ହେଲା । ଜୀବନର ଯେଉଁ ପଥ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ସେ ଗତିକରି ଚାଲିଥିଲେ, ତାହା ଯଦି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହଯାତୀଙ୍କ ପରି ଜଣେ ବଡ଼ ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ, ବିପୁଳ ଧନ ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥାନ୍ତେ, ବିବାହ କରି ଏକ ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥାନ୍ତେ, ନଗରର କିଛି ଅଭିଜାତଙ୍କ ଗହଣରେ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଅଗଣିତ ଜନଗଣଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ର ଚିରନ୍ତନ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରିପାରିନଥାନ୍ତେ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଏ ମାସିକ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ‘କବିଲଢ଼େଇ’ ନାମକ ଏକ ଧାରାବାହିକ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ବା ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ଗୁଚ୍ଛ ରୂପରେ ୧୯୪୭ରୁ ୧୯୪୯ ମଧ୍ୟରେ । ସେତିକିବେଳୁ ସେ ନିଜ ଛଦ୍ମ ନାମ ରଖିଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । କାରଣ କସ୍ତୁରୀ ମୃଗପରି ସେ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ

ଲୁକ୍କାୟିତ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରତିଭା ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ଥିଲା ତାଙ୍କପରି ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସାହିତ୍ୟିକ ହେବାର ଔଷଧ୍ୟ ଲାଗି ସମ୍ଭବତଃ ଉପହସିତ ହେବ । ଯଦି ସେପରି ହୁଏ, ମଧ୍ୟ କବି ଯଶପ୍ରାପ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଉପହସିତ ହୁଏ, ତେବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ତ ସେ ଉପହାସରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଯିବେ । ତେଣୁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଟି ଥିଲା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର ଆତ୍ମରକ୍ଷାର କବଚ ବା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କବିଙ୍କ ‘ଦୈନ୍ୟବୋଧୁକା’ର ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ।

୧୯୫୩ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତି ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକ୍ତା ଚିତ୍ରକର’ । ଯେକୌଣସି ନବୀନ ଲେଖକଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକାଶନଟି ପାଇଁ ବହୁ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଦ୍ଵାରସ୍ଥ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ଓ ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ପ୍ରକାଶକ (ସେ ସମୟର ‘ଭାରତାବିହାର’ ପ୍ରକାଶନସଂସ୍ଥାର ମାଲିକ) ତ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ଦେଖି ତା ଉପରେ Why such a poor attempt (ଏପରି ଅଧମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କାହିଁକି) ବୋଲି ମତ ଲେଖି ଫେରାଇଦେଲେ, ଶେଷକୁ ନିଜର କିଛି ପୈତୃକଭୂମି ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଧନରେ ବହିଟିକୁ ନିଜେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପ୍ରଚାର ଓ ବିକ୍ରୟ ମାଧ୍ୟମର ଅଭାବରୁ ବହିଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇ ମଧ୍ୟ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରି ନଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କଲାପରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାଶକ ଏହାର ବହୁ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କଲେଣି । ଓଡ଼ିଆରେ ଏହା ଏକ କ୍ଲାସିକ୍ ଉପନ୍ୟାସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଶିକ୍ଷାସଂସ୍ଥାର କୌଣସି ପାଠ୍ୟ ତାଲିକାରେ ଏହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନପାଇ ପାରି ନାହିଁ ।

‘ନାକ୍ତା ଚିତ୍ରକର’ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରଠାରୁ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପ, କବିତା, ରମ୍ୟରଚନା ସୃଷ୍ଟି କରି ଚାଲିଲା ଯାହାକି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକପ୍ରିୟ ଲେଖକ ଭାବରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ଶୁଣାଯାଏ କେତେକ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକ କେବଳ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିବାରେ ପତ୍ରିକାଟିଏ କିଣୁଥିଲେ । ସେହି ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ସଂକଳିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ୩୦ ଖଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ବହୁବାର ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଛି ଯାହାର ତାଲିକା ଏହି ସଙ୍କଳନରେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି, ତାଙ୍କର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶନର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ କାରଣ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲୁପ୍ତ । ଗୋଟିଏ ଆଖିରେ ଥିବା ସାମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିରେ, ସ୍କୂଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକାତର ସାହାଯ୍ୟନେଇ, ଅନ୍ଧାର ଘରଟି ମଧ୍ୟରେ, ଟେବୁଲ୍ ଲ୍ୟାମ୍ପର

ତୀବ୍ର ଆଲୋକ ତଳେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ସେ ଯେଉଁ ଲେଖାସବୁ ଲେଖୁଥିଲେ ସେସବୁକୁ ଆଉଥରେ ନକଲ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନଥିଲା । ତେଣୁ ମୂଳ ଲେଖାଟିକୁ ସେହିପରି ଭାବରେ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଯଦି ଦୈବାର୍ ସେ ଲେଖାଟି ହଜିଯାଏ କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ପତ୍ରିକାଟି ତାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ନହୁଏ (ଯାହାକି ଅନେକ ସମୟରେ ଘଟେ) ତେବେ ନିଜ ସୃଷ୍ଟିରୁ ନିଜେ ସେ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ । କ୍ରମେ ତାହା ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିରୁ ମଧ୍ୟ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଉଥିଲା ।

ବୟସ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ପାରିବାରିକ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅନିଶ୍ଚିତ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଶଙ୍କା ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଗଲା । ସେଥିରେ ସେ ବେଳେବେଳେ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଭାବ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ହେଉଥିଲା । ଅସମ୍ଭବ ଭାବରେ ବନ୍ଧୁସ୍ନେହୀ ସେ । ସବୁ ଶ୍ରେଣୀ, ସ୍ତର ଓ ବୟସର ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମେଳରେ ଥିଲେ ସେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହୋଇଉଠନ୍ତି ଏବଂ ସେଇମାନଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟରୁ ସେ ନିଜ ଗନ୍ତର ଖୋରାକ ଯୋଗାଡ଼ କରି ନିଅନ୍ତି । ମୁରାରି ଜେନା, ରବି ସିଂ, ରବି ମହାପାତ୍ର, ପରମାନନ୍ଦ ଅଧିକାରୀ, ବୈଷ୍ଣବ ସାମଲ, ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଜଣା ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଗନ୍ତର ଚରିତ୍ର ହୋଇ ବ୍ୟଙ୍ଗବିହୃତର ଶିକାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଭଲ ରୂପେ ଚିହ୍ନି ଥିବାରୁ ସେସବୁକୁ ଗୌରବ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଉଥିଲେ ।

ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା ବସ୍ତି ଅଞ୍ଚଳର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଓ ପରିବେଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତିତ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ସମୟରେ ତାହା କଟକ ସହରର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ବସତି ଥିଲା । ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ବଢ଼େଇ, ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ, କରତିଆ, ଦିନମଜୁରିଆ, ଛୋଟଦୋକାନୀ, ଗୁଲିଗଞ୍ଜେଇଆ, ଚୋରାମଦବିକାଳି । ମିଶ୍ରପରିବାର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ କଟକ ନଗରର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ । କିଛି ଧରିମାଣରେ ଅଭିଜାତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଗଣ୍ୟ । ସମଗୋଷ୍ଠୀର ବାଲ୍ୟବଂଧୁଙ୍କ ଅଭାବରୁ ହେଉ ବା ନିଜର ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ଉଦାରତାରୁ ହେଉ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବସ୍ତିର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ବାଳକ ଓ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସଂପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା, କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସେ ନିଜ ରଚନାମାନଙ୍କରେ ବହୁଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସମାଜ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଚିକିନିଷ୍ଟ ଅନୁଧ୍ୟାନ ତାଙ୍କ ଗନ୍ତରେ ରହିଛି । ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗନ୍ତରୁଦ୍ଧିକର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ବିଷୟ ଓ ଚରିତ୍ର କଟକ ନଗର ଓ ଆଖପାଖର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ତା'ର କାରଣ ହେଉଛି ସେ ନିଜ ଜନ୍ମସ୍ଥଳୀ କଟକ

ନଗରର ୨୫/୩୦ କିଲୋମିଟର ପରିଧି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗାଁଗହଳି ଛଡ଼ା ବାହାର ଦୁନିଆ ଆଉ କିଛି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବ୍ୟାପକ ହୋଇନପାରି ଗଭୀରତର ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଛୋଟଛୋଟ ବିଷୟରୁ ବା ଘଟଣାମାନଙ୍କରୁ ସେ ସୁନ୍ଦର ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଗନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟକ୍ତିଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଦୌ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଆଜ୍ଞାକାରିକ ଗାନ୍ଧୀରେ — ନେତ୍ରବନ୍ତ ବିକାରଭ୍ୟାଂ ଜ୍ଞାୟତେତର୍ଗତଂ ମନଂ । ମଣିଷର ମୁଖ ଚକ୍ଷୁର ଭାବ ଦର୍ଶନରେ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ହାନି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅସମର୍ଥ ଥିବାରୁ କାହାର ଅନ୍ତରାଳ୍ୟର ସଂଧାନ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟ ଥିଲା । ମଣିଷର ତୁଣ୍ଡର କଥା ତା ଚରିତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ ଦେବା ଅପେକ୍ଷା ବିଭ୍ରାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିକରେ ଅଧିକ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ସେହି ଭ୍ରାନ୍ତିର କବଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ନିଜ ସାହିତ୍ୟ କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ । ଆଦ୍ୟ ଜୀବନର ସରଳ ହୃଦୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଣିଷକୁ ଚିହ୍ନିନପାରି ଚାଟୁକାରମାନଙ୍କ ଜାଲରେ ପଡ଼ି ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହୋଇଯିବା ପରେ ଗଭୀର ଅନୁତାପରେ ଦସ୍ତୀଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ଆଉ ଭୁଲ ସୁଧାରିବାକୁ ସମୟ, ସୁଯୋଗ ବା ସାହସ ପାଇନାହାନ୍ତି । ଫଳରେ ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ମଣିଷକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଆଦ୍ୟରଚନା, ବିଶେଷକରି ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସରେ ଯୁବକଯୁବତୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ସଂପର୍କର ସାମାନ୍ୟ ଆଭାସ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରଚନାରେ ପ୍ରେମ ବା ଯୌନ କାମନାର ଚିତ୍ର ଆଦୌ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଗନ୍ତଗୁଡ଼ିକରେ ନାରୀର କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ନାହିଁ । ସେସବୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷକୈନ୍ଦ୍ରିକ । ଯେଉଁଠି ବା ନାରୀର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ତାହା ତାହା କେବଳ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗରୂପ ଦେବା ପାଇଁ ଗୌଣ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ । ସେଥିପାଇଁ କେତେକ ମହିଳା, ବିଶେଷକରି ଲେଖିକା ଓ ସମାଲୋଚିକା ତାଙ୍କୁ ନାରୀଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ଆକ୍ଷେପ ଓ କଟୁକ୍ତି କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ନିକଟରୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଜଣେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକବାଦୀ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଭବମାୟା ବୋଲି ବିଚାରକରି ସେସବୁରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ପାଇଁ ପାଠକକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସେ ଧରଣର ପୁ୍ୟରିଚାନିକ ବା ଅତିଶୃଙ୍ଖଳାବାଦୀ କୁହାଯାଇନପାରେ । ବରଂ ତାଙ୍କର କେତେକ ଗନ୍ତରେ (ଶୁଚିବାଇଜିମ୍ ସେଥିରୁ ଅନ୍ୟତମ) ଏ ଧରଣର ଅତିବିଶୃଙ୍ଖଳାବଦକୁ ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯାଇଛି । ସେ ନିଜେ

ଅବିବାହିତ ଓ ଯୌବନ ସମୟରୁ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ କୌଣସି ନାରୀସହ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଚାଲିଚଳନକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ରଣ ନାହିଁ । ନାରୀ ସମାଜ ପ୍ରତି ବିରୋଧ ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ନାରୀଟି ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆକର୍ଷଣ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ସେ ତାଙ୍କର ମାତା ।

ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ପ୍ରେମରହିତ ହେବାର ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣ ରହିଛି । ଥରେ ତଗରର ସଂପାଦକ ଗାନ୍ଧିକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଆଲୋଚନା ବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ଆଧୁନିକ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପକାରମାନେ ମନେକରନ୍ତି ଯେ ପ୍ରେମବ୍ୟାପାର ବର୍ଣ୍ଣନା ବିନା ହାସ୍ୟ ସଂଭବ ନୁହେଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହାକୁ ଏକ ଆହ୍ୱାନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ବିନା ପ୍ରେମରେ ଅତି ଲୋକପ୍ରିୟ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ ରଚନାକରିବା ନିଜ ଲେଖନୀର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହା ତାଙ୍କ ଲେଖନୀର ଏକ ମହାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ତାଙ୍କର ଆଦ୍ୟ ଲେଖକ ଜୀବନରେ ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦୁଃଖାତ୍ମକ ଓ ଗମ୍ଭୀର ଭାବର ଗଳ୍ପ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିରୁ କେତେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ରହସ୍ୟଜନକ ଭାବରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉଥରେ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ବଡ଼ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ତତ୍ପରେ ସେ ଯେଉଁସବୁ ହାସ୍ୟରସର ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି ରାଜନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ବିଷୟରେ ସଂକଳିତ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ, ସଂଗୀତ ସମ୍ପର୍କିତ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଶେଷ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଅନବଦ୍ୟ କୃତି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାକୁ ବହୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର କରିଛି । ସେ ଦୁଇଟି ହେଉଛି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଓ ‘ମୋ ପୁରୀଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ । କଟକ ସହରର ଯେଉଁ ବସ୍ତି ଜୀବନ ସହ ସେ ଅତି ପରିଚିତ ସେହି ଜୀବନକୁ ଆଧାର କରି ଏବଂ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତକର ମହାକବି ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଶୈଳୀ ଓ ଭାଷାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଅନୁସରଣ କରି ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଏକ ଅଭିନବ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଯାହାକି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ୧୯୮୫ ରେ ।

ପୁଣି ଏହାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞତାପୂର୍ଣ୍ଣ ରୋମାଞ୍ଚକର ଜୀବନ କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ‘ମୋ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱର କାହାଣୀ’ । ଏ ଉଭୟ ପୁସ୍ତକର ସମ୍ୟକ ଆଲୋଚନା ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଅନ୍ୟତ୍ର କରାହୋଇଛି ।

ମୌଳିକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ନିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ସେବା ରହିଛି । ୧୯୪୯ ଠାରୁ ୧୯୮୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ୩୪ ବର୍ଷଧରି ସେ କାତକବି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ‘ତରଙ୍ଗ’ର ପ୍ରକାଶ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନା କଟକର ତତ୍କାଳୀନ ‘ତରଙ୍ଗ ପ୍ରେସ’ ଠାରୁ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ସେ ଦୁଇଟି ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ଓ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ପାଇଁ ସେ ନିଜ ସଂଚିତ ଅର୍ଥ ଓ ଭୂମି ବିକ୍ରୟଲାଭ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦାନକରି ଏକ ବ୍ରହ୍ମ ଗଠନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟୋତ୍ସବ କରି ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟରସର ଲେଖକ ଓ କଳାକାରମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ପାଠକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟଲେଖକ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବହୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନଠାରୁ ସମ୍ମାନ ଓ ଉପାଧିମାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ବା ସାରଳା ଆଞ୍ଚଳିକ ସଂସ୍ଥାର କୌଣସି ପୁରସ୍କାର ସେ ପାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୯୯୪ର ମାର୍ଚ୍ଚ-ଅପ୍ରେଲ ମାସରୁ ସେ ଅତ୍ୟଧିକ ରୁଗଣ ହୋଇ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇପଡ଼ିବା ସଂବାଦ ଯେତେବେଳେ ସଂବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ତତ୍କାଳୀନ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସଂଭବତଃ ଲୋକଲଜାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଓ ଅତୀତ ଭୁଲର କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ସ୍ୱରୂପ ୨୯-୬-୯୪ରେ ଏକ ଅତି ତରବରିଆ ଭାବରେ ଆହୂତ ଏକ ସଂବର୍ଦ୍ଧନା ଉତ୍ସବରେ ଅନ୍ୟ ତେର ଜଣଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବା ଅବସରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ତାତ୍କାଳୀନ ଦୁସ୍ତତା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ କିଛି ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ତାହାକୁ ‘ସ୍ମୃତନ୍ତ ପୁରସ୍କାର’ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଅନିୟମିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାଉଥିବା ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ଫେନ୍ଦସନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ ହୋଇଥିଲା ।

ବହୁରୂପୀ ରାମବାବୁ

ଡଃ ପୁଲିନବିହାରୀ ରାୟ

(ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଜଣେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ସହଧ୍ୟାୟୀ ଓ ଯନିଷ୍ଠ ବଂଧୁ । ଛାତ୍ର ବୟସରେ ସେ ଜଣେ ଭଲ କ୍ରୀଡ଼ାବିତ୍ ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଜଣେ ଲେଖକ, ବିଶେଷକରି ହାସ୍ୟରସନାରେ ନିପୁଣ । ଜୀବନର ଶେଷଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇବଂଧୁଙ୍କର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସୁପ୍ରସ୍ତ ଡଃ. ଫାଲଗୁନୀ ରାୟ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଜଣେ ମୁଗ୍ଧ ଗ୍ରହ ।)

ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ରାମବାବୁ

ରାମବାବୁଙ୍କ ସହିତରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ହୁଏ, ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କଟକ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ, ସେତେବେଳକୁ ମୋର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାଁ ଲେଖାଇବା ସାତଦିନ ପୂରି ନଥାଏ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ଆସି ମୁଁ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଥାଏ, ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ସେତେବେଳେ ମୋତେ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଜାଣିଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହେଉଛନ୍ତି ତ: ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ । ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ସେତେବେଳେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର Football Team ର Captain ।

ମୁଁ ସେତେବେଳେ ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କଟକ ଥୋରିଆ ସାହିରେ ରହି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ିବି ବୋଲି ନାଁ ଲେଖେଇ ଥାଏ । ନାଁ ଲେଖେଇବାର ମାତ୍ର ତିନିଦିନ ପ୍ରାୟ ହବ, ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ Captain ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ପାଇଲି, ଲେଖାଅଛି - ପୁଲିନବାବୁ, ଆଜି ବୀଣାପାଣୀ Team ସହିତ Friendly Football Match ହବ, ଆପଣଙ୍କୁ ଖେଳିବାକୁ ହବ, ଶୀଘ୍ର ଆସିବେ.....

ଚିଠିପଢ଼ି ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ପାଇଁ ବାହାରିଗଲି । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଖେଳ ପଡ଼ିଆରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖେ - ଭଲ ଫଳର ଖେଳାଳୀମାନେ ଯେ ଯାହା ଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲେଣି । ମୁଁ ଯାଇ Uniform ପିନ୍ଧିପକେଇ ମୋ ଜାଗାରେ ଅର୍ଥାତ୍ Left half positionରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲି । ମୋ ବିପକ୍ଷରେ ବୀଣାପାଣୀ Teamର right out ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକ ଠିଆ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ left half position ଖେଳିବା ଅର୍ଥ ମୁଁ ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକଙ୍କ ଖେଳରେ ବାଧା

ସୃଷ୍ଟି କରିବି, ଯେମିତି ସେ ଆମ Team ଉପରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ନ ପାରନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲି ଯେଉଁଠି ପ୍ରସୂତୀ ବିଭାଗର ବିରାଟ ସୌଧ ଠିଆହୋଇଛି, ସେଇଠି ଥିଲା ସେତେବେଳର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଖେଳପଡ଼ିଆ, ଚମତ୍କାର ଖେଳ ପଡ଼ିଆ, ଆଜିକାଲି ଯେଉଁଠି ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜର ଅଫିସ୍ ହେଇଛି, ତାରି ପାଖରେ ଥିଲା ଖେଳପଡ଼ିଆର ଗୋଟାଏ Goal Post, ଅନ୍ୟ Goal Postଟି ଥିଲା ମଙ୍ଗଳାବାର୍ ଆଡ଼କୁ ।

ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଖେଳର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଆମେ ରହିଲୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ ଅଫିସ୍ ପାଖର Goal Post ଆଡ଼େ, ବାଣୀପାଣୀ ରହିଲେ ମଙ୍ଗଳାବାର୍ Goal Post ଆଡ଼େ ଆଉ ପଡ଼ିଆର ଚାରିଆଡ଼େ ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର ଆଉ ଖେଳପ୍ରେମୀ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ । ଭୀଷଣ ଉତ୍ତେଜନା, ଉତ୍ତରାଦର ସମର୍ଥକମାନେ ଉତ୍ତର ଦଳକୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାରେ ଉନ୍ନତ ।

ଏଥୁମଧ୍ୟରେ କେତେଥର ବଲ୍ ପାଇଲେ ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକ ଏବଂ ମୋର ଝଟାପଟା ଲାଗିଗଲାଣି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଆମ ପାଖରେ ବଲ୍ ନାହିଁ, ଆମେ ଦିହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହଉଛୁ । ପୁଣି ବଲ୍ ପାଇଲେ ଝଟାପଟା, ପୁଣି ଗପ । ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକ ଅତି ଭଦ୍ର କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଶିଷ୍ୟତା ରଖୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥାନ୍ତି । ଥରେ ଆମ ପାଖରେ ବଲ୍ ନାହିଁ, ମୁଁ ଓ ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହଉଛୁ । ହଠାତ୍ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି, ମୋର ପଛ ଆଡୁ, ପଡ଼ିଆ ବାହାରୁ ମୋତେ କିଏ ଡାକୁଛି—ପୁଲିନ ବାବୁ, ଶୁଣିବେ...

ମୁଁ ପଛକୁ ଅନେଇ ଦେଖୁଛି—ଅତି ସୁନ୍ଦର ଚେହେରା, ମୋର ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ଜଣେ ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର ହେବେ କି କଣ ଭାବି, ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଡରବରରେ ଗଲି, ଏଣେ ଭୟ ହେଉଥାଏ, କାଳେ ବଲ୍ ଆସିଯିବ । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହବା ମାତ୍ରେ ସେ ମୋତେ କହିଲେ—ତାକୁ ମାରୁ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଅର୍ଥାତ୍ ଫଣୀ ମଲ୍ଲିକକୁ । ମୁଁ କହିଲି, ସେ ତ ମୋତେ ମାରୁ ନାହାନ୍ତି ? ସେ ଅତି ଭଦ୍ର ଲୋକ, ମୁଁ ତାକୁ କେମିତି ମାରିବି ?

ସେ ପୁଣି କହିଲେ—ଆଜ୍ଞ ତାକୁ ମାରିବେନା, ଆପଣ ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବା ପିଲା ନୁହନ୍ତି... ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସେଦିନ ଏତିକି କଥାବାର୍ତ୍ତା ବେଳେ ବଲ୍ ଆସିଲାଣି ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ପଳେଇ ଆସି ଖେଳୁ ଖେଳୁ ଭାବିଲି — ସେ ମୋତେ ମାରୁ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ ମାରିବି କେମିତି ? ଏ କେମିତି କଥା ? ମୁଁ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ସପ୍ତାହ ହୋଇନି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାଁ ଲେଖେଇଛି । ଲୋକେ ଭାବିବେ କ'ଣ ? ଅବଶ୍ୟ ପିଲାବେଳୁଁ ଦେଖୁ ଆସୁଛି—ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର

Foot ball Teamର Player ମାନେ ନିଜ ପକ୍ଷକୁ ଜିତେଇବା ପାଇଁ Foot Ball Matchରେ ବିରୁଦ୍ଧ ଦଳର Playerମାନଙ୍କୁ ମାରି ଭୟଭୀତ କରେଇ, ଚପେଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ହରେଇ ଦବା । ଏ ଥିଲା ସେତେବେଳର Medical Teamର ଖେଳର ଧାରା । Medical Teamର ଖେଳାଳୀମାନେ ଖେଳରେ ମାରପିଟ, ଧସାଧସି କରନ୍ତି ବୋଲି ବାହାର ଲୋକେ Medical Teamର ଖେଳ ଦେଖିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ସେଦିନର ବୀଣାପାଣୀ Team ସହିତ ଖେଳ ସରିବା ପରେ ମୁଁ ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଖବର ନେଲି ଯେଉଁ Senior ଛାତ୍ରଟି ମୋତେ ତାଙ୍କ ଅପର ପକ୍ଷ ଖେଳାଳୀଙ୍କୁ ମାରିବା ପାଇଁ ଏମିତି ଉପଦେଶ ଦେଲେ, ତାଙ୍କ ନାଁ ହେଉଛି—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଘର-ପିଠାପୁର, ୩ୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ନ୍ତି ।

ସେଇ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ମ୍ୟାରବେଳେ ଦେଖିଛି—ଖଣ୍ଡେ ପତକା ଧରି Lineman ରୂପେ ପଡ଼ିଆକଡ଼ରେ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଅପର ପକ୍ଷ ଖେଳାଳୀମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ଗାଳିଗୁଳଳ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଯେମିତି କି କାର ମା କୁଳଟା, କାର ଭଉଣୀ ବାରବନିତା, କାର ବାପ କେଇଟା ତାର ହିସାବ ନାହିଁ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଯଦି ମେଡ଼ିକାଲ Medical Team ଜିତିଛି ସେ ଯେମିତି ରାମବାବୁ ହିଁ ଜିତିଛନ୍ତି । ସେଦିନ ରାମବାବୁଙ୍କର କି ଆନନ୍ଦ ! କି ଚିତ୍କାର ! ଚିତ୍କାରରେ Medical Hostel କମ୍ପମାନ । Medical Teamର ପିକାମାନଙ୍କୁ କି ଆଦର କି ପ୍ରଶଂସା, କି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଯେମିତି କିଏ ଗୋଟାଏ ବାପର ପୁଅ, କିଏ ଖାଣ୍ଡି ମରଦକା ବଜା, କାର ବାପ ମାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ, କାହାକୁ ଆଜିଜନ, କାହାକୁ ଆନନ୍ଦରେ କୁଣ୍ଡେଇ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି ନାଟିବା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଯାଉ ରାମବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ୧୧୦/୨୦ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ଖେଳାଳୀମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦରେ ଖୋଇବାରେ, ଆଦର ଆପ୍ୟାୟନରେ, ଚିତ୍କା ନାହିଁ ।

ଆଉ ଯେଉଁ ଦିନ Medical Team ହାରିଛି ସେ ଦିନ ଯେମିତି ରାମବାବୁ ହିଁ ନିଜେ ହାରିଛନ୍ତି । ରାମବାବୁଙ୍କର ଘୋର ଦୁଃଖ, ପାଟିତୁଣ୍ଡ ନାହିଁ । Medical Teamର Playerମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ଗାଳି—କିଏ ତାଙ୍କର ପୁଅ ମାମୁଁ, କିଏ ଜାରଜ, କିଏ ଅଣପୁରୁଷ, କିଏ ମାହିଆ, କାର ମୁହଁକୁ ଅନେଇବାର ନୁହଁ; ପୁଣି ପାଲାବାଲାମାନେ ପାଲା ଗାୟନ ଆରମ୍ଭରେ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କ ବନ୍ଦନା କଲା ପରି କେଉଁ Playerର ବାପପତ୍ନୀଦ୍ୱୟ ପୁରୁଷ ଆତ୍ମ ଅଶ୍ଳୀଳ ଭାଷାରେ ବନ୍ଦନା ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେଦିନ ରାମବାବୁଙ୍କର ବିରକ୍ତି, ଖାଇବା ବନ୍ଦ ।

ରାମବାବୁ ଓ ମୁଁ ଏକସମୟରେ ବୋଧହୁଏ Matric ପାଶ୍ କଲୁ । ସେ Matric ପରେ Medical Schoolରେ ପଢ଼ିଲେ, ମୁଁ Matric ପାଶ୍ ପରେ Ravenshaw Collegeରେ I.Sc. ପଢ଼ି ଯେତେବେଳେ ଆସି Medical Schoolରେ ପଢ଼େ, ସେତେବେଳେ ରାମବାବୁ ମୋର Senior ହେଲେଣି । ତଥାପି ରାମବାବୁ ମୋଠାରୁ ବୟସରେ ଛୋଟ ହେବେ । Medical Schoolରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ରୂପ ଅତି ସୁନ୍ଦର, ଦେହର ଗଞ୍ଜ ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି ଦିଶୁଥିଲା ।

ଖଳା ମୁଁ Sports ଇତ୍ୟାଦିରେ ଏମିତି ଆଗ୍ରହୀ ହବାର ଦେଖି ନାହିଁ । କେବଳ Foot ball ଖେଳବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଉନ୍ମୁତ୍ତ ହବାର ଦେଖୁଛି । ସେ ନିଜେ ଖେଳୁ ନଥିଲେ, ତଥାପି Foot ball ଖେଳରେ ତାଙ୍କର ଯେତେ ଆଗ୍ରହ ! ଯେତେ ଉନ୍ମାଦନା ।

ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ରାମବାବୁ

ଆଗେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହଉଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ନାଟକରେ ବଙ୍ଗଳା ପିଲାଏ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲାଏ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କର ଲିଖିତ ନାଟକ ନଟେଜ୍ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରାଯାଇ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଯାଉଥିଲା ।

ମୁଁ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ବର୍ଷେ ବଙ୍ଗଳା ନାଟକ ‘ପାନିପତ’ର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଗଲା । ମୁଁ ପିଲାବେଳୁ ମେଡ଼ିକାଲ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ବଙ୍ଗଳା ଓଡ଼ିଆ ଉଭୟ ନାଟକ ଦେଖି ଆସିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର । ଏଣୁ ମୁଁ ଅବାଧରେ ଯାଇ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ନାଟକ ଦେଖିବି ବୋଲି ବସିଛି । ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅଭିନୀତ ହବା ଆଗରୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପର୍ଦା ଉଠିବା ମାତ୍ରେ ଦେଖାଗଲା—ତୁଷାରାବୃତ୍ତ ଶୈଳରାଜି । ତାର ଏକ ଉଚ୍ଚଶୃଙ୍ଗ ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି ବଜ୍ରତିଭୂଷଣ ଜଗାକୁଟଧାରୀ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଶିବ, ନିଶ୍ଵଳ ନୀରବ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପାର୍ବତୀ ସେଇ ଶୈଳ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରୁ ବାହାରି ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଶିବ ସେହିପରି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ନିଶ୍ଵଳ, ନୀରବ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ମୁଁ ନିଶ୍ଵଳ ନୀରବ ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖି ଭାବିଲି—ଶିବଙ୍କର ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ମାଟିର ମୂର୍ତ୍ତି ରଖିଦେଇଛନ୍ତି । ପାର୍ବତୀ କିଛି ସମୟ ନୃତ୍ୟ କଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଶିବ ସେହିପରି ନିଶ୍ଵଳ, ନୀରବ, ପୁଣି ଭାବିଲି—ମଣିଷ

ହୋଇଥିଲେ ଏତେ ସମୟ ଏକ ଭଙ୍ଗୀରେ ବସିବା କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏ ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ ମାଟିର ମୂର୍ତ୍ତି । ଏହାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଦେଖିଲି—ଶିବଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଭଗ୍ନ ହେଲା ପରି ସେ ମୂର୍ତ୍ତିର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ । ଭାରୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା—ଏ କଣ ଜଣେ ଜୀବତ ମଣିଷ ! କ୍ରମେ ଶିବ ଶୃଙ୍ଗ ଉପରୁ ଅବତରଣ କରି ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସହିତରେ ନୃତ୍ୟ କଲେ, ଶିବ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ନୃତ୍ୟ କି ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହେଲା ! କି ସେ ଦୃଶ୍ୟ ! ଦର୍ଶକଙ୍କ ଆତ୍ମ କରତାଳିରେ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଏତେବେଳେ ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଚିହ୍ନି ମାରିଲି—ଏ ତ ରାମବାବୁ । ମୋତେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଗିଲା, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ଆଉ ବର୍ଷେ ମେଡ଼ିକାଲ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଦେଖିଲି ଗୋଟାଏ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ଯେ ଅଭିନୟ କରୁଛି, ସେ ପ୍ରକୃତ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, କଣ୍ଠସ୍ଵର, ଛବିଛଟକ । ମୁଁ ସେ ଯୁବତୀର ଅଭିନୟ ଦେଖୁ ଭାବିଲି—ଏ କ’ଣ ଝିଅପିଲାଟା କି ? ନା ଏ ଝିଅ ପିଲା ନୁହେଁ, କାରଣ ସେତେବେଳେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ତେଣୁ ପୁଣି ଭାବିଲି ଏ ନିଶ୍ଚୟ ପୁଅ ପିଲା, ଝିଅ ସାଜିଛି । ପୁଣି ଭାବିଲି—ନା, ଏ ନିଶ୍ଚୟ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର କେହି ଜଣେ ଛାତ୍ରୀ ହବ । ପୁଣି ଭାବିଲି—ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ସୁନ୍ଦରୀ କିଏ ଅଛି ? ଅଧିକାଂଶ ତ ଝିଙ୍କାମୁହିଁ, ଚୁଙ୍କାମୁହିଁ । ଏ ତ ଠିକ୍ ୦ ବର୍ତ୍ତୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରାନନୀ, ପାନପୟୋଧରୀ, ମାନ ନୟନୀ... ନା, ଏ ନିଶ୍ଚୟ ଝିଅ ପିଲା, ମୁଁ ବୋଧେ ଯାକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ, ଆଜି ନୂଆ ଦେଖୁଛି, ଏମିତି ହଁ, ନାହିଁ ଭାବୁ ଭାବୁ ହଠାତ୍ ଜାଣିପାରିଲି—ଆରେ ଏ ତ ରାମବାବୁ ! ଭାରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା । ଭାବିଲି—ରାମବାବୁ ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ଏତେ ଚମତ୍କାର ଅଭିନୟ କରିପାରନ୍ତି !

ଏହି ନାଟକ ଦେଖୁ ସାରିବା ପରେ, ତହିଁ ଆରଦିନ ବାହାରେ ଜନରବ ଶୁଣିଲି—ମେଡ଼ିକାଲ ଥିଏଟରରେ କାଲି ଜଣେ ନର୍ସକୁ ପୂରେଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ବଢ଼ିଆ ପାର୍ଟି କଲା...

ମୁଁ ଏ ଜନରବ ଶୁଣି ବୁଝିପାରିଲି ଏ ରାମବାବୁଙ୍କ ଅଭିନୟ ଦେଖୁ ନର୍ସ ଅଭିନୟ କରିଛି ବୋଲି କୁହାକୁହି ହୁଏ

ଆଉ ବର୍ଷେ ଗୋଟିଏ ନାଟକରେ ଦେଖିଲି—ଜଣେ ଯୁବକ ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁଛ, ପେଣ୍ଡାବାଳ ରଖି ତାଳ, ତରୁଆଳ ଧରି, ଗୋଡ଼ରେ ଘୁଙ୍ଗୁର ପିନ୍ଧି ଦଳେ ଭିଲ୍‌ଙ୍କୁ ନେଇ କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଚାରିପଟେ ଘୁରି ଘୁରି ଭିଲ୍ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭୂମିକାରେ ବୀରବର୍ପଣରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଛି । ସେ ଆଗେ ଆଗେ ନୃତ୍ୟ କରି ଚାଲିଛି, ତା ପଛରେ ଦଳେ ଭିଲ୍ ଯୁବକ ତାକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଛନ୍ତି । କି ଚମତ୍କାର ଦୃଶ୍ୟ ! ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଚିହ୍ନି

ପାରିଲି ନାହିଁ — ଏ ଭିଲ୍ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭୂମିକାରେ କିଏ ଏ ଯୁବକ ନୃତ୍ୟ କରି ଚାଲିଛି ? ଏ ତ ଅତି ଭୟଙ୍କର ଦିଶୁଛି । ବୀର ଦର୍ପରେ ନାଚୁଛି, ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ନୃତ୍ୟ । କି ମୋଟା ମୋଟାର ଭୂରୁ । କି ବୀରବ୍ୟଞ୍ଜକ ଆଖି ଦୁଇଟା ! କି ବଳିଷ୍ଠ ବସ୍ତ୍ର ! କି ଛାତି, କି ବାହୁ, କି ଉରୁର ଗଠଣ ! ତଥାପି ଚିହ୍ନି ପାରୁନି । ଏମିତି ଭାବୁ ଭାବୁ କିଛି ସମୟ ପରେ ଚିହ୍ନି ପାରିଲି — ଏ ତ ରାମବାବୁ । ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରି ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଉଠିଲି, ଭାବିଲି— ରାମବାବୁ ପୁରୁଷ ଭୂମିକାରେ ଯେମିତି, ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ଚମତ୍କାର ଅଭିନୟ କରିପାରନ୍ତି, କି ଚମତ୍କାର ଲୋକ !

ଆଜି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଡ୍ରାମା ସରିଲା, କାଲିଠୁଁ ପିଲାଏ ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିବେ; କିନ୍ତୁ ରାମବାବୁଙ୍କ ଚିନ୍ତା ଚାଲିଲା—ଆସନ୍ତାବର୍ଷ ମେଡ଼ିକାଲ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ କି ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଯିବ ?

ପାଠ ପଢ଼ାରେ ରାମବାବୁ

ମୁଁ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଥରେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍ ବାହାରିଲା । ସେଥିରେ ଦେଖୁଥିଲି—ରାମବାବୁଙ୍କ ହସ୍ତାଙ୍କିତ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଚିତ୍ରଟିର ନାମ ହେଲା—“Exaggerated knee jerk”, ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଜଣେ ରୋଗୀର knee jerk ପରୀକ୍ଷା କରୁ କରୁ ତାର ଅତ୍ୟଧିକ knee jerkର ଆଘାତରେ ଡାକ୍ତର ତିନି ପଟକଣ ଖାଇ ଶୂନ୍ୟରେ ଭାସମାନ ଅବସ୍ଥାରେ । ସେତେବେଳେ ରାମବାବୁଙ୍କର ହସ୍ତାଙ୍କିତ ଏ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ମେଡ଼ିକାଲ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍‌ରେ ଦେଖି ପାଠକମହଲରେ ବିଶେଷ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥିଲା । ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ରାମବାବୁ ଆହୁରି ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଅପ୍ରକାଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ର ମହଲରେ ବିଶେଷ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥିଲା ।

ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ମାତି ରାମବାବୁଙ୍କର ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଅବସର କମ୍ ଥିଲା । ଏଣୁ ପାଠପଢ଼ା ମଧ୍ୟମଧ୍ୟରାତ୍ର ଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ସେତେବେଳେ ପରୀକ୍ଷାରେ Copy କରିବା ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଧରାବନ୍ଧା ନିୟମ ଥିଲା । ଏଣୁ ଅଧିକାଂଶ ପିଲାଏ ପରୀକ୍ଷାରେ copy ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ, ରାମବାବୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ । ତା: ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏବଂ ରାମବାବୁ ବିଶେଷ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ରାମବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯାହା ଶୁଣିଛି — ଥରେ ଗୋଟାଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ରାମବାବୁ ଆଉ ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ କେମିତି copy ଆଦୌ କରି ପାରିବେନି, ଏଥିଯୋଗୁଁ ସେ ଉଭୟଙ୍କ seat ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ ପକେଇବା ପାଇଁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ଆଦେଶ ହେଲା । ଏଣୁ ଉଭୟଙ୍କ

seat ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଲା । ଜଣେ guard ଉଭୟଙ୍କ ପାଖରେ chair ପକେଇ ଜଗି ବସିଲେ, ଏଣୁ ଉଭୟେ ଆଉ copy କରି ପାରିଲେନି । ପରୀକ୍ଷାର ସମୟ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହେବା ଉପରେ, ଏଇ ସମୟରେ ଯେଉଁ guard ଜଗି ବସିଥିଲେ, ତାକୁ ପରିସ୍ରା ମଡ଼େଇବାରୁ ତାଙ୍କ କୋଟ ଖଣ୍ଡକ chair ଉପରେ ଟଙ୍ଗେଇ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଗଲେ । ଏଇ ସମୟରେ ରାମବାବୁ ଏବଂ ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ copy ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ, ତାକୁ ସବୁ guardଙ୍କ କୋର୍ଟ ପକେଟରେ ରଖିଦେଇ, ଖାତା ଦେଇ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । Guard ଆସି ତାଙ୍କ କୋଟ ପିନ୍ଧି ସାରି ପକେଟରେ ହାତ ପୁରେଇ ଦେଖନ୍ତି ଗୁଡ଼ାଏ copy ତାଙ୍କ ପକେଟରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି ।

ରାମବାବୁ ଆହୁରି କହିବାର ଶୁଣିଛି — ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିଲା, ରାମବାବୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦିନେ, ଦି'ଦିନ ମୁହଁ ଶୁଖେଇ ମନଦୁଃଖରେ ବୁଲିଲେ, ଯେ ରୁମ୍‌ରେ ଯାଇ ମୁହଁ ଶୁଖେଇ ଦୁଃଖରେ ବସିଲେ, ସେ ରୁମ୍‌ରେ ଥିବା ପିଲାଏ ରାମବାବୁକୁ ସାହୁନା ଦେଇ, ଚା, ଜଳଖିଆ ଖୁଆଇଲେ, ତହିଁ ଆରଦିନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୁମ୍‌ରେ ଯାଇ ମନଦୁଃଖରେ ବସିବାରୁ, ସେ ରୁମ୍‌ରେ ଥିବା ପିଲାଏ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ତାଙ୍କୁ ସାହୁନା ଦେଇ ଚା, ଜଳଖିଆ ଖୁଆଇଲେ । ସେମିତି ଆଉ ଦିନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୁମ୍‌କୁ ଗଲାରୁ ସେଠି ମଧ୍ୟ ଚା, ଜଳଖିଆ ଖୁଆଇଲେ । ରାମବାବୁ ଦେଖିଲେ—ଏ ବଡ଼ ମଜାର କଥା, ମୁହଁ ଶୁଖେଇ, ମନ ଦୁଃଖରେ ଯାଇ ବସିବାରୁ ପିଲାଏ ଚା, ଜଳଖିଆ ଖୁଆଉଛନ୍ତି । ତା'ପରେ ରାମବାବୁ ମନଦୁଃଖର ଛଳନା କରି, ଅର୍ଥାତ୍ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦ, କେବଳ ଚା, ଜଳଖିଆ ଖାଇବା ଆଶାରେ ବାହାରକୁ ମୁହଁ ଶୁଖେଇ ମନ ଦୁଃଖରେ ଏମିତି ଅନେକ ରୁମ୍‌କୁ ଯାଇ କେତେଦିନ ଚା, ଜଳଖିଆ ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ନିଜ ରୂପ ଧରିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେଇ ହସସୁସ୍ଥିତିକାର ଇତ୍ୟାଦି । ଯେ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରିୟ, ସେ କେତେଦିନ ପ୍ରକୃତରେ କିମ୍ବା ଛଳନା କରି ମୁହଁ ଶୁଖେଇ ମନ ଦୁଃଖରେ ବୁଲି ପାରିବ ? ଫେଲ୍ ହବାର ମନଦୁଃଖ ଆଉ ନାହିଁ । ରାମବାବୁଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିକଳାପ ଦେଖିଲେ ମନେହସ ଯେମିତି ରାମବାବୁ ଫେଲ୍ ହେଇ ନାହାନ୍ତି, ଆଉ କିଏ ଫେଲ୍ ହେଇଛି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ଆଗେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଥା ଥିଲା—ଦଶହରା ବିଜୟା ଦଶମୀ ଦିନ ରାତିରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବେ । ଯେତେ ଛାତ୍ର ଆସନ୍ତୁ, ଶିକ୍ଷକମାନେ ଖୋଇବେ । ଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବେ । ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଭୀର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ, ଏ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପାଳିତ ହୁଏ ।

ମୁଁ ଏବଂ ରାମବାବୁ ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ବର୍ଷକର ଘଟଣା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଛି — ପିଲାଏ ମେଡ଼ିକାଲ ହଷ୍ଟେଲରୁ ବାହାରିଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବା ପାଇଁ । ପ୍ରଥମେ ମେଡ଼ିକାଲ ହତା ଏବଂ ଆଖପାଖରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲେ । ଶେଷରେ ବାହାରିଲେ ସୁତାହାଟରେ ତା: ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ଘରକୁ, ତା'ପରେ ବୁଢ଼ାଠାକୁରାଣୀ ଗଳିରେ ଥିବା ତା: ହରନାଥ ଜୀଙ୍କ ଘରକୁ । ପିଲାଏ ଏଣୁ ବିଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ଖାଇ ଖାଇ ପେଟ ବୋଝେଇ କରି ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ତା: ହରନାଥ ଜୀଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କ ଛାତ ଉପରେ ଯାଇ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଆଗେ ଅଧିକାଂଶ ଶୋଇଗଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କର ନୀରବତା ଦେଖି ହରନାଥବାବୁ ନିଜେ ଆସି କହିଲେ—କିରେ ତୁମେ ସବୁ ଶୋଇଗଲ କାହିଁକି ? ଗୀତ ଗାଉଣା କିଛି ହବ ନାହିଁ କି ? ହରନାଥବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇ ପିଲାଏ କହିଲେ—ହବ, ହବ ସାର୍, ଗୀତ ଗାଉଣା ହବ, ଖଞ୍ଜଣି ଆସିଛି... ପିଲାଏ ଟିକିଏ ଗୀତ ଗାଉଣା କରିବା ପାଇଁ ଚପି ଚପି ରହିଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ସାର୍‌ଙ୍କ ଆତ୍ମ ଉତ୍ସାହ ମିଳିଲା, ଛାଡ଼ିବେ ବା କାହିଁକି ? ଜଣେ ଛାତ୍ର ଖଞ୍ଜଣୀ ବାହାର କଲେ, ତା'ସାଙ୍ଗକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ରାମବାବୁ । ସେ ଛାତ୍ର ଜଣକ ଖଞ୍ଜଣୀ ବଜେଇ ପାଲା ଗାଇଲେ, ଅନ୍ୟ ପିଲାଏ ପାକିଆ ହେଲେ । ରାମବାବୁ ଉଠି ଗୋଡ଼ରେ ଘୁଙ୍ଗୁର ବାନ୍ଧି ଅଙ୍ଗାରେ ହାତ ରଖି, ଓଠରେ ହାତ ଦେଇ, ଅଭିନୟ କରି, ଅବିକଳ ଜଣେ ନର୍ତ୍ତକୀ ପରି ନାଟିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପାଲା ଏତେ ଜମିଲା ଯେ ତଳେ ହରନାଥଜୀଙ୍କ ଦୁଆରେ ତାଙ୍କ ପଡ଼ିଣା ଲୋକେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପଚାରିଲେ—ଏତେ ରାତିରେ ଏମିତି ପାଲାବାଲା ଆଣିଲେ କୁଆଡ଼ୁ ? ହରନାଥ ବାବୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲେଇ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ସେମାନେ ପାଲାବାଲା ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର, ସେଇମାନେ ହିଁ ପାଲା କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେହିଦିନ ଦେଖୁଲି — ରାମବାବୁଙ୍କର ନାଟିବାରେ ଦକ୍ଷତା । ହସି ହସି ପେଟ ଦରଜ ।

ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଦ୍ମରାଜ୍ୟ

ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ରାମବାବୁଙ୍କ ସହିତରେ ଆଳାପ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ହସମାଡ଼େ, କାରଣ ସବୁ ଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାଙ୍କର ଯେତେ ହାସ୍ୟରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍‌ଭଟ କଳ୍ପନା । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ପାଶ୍ କଲାପରେ ରାମବାବୁଙ୍କ ସହିତରେ ମୋର ଆଉ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ । ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ, ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଗଲି । ମୁଁ ପାଶ୍ କଲାପରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ହା: ଇ: ସ୍କୁଲରେ Doctor Teacher ଭାବେ ଚାକିରି କରୁଥାଏ । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ବେଳର ଘଟଣା ଯାହା ମନେପଡ଼େ ସେଥିରେ ରାମବାବୁଙ୍କର କାର୍ତ୍ତିକଲାପ ମନେପଡ଼େ । ମନେ ମନେ ହସେ, ଚୁପ୍ ରହେ ।

ଥରେ ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ରପଡ଼ା ଯିବି ବୋଲି ଟ୍ରେନ୍‌କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି କଟକ ଷ୍ଟେସନ୍ Platformରେ ବସିଛି, ଏଇ ସମୟରେ ହଠାତ୍ ରାମବାବୁ କୁଆଡୁ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ — ପୁଲିନବାବୁ, ଏ ଲୋକକୁ ଖଣ୍ଡେ Certificate ଦେବେ । ମୁଁ ତାକୁ ଅନେକଥର Certificate ଦେଇଣି, ଏଣିକି ଆଉ ଜଣେ ତାଙ୍କରୁ ସେ Certificate ଦେବା ଦରକାର । ତାଠୁଁ ଦୁଇଟଙ୍କା ରଖିବେ, Certificate ଦେବେ, ମୁଁ ଯାଉଛି... ଆଉ କୌଣସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ, ରାମବାବୁ ତରବର ହୋଇ Platformରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ଆଉଥରେ ମୁଁ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ ଅଧୀନରେ ଚାକିରି କରି ଜଟଣୀ ତାଳରଖାନାରେ ତାଳର ଥିଲାବେଳେ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ସହିତରେ କିଛିସମୟ ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କ୍ରମେ ସେ କହିଲେ — ଆପଣ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର “ନାକଟା ଚିତ୍ରକର” ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ? ମୁଁ କହିଲି—ନାଁ, ପଢ଼ିନାହିଁ । ସେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପୁଣିଥରେ କହିଲେ — ଆପଣ ସେ ବହି ଖଣ୍ଡିକ ନିଶ୍ଚୟ ପଢ଼ିବେ । ବହି ଖଣ୍ଡିକ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପଢ଼ିଲି, ଭାରି ଚମତ୍କାର ଲାଗିଲା, ହାସ୍ୟରସରେ ଭରା, ବେଶ୍ ନୂତନଧରଣର ଲେଖା । ଏଥି ପୂର୍ବେ ଯେତେ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଥିଲି, ଏତେ ସରସ ଲାଗିନଥିଲା । ଆଉ ଥରେ ‘ଝଙ୍କାର’ରେ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିଲି, ଗଳ୍ପଟା ପଢ଼ି ନ ହସି ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ, ଭାରି ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଆଉଥରେ ‘ଆସନ୍ତାକାଲି’ରେ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଗପ ପଢ଼ିଲି, ସେମିତି ହାସ୍ୟରସ ଭରା । ମନେ ମନେ ଭାବଲି — କିଏ ଏ ପତୁରାନନ୍ଦ, ଚମତ୍କାର ଲେଖୁଛନ୍ତି ତ । କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ମୁହଁରେ ଶୁଣିଲି — ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ପତୁରାନନ୍ଦ ? ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’ ନାଁଟି ବିଶେଷ ଭଲ ଲାଗିଲା, ମନେ ମନେ ଭାବେ—କିଏ ଏ ପତୁରାନନ୍ଦ ? ପୁଣି ଚୁପ ରହେ ।

ସ୍କୁଲ ମ୍ୟାଗାଜିନ୍‌ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଓଡ଼ିଶାର ‘ପ୍ରଗତି’, ‘ସହକାର’, ‘ଝଙ୍କାର’ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଛୋଟ ବଡ଼ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ୧୯୫୫ ମସିହାରେ ଥରେ ‘ତନ୍ଦ୍ରା’କୁ ‘କାହା ପଛକୁ କିଏ’ ଶୀର୍ଷକ ଗୋଟିଏ କବିତା ପଠେଇଲି, ତରବରରେ ସେ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ ହେ ଗଲା । ତା’ରେ ଗଳ୍ପ ପଠେଇଲି, ସେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ ଦ୍ଵାରା ପରିଚାଳିତ ଭୁବନେଶ୍ଵର ହସ୍ପିଟାଲ ଦାୟିତ୍ଵରେ ଥାଇ, ପୁରୁଣା ଟାଉନ୍ ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ଥାଏ । ତା’ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରକା ତାଳରଖାନା ଦାୟିତ୍ଵରେ ଥିବାବେଳେ ‘ଚମ୍ପାମା ହଡ଼ା’ ଶୀର୍ଷକ ଗୋଟିଏ କବିତା ତରବରକୁ ପଠେଇଲି । ସେ କବିତା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରେ, ତରବର

ପ୍ରେସରୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ପାଇଲି, ‘ଚମ୍ପାମା ହଡ଼ା’ କବିତାକୁ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସାକରି
ଲେଖିଛନ୍ତି—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ମୁଁ ଭାବିଲି — ଏ ଆଉ କଉ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର
ହେଉଥିବେ । ଦିନେ ଚନ୍ଦ୍ରକାର ପଶୁତାନ୍ତର ତା: ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
ହେଲାବେଳେ ସେ କହିଲେ — ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ L.M.P. ଡାକ୍ତର, ତାଙ୍କ
ନାଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଡଗରର ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ, ସମ୍ପାଦକ
ହେଲେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଥିପୂର୍ବେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ମୁଖରୁ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନାଁ ଶୁଣିଛି । ତା: ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମିଶ୍ର ପୁଣି କହିଲେ, ତାଙ୍କ ଘର ପିଠାପୁର ।
ତା: ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୁହଁରୁ L.M.P. ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଶୁଣି ଭାବିଲି — ମୁଁ
ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ତିନିଜଣ ‘ରାମ’ ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢୁଥିଲେ । ଜଣେ
‘ନାରୁଆ ରାମ’, ଜଣେ ‘ବାଲୁଆ ରାମ’ ଓ ଆଉ ଜଣକ ‘କାଳିଆ ରାମ’ ବୋଲି
କୁହାଯାଉଥିଲା । ନାରୁଆ ରାମ ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଏ ଭଲ ନାତି ପାରୁଥିଲେ
ବୋଲି ନାଁ ହେଲା ନାରୁଆ ରାମ, କାଳିଆ ରାମ ହେଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ଏ ହେଲେ
ଦ୍ରିପଣ୍ଡ କଳା ରଙ୍ଗର ବୋଲି ଯାକୁ କାଳିଆ ରାମ ଡାକୁଥିଲେ । ବାଲୁଆ ରାମ
ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର, ଯାଙ୍କ ଦେହସାରା ବାଳ, ଏଣୁ ଯାକୁ ବାଲୁଆ ରାମ
ଡାକୁଥିଲେ ।

ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ କୌତୁହଳ ଜନ୍ମିଲା—ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଶ୍ଚୟ ରାମବାବୁ
ହେବେ, ତାଙ୍କ ଘର ପିଠାପୁର ଶୁଣିଥିଲି । ଚନ୍ଦ୍ରକା ଡାକ୍ତରଖାନା ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିବା
ବେଳେ ଥରେ ଛୁଟିନେଇ କଟକ ଆସି ଡଗର ପ୍ରେସକୁ ଯାଇ ଦେଖେ —
ରାମବାବୁ ବସିଛନ୍ତି । ବହୁଦିନ ପରେ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ମନ ଯେ ଆନନ୍ଦରେ
କଣ ହେଉଗଲା, ତାକୁ ଲେଖି ବୁଝେଇ ହବନି । ରାମବାବୁ ମଧ୍ୟ ମୋତେ
ବହୁଦିନ ପରେ ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ଗର୍ଗନ୍ଦ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ଯେମିତି ଉଭୟ ପରୁ
ଦୁଇଟା ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଧକ୍କା ଖାଇବା ଅବସ୍ଥା ହେଲା । କେତେକାଳ ପରେ
ଦେଖା, କେତେ ପୁରୁଣା କଥା, କେତେ ଘଟଣା ଯେମିତି ହସର ପେଡ଼ି
ଖୋଲିଗଲା, କଥା ସରେନା, ଗପ ସରେନା, ହସ ଚାପି ହୁଏନା । ମୁଁ
ଏଥିମଧ୍ୟରେ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରି ବସିଲି—ଆପଣ ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାଜି ବସିଛନ୍ତି ।
ରାମବାବୁ ଉତ୍ତରଦେଲେ—ହଁ । ମୁଁ ଦେଖିଲି — ଏ ରାମବାବୁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଏ ତ
ମେଡ଼ିକାଲର ପଢ଼ିବାବେଳର ରାମବାବୁ ନୁହନ୍ତି, ଏ ରାମବାବୁଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର—
ଫତୁରାନନ୍ଦ, ସନ୍ଧ୍ୟାସାପ୍ରତିମ ରୂପ ତଥାପି ଅଛି — ହାସ୍ୟରସ, ସାରଳ୍ୟ,
ମନସ୍ଵୀତା, ଅମାୟିକଭାବ, ଆଉ ସରସ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା, ସରସ ସାହିତ୍ୟ
ସମିତିର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ।

ରାମବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ଭାବରେ ବେଶ୍ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଲେ — ହାସ୍ୟରସର ଲେଖକ ବୋଲି ଆପେ ଆପେ ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ ।

ଏହାପରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କଟକ ଆସିଛି, ରାମବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଥରେ ଦେଖାକରି କିଛି ସମୟ ଗପ କରି ନୟାଲ ପାରିଲେ, କଟକ ଆସିବା ଯେମିତି ବୃଥା ହୋଇଯାଏ । ଥରେ ଦେଖାକରି ରାମବାବୁଙ୍କ ସହିତରେ କିଛି ସମୟ ଗପ କରିଗଲେ, ମନଟା ଆନନ୍ଦରେ କିଛିଦିନ ଭରିରହେ, ଲେଖାଲେଖିରେ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମେ । ମୁଁ ଯାହା ଗଛ, କବିତା, ଲେଖୁଥିଲି, ସେଥିରେ ଯାହା ହାସ୍ୟରସ ଥାଏ, ତା ଉପରେ ମୁଁ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନଥିଲି । ଲେଖୁଲେଖୁ ଯାହା ଲେଖୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋ ଲେଖା ପଢ଼ି ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ମୌଖିକ ଏବଂ ଚିଠି ଲେଖି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ ଯେ ମୁଁ କେବଳ ହାସ୍ୟରସ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ଲେଖିଲେ, ମୁଁ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିବି, ସେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କଥାରେ ମୁଁ ହାସ୍ୟରସ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ଲେଖୁଆସୁଛି, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ମୋର ଲେଖାର ମୋଡ଼ ବଦଳିଲା ।

ଥରେ ଚନ୍ଦ୍ରକାରେ ଥିବାବେଳେ କେତେକ ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଡ଼ି ବିବ୍ରତ ହୋଇ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖିଲି — ମୁଁ ଆଉ ଲେଖୁପାରିବିନି, ଲେଖା ଲେଖି ଛାଡ଼ିଦେଲି... ।

ସିରିଞ୍ଜ ଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚିପାରିବେନି କଲମ ଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚିବେ...

ରାମବାବୁଙ୍କ ଏ ଚିଠି ପାଇ କିଛିଦିନ ପରେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି, ଥରେ ତଗରରେ ‘କୋଷ୍ଟକାଠିଣ୍ୟ ସଂଘ’ ନାମକ ମୋର ଗୋଟିଏ ଗଛ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସେ ଗଛକୁ କବି ରବି ସିଂ ପଢ଼ି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା କରି ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ, ମୋତେ ଦବାପାଇଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଦିଅନ୍ତି, ତା’ ସହିତରେ ‘କୋଷ୍ଟ କାଠିଣ୍ୟ ସଂଘ’କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଖଣ୍ଡିଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଦେଇଥିଲେ, ସେ ଚିତ୍ର ଖଣ୍ଡକ ମୁଁ ସାଇତି ରଖିଛି ।

ଥରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ରବୀନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପରେ ‘ସରସର ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ତରଫରୁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରତ୍ନୋତ୍ସବରେ ଦେଖିଲି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ରାମବାବୁ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାସାର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାସାଙ୍କର ପରିଧେୟ ଗୈରିକ ବସନ ସାଥରେ ମୁହଁରେ ଶୁକ୍ଳ ଦାଢ଼ିକୁ ମଥାରେ କୃଷ୍ଣକେଶ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରାଗଲା—ଆପଣଙ୍କର ଦାଢ଼ି କେମିତି ପାତିଗଲା ? ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କେମିତି କଳା ଅଛି ? ରାମବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ — ଦାଢ଼ି ଆଗେ ଉଠିଥିଲା, ବାଳ ପରେ

ଉଠିଲା, ଏଣୁ ଦାଡ଼ି ହଉଛି ମୁଣ୍ଡର ବାଳଠାରୁ Senior, ଏଣୁ ଦାଡ଼ି ଆଗେ ପାଟିଗଲା...

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଦେଖୁଥିଲି ଯୁବକ ରାମବାବୁକୁ, ଏବେ ବାର୍ଷିକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛି ପଦୁରାନନ୍ଦକୁ, ସେହି ହସଖୁସି, ସେହି ମଜାକଥା, ରାମବାବୁ ହାସ୍ୟ ରସର ଉତ୍ସ । ଯେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛନ୍ତି, ସେ କେତେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରିବେନି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ପାରିନି ।

ପଦୁରାନନ୍ଦ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତୁ, ଏତିକି ମୋର ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର ନାଉରୀ

ଡଃ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ ଏକ ମାଇଲ ସ୍ତମ୍ଭ । ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଣେତା ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ରଚନା ଯେପରି ସରସ ଜୀବନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ସିନ୍ୟାସ ଓ ଉପସ୍ଥାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଚିତ୍ତକର୍ଷକ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ପୂଜ୍ୟା ରମାଦେବୀ, ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାସ, କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ କୃତବିଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଏହିସବୁ ରଚନାମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଚିତ୍ରମାନ ଜଣାଯାଏ ।

ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ‘ମୋ କାହାଣୀ’ ଡଗରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଡକ୍ଟର ଦାଶଙ୍କୁ ସେହି ପ୍ରକାଶିତ ଡଗର ସଂଖ୍ୟା ଦେବାକୁ ଯିବାବେଳେ ଡକ୍ଟର ଦାଶ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ । ସଦାସଙ୍କୋଚଭରା କୂର୍ମନିଭ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆପଣାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଉସାହର ଉସ ଡକ୍ଟର ଦାଶଙ୍କ ତାଡ଼ନା ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କଲା । ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଲାଭକଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ “ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ” । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକ ଗୋଟିଏ କୈଫିୟତ୍ ଦେଇଛନ୍ତି । ୧୯୭୪ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ଇଷ୍ଟଦେବ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସାଇ ବାବାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦିବସରେ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ନାମକରଣ ବିଷୟ ଭାବିଲେ, “ଜୀବନ ବାରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାଲଟଣା ଡଙ୍ଗା ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଇଥିରେ ଏକୃଟିଆ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା ପଡ଼ିଲା । ଏଥିରେ ଭବସାଗର ପାରିହେଲାବେଳେ ତା’ଭିତରେ ପଶିଥିବା ପାଣିକୁ ମୁଁ କାଢ଼ି କାଢ଼ି ବେହାଲ ହଉଛି ।” ସେଇଥିପାଇଁ ସିନା ଏ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ।

ବେଦନାମୟ ଜୀବନର ତିକ୍ତ କରୁଣ ଅନୁଭୂତିଭରା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବି ଏ ପୁସ୍ତକର ଚତୁର୍ଥ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଠକ ପ୍ରାଣକୁ ହାସ୍ୟରସସିକ୍ତ କରିଦିଏ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଢ଼ ପରିବେଷଣ କରି ପତୁରାନନ୍ଦ ସ୍ୱୟଂ ଯେପରି ହାସ୍ୟରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି, ଆତ୍ମଜୀବନଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତାହାଙ୍କ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏକନିଷ୍ଠ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ କୁଆଡ଼େ ଶିଉଳି ରୂପେ ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଭାସୁଥିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏକକୋଷୀ ଓ ପରେ ବହୁକୋଷୀ ଜୀବ ହେଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସେମାନେ ଖେଚର, ଜଳଚର, ଭୂଚର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହି ଭୂଚରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଚାରିଗୋଡ଼ିଆ ଓ ଲମ୍ବା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇ ଗଛ ଉପରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ପୁଣି ନିଃଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଓ ଦି'ଗୋଡ଼ିଆ ହେଲେ, ତାଳପତ୍ରରେ ବାସ କରୁ କରୁ ଘରଦ୍ୱାର କରି ରହିଲେ, କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଶିଖିଲେ । ବହୁଆ ଭିତରେ ଥିବା ଚେରମୂଳି ସାହାଯ୍ୟରେ କବିରାଜି କଲେ ଭିକାରୀ ମିଶ୍ରେ । ତାଙ୍କଠୁ ଆସିଲେ ସୋମନାଥ ଓ କ୍ରମେ ବଡ଼ିଚାଲିଲା କଟକ ସହରସ୍ଥିତ ଝାଞ୍ଜିରିମଙ୍ଗଳା ମିଶ୍ର ପରିବାରର ବଂଶଜତା । ଏମିତି ହଉ ହଉ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥଟିଏ ଜନ୍ମହେଲା ୧୯୧୫ ଜୁନ୍ ପହିଲା ଦିନ ୧୧ଟା ୪୫ ମିନିଟ୍ରେ । ସେଇ ପ୍ରଥଟିର ପିତାମାତା ସିନା ଦେଇଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର; ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରଥଟି ପୁଣି ଆପଣାର କରିଥିବା ନୂତନ ନାମକରଣ ପତୁରାନନ୍ଦ ରୂପେ ପରିଚିତ ହେଲା ତାର ନିଜର ପାଠକ ସଂସାରରେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ପର କଥା ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଜନ୍ମ ପୂର୍ବ କଥା ବି ତାଙ୍କ ମନେ ଅଛି । ସେ ସେତେବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥାଆନ୍ତି, ଖାଲି ବୈକୁଣ୍ଠରେ ଅନ୍ଧଧ୍ୟାନ କରି ମଉଜ କରୁଥାନ୍ତି କି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ନମ୍ବୁଲବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦିହ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲେଇ ଟିକେ ଘଷା ଆଉଁସା କରି ଦେଉଥାନ୍ତି, ସେ କଥାଟି ତାଙ୍କର ମନେ ନାହିଁ । ତେବେ ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବା ଭଗବାନ ଜାଣି ତୁପାଚା ବର୍ଷେକାଳ ଶୋଇପଡ଼ିଲେ । ଘମାଘୋଟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବାରୁ ଭଗବାନ ଉଠିପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ—“ଯାବେ ଯା, ଏଠି ବସି ଦାନ୍ତ ନେପେଡ଼ୁଛୁ କାହିଁକି ? ଯା ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ିଆ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ଦେଖୁ ଆସିବୁ । ଭଗବାନଙ୍କ କଥା ମାତି ଯିବୁ ଲାଗିବାର ମାତ୍ର ବର୍ଷକ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୧୫ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଥିରୁ ଜଣା ପଡ଼େ ଯେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଅଳସୁଆ ଥିଲେ, ନହେଲେ କି ବୈକୁଣ୍ଠରୁ ଝାଞ୍ଜିରିମଙ୍ଗଳା ଆସିବାକୁ ପୂରା ଗୋଟାଏ ବର୍ଷ ଲାଗିଥାନ୍ତା ।

ଶୈଶବରେ ଦେଖୁଥିବା ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ଚକ୍ରାଳୀନ ସାମାଜିକ ସମନ୍ବୟର ସୂଚନା ଦିଏ । ମହରମ୍ ପର୍ବରେ ବାହାରୁଥିବା ‘ତାଜିଆ’ ସାଙ୍ଗରେ ହିନ୍ଦୁ ଭେଣ୍ଡିଆମାନେ ଆଖଡ଼ାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଡ଼ିଖେଳ, ଛୁରୀ ଖେଳ ଆଦି ଦେଖାନ୍ତି । ଦଳପତି ମୁସଲମାନ ଖଲିଫା ବିଦାକି ନିଏ ।

ରକ୍ଷଣଶୀଳ ନୈଷିକ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ବୁଢ଼ାବାପା । ତାଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଏକରାମ ରସୁଲ ବୁଢ଼ାବାପାଙ୍କୁ ‘ଭାଇ’ ଡାକୁଥିଲେ ଓ ବୁଢ଼ାବାପାଙ୍କ ଖଟ ଉପରେ ବସି ହସଖୁସି ଗପ କରୁଥିଲେ । ନମାଜ ବେଳ ହୋଇଗଲେ ସେଇଠି ସତରଞ୍ଜି ଉପରେ ବସି ନମାଜ କରୁଥିଲେ । ଧରମ ଭଉଣୀ, ମହମ୍ମଦ ଜାକିରିଆଙ୍କ ପଦ୍ମାଙ୍କୁ ଠାକୁରଘର ଭିତରକୁ ନେଇ କାନ୍ଥରେ ଥିବା ସବୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଦେବା, ତାଙ୍କ ବୁଢ଼ାବାପାଙ୍କର ଯେ କିପରି ଧାର୍ମିକ ଉଦାରତା ଥିଲା ସେ ସବୁର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଚାହାଳି ପାଠ ବେଳେ ଚାହାଳିର ଓ ଅବଧାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ବଡ଼ ମଜାଦାର ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସୁଦକ୍ଷ ଗଚ୍ଚକାର ମଧୁଆ ପିଢ଼ସାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଗୋଟିଏ ମୁରବୀ ଢଙ୍ଗର । ଏକ ମାମଲାତକାର । ଗଚ୍ଚ କହୁ କହୁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଉକ୍ତା ବଢ଼ାଇବା ଓ ଭାମ ମଣ୍ଡା ପିଠା ଗପ କହିବାବେଳେ ଅଭିନୟ କରି ନିଜେ ଭାମ ସାଜି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ବେକକୁ ଅସୁର ବେକ ପରି ଟାଣି ଆଣିବା ଚାହାଙ୍କ ଭାବପ୍ରବଣତାର ପରିଚାୟକ ।

ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନାମୁହଁଗୁଡ଼ିକ ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧି ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିପଟରେ ଉକ୍ତି ମାରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାହ୍ନୁଚରଣ ପତି, ବାନାୟର ପତି, ଛେନାବାଲା ରାଉତ, ସାର୍ବଜନୀନ ଅଜା କେଳୁ ମିଶ୍ର ଓ ଚାକରମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର ରାଉତବୁଢ଼ା ପାଠକର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ରାଉତବୁଢ଼ା ଥିଲା ଜଣେ ଜବରଦସ୍ତ ଗୁଣିଆ । ବିଲରେ ଥିବା ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଦୈତ୍ୟ, ଚାମୁଣ୍ଡା, ବାସେଳୀ, ମାଦଳମୁଣ୍ଡା, ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ, ଖପିସ ଆଦିଙ୍କୁ ସେ ବାନ୍ଧିପକାଏ, ହଇରାଣ ହରକତ କରେ । ଗଛରେ ରଖି କଣ୍ଟାମାରି କାହାକୁ ସାହାଡ଼ା ଗଛରେ ତ କାହାକୁ ମାହାଳ ଗଛ ଦେହରେ ରଖୁଦିଏ । ଦିନେ ରାଉତ ବୁଢ଼ା ଖାଇସାରି ରାତି ଏଗାରଟା ବେଳେ ଧଡ଼ାଟା ଧରି ବଡ଼ ହିଡ଼ ଉପରେ ଗଲାବେଳକୁ ଦେଖିଲା ଆଗରେ ବସିଛି କଳାଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି ଗୋଟଏ ଝାମୁରିମୁଣ୍ଡା ମାଇକିନିଆ । ରାଉତ ବୁଢ଼ା ‘ତାକୁ ଗାରଡ଼େଇ ଚାହିଁ ଜାଣିଲା ସେଇଟା ବାସେଲେଇ । ତାକୁ ଡାକି କହିଲା, ‘କାହିଁକି ସେଠି ବସିଛୁ, ଯା’ ତୋ କାମରେ, ଉଠ୍ ବାଟରୁ ।’ ତାର ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ମୁଣ୍ଡବାଳ ଦେଖି ରାଉତ ବୁଢ଼ାର ମନେପଡ଼ିଲା ବର୍ଷକ ଲେଖା ତାକୁ ଗୋଟାଏ ଡିମିରି

ଗଛରେ ବନ୍ଦୀ କରି ଦେଇଥିଲା । ଜଣେ ମୁଲିଆ ଅଜାଣତରେ ଗଛକାଟି ଦେବାରୁ ସେ ମୁକୁଳି ଯାଇଛି । ବାସେଳୀଟା ଦେହକୁ ଝାଡ଼ିଦେଲା । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତା ଦେହରୁ ୧୦/୧୨ଟା ହାତ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ତା'ଆଖି ଦି'ଟା ଦମ୍ଭଦମ୍ଭ ଜଳୁଥିଲା । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ତା ଲୁଗାଟା ସାପ ଭଳିଆ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାରରେ ମିଳେଇଗଲା । ଅଭୂତ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ସେ ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇଟା କଟୁରୀ ଧରି ରାଉତବୁଡ଼ା ଆଡ଼କୁ ଉହଳି ଆସିଲା । ରାଉତବୁଡ଼ା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପାଦତଳ ମାଟି ଆଣି ତିନିଥର ଫୁଲି ଦେଇ କହିଲା, ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଛୁ ନା ତୋ ଉପରକୁ ମନ୍ତ୍ରୁରା ଧୁଳି ଛାଟିବି । ତିମିରି ଗଛ କଥା ମନେ ନାହିଁ କି ? ବୁଡ଼ା ହାତରେ ମନ୍ତ୍ରୁରା ଧୁଳି ଦେଖି ବାସେଳୀ ଡରିଗଲା । ଭୟରେ ସେମିତି ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ବୋଡ଼ି ପଳାଇଲା ।

ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ଆରବ୍ୟ ରଜନୀ ବା ପାରସ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ କାହାଣୀଠାରୁ ଆହୁରି ଚମତ୍କାର, ଚମକପ୍ରଦ । ଏ ଭୂତ ଆଉ ଖପିସମାନଙ୍କୁ ରାଉତବୁଡ଼ା ମିଶ୍ର ବିଲରେ ଜଗୁଥାଳି କରି ରଖୁଥିଲା ବିନା ଦରମାରେ । ସେମାନଙ୍କ କୋପରେ କେହିହେଲେ ଫଳଟିଏ କି ଫୁଲଟିଏ ଚୋରି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ପାଳିତ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ବିଧିବିଧାନ ବିଷ୍ଣୁତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସାମାଜିକ ଚଳଣିରେ କାନ୍ଦଣା କିପରି ଆସ୍ଥାନ ଜମାଉଥିଲା ତା'ର ଚାକ୍ଷୁଷ ବିବରଣୀ ମିଳେ ନିଜ ମାଆଙ୍କ ବାପାଘରକୁ ଯିବା ଓ ଆସିବାବେଳର ଦୁଃଖ ତଥା ଉପମା ନାନୀର ମାତ୍ର ଦୁଇଶ ଗଜ ଦୂରରେ ଥିବା ଶାଶୁ ଘରକୁ ଯାତ୍ରା କାଳରେ ।

ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଭାବ ଥିଲା । ସେ ପାଠ ବିଷୟରେ ବି ତାଙ୍କର ଥିଲା କିମ୍ବୂତକିମାକାର ଧାରଣା । ତାଙ୍କ ରମାନା ବଡ଼ ବୁଢ଼ାବାପାଙ୍କଠୁଁ ଚାରିଟଙ୍କା ନେଲେ ଫୁଟବଲ କିଶିବାକୁ । ଘରୋଇ ମାଷରକୁ ପଚରାଗଲା, ହଇହୋ ମାଷରେ ! ଆମ ଗନ୍ଧୁନାଥ ଗୋଟିଏ କଣ ଫୁଟବଲ ବହି ପାଇଁ ଚାରିଟଙ୍କା ନେଲା । ସେ ବହି କିଶିଲା ନା ? ମାଷର ହଁ କହିବାରୁ ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା, ସେଇଟା ସଂସ୍କୃତ ବହି ତ ? ସେ ବହିର ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ା ପୁରାପୁରି ଘୋଷାଇ ଦେବ ।

କେବଳ ବଡ଼ ବୁଢ଼ାବାପା ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ନୁହନ୍ତି, ସାନ ବୁଢ଼ାବାପା ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱପ ଧାରଣା ଥିଲା । ଦିନେ ତାଙ୍କ ପିତୃସାକୁ ସେ ପଚାରିଲେ ହଇହୋ ! ତା' ଗୋଟାଏ କି ଜିନିଷ ? ପିତୃସା କହିଲେ, ସେଇଟା ଗୋଟିଏ ବାଉନ ପତ୍ରିଆ ବହି । ବୁଢ଼ାବାପା ପୁଣି ପଚାରିଲେ — ଏ ବାଉନ

ପଡ଼ିଆ ବହି ପାଇଁ ଏ ଚାହାକୀ ଘରେ ଏତେ ପାଟିତୁଣ କାହିଁକି ? ପିଇସା ବୁଝାଇଦେଲେ, କିଏ କହୁଛି ଏଇଟା ଠିକ୍, କିଏ କହୁଛି ଏଇଟା ଭୁଲ୍ । ଏହିଥିରୁ ପାଟି । ପାଠ ଉପରେ ଯେ ଏ ରଜଖଜ, ଏଇଟା ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଭାବା ବଂଶଧରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଭଲଧାରଣା ଦେଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଏଥିରୁ ସେମାନଙ୍କ ସରଳତା ବିଷୟରେ ବେଶ୍ ବୁଝାପଡ଼େ ।

ବଡ଼ ବୁଢ଼ାବାପାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ । ଶ୍ଳୋକଟିଏ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ତା'ର ପାଦ ପୂରଣ ନ କରି ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଥରେ କାନରେ ପଇତା ଖୋସି ସେ ବିଲକୁ 'ଦୁଇ' କରିବାକୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ସଂସ୍କୃତିଆ ମାମୁଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ବୋଲିଲେ । ସେ ତାହାର ପାଦ ପୂରଣ କଲେ । ତା' ପଛକୁ ତା'ପଛକୁ ଚାଲିଲା ଶ୍ଳୋକ ବୋଲା ଓ ପାଦ ପୂରଣ । ଯା'ଡ଼େ ଝାଡ଼ାର ତଳବରେ ଅତିଷ୍ଠ । ପେଟକୁ ଟିପି ଓ ଅଣ୍ଟାକୁ ହଲାଇ କଷ୍ଟ ପାଇଥିବା ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶ୍ଳୋକ ପାଦ ପୂରଣରେ ନଛୋଡ଼ବନ୍ଧା । ପିଇସା ଆସି ମାମୁଁଙ୍କୁ ଡାରିବ୍ କରି ବନ୍ଦ କରାଇ ନଥିଲେ ଏ ଚକ୍ରାନ୍ତତୁରା ମୋଟେ ସରି ନଥାନ୍ତା । କେହି କାହାକୁ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ଅବସ୍ଥାଟା ବେଗତିକ ଧରିଥାନ୍ତା । ଏଥିରୁ ସେ କାଳର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ଜିଦ୍‌ଖୋରପଣିଆ ଓ ନ ହାରିବା ପଣିଆର ନିଜ୍ଜବ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ରାସବିହାରୀ ମଠରେ ବାବାଜୀ ରାମଦାସଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ ନ କରାଇଦେବା ଓ “ବୈଷ୍ଣବଙ୍କୁ ଅପରାଧ କରିବାକୁ ଦେବା ନାହିଁ କହି କଟହରୁ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିବୁର କରାଇ ବାବାଜୀ ମହାରାଜ ରାମଦାସ ବଙ୍ଗାଦି ସାହି ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଓଡ଼ିଶାର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା । ଏହି ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପଦୁରାନନ୍ଦ ତତ୍କାଳୀନ ବୈଷ୍ଣବ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛିଟ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ସମୟର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଆଡ଼ମିଶନ୍ ପାଇଁ ହେଉଥିବା ଇଣ୍ଟରଭିଉ ଓ ତହିଁରେ ପ୍ରଥମେ ନ କହିବା ଦ୍ଵାରା ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପରେ ଦ୍ଵିତୀୟବାର ସିଲେକ୍ସନ୍ କମିଟି ମେମ୍ବରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରସ୍ଥ ହୋଇ ସୁପାରିସ୍ ପତ୍ର ଦେବା ଫଳରେ ନାଁ ଲେଖାଇବା କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଡିସେକ୍ସନ୍ ରୁମ୍‌ରେ ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସୁରକ୍ଷିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ତୁଳନା କଲେ ତଦାନାତନ ତାତ୍ତ୍ଵରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମନରେ କରୁଣା ସଞ୍ଚାର କରେ । ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ତାତ୍ତ୍ଵରୀପାଠର

ପରୀକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନାଡ଼ି ନକ୍ଷତ୍ର ଜାଣି ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିବା କଦର ସେ ଜାଣିପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହିପରି ଆଚରଣରେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲେ । ମେଡ଼ିକାଲର ତତ୍କାଳୀନ ଅଧ୍ୟାପକ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକ ମେଜର ଗୁପ୍ତ, କର୍ଣ୍ଣେଲ ପାଲିଡ଼, ଆଣ୍ଟୋନିଓ ରକ୍ଷିତ ଆଦିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସମସାମୟିକ ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର ବିପ୍ଳବୀ ରବି ଘୋଷ, ଖେଳୁଆଡ଼ ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସ୍କୁଲର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ନାଟ୍ୟକାର ଅଦ୍ୱୈତ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରିଛନ୍ତି । ତଦାନୀନ୍ତନ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ଖେଳ ପଡ଼ିଆଠାରୁ ପାଠପଢ଼ା, ପରୀକ୍ଷା, ପରୀକ୍ଷାବେଳେ କପି କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପରେ ଗାର୍ଡ଼ଙ୍କ ପାଖରେ ସିଟ୍ ଦିଆଯିବା ଦେଖି କିପରି ହତହତା ହେଉଛନ୍ତି, ସେ କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ଓ ତାଙ୍କର ଆଉ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀ ପରୀକ୍ଷା ପୂର୍ବ ରାତ୍ରିରେ କିରାଣୀଙ୍କୁ ଖୋସାମଦ ଓ ଚା'ଜଳଖିଆରେ ଆପ୍ୟାୟିତ କରି ପରୀକ୍ଷା ହଲରେ ସିଟ୍ ଦୁଇଟି ପଛରେ ପକାଇଲେ । ରାତିରେ ଯାଇ ଟର୍ଚ୍ଚ ମାରି ଯୋଜନାଟି ଠିକ୍ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ଆସିଲେ । “ପରଦିନ ସକାଳୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ପରିଧାନ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ଚାରିମୁଣ୍ଡି ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ପଟି ଅଣ୍ଟାରେ ବାନ୍ଧି ତହିଁରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୁଳାଗୁଳି ଖଞ୍ଜି ରଖିଦେଲୁ ଏବଂ କେଉଁ ପକେଟର କେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରଟି ରହିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରାତ୍ରିରେ ଘୋଷି ଘୋଷି ଠିକ୍ କରି ଦେଖିଲୁ । ଏହିପରି ଦୁହେଁ ବାରଦର୍ପଣରେ ପାହୁଲ ପକାଇ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲୁ । ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିବାମାତ୍ରେ ଦେଖିଲୁ ସବୁ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ଆମେ ବନ୍ଧୁକ ଉଠାଇପାରିଲୁ ନାହିଁ କି ଗୁଳି ଫୁଟାଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ହଲରେ ପଛ କୋଣରେ ସିଟ୍ ଦୁଇଟି ନଥିଲା । ମନେ ମନେ ଘିରକଲୁ ଯେ ଜଣେ କେହି ଭେଦୁଆ ସହପାଠୀ ଆମର କପିନେବା କଥା ଗାର୍ଡ଼ଙ୍କୁ କହିଦେଇଛି, ଫଳରେ ଏ ବିକଳ ଅବସ୍ଥା ।”

ସୁପରିଷ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଓନିଲ ସାହେବଙ୍କ ପରେ ଆସିଲେ କାପ୍ଟେନ୍ କରନ୍ । ସେ ଥିଲେ କପି ବିରୋଧୀ । ପୂର୍ବରୁ ତେପୁଟି ସୁପରିନ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଥିବା କାପ୍ଟେନ୍ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ ରାୟଙ୍କ ବିଷୟରେ ସିନିୟରମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାକଥାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କାପ୍ଟେନ୍ ରାୟ ଗାର୍ଡ଼ ଥିଲାବେଳେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଛ'ସାତଟା ଇଲକ୍ଟ୍ରେଟେଡ୍ ଉଇକ୍ସି ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ନେଇ ଥୋଇଦିଅନ୍ତି । କାପ୍ଟେନ୍ ରାୟ ଥରେ ହଲରେ ବୁଲି ଆସି ଗୋଟି ଦୁଇଟା ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ଥୋଇ ଇଲକ୍ଟ୍ରେଟେଡ୍ ଉଇକ୍ସିରେ ଆଖି ପକାଇ ପକାଇ ଘୁଞ୍ଚୁଡ଼ି ମାରନ୍ତି । ଗୁରୁଭକ୍ତ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଖି ସାମନାରେ ସିନା କପି କରି ମନ୍ଦ କର୍ମ

କରନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଗୁରୁଦେବ ଆଖିରୁ ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରିଲେ ସେ କର୍ମଟି କରିବା କିଛି ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ । ସେହିପରି କାପ୍‌ଟେନ୍ ରାୟ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରର ଥରେ କପି ଧରି ପକାଇବାରୁ ହଠାତ୍ ସେଇଠି ସିନିୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଜୀବନ ରକ୍ଷାକାରୀ ସମ୍ବାଦ (Save Our Soul - S.O.S.) ପଠାଯାଏ ଓ ସେମାନେ ଆସି ତା' ଜଳଖିଆ ଧରି ଗୁରୁଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାନ୍ତି ଓ ପିଲାଟି ରକ୍ଷା ପାଇଯାଏ । କାପ୍‌ଟେନ୍ ରାୟ ଖାତାରେ ଥିବା ଉତ୍ତର ଦେଖି ନନ୍ଦର ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଖାଲି ଦେଖନ୍ତି ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀର ନାମଟା । ଅମୃତ ପିଲା ! ଆରେ ଇଏ ତ ମୋ ପାଖକୁ କେବେ ଆସେ ନାହିଁ, ଶହେରୁ ପାଇଲା ଦଶ । ଅମୃତ ପିଲା ! ସେ ତ ପ୍ରତିଦିନ ମୋ ପାଖକୁ ଆସେ । ଭାରି ଖାତିର କରେ ମୋତେ । ଶହେରୁ ପାଇଲା ଅଶୀ । ଭଲରୂପେ ଜଣାଥିଲେ ପିଲା ନବେ ଯାଏ ପାଇଯାଏ । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ସେତେବେଳର ସ୍ମୃତି ରୋମାଞ୍ଚନ କରିବା ଭିତରେ ଚଟୁଳ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ଓ ହାସ୍ୟକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ପାଠକକୁ ହସାଇ ହସାଇ ନୟାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

୧୯୩୧ରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ ପରେ ମେଡ଼ିକାଲ ପଢ଼ିଲେ । ୨ୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀର ସହପାଠୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଲେଖାଟିଏ ଶୁଣାଇ ଲେଖା ଛପା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ମିଳେ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ଦେଲେ । ମେଡ଼ିକାଲ ପଢ଼ା ପରେ ପରେ ଘରେ ବସିଲାବେଳେ ବିଚାରିଲେ ମାସେ କାଳ ବସି ବହିଟିଏ ଲେଖିଲେ ମାସକୁ ଦୁଇଶ ଟଙ୍କା ଅର୍ଥାତ୍ ସେତେବେଳେ ତାତ୍କାଳିକ ମାସିକ ଦରମା ସ୍ତାପିତ ଟଙ୍କାର ତେବଲରୁ ଅଧିକ ରେଜଗାର କରିବେ । ତଗର ପତ୍ରିକାକୁ 'କବି ଲଢ଼େଇ' ଲେଖାଟି ପଠାଇଲେ । ସେଇଟା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରୁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା ମିଳିଲା । ଏହାପରେ ଦୁଃଖାନ୍ତକ ଉପନ୍ୟାସ 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ଲେଖିଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରକାଶକ ରାଜିହେଲେ ନାହିଁ । ପରେ ହାତରୁ ଖର୍ଚ୍ଚକରି ବହିଟି ଛାପିଲେ ସତ; ମାତ୍ର ବିନିମୟରେ ପଇସାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଉପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ସେ ବହି ପାଇଁ ବହୁତ ତାରିଫ୍ କଲେ । ଟେକ୍ସଟବୁକ୍ କମିଟିର ସଭ୍ୟଥିବା ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ତନି ତିନିଥର ବହିଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖାନ କରିଥିଲେ ।

କାନ୍ତକବିଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତଗର ପିଠାପୁର ଆସିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଯୋଗୁଁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲା । କାନ୍ତକବି ମଧ୍ୟ ତଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଆସି ରହିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବାରମ୍ବାର ତାଡ଼ନା ଫଳରେ କାନ୍ତକବିଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ 'କଣାମାମୁଁ' ଲିଖିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଗଜମାନ

ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ‘ଡଗର’ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କିଛିଦିନ ବାଦ୍ ଡଗରର ସମ୍ପାଦନା ଭାର ନେଲେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବିଶେଷାଙ୍କମାନ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ‘ଡଗର’ର ରଚିତ ଜୟନ୍ତୀ ପ୍ରକାଶନ ପରେ ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଜଣେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ‘ମାଟ୍ରିକ୍ ଦରପାଠୁଆ’ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶୁଣି ଘରୋଇଭାବେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଆଇ.ଏ. ଓ ବି.ଏ. ପାଶ୍ କଲେ । ଆଖି ଖରାପ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଡଗର ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ତ୍ୟାଗ ଥିଲା ଅସୀମ । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଡଗର ପ୍ରକାଶନରେ ବହୁ ଅନ୍ତରାୟ ଦେଖାଯିବାରୁ ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ତାହାକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ନେଇଗଲେ ୧୯୮୭ ମସିହାରେ । ଝଡ଼ତୋଫାନରେ ବସା ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥିବା ଚଢ଼େଇଟିର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ, ସେହିପରି ଏକ ଧବା ଲାଗିଲା ତାକୁ ।

୧୯୭୦ ମସିହାରୁ ଭଗବାନ ସତ୍ୟସାଜ ବାବାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିଲେ । ଡଗରପ୍ରେସରୁ ‘ସତ୍ୟସାଜ ବାଣୀ’ ଓ ବାବାଙ୍କ ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଡଗର ପ୍ରେସରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଯୋଗୁଁ ସାଇଭଜନ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଲା ।

ସାହିତ୍ୟରେ ଅଶ୍ଳୀଳତା ଓ ଅଧୋଗତିର ପ୍ରତିରୋଧ ପାଇଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ‘ଡେନ୍ତୁଲିଛାଟ’ ନାମକ ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ପତ୍ରିକା । ମାତ୍ର ଏହା ପତ୍ରିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି ନାମରେ ଆଉ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ି ହାସ୍ୟରସର ଲେଖାମାନ ନିଜେ ଲେଖିଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ । ହାସ୍ୟରସ ଲେଖା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ତାଙ୍କଠାରେ କୁଷ୍ଠରୋଗର ସୂଚନା ପାଇ ବୁଢ଼ାବାପା ଚିକିତ୍ସା କରାଇଥିଲେ । ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଔଷଧ ଓ ପଛରେ ଚଳିଲେ । ପରେ ଏକ ଗବେଷଣା କରୁଥିବା କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ‘ଡାୟାସୋଲ୍’ ଔଷଧ ସେବନ ଫଳରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୋଗମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ରୋଗ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ସେ କହିଛନ୍ତି, “ଏହି ରୋଗ ମୋତେ ଆକ୍ରମଣ ନ କରିଥିଲେ ମୁଁ ବର୍ଗମାନ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହୋଇଛି ତାହା ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତି । କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କର ହୋଇ ମୋର ଜୀବନଲାଳା ସରିଥାନ୍ତା ।’ ଏ ରୋଗ ଭୋଗିବାରୁ ସିନା ତା’ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ରୂପକ ଆଶୀର୍ବାଦ ମିଳିଲା ।

ଜୀବନରେ ପେଟି କଷ୍ଟାକୃତୀ, ପଣିଚର କାରଖାନା, ଚାଉଳ ଡାଲି ଦୋକାନ ଆଦି କରି କେବଳ ଫେଲ୍ ମାରି ନଥିଲେ, ମୂଳ ଜମା ବି ବୁଡ଼ାଇଥିଲେ । ବାଣିଜ୍ୟିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ପରେ ଘର ପାଖ ବିଲରେ ଚାଷବାସ କଲେ । ମାତ୍ର ମାଙ୍କଡ଼, କାଳିଆ ଷଷ୍ଠ ଓ ଚୋରକ ଦାଉରୁ ବର୍ତ୍ତି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୋ' ନଳିଆ ବନ୍ଧୁକରେ ପାତି ଓ ହନୁକୁ ବଧ କରୁଥିବା ଦେଖି ତାଙ୍କର ମାଆ କାନ୍ଦିବାରୁ ବିଲ ଓ ବନ୍ଧୁକ ଛାଡ଼ିଲେ । ଶେଷକୁ ସାହିତ୍ୟ ବିଲର ଚାଷୀ ହୋଇ ଜୀବନରେ ସଫଳତା ପାଇଥିବା ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ଜୀବନ ପ୍ରତି ଉପହାସ କରି ବେପରବାୟ ଭାବେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଚାଲିଥିବା ଏହି ସଫଳସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱୀକୃତି ମିଳି ନଥିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖଦ ଘଟନା । ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱୀକୃତି କେଉଁ କଦରରେ ମିଳେ, ସେ ସବୁର କଳା ଓ କୌଶଳ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କିଛି ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହା ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ଭଳି ବହୁ ସ୍ୱୀକୃତିବିହୀନ ଲେଖକଙ୍କୁ ସାହୁନା ଦେଇପାରିବ ।

‘ମୋ ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ପୁସ୍ତକର ଲିଖନଶୈଳୀ ଚମତ୍କାର ଓ ଘଟନା ବିନ୍ୟାସ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆତ୍ମଜୀବନୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ମୌଳିକତା ସୂଚିତ କରେ ।

ନିର୍ମଳ କୁଟୀର, ବଙ୍ଗାଳୀ ସାହି, କଟକ

ସ୍ମୃତି ସେ ଯେ କଥା କହେ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାକ୍ଷାତକାର

ରବିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଭିକାରୀ ରଥ (ରସରାଜ)

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟରସର ହୋଇସେଇ ବିତରକ, ପୁଟାତଙ୍ଗାର ନିର୍ଭୀକ ନାଉରୀ ତଥା ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’କୁ ତାଙ୍କର ଅଣୀତମ କୁଆଁରବ ରୋମଛନ ବିବସରେ ପ୍ରଣିପାତ ଜଣାଉଛି ଏଇ ନିକୁନ୍ନ ହେରେସା । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାସ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟଜଗତରେ ମୋର ଆଦ୍ୟଗୁରୁ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ‘ସାହିତ୍ୟ ଗାନ୍ଧୀ’ ବହିଖଣ୍ଡିକ ମୋ ହାତରେ ବାଜିଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରାୟ ମାଃ ବର୍ଷ ତଳେ । ମୁଁକୁ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତି ଥିବା ମୋର ଗଭୀର ଅନୁରକ୍ତିକୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଲା ସେ ଖଣ୍ଡିକ । ତା’ପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାଶିତ ଲେଖା ପଢ଼ିଛି, ସଂଗ୍ରହ କରିଛି ଓ ସାଇତି ରଖିଛି ମୋର ନିଜସ୍ବ ପାଠାଗାରରେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ୧୯୬୮ ମସିହାରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ । ତଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଦାଣ୍ଡ ବଖରାରେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ର ଏକ ବୈଠକ ଆହୂତ ହୋଇଥାଏ । ସଭାପତିତ୍ବ କରୁଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଦୟନାଥ ସ୍ବତ୍ବଜୀ । ଗଜ ପଠନର ପାକି ପଢ଼ିଲା । ମୁଁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୋର ଗଜ ‘ମୋ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ନିର୍ବାଚନ’ (ପରେ ମୋର ହାସ୍ୟ ଗଜ ସଂକଳନ ‘ନେପେଡ଼ା’ରେ ସ୍ଥାନିତ) ସେତେବେଳକୁ କେତେକ ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ମୋର କେତେ ଖଣ୍ଡି ରମ୍ୟ-ରଚନା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଶୁଭଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିଥାଏ । ମୋ ଗଜପତ୍ନୀ ଶେଷରେ ସ୍ବୟଂ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଖୁସିରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଆଣିଲେ । କହିଥିଲେ, “ଲେଖ । ସୁନ୍ଦର ଲେଖୁଛ । ହାସ୍ୟ-ରସକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖ ।” ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଏବେ ବି ମନେ ଅଛି । ସେ କେଇପଦ ଆଶୀର୍ବାଦ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୋର ରଚନାକୁ ବାଟ କଟାଇଛି ।

ଆଜି ତାଙ୍କର ଜୟନ୍ତୀ ଅବସରରେ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ପରିସରରେ ଟେପ୍‌ରେକର୍ଡ଼ିଯୋଗେ ରେକର୍ଡ଼ କରିଥବା ମୋ ସହିତ ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାକ୍ଷାତକାର ଏଠାରେ ଛିପିବନ୍ଧ କରୁଛି । ସାମ୍ନାରେ ଟେପ୍‌ରେକର୍ଡ଼ିଂ, ହାତରେ କଲମ । ଜୟ ଗୁରୁଦେବ ।

ରତ - ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ରସିକଚନ୍ଦ୍ର ଭିକାରୀ ରଥ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଠିକ୍ ଅଛି ।

ରତ - ଆଜି ୧୯୯୦ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସ ୧୩ ତାରିଖ । ଏଇ ଚକଧୂଳି ଲଗ୍ଗରେ...

ଫତୁରାନନ୍ଦ - କିହୋ, ଏ ଚକଧୂଳି ଲଗ୍ଗ କ'ଣ ?

ରତ - ଆଜ୍ଞା, କଥାହେଲା, ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଏଇଟା ଡୋରୁବାହୁଡ଼ା ବେଳ । ଗୋରୁଖୁରାରେ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ଗୋଧୂଳି ବୋଲାଏ । ମାତ୍ର, ଏ ସହର ବଜାରରେ ଏଇଟା ଅଫିସ୍ ବାହୁଡ଼ା ବେଳ । ଖାଲି ଗାଡ଼ିମଟର ଓ ଚକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଓ ସେ ଚକତଳୁ ଉଡୁଥିବା ଧୂଳିରେ ମଣିଷ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - (ହସିଦେଇ) ବାଃ ବାଃ ! ଚମକାର ନୁଆଁ ନାଁଟିଏ ।

ରତ - ଏଇ ଚକଧୂଳି ଲଗ୍ଗରେ ଆପଣ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସାନ । ଆପଣ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା । ଆପଣଙ୍କର ତୁଳନା କ'ଣ କରିପାରେ ? ମତେ ଲାଗୁଛି, ଆପଣ ପାହାଡ଼ ଶିଖରରେ ଆକାଶଛୁଇଁଥିବା ଶାଳଗଛ ହେଲେ, ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ାର ମୁରୁକୁଟିଆ ତାଳଗଛ । ମୋର ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ...

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ତୁମେ ସିନା କହୁଛ । ହେଲେ ନ କହିବା ଭଲ । କାହିଁକି ନା ଯୋଡ଼ିଏ ଶତ୍ରୁ କିଶିବାର ଭୟ ଅଛି । ଥରେ ରାଧୁ ମିଶ୍ର କହିଲେ, 'ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଦେବା' । ଆଉ ଦଳେ କହିଲେ, 'କିହୋ, ସିଏ କ'ଣ ଏମିତି ଲେଖୁଛନ୍ତି କି ?'

ରତ - ରବି ସିଂ ୧୯୮୫ ମସିହାରେ କହିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେକ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସର୍ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ସେହିମାନେ ହିଁ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଓ ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ହକଦାର । ଏଇମାନେ ହିଁ ପ୍ରତିଭାର ଠିକାଦାର ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ହେଲା କ'ଣ କି ରାଧୁମିଶ୍ର ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ 'ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ, ସେତେବେଳେ କେତେକଙ୍କୁ ଏଇଟା ଆପମାନଜନକ ଲାଗିଲା ।

ରତ - ତାଙ୍କୁ କୋହାଖୁଣ୍ଟ କହିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ଖୁସୀ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ସେ ସେ ଚିଠିଟି ମୋ ପାଖକୁ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପଠାଇଲେ । ମୋର ବା ଭାବିବାର କ'ଣ ଅଛି । (ହସ) ସେମାନେ ଏଡ଼େ

ଏଡ଼େ ସବୁ ଅଛନ୍ତି । ଆମେ ଚାକୁଣ୍ଡାଗଛ ଭଳି ହୋଇ ତାଙ୍କ ସହ ସରିହେବା ?

ରଚ - ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରାୟ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ ପାଠ ୧୯୬୩ରେ ଯେତେବେଳେ ଆପଣ ଏଇ ବଖରାରେ ଟେବୁଲ ଚୌକି ପକାଇ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଯବକାଟ ଧରି ଅନ୍ୟ ହାତରେ ପୁସ୍ତକ ସଂଶୋଧନ କରୁଥିଲେ । ମୋ ମନେହେଲା ଆପଣଙ୍କ ସହ ଅନେକ ଅନେକ ବର୍ଷ ଧରି ସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇଲୁ । ଏହାର ସ୍ମାରକୀ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ‘କାର’ ଥୋଇବାକୁ ମନ କଲି— ଅର୍ଥାତ୍ ‘ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର’ ଏଇ କାରଟି ଆଜି ଗଢ଼ାଇବାକୁ ମନ କଲି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଏଥର ତେବେ ତେଲ ପକାଅ, ଚକଧୂଳି ଲଗ୍ଗରେ ଚକା ଗଢ଼ାଅ ।

ରଚ - ହଁ ଗଢ଼ାଇବି ଯେ, ତେଲ ପଡ଼ିବ ଆପଣଙ୍କର । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମୟର ତେଲ । କାର୍ ସିନା ମୋର, ତେଲ ପୋଡ଼ିବ ଆପଣଙ୍କର ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ନିଅ ବାବା, ଗୋଟର-ଦଣ୍ଡା ଭଳି ପଡ଼ିଛି; ଯିଏ ଯେତେ ପାରୁଛି ନେଇଯାଅ ।

ରଚ - ଗୋଟାଏ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ‘ଟିକେହସ’ ପତ୍ରିକାରେ ସମ୍ପାଦକୀୟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲି ଯେ, ସବୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଲୋକେ କ’ଣ ଭାବନ୍ତି ଜାଣେନା...ହଁ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା...

ଫତୁରାନନ୍ଦ - କୋଉ କଥା ?

ରଚ - ଥରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଥିଲି ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁଡିଓରେ ଫଟ ଉଠାଇବାକୁ । ଷ୍ଟୁଡିଓ ମାଲିକ ଜଣେ ମୁସଲମାନ । ମତେ ବସାଇ ତୋଫା ଆଲୁଅ ପକାଇଦେଲା । ଷ୍ଟାଣ୍ଡ ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା କ୍ୟାମେରା ପଛରୁ ମଝିରେ ମଝିରେ କହୁଥାଏ ‘ଇସ୍‌ମାଇଲ୍’, ‘ଇସ୍‌ମାଇଲ୍’ । ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ ଇସ୍‌ମାଇଲ ନାମକ କେହି ସହକାରୀଙ୍କୁ ବୋଧେ ସେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ସେ ଆସିଲେ ମୋତେ ସଜାଇଦେବ କି ଠିକଣା ବାଗରେ ବସାଇଦେବ । ମୁଁ କନ୍ କନ୍ ହୋଇ ଯାଡ଼େ ସ୍ୟାଡ଼େ ଚାହିଁବା ପରେ ଫଟବାଲା ମୋତେ ହିନ୍ଦୀରେ କହିଲା, “ସାର୍, ମେଁ ଆପ୍‌ସେ କହ ରହାହିଁ । ଆପ ଜରା ମୁସ୍‌ରାଇୟେ ।” ଏତେବେଳେକେ ମୋ ବୋକା ମଗଜରେ ପଶିଲା ଯେ, ଦିଲ୍ଲୀବାଲା

ସେସାଲକୁ ଇସପେସାଲ୍, ଷ୍ଟେସନ୍‌କୁ ଇସ୍‌ଟେସନ୍ ଓ ସ୍ଲାଜଲକୁ ଇସ୍‌ମାଜଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି କହିଥାନ୍ତି ।

(ଫତୁରାନନ୍ଦ କୋରରେ ହସିଉଠିଲେ)

ରତ - ... ମୋ କହିବା କଥା ଆଜିକାଲି ଯୋଉ ମୁହଁମାନ ଆପଣ, ମୋ ଆଗରେ ଆତଯାତ ହେଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଓଠର ବିଭାଜନକାରୀ ରେଖା ଉପରେ ଇସ୍‌ମାଜଲ୍‌ବାବୁଙ୍କ ଦେଖା ନାହିଁ । କାରଣ କ'ଣ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଇସ୍‌ମାଜଲ୍ ଯଦି ମୁହଁ ଉପରକୁ ଚାଲିଆସିବ, ବହୁଗୁଡ଼ିଏ ପେଟ ଭିତରର କଥା ତାଙ୍କର ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିବ । ସେହି ଭୟରେ ସେ ମନଖୋଲି ହସିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ରତ - ପି.ଜି. ଉଡ଼ୁହାଉସ୍ ତାଙ୍କ ବହିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ‘ଆଗେ ସବୁ ବ୍ରିଟିଶ ଘରମାନଙ୍କରେ ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତଘର ପିଲାଙ୍କୁ ପିଲାଦିନୁ ଗୁରୁକ୍ଷେତ୍ରମାନେ କଂଟ୍ରୋଲ ମୁତାବକ ହସିବା ଶିଖାଉଥିଲେ । ଯେପରିକି ଓଠ ଦେହସେଷ୍ଟିମିଟରରୁ ଅଧିକ ଖୋଲିବ ନାହିଁ । କାଳେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ବେଲୁନରୁ ଫୁସ୍ କରି ପବନ ପକେଇବ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ହାଃ ହାଃ.... ସବୁ ତାଙ୍କର ମାପତୁପ । ମରିବାକୁ ହେଲେ, କେତେ ବାଗରେ ମରିବ, ସେଗୁଡ଼ାକ ବି ଶିଖିବାକୁ ହୁଏ ।

ରତ - ଆପଣ ତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ୧୯୩୮ ମସିହାରୁ ଲେଖିଲେ । ୧୯୪୬ର ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ରୁ ଆସି ଜୀବନ ସହିତ ଲଢ଼ୁ ଲଢ଼ୁ ପୁଟା ଡଙ୍ଗାରେ ସବାର ହେଲେ...

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଯାହାବା ହୋଇଥାନ୍ତା ଏ ଆଖି ଦୁଇଟା ଭଗବାନ ନେଇଗଲେ ।

ରତ - ଭଗବାନ ସିନା ଆଖି ଦୁଇଟା ନେଇଗଲେ ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟ ଅର୍ତ୍ତଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯାହା ମାଧ୍ୟମରେ ଆପଣ ଲୋକଙ୍କର ହସ-କାନ୍ଦ, ଦୁଃଖ-ସୁଖ, ଚିନ୍ତା-ଦୁଃଖିତାକୁ ଦେଖିପାରୁଛନ୍ତି, ଯାହାସବୁ ଆଖି ଥିଲାବାଲା ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଗୋଟିଏ ଟେମ୍ପ୍ରେକର୍ଡର ଜଣେ ଦେଇଥିଲେ । ସେଇ ଫିଡା ଉପରେ ମୋ ଭାବନାକୁ ଟିପୁଥିଲା । ତାକୁ ଜଣେ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । କହିଲେ, “ତୋ ପାଖରେ ରହିଲେ କିଏ ନେଇଯିବ । ମୋ ପାଖରେ ଥାଉ ।” ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଦେଖିଲି, ତାର ଗୋଛାଏ ସୁଇଚ୍‌ରେ ଠିକଣା ଜାଗାରେ ମୋ ହାତ ବାଜିଲାଣି । ଜଣେ ପାଖରେ ବସି ତାକୁ ଚଳାଇଲା । ଭାବିଲି, ଜଣେ ଯଦି

ପାଖରେ ବସିବ, ସେ ତାକିଲେ ଲେଖୁଦେବନି କାହିଁକି ? ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣିଥିଲି ଶେଷକୁ ଆଉ କେହି ଧରାଛୁଆଁ ଦେବେନି ?

ରତ - ଅବଶ୍ୟ କହିବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ, ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଏବେ ଧରାଧରି ସରକାରୀ ପୀଠବୋଲି ଲୋକେ ଅଭିଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ରାଧେ ରାଧେ, ଅଧେ ଅଧେ ବେପାର ଚାଲିଛି ବୋଲି କେହି କେହି ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି । ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ କେହି ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୁରସ୍କୃତ ହେବା ଆପଣଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ନା, ଗୋଟିଏ ବି ନୁହେଁ । ସେଠିକି ଯିଏସବୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ସବୁ କାମୁଡ଼ାଗୋଷ୍ଠୀ । ହାସ୍ୟରସକୁ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ତି ମାଡ଼ୁଛି । ହଉ, ତାଙ୍କୁ କିଏ ପଚାରୁଛି ?

ରତ - ଏଇମାନେ ତ ପୁରସ୍କାର କମିଟିର ଖାନଦାନୀ ମୂରବା...

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଆମେ ଲେଖୁଛୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ; ସେମାନଙ୍କର ଓଠରେ ହସ ଫୁଟାଇବାକୁ । ଏମାନେ କେଉଟା ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତେ, ନଦେଲେ ନାହିଁ ।

ରତ - କିନ୍ତୁ, ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ପୁରସ୍କାରକୁ ସାହିତ୍ୟିକର ସ୍ଵୀକୃତି ବୋଲି ଧରିନେଇଛନ୍ତି...।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କର ସ୍ଵୀକୃତିର କଥା କହୁଛି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ସମୟ ପାଆନ୍ତି ? ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି । ‘ଡ଼ଗର’ ପତ୍ରିକାର ରୌପ୍ୟ ଜୟନ୍ତୀ ଅବସରରେ ସାତ ଆଠକଣଙ୍କୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ପୁରସ୍କାର ଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ମାନେ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ଵିତୀୟ ହିସାବରେ । ପ୍ରାଇଜ୍ କ’ଣ ଟଙ୍କା ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉପଜୈକନ । ଧର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ମୂର୍ତ୍ତି ।

ରତ - ବାସ୍ତବିକ ‘ମାନପତ୍ର’ରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ମାନ ବା ସମ୍ମାନ ହିଁ ବଡ଼କଥା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଲୋକେ ଆଜିକାଲି ପୁରସ୍କାରର ପରିମାଣରୁ ସାହିତ୍ୟିକର ପ୍ରତିଭା ମାପୁଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟସୃଷ୍ଟି କିଛି ଛୋଟିଆ କଥା ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜେ ହସି ନ ଜାଣିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ କିପରି ହସାଇବେ । ବିକଳରେ ରାମ୍ପିବିଦ୍ୟାରି ହାସ୍ୟରସ ଲେଖିଲେ ଶେଷକୁ ତାହା ନିରାଟ କରୁଣ ରସ ପାଲଟିଯିବ । ଜୋର କରି ହସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମୁହଁଟା କାନ୍ଦୁରା ଦେଖାଯିବ ସିନ କେବଳ ଉପହସିତ ହେବା ସାରର ହେବ ।

ଥରେ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ଇଂରାଜୀରେ ଯେଭଳି “ନନ୍‌ସେବୁ ଷ୍ଟୋରୀ” ସବୁ ଛପା ହୋଇଛି, ମୁଁ ଥରେ ସେହିଭଳି ଲେଖିବାକୁ ମନସ୍ଥ କାଲି । ସେଇଠୁ ଲେଖିଲି “ଅଜଗବି ଶୀକାର” । ସେଇଟାକୁ ଆଉ କିଛି ଦିନ ଚଳେଇଥାନ୍ତି । ଜଣେ କଲେଜ ଆଧ୍ୟାପକ ରାଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ — ‘ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କୁହ ତାଙ୍କର ଲେଖା ବନ୍ଦ କରନ୍ତୁ । ଚଞ୍ଚଳ କଲମ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଯାହା ଟିକେ ଉପରକୁ ଉଠିଥିଲେ, ଏମିତିଆ ବାଜେ ଲେଖାଗୁଡ଼ାକ ଦେଇ...ସେ କାହିଁକି ନିଜର କ୍ଷତି କରୁଛନ୍ତି ।’

ମୁଁ ଭାବିଲି ଅଧ୍ୟାପକ ମହାଶୟ ବୋଧହୁଏ ସେସବୁ ଲେଖାକୁ ଠିକ୍ ଧରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ‘ଫିକ୍ସନ୍’ର ଅର୍ଥ ବୋଧହୁଏ ବୁଝି ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ରଚ - ଦିନାକେତେ ‘ଫିକ୍ସନ୍’ ଆପଣଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଛି ବୋଧହୁଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଏବେ ବି ଭଲ ଲାଗେ । ସାଧାରଣ ଯୌତୁକତାରୁ ଓହରିଯାଇ ଆକାଶକୁସୁମ ତୋଳିବା ଭଳି କଥା । ବଙ୍ଗଳାରେ ଲୋକକଥା ପଢ଼ିଛ ?

ରଚ - ଆଜ୍ଞା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ବାଇଶି ପଳିଆ-ତେଇଶି ପଳିଆ ଗଛ ମନେଥିବ । ପୋଖରୀଏ ପାଣିରେ ବସ୍ତା ବସ୍ତା ଅଟା ଗୋଲେଇ ଜଳପାନ କଲା । ହାତୀର ଦାନ୍ତ ଆଘାତ ତାକୁ ମଶା କାମୁଡ଼ୁଛି ବୋଲି ହାତବୁଲାଇ ନେବାରୁ ଦନ୍ତାହାତୀଟା ମରିଗଲା । ତାପର କଥା ପଢ଼ିଥିବ । ବାସ୍ତବିକ ମଜ୍ଜା ଲାଗେନି କି ?

ରଚ - ହାସ୍ୟରସ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣ ପ୍ରଥମରୁ କିଭଳି ପ୍ରତିବନ୍ଧକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ତୁମକୁ କହିଛି, “କବି ଲଢ଼େଇ” ପ୍ରକୃତରେ ଲେଖୁଥିଲି ୧୯୩୮ରେ । ସେ ଲେଖା ଖଣ୍ଡିକ ଅନେକ ଟେବୁଲରୁ ଫୋପଡ଼ା କଟଡ଼ା ଖାଇଖାଇ ଶେଷକୁ ୧୯୪୬ରେ ‘ଡଗର’ର ଦୟାରୁ ଛପା ଆକାରରେ ବାହାରିଲା । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ମାମୁଁ ତାକୁ ପଢ଼ି ଭଲ ଚିଠି ମୋ ପାଖକୁ ଦେଲେ । ସେଥିରେ ମୋତେ ବହୁତ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଯାଇ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ଯେ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଲେଖକ ହୋଇପାରିବି ।

ରଚ - ଓଡ଼ିଶାରେ ‘ଧରାଧରି’ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ନଥିଲେ ବା ପଛରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଶାସନିକ ଉପାଧି ଲାଗି ନଥିଲେ ସାହିତ୍ୟଚାପ ନିହାତି ‘ବାଜେକାମ’ ନିଶ୍ଚୟ । ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ସାର୍ ଆର୍ଥର କୋନାନ୍ ଡାୟଲଙ୍କ ଭଳି ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଏ ଲେଖାଲେଖିରେ ପଶିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ପରିବାରର କେହି ଆପଣ କରିଥିଲେ ବା ବାରଣ କରିଥିଲେ କି ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ନା, ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ା ଶେଷ ହେବା ବେଳକୁ ମୁଁ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଘରେ ବସିଥାଏ । ସମସ୍ତଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଥାଏ । ଭାବିଲେ ଯାହା କରୁଛି କରୁ । ତାହା ଉଦାରୁ ଲେଖା ପ୍ରତି ମୋର ବଡ଼ ଘୃଣା ଥିଲା । ଭାବୁଥିଲି, ସବୁ ନିଷର୍ମାମାନେ ଲେଖନ୍ତି । ଜଣେ ଏବେ ଗନ୍ଧଟାଏ ପଢ଼ିଦେଲା, ସେଇଠୁ ତାର କ’ଣ ଉପକାର ହେଲା ? ବରଂ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଲୋକେ ସଚେତନ ହେବା ଉଚିତ୍ । ଏହା ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ କରିବ । ସେତେବେଳେ ଆଉ କ’ଣ ପଢ଼ିବ ? ସେତେବେଳକୁ ଶ୍ୟାମ ଇତ୍ୟାଦି ଛୋଟ ପିଲା । ସେମାନେ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ଆମଘରେ ବରାବର ରାମାୟଣ, ଭାଗବତ, ଇତ୍ୟାଦି ପଢ଼ା ହେଉଥାଏ । ମୁଁ ରାମାୟଣ ପୃଷ୍ଠା ଖୋଲିଲି । ସେଥିରୁ ହନୁମାନ ଚରିତ୍ର ମୋତେ ଖୁବ୍ ଆକୃଷ୍ଟ କଲା । ଆଉ ମହାଭାରତରେ ଭୀମ ମୋ ମନକୁ ପାଏ । ଏମିତି ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଟିକେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି । ସେବାଟେ ସାହିତ୍ୟର ଜୀବାଣୁ ମୋ ଭିତରେ ପଶି ଭୀଷଣ ଉପଦ୍ରବ କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତା ପଛକୁ ରାଇମୋହନ ଦାସଙ୍କ ଚିଠିଟି ନିଆଁରେ ଘିଅ ଭଳି କାମ ଦେଲା ।

ରଚ - ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରଥମ କୃତୀ “ନାକଟା ଚିତ୍ରକର” ରଚନା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କହିବେ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଏ ବହିଟା ପଢ଼ିବା ପରେ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି କହିଥିଲେ, “ବହିଟି ଖୁବ୍ ଭଲ ହୋଇଛି । ମୋର ମନେ ଅଛି, ସେତେବେଳେ ଡାକ୍ତରମାନେ ମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥିଲେ । ମୋର ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ଥାଏ—ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ସେ ସେତେବେଳେ କିଛି ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ମତେ ଜବରଦସ୍ତ ଶୁଣାଏ । ଗୋଟାଏ ଲେଖାରେ ଦୁଇଗହ ଟଙ୍କା ସେ ପାଇବ ବୋଲି କହିଲା । ମୁଁ ତା’ ସହିତ କଲିକଳି—‘ତୁ ଛପାଇଲେ ଛପାଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବା କଥା, ସେ କାହିଁକି

ତତେ ଟଙ୍କା ଦେବ ? ପରେ ବୁଝିଗଲି । ଭାବିଲି ତାଙ୍କର ନହେଲେ ନାହିଁ, ମାସକୁ ଖଣ୍ଡେ ବହି ଲେଖୁ ଦୁଇଶହ ଲେଖାଏ ରୋଜଗାର କରିବି ।

ଆଜିକାଲି ଥୋକାଏ କଥା କଥାକେ ଖଣ୍ଡି ଇଂରାଜୀ କହୁଛନ୍ତି । ମୋର ଗୋଟାଏ ଲେଖା ଅଛି ଆକାଶବାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ । ସେମାନେ ତ ବ୍ରାମା ଭିତରେ ଇଂରାଜୀ ଭର୍ତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି । କର୍ଷାର୍ଜୁନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନ କୁତ୍ତୀ ସାଙ୍ଗରେ କ’ଣ କହୁକହୁ ବେହେଡ଼ା ହୋଇଗଲା । କୁତ୍ତୀ ରାଗରେ କହୁଛନ୍ତି—‘ଆଉ ସେ ଗେରୁଆଉଟ୍’ ଏଭଳି ସଂଳାପ ମୁଁ ବେଶି ଶୁଣେ । ସେ ବ୍ରାମା ଦେଖିବାକୁ ବୁଢ଼ାଟିଏ ବସିଥିଲା । ସେ ଗାଁଟା ଯାକର ଆଉ । ସେ ଭାବିଲା—ଆଉ ତ, ମୁଁ ଏଠି ଏକା ବସିଛି । ଏମାନେ କ’ଣ କହୁଛନ୍ତି ଆଉ—ସେ । ପୁଣି ମତେ ସୁବୁଠି ଭଲ ଗେଟେଇ ଆଉଟି ଆସେ । ଆଉ କିଏ ମୋଠୁଁ ଭଲ ଗେଟେଇ ଆଉଟିବ ? ଯେତେ ଯେତେ ଇଂରାଜୀ ଡାକଲୁ କହୁଥାନ୍ତି, ଦେଖଣାହାରୀ ଏମିତି ତାର ଅର୍ଥାନ୍ତର କରୁଥାନ୍ତି । ଗାଁବାଲାଏ ଆକାଶବାଣୀ ଯାତ୍ରାଦଳକୁ ବାଡ଼େଇବାକୁ ଉଠିଲେ । ସେ ଗାଁରେ ଏକମାତ୍ର କଲେଜପଢୁଆ ଯୁବକ ଜଣେ ତାଙ୍କ ମେଲରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେ କହିଲେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏତିକିରେ ବ୍ରାମା ବନ୍ଦ କରି ଚଞ୍ଚଳ ପକାନ୍ତୁ ।

ରଚ - ଆପଣ ‘ଆକାଶବାଣୀ’ରୁ କି ଧରଣର ସାହାଯ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି ବା ପୁଷ୍ପପୋଷକତା ପାଇଛନ୍ତି ?

ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦ - ମୋ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ନେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଥର । ବ୍ୟଙ୍ଗ-ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ଦିନଟିଏ ଆଲୋଚନା କରି ନାହାନ୍ତି ।

ରଚ - ବର୍ତ୍ତମାନର ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣ କ’ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି ?

ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦ - ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ‘ତଗର’ ମାଧ୍ୟମରେ ମୁଁ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଲାଗିଥିଲି, ସେମାନେ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଉଚ୍ଚସ୍ତରୀୟ ଅନାଦରରେ ହତୋତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଲେଖା ଛାଡ଼ିଦେଲେଣି ।

ରଚ - ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ ଆପଣ କିପରି ହେବ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରୁଛନ୍ତି ?

ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦ - କ’ଣ କହିବି ? ଯେଉଁ ସରକାର ବସାଇଲେ, ସେମାନଙ୍କର ହାସ୍ୟରସ ପ୍ର ଐକତା ନାହିଁ ।

ରତ - ଭଗବାନ ଆପଣଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘାୟୁ କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଦୃଶ୍ୟପଟରୁ ଅପସରି ଯିବା ପରେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ଗଛରେ ପାଣି ଦେଇ-ପାରିବା ଭଳି କାହାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ମୁଁ ଅନ୍ତତଃ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଦେଖୁଛି । ତୁମେ ମୋର ସାକ୍ଷାତକାର ନେଉଛ ବୋଲି ଖୋସାମତ କରି କହୁନାହିଁ । ମାତ୍ର, ମୋର ନଜରରେ ପ୍ରଥମେ ତୁମେ ଅଛ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କି ନାୟକ । ରସାନନ୍ଦ ନାୟକ ନା କଣ । ଭଲ ଲେଖକ୍ତି । ତାଙ୍କ ଲେଖା ଅନେକ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠେଇଛି । କେହି ଛାପିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି କାଳେ ମୁଁ ପଠାଇଛି ବୋଲି ଛାପିଦେବେ । ରସାନନ୍ଦଙ୍କର ଉପନାମ ମୁଁ ‘ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ’ ଦେଇଛି, ତାଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ । ଆଉ ଜଣେହେଲେ ସୁକେଶ ପଟ୍ଟନାୟକ । ସେ ମାରାଇନ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଲେଖରେ ଚାଲିଯାଇ ଦୁନିଆସାରା ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସେ ଥରେ ବମ୍ବେରେ ଜାହାଜଯାତ୍ରା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ କହିଲି ଦେଖ ! ତୁମର ଯୋଗାଯୋଗର ସୁବିଧା ନାହିଁ । ତୁମେ ତ ସମୁଦ୍ର ମଝିରେ ବସି ଲେଖୁଥିବ । ତେଣୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ବକ୍ଷେଇ ଖାତା ରଖି ହାସ୍ୟଧର୍ମୀ ତାଏରୀ ଲେଖ ।

ଏବେ ତ ‘ହସ’ ପତ୍ରିକାଟି ବାହାରିଛି ।

ରତ - ଏବେ ସେ ‘ହସ’ର କଥା । ଆପଣଙ୍କର ‘ହସ’ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପର୍କରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଯୋଜନା କ’ଣ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଯେଉଁମାନେ ସବୁ ‘ରସରାଜ’ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ, ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ହସ ପତ୍ରିକା ପଠାଇଥିଲି । ଚୌଧୁରୀ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ପତ୍ରିକା ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖୁଥିଲେ । ଆପାତତଃ ଭଲ ଉତ୍ସାହ ମିଳିଛି ।

ରତ - ଅଧିକାଂଶ ସୁବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରସ୍ତାମାନେ ଈଶ୍ବରଙ୍କ କରୁଣାରୁ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ବଞ୍ଚିତ ବା ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଦ୍ବାରା କସ୍ବିନ୍ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରତାଡ଼ିତ କହିଲେ ଚଳେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ମତ କ’ଣ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ବିଶେଷ କରି ହାସ୍ୟରସିକମାନେ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ବେଶି କଷ୍ଟ ପାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟକୁ ସୁଖ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ଯାଇ ସେମାନେ ନିଜେ ଦୁଃଖରେ ଉବୁଟୁବୁ ହୁଅନ୍ତି ।

ରତ - ‘ପୁରୀ ଡାକ’ ପରେ ଆପଣଙ୍କର ଗତି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ? ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖାଲେଖିର ପରିକଳ୍ପନା କ’ଣ ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ - କ’ଣ କରିବି ? ଯଦି ମତେ କେହି ଜଣେ ଲୋକ ମିଳନ୍ତା, ମୁଁ ଆହୁରି ବହୁତ ରଖିଛି ଲେଖିବାକୁ । ନିଜେ କରିପାରୁନି । ତୁମେ ଶୁଣିଛ, ଗୋଟିଏ ସାଧ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଗଢ଼ିବି ବୋଲି ଭାବୁଛି । ସବୁ ହୋଇଥିଲା, ମୋର ଆଖି ଦୋଷରୁ ହତାଶ ହୋଇ ବସିଛି । ବଡ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ହାସ୍ୟରସର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲାଇବ୍ରେରୀ କରିବାକୁ ଚିନ୍ତା କରିଛି । ଦେଖାଯାଉ, ସବୁ ଇଶ୍ବରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।

ରତ - ‘ଚକଧୂଳି’ ଲଗ୍ନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ‘ବିକୁଳିକାଟ’ ଲଗ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣ ମୂଲ୍ୟବାନ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ଯେଉଁ ସାକ୍ଷାତକାର ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ସହିତ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ - ସେଇଟିକୁ ନିଜଭାଷାରେ ସଜାଇ ଟିକେ ସମ୍ପାଦନା କରିଦେବ ।

ରତ - ଅବଶ୍ୟ । ପ୍ରଣାମ ତେବେ ।

ସମ୍ପାଦକ ‘ଟିକେ ହସ’

କଟକ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନ

ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦିଗ ଉପରେ ସମାଲୋଚକମାନେ ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା ଉପରେ କେହି ଆଲୋଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ଜୀବନଧାରା ନ ଦେଖିଲେ ଜଣକ ସଂପର୍କରେ ଲେଖିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇପଡ଼େ । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟସୃଷ୍ଟି ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଲୋଚକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନଧାରା ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ଅନେକ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଯୌବନରେ ଈଶ୍ବର ଉପାସନା କରୁଥିବାର କୌଣସି ସୂଚନା ମିଳେ ନାହିଁ । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବଜାଇବା, ବ୍ରାଜରେ ଅଭିନୟ କରିବା, ନାଟିବା, ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସଜାଡ଼ିବା ଏସବୁ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା; କନ୍ତୁ ପଚାଶ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ ତାଙ୍କର ଈଶ୍ବରଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଈଶ୍ବର ଉପାସନା ପ୍ରତି ଆସକ୍ତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଏବଂ ଡକ୍ଟର ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମ ଦାଶଙ୍କ ଠାରୁ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କ ଅଲୌକିକ ବିଭୂତି ସଂପର୍କରେ ଅବଗତ ହୋଇ ସେ ବାବାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସାଇ ସମିତିର ଜଣେ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ସେ ସନାତନ ସାରଥିର ଛାପା ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତଗର ପ୍ରେସରୁ ଏହା ଧାରାବାହିକଭାବେ କେତେବର୍ଷ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏନ. କସ୍ତୁରୀଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଲିଖିତ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଅନୁଦିତ ଓ ‘ସତ୍ୟ’ ଶିବଂ ସୁନ୍ଦର’ର ପ୍ରଥମଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ‘ସନାତନ ସାରଥି’ର ପ୍ରସାର ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗୁଥିଲା । ତଗର ପ୍ରେସରେ ସତ୍ୟସାଇଙ୍କ ଫଟ ଛାପନ କରାଯାଇ ସକାଳ ସଂଧ୍ୟାରେ ଭଜନ ହେଉଥିଲା । ସକାଳ ସମୟରେ ଅନ୍ୟକେହି ଭଜନ କରୁନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକାକୀ ଗିନି ବଜାଇ ସାଇଭଜନମାନ ବୋଲୁଥିଲେ । ନଗରସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଅନ୍ୟଜଣେ ସାଇଭକ୍ତ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ରାତି ଚାରିଟାରେ ନଗର ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ବାହାରି ଯାଉଥିଲେ । ବିଶେଷ ଉତ୍ସବ ଦିନମାନଙ୍କରେ

ତଗର ପ୍ରେସରେ ବାବାଙ୍କ ପୂଜା ଓ ଭଜନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୋଜନର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିଲା । ଏହିସବୁର ଖର୍ଚ୍ଚ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହନ କରୁଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଏହା ଏକ ସତ୍ୟସାଜକର ଭଜନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରୁ ସାଇଭତ୍ତମାନେ ତଗର ପ୍ରେସକୁ ଆସି ବାବାଙ୍କ ବହି ନେଉଥିଲେ ଓ ‘ସନାତନ ସାରଥି’ର ଗ୍ରାହକ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ଟଙ୍କା ପଇସାର ହିସାବ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅତି ନିର୍ଭୁଲଭାବେ ରଖୁଥିଲେ । ସନାତନ ସାରଥୀର ପ୍ରସାର ଯେତେବେଳେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ସେତେବେଳେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଏହା ତଗର ପ୍ରେସରେ ଛାପା ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପ୍ରେସକୁ ଛାପା ହେବା ପାଇଁ ଗଲା, ତାହାଥିଲା ସତ୍ୟସାଜ ସମିତି କର୍ମକର୍ମାମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ କି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କେବଳ ଏତକ କହୁଥିଲେ ବାବାଙ୍କ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲି, ସେ ଆନନ୍ଦରୁ ବାବା ବଂଚିତକଲେ ।

ରାତି ଚାରିଟାରୁ ଉଠି ଗାଧୋଇବା, ଭଜନ କରିବା ଏହା ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ବର୍ଷଧରି ଚାଲିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସବୁକଥା ତାଙ୍କର ବିସ୍ମରଣ ହେଲା ଅର୍ଥାତ ୧୯୯୪ ଜୁଲାଇ ମାସ ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଆଉ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ସତ୍ୟସାଜବାବାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବତା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେଉଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିପଦ ଆପଦରେ ସେ ବାବାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଜଣାଉଥିଲେ । ଅହେତୁକଭାବେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଯାଉଥିଲା ସେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ ।

ନିଜେ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଥରେ ପୁଚ୍ଛପର୍ତ୍ତି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ହିସାବରେ ତଗରପ୍ରେସରେ ରହୁଥିବା ସାଇଭତ୍ତ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମହାନ୍ତି ଯାଇଥିଲେ । କୁଞ୍ଜବାବୁ ତାଙ୍କୁ କଟକରୁ ପୁଚ୍ଛପର୍ତ୍ତି, ପୁଚ୍ଛପର୍ତ୍ତିରୁ କଟକ ରେଳ ଓ ବସରେ ସୁରୁଖୁରୁରେ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଫେରିବା ପରେ ମୁଁ ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି ଆପଣ ସତ୍ୟସାଜବାବାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ କି ? ସେ କହିଲେ; “ହଁ, ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବେ ଦର୍ଶନ କଲି ।”

ଦିନେ ଅପରାହ୍ନ ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଟା ହେବ ଆମେ ବାବାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ମନ୍ଦିର ସାମନା ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବସିଥିଲୁ । ବାବା ସବୁଆଡ଼ୁ ବୁଲି ଆସି ମୋ ସାମ୍ନାରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅସ୍ତଗାମୀ କିରଣ ତାଙ୍କ ଦେହ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ମୁଁ ଆଖି ଟେକି ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ମୋତେ ବାବାଙ୍କ ଚେହେରା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଦିଶିଗଲା । ମୋର ମନେହେଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ମୁଁ ଯେପରି

ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଲାଭ କରି । ତାପରେ ଆଉ ଦେଖିପାରିଲି ନାହିଁ ।” ତାଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ ସେ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଲାଭ କରି ଉତ୍ତର ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ବାବାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ସେ ଆଉ ଏକ କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ମୋତେ କେତେଥର କହିଛନ୍ତି । ବୈରୀ ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଥିବା ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟର ତାଙ୍କର ବଂଧୁ ଥିଲେ । ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଯାଇଁ ରହୁଥିଲେ । ଦିନେ ସଂଧ୍ୟା ସମୟରେ ଜଣେ ବାଳକ ବୟସ ପନ୍ଦର/ଷୋହଳ ବର୍ଷ ହେବ, ମୁଣ୍ଡର ବାଳ କୁଣ୍ଡଳ, ଦେଖିବାକୁ ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ । ମୁହଁଟି ବେଶ୍ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ରେଳପଥ ଉପରେ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ସେ ଆସି ବୈରୀ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ରାତିଟା ରହିବା ପାଇଁ ସେ ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧକଲେ । ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗବଂଧୁ ଏହି ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟର ସୌମ୍ୟକାନ୍ତ ବାଳକଟିକୁ ଡାକିନେଇ ରାତିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିବାର ସବୁପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଇଥିଲେ । ସେହି ବାଳକ ଇଂରାଜୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ସେଦିନ ରାତିରେ ଏହି ବାଳକଟି ଅନେକ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା କହି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହସାଇଲେ । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସକାଳ ହେଲାମାତ୍ରେ ବାଳକଜଣକ ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟକର୍ମସାରି ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ବାହାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଯେତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଉ ରହିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ ଗୋଟିଏ ରାତି ଛଡ଼ା ଦ୍ଵିତୀୟ ରାତି ବିଶ୍ରାମ ନିଏ ନାହିଁ । ମୋତେ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦବ୍ରଜରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଦିନର ସେହି ଅପରୂପ ଶୋଭାଧାରୀ ବାଳକଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁରୋଧକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ରେଳପଥରେ ପୁଣି ପଦବ୍ରଜରେ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ବହୁବର୍ଷ ପରେ ପତୁରାନନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ପୁରୀପର୍ବରେ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସାଇ ବାବାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନ କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଯେ ପରାଶରବର୍ଷତଳେ ଦେଖୁଥିବା ଅପୂର୍ବ ରୂପକାନ୍ତିର ସେହି ବାଳକଟି ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀସତ୍ୟସାଇ ବାବା । ବାବାଙ୍କୁ ସେ ଯେ ଆଗରୁ ଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ଏହା ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା । ବାବାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ଅତି ଆନ୍ତରିକତା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ବହି ବାବାଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନରେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଚେତନା ଯେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାୟିତ ହୋଇ ଈଶ୍ଵରାଭିମୁଖୀ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ବାକଶକ୍ତି ହରାଇ ବସିଥିଲେ । ତେଣୁ ବାବାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ହେଉନଥିଲା ।

ସତ୍ୟଶ୍ରୀ

ଡାରାଚାନ୍ଦ ପାଟଣା, କଟକ - ୯

ହସାନା ମତେ ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଡକ୍ଟର ରଘୁକର ଜେନି

କାର୍ଯ୍ୟର ତାଡ଼ନାରେ ହେଉ ବା ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ସମ୍ଭାବ ଜାଣିବାକୁ ହେଉ, ଅଥବା ଛାପାଖାନାରେ କିଛି କାମ କରେଇ ନେବାକୁ ହେଉ—ଯଦି କେହି କଟକ ପିଠାପୁରସ୍ଥ ତଗର ପ୍ରେସରେ ପହଂଚିଥିବେ, ତେବେ ସେଠି ପ୍ରଥମେ ଭେଟିଥିବେ ଜଣେ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ତପସ୍ଵୀଙ୍କୁ । ଗୋଟାଏ ଗେରୁଆ ଲୁଗାର ଫାଳଟା ଏବଂ ଠିକ୍ ସେଇ ବର୍ଣ୍ଣର ଫତେଇ ପିନ୍ଧା ମଣିଷଟିଏ ସେ । କଳା ଧଳାର ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ନେଇ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ବହୁଦିନରୁ କଳହ ଲଗାଇଥିବା ଦୀର୍ଘ କେଶରାଣି—ବେଳେବେଳେ ତା’ରି ଭିତରେ ତାଙ୍କରି ଅଜାଣତରେ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିଗୁଡ଼ାକ ପଶି ଶିଆର କାଟୁଥିବେ; କିମ୍ବା ସେଇ କେଶଗୁଚ୍ଛ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵମୁଖୀ ବନ୍ଧନରେ ଶୋଭାମୟ ହୋଇଥିବ । ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ମନେହେବ, ଏ ବାଆଁଜୀ ଭାରି ଟିଙ୍ଗିଶୁକିଆ ବୋଧେ । କଥାଗୁଡ଼ା କେଡ଼େ ଠୋସଠାସରେ କହୁଛନ୍ତି !

ହଁ, ତାଙ୍କ କଥାରେ ଠୋସ୍ ଥାଏ । ସେତକ ଜୋରଦାର ହୋଇ ନ ବାହାରିଲେ, ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁ ଖୋଲିବ କେମିତି ? ଆଉ ଆପଣ ମୁହଁ ଖୋଲନ୍ତୁ; ଚିହ୍ନା ଜଣା ଲୋକ ହୋଇଥିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କ ନାଁ ବାୟୁରେ ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟିକରି ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରିଆସିବ । ଏଥର କିନ୍ତୁ ଦେଖିବେ, କେବଳ ବୁଝା ବୁଝା ହସ ଓ ଆନନ୍ଦ ଲଘୁ ପରିହାସ ମିଶା ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରିଆସୁଛି । ଆପଣ ଭାବିନେଇସାରିବେଣି, ଇଏ ଜଣେ ଅନ୍ଧମୁନି । ନା, ତା ହୋଇଥିଲେ ତ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶ୍ରବଣକୁମାର ଥାଆନ୍ତେ; କିମ୍ବା ଅନ୍ଧ ମୁନିପତ୍ନୀ ଥାଆନ୍ତେ ! ଇଏ ପ୍ରକୃତରେ ‘ଶବ୍ଦଭେଦୀ’ । ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସହିତ ଯାକର ମଧୁର ସଂପର୍କ । ସେ କୋଉ ଶବ୍ଦକୁ ନେଇ କୋଉଠି ଥୋଇ, କେତେବେଳେ କୋଉ ଅର୍ଥ କରି ବସିବେ, ତାହା କେହି ଜାଣି ପାରିବେନି; ମାତ୍ର ତା’ର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ଆହ୍ଲାଦିତ ହେବେ ।

ପୁଣି ସେ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ଜଗତକୁ ଜାଣନ୍ତି । କେତେବେଳେ, କେଉଁଠି, କେଉଁ ଦିଗରୁ, କେଉଁ ଶବ୍ଦ ଆସିଲେ, ସେ ଶବ୍ଦର ବାହକ କିଏ ସେ ଜାଣିପାରନ୍ତି । ଶବ୍ଦଭେଦୀ ଶରର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ରାଜା ଦଶରଥ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ପିଲାଦିନରୁ ନାଁ ପାଇଲେ ‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର’ । ସେଇଥିପାଇଁ କି କଣ କେଜାଣି—‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର’ ଓ ‘ଶବ୍ଦଭେଦୀ’ର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ନ ରହୁଥିବାରୁ ସେ

ନିଜ ନାଁକୁ ଗୋପ୍ୟାନ କରି ସ୍ୱୟଂ ବୋଲାଉଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ହି.....ହି....., ଏତେ ଭଲ ଭଲ ନାଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ଏମିତି ଗୋଟାଏ ଅପରଈନିଆ ନାଁ ତାଙ୍କର ପସନ୍ଦ ହେଲା କେମିତି କେଜାଣି ! ‘ଫତୁର’ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ‘ସର୍ବସ୍ୱାତ୍’; ତା ସାଙ୍ଗକୁ ‘ଆନନ୍ଦ’ ଶବ୍ଦର କି ଅଭୁତ ମେଳଣ ! ଆହୁ, ସର୍ବସ୍ୱାତ୍ ହେବାର କ’ଣ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ ? ହେଉଥୁବ । ଜଣେ ଜଣେ ଭକ୍ତକବି କହିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ମତେ ଦରିଦ୍ର କର ପ୍ରଭୁ—ମତେ ନିଃସ୍ୱ କର, ତା’ହେଲେ ମୁଁ ତୁମକୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇବି । କିନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ହେବାପରେ ଏଭଳି ସ୍ୱାକାରୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ତ କେହି କୋଉଠି ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ।

ଅଥ ଠକ ବାବାଜୀ ଉପାଖ୍ୟାନ :

ଏକଦା ବାବା ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଶିଷ୍ୟଶିରୋମଣି ହରିବୋଲ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରସୁଲଗଡ଼ ଛକରୁ କଟକ ଫେରିବାର ଥାଏ । ସବୁ ବସ୍ ଭିଡ଼ ଥିବାରୁ ଟିକ୍ ଟିକ୍ ଘଣ୍ଟି ବଜେଇ ଚାଲି ଯାଉଥାନ୍ତି ସେମାନେ । ଅନେକ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲା । ବସ୍ ଧରି ହେଉନି । କ’ଣ କରାଯିବ !

ଶେଷରେ ବାଣାବିହାର ଆଡୁ ବୋଝେଇ ବସ୍ଟିଏ ଆସିଲା । ବସ୍ରେ ଯୌବନର ଉଦ୍‌ବେଳନ । ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ଭିଡ଼ । ବସିବା କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଠିଆ ହେବାକୁ ବି ଜାଗା ନଥାଏ । ବସ୍ ଭିଡ଼ରୁ ହାଲହୋଳି ଉଠିଲା—ଏଠି ଅଟକା ନା । ମଣିଷକୁ କ’ଣ ସଢ଼େଇ ସଢ଼େଇ ମାରିବ କିହୋ ! ଡ୍ରାଇଭର ! ଚଳାଅ ଗାଡ଼ି । ଏଇଟା ମଣିଷବୁଝା ଗାଡ଼ି ନା ତେଜପତ୍ର ବସ୍ତା ।

ବସ୍ରେ କେହି ଜଣେ ସହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ।

ହଠାତ୍ ସେ କହି ଉଠିଲେ, ଆହା ବୁଢ଼ା, ବାଆଜାଟି ବିଚରା ! ନେଇ ଆସ ତାଙ୍କୁ ।

କଣ୍ଠକୂର ବାବାଙ୍କର ବି ଦୟା ଆସିଲା । ସେ ବସ୍ ଅଟକାଇଲେ ଏବଂ ବାବାଜୀ ମହାଶୟ ବସ୍କୁ କଷ୍ଟେମକ୍ଷେ ଉଠିଲା ପରେ ହିନ୍ଦୀରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ଆପଣଙ୍କ ନିବାସ କେଉଁଠି ? ଏଇ କଥାପଦକ ଶୁଣିଲା ପରେ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଦୁହେଁ ଘିର କରିନେଲେ ହିନ୍ଦୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବେ । ଗୁରୁ କମ୍; କିନ୍ତୁ ଶିଷ୍ୟ ବେଶି ବକିବ । ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଥମେ କହି ଚାଲିଲେ, ବାବା ରକ୍ଷିକେଶବାସୀ, ଏବେ ଦୁଇଶହରୁ ଅଧିକ ବୟସ ହେଲାଣି । ଏ ବୟସରେ ସେ ଚାଲିବୁଲ୍ କରିବାକୁ, ବହୁ ସମୟ ଠିଆ ହୋଇ ସାଧନ କରିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ବଡ଼ ବଚନସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ।

ଗୁରୁ କେବଳ ହସ୍ତଥାନ୍ତି ।

ହଠାତ୍ ଦୃଶ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ବସିଥିବା ଲୋକ ଉଠିପଡ଼ି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଆସନ ଦେଇଦେଲେ । ବହୁ ହାତ ଗୁରୁଙ୍କ ସାମ୍ନାକୁ ନଇଁ ଆସିଲା ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଶୁଣିବା ପାଇଁ । ପୁଣି ଥରେ ଯୌବନର ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତଥାପି ଗୁରୁ ନୀରବ । ଶିଷ୍ୟ କହି ଚାଲିଲେ, ଅନେକ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଗୁରୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ । ଓଃ, ମିଛ କଥା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆଜିର ସବୁଠୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର କି ଆଗ୍ରହ !

ବୟ କଟକ ବାଦାମବାଡ଼ିରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କୁ ସୂଚନା ଦେଲେ ବାଦାମବାଡ଼ି ଆସିଗଲା । ଗୁରୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏଥର ବଚନ ସୁରିଲା — “ଏଇଟା ବାଦାମବାଡ଼ି ? ଆମେ ଏଇଠି ଓହ୍ଲେଇବା ?”

ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗାଳର ସ୍ଵରୂପ ଜଣାପଡ଼ିଗଲା ।

ଆରେ ଇଏ ଓଡ଼ିଆ ।

କେହି ଜଣେ ଓହ୍ଲାଉ ଓହ୍ଲାଉ କହିଲା—ମଲା, ଇଏ ପରା ଲେଖକ ହାସ୍ୟରସିକ ପତୁରାନନ୍ଦ ! ସେ ମିଛରେ ଠକ ବାବାଜୀ ସାଜିଥିଲେ ନା, ସବୁଦିନେ ତାଙ୍କ ଭେକ ସେମିତି ।

ଫେରଟା କି ହଜିଲା ଦିନ ସତେ !

ସବୁବେଳେ ଲେଖାରେ ହସେଇ ମଞ୍ଜେଇ, ଅନ୍ୟକୁ ମିଛ କଥା କହି ଠକୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଟିକୁ ନିୟତି ବଡ଼ ଅଭୂତ ଭାବେ ଠକିଦେଲା । ଜୀବନର ଉଷା କାଳରୁ ଅନେକ ସୁଖସ୍ୱପ୍ନର ଚାରା ରୋପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେଗରେ ଆଗେଇ ଯାଉଥିବା ଏଇ ସରଳ ମଣିଷଟି ବାରଂବାର ଭାଗ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହେଲେ । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ସଦାବେଳେ ।

ପିଲାଦିନର କଥା ରୋମାଞ୍ଚନ କଲାବେଳେ ସେ ବି ହସିପକାନ୍ତି ।

ସବୁଠୁ ମଜାର କଥା ହେଉଛି, ନିଜ ଜୀବନର ଦୁଃଖ କହିଲା ବେଳେ ବି ସେ ନିଜେ ହସ୍ତଥାନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ।

ପିତା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଏବଂ ମାଆ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀ । ଦୁହେଁ ଅନେକ ଦିନ ପରପାରିକୁ ଚାଲିଗଲେଣି । ମାତ୍ର ଏବେ ବି ସେ ନିଜ କଥା କହିଲା ବେଳେ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି—“ମୋ ବୋଉ ଛଡ଼ା ମତେ ଆଉ କେହି ଭଲ ପାଇନି । ଥରେ ବୋଉ ଗୋଟାଏ ରଡ଼ି ଛାଡ଼ୁଥିବା ଝିଅକୁ କାନପାସିଆ ପିନ୍ଧେଇଥିଲେ । ଝିଅଟି ପିନ୍ଧିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକା ଥିବାରୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଟିକ୍କାର କରୁଥିଲା । ପରିବାରର

ଟିକିଏ ବଡ଼ ପିଲା ଭାବିଲା—ବୋଉ ସେ ଝିଅଟାକୁ ମାରୁଛି ବା କିଛି ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛି । ସେ କ’ଣ ଭାବିଲା କେଜାଣି, ହାତରେ ଗୋଟାଏ ପିଢ଼ା ଧରି ପଛଆଡ଼ୁ ବୋଉ ଅଣ୍ଟାରେ ଦେଲା ଶକ୍ତ ଏକ ପାହାର ।

ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ବୋଉ ଫେଟରେ ଥାଇ ବାହାରର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥାଏ । ଏଇ ପ୍ରହାର ବୋଉର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବଢ଼ାଇଦେଲା ସିନା; ମାତ୍ର ମୁଁ ବାହାର ଜଗତର ଆଲୋକ ଦେଖିପାରିଲି । ସେ ଦିନଟି ହେଉଛି ପହିଲା ଜୁନ୍ ୧୯୧୫ । ଦିନ ପୁଣି ଏଗାରଟା । ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର ତାପ ଖାଇ ମୁଁ ଜନ୍ମ ହେଲି । ଜନ୍ମ ହେଲି ପୁଣି ମାତ୍ର ଖାଇଲି । ଜନ୍ମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯିଏ ମାତ୍ର ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଛି, ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ସେ ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିବ କେମିତି ? ତେଣୁ କରି ବୋଧେ ନିୟତି ଜୀବନର ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ପ୍ରହାର କରି କରି ଚାଲିଛି ।

ତଥାପି ବେଳେ ବେଳେ ଗଲା ଦିନର କଥା ମନେ ପକାଇଲେ ଆନନ୍ଦ ଲାଗେ । କେବେ କେବେ ସେ ଭାବନ୍ତି—ଫେରନ୍ତା କି ହଜିଲା ଦିନ ସତେ ! ସମୟଟା ଉଜାଣି ବହନ୍ତା କି ! କୈଶୋରର ଉନ୍ମତ୍ତତା, ଯୌବନର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବହନ୍ତା ନଈର ଜଳଧାର ଭଳି ବହି ଯାଇଛି । ସେ କ’ଣ ଆଉ ଫେରିବ ? ସେ ବେଳ ଥିଲା କେତେ ସୁନ୍ଦର; କେତେ ଆରାମଦାୟକ । ନଥିଲା କାହାରି ଦାୟିତ୍ବର ବୋଝ—ନ ଥିଲା ଏ ଦୁନିଆର ଲୋକଙ୍କ କୁଟିଳ କଦର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ଜାଣିବାର ବୟସ । ତେଣୁ ତ ସବୁକିଛି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ।

ପିଲାଦିନେ ସମସ୍ତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଜାଣିଥିଲେ, ସେତେବେଳକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦର ପରିକଳ୍ପନା ହୋଇ ନଥିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଖୁବ୍ ଜାକଜମକରେ ହେଲା ଚାଟଶାଳୀରେ । ପ୍ରକୃତରେ ତାକୁ ଚାଟଶାଳୀ କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ । ସେଇଟା ଥିଲା ମଲ୍ଟିପର୍ପସ୍ ଘର । ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରଠାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଏ ଘରଟି ଥିଲା । ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଆସିଲେ ସେଇଠି ବସାଉଠା କରନ୍ତି; ଗପସପ କରନ୍ତି ଓ ଶୁଣନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଜିନିଷପତ୍ର ଖରିଦ୍ ହୁଏ ସେଇଠି । ପିଲାଏ ପାଠ ପଢୁଥିବାବେଳେ ବି ଏସବୁ କାମ ଚାଲିଥାଏ । ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତାଆର୍ ଓ ପଶା ଖେଳର କାନଫିଙ୍ଗା ଗର୍ଜନ ସହିତ ପଢ଼ା-ପିଲାଏ ବେଶ୍ ପରିଚିତ । ଏହି ଗର୍ଜନ ବାରମ୍ବାର ପାଠପଢ଼ାରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଥିଲା ନିତ୍ୟ-ନୈମିତ୍ତିକ । ଅବଧାନେ ସେଇଆଡ଼କୁ ଚାହିଁବା କିମ୍ବା ସେଥିରେ ଅଂଶୀଦାର ହେବାକୁ ଲାଜସେନ୍ଦ୍ର ପାଇଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସେଆଡ଼କୁ ଅନାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଲୁଚେଇ ଚୋରେଇ ଟିକେ ଚାହିଁଦେଲେ ସେଥିରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ପାଇଁ ଅବଧାନଙ୍କ ବେତ ପିଲାଙ୍କ ପିଠିରେ ସତର୍କଘଣ୍ଟି ବଜାଇ ଦେଉଥିଲା ।

ସବୁଠୁ ବେଶି ବାଜୁଥିଲା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିଠିରେ । କାରଣ ପିଲାଦିନରୁ ସେ ଥିଲେ ଟିକେ ଖୁବୁଥିଲା ଓ କନକନିଆ ।

ଅବଶ୍ୟ ପାଠର ଅଗ୍ରଗତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେତ ପ୍ରହାରର ଟିକେ ଟିକେ ପଶ୍ଚାତ୍ତପ୍ତ ହେଉଥାଏ । ୧୯୨୬ ମସିହାରେ ପ୍ରାକ୍ତସିଂ ମି.ଇ. ସ୍କୁଲର ପାଠପଢ଼ା ଶେଷକରି ରେଭେନ୍ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ କାହାରି କାହାରି ମୁହଁରୁ ଗାନ୍ଧି-ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ କିଏ ଓ କ’ଣ ପାଇଁ ଲାଗିଛନ୍ତି, କଣ କରୁଛନ୍ତି, କିଛି ଜଣା ନଥାଏ । ‘ବାୟା ଚଢ଼େଇର କି ଯାଏ—ବାଆକଲେ ବସା ବୋହଲୁଥାଏ’ । ହେଲେ, ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଏକଥା ଆସୁଥିଲା—‘ମୁଁ ଭାମ କିମ୍ବା ହନୁମାନ ହୋଇଯାଆନ୍ତି କି ! ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ହୁଅନ୍ତା କରିପକାନ୍ତି । ବ୍ରିଟିଶ ବୋଲି କିଏ ଗୋଟାଏ ଆସି ଆମ ଦେଶକୁ ମାଡ଼ିବସିଛି—ସମସ୍ତେ ଡରିଡରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାନ୍ତି—ତାଙ୍କୁ ନେଇ ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ଆରପଟେ ପୋପାଡ଼ିଦେଇ ଆସନ୍ତି’ । ଏଇ ମନୋଭାବ ଯେ କେବଳ ପିଲାଦିନେ ଥିଲା, ତା’ ନୁହେଁ, ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ବୟସ ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ‘କଣାମାମୁଁ’ ଓ ‘ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା’ ଚରିତ୍ର ଦୁଇଟି ତାଙ୍କର ଲୋଭନୀୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୧ ମସିହାରେ ସେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କଲେ ।

ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥାଏ ପାଟନା ଯୁନିଭରସିଟି । ସର୍ତ୍ତଲାଭର ପତ୍ରିକାରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରୁଥାଏ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରୀକ୍ଷାଫଳ ବାହାରିବା ଦିନ ପତ୍ରିକାଟିଏ କିଣି ଥାଡ଼ି ଡିଭିଜନ୍ ତାଲିକାରୁ ନିଜ ନାଁ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେଥିରେ ନିଜ ନାଁଟି ନ ପାଇ ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦି ଘୋର ଦୁଃଖରେ ଘରେ ଶୋଇ ରହିଲେ । କାନ୍ଦ ବି ବନ୍ଦ ହେଲାନାହିଁ । ବୋଉ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଦୁଃଖ କଲେ ଏବଂ ନ କାନ୍ଦିବା ପାଇଁ ବୁଝାଇଲେ । ବାପା ଆସି ଖୁବ୍ ଗାଳି ବର୍ଷଣ କଲେ ।

ଦିନେ ବିତିଗଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଆସି ହସି ହସି କହିଲେ—
ତୋର ଏଥିରେ ବାଜିମାଡ଼ ! ଦେ, ମିଠେଇ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।

ସେଇ ବନ୍ଧୁ ଜଣଙ୍କର କଥା କେହି ବୁଝି ପାରିଲେନି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆବାକାବା ହୋଇ ତା’ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ସେ କହିଉଠିଲେ—“ଆରେ, ତୁ ସେକେଣ୍ଡ ଡିଭିଜନରେ ପାଶ୍ କରିଛୁ । କିଏ ସିନା ତାଲିକାର ଉପରଆଡୁ ନିଜ ନାଁ ଦେଖି ଏଣି ତଳ ଆଡ଼କୁ ଯାଏ, ତୁ ଓଲଟା ଆଡୁ କ’ଣ ଦେଖୁଥିଲୁ ।”

ଏ ଅଭ୍ୟାସଟା ଏଯାବତ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ନା ନା, ପଦୁରାନନ୍ଦ)ଙ୍କର ଯାଇନାହିଁ । ସେ ଏବେ ବି ନିଜ ନାଁକୁ ସମାଜର ନିମ୍ନ ତାଲିକାରେ ଖୋଜୁଛନ୍ତି; ଯଦିଓ ବହୁ ଉପରେ ତାଙ୍କ ନାଁ ଅଛି ।

ଜୀବନ ବିଦ୍ୟାଳୟ :

ଜଣେ କିଏ କହୁଥିଲା, ଠିକ୍ ମନେ ନାହିଁ—ଜୀବନସାରା ଛାତ୍ର ହେବାରେ ଯେଉଁ ଗୌରବ ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଛି, ଶିକ୍ଷକ ହେବାରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି କିନ୍ତୁ ସମୟ ବଦଳିଗଲାଣି । ଅଧିକାଂଶ ଓକିଆରୁ ପଡ଼ି ଗଲା । କାହାରିଠୁଁ କିଛି ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ କେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଡିଆର । କଥା ଛଳରେ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏଇ ନିଷ୍ଠୁର ସତ୍ୟକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

ମାଟ୍ରିକ ପରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା ମେଡ଼ିକାଲ୍ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ହେବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନୁ ଥିଲା ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ । ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳକୁ ଘରର କଟକଣା ଓ ଆକଟ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିପାଇଁ କି କ’ଣ—ଚାରି ବର୍ଷର ତାଙ୍କର ପାଠ ସାରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଆଠ ବର୍ଷ ଲାଗିଗଲା । ତାଙ୍କରି ପାଠପଢ଼ା ସାଙ୍ଗମାନେ ଚାରି ବର୍ଷରେ ବିଦ୍ୟା ଶେଷକରି ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗି ସେଠାକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଛାତ୍ର ଭାବରେ ରହିବାର ଦେଖି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେ ସହାନୁଭୂତିର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ମନଖୋଲା ଆନନ୍ଦ ମିଶା ପରିହାସରେ । ସେ ତାଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି କହିଥିଲେ—“ଅଗାଧ ତାଙ୍କରି ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ମାତ୍ର ଚାରିବର୍ଷ ରଜଘଷ କରି କଅଣ ତମେ ସବୁ ଜାଣି ପକେଇଲ ? ମୁଁ ବଡ଼ ତାଙ୍କର ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ଲାଗୁ ୭/୮ ବର୍ଷ । କୁହ ପରବାୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ତମେମାନେ ମୋ ପାସଙ୍ଗରେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।” ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିର ଫଲ୍‌ଗୁ ଉଛୁଳି ଉଠୁଥିବା ବେଳେ ଏଭଳି କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ବିଦାୟ ନିଅନ୍ତି । ଏବେ ଦୃଢ଼ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ରଖୁଥିବା ଲୋକଟିର ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏଇ ପାଠପଢ଼ା ସମୟରେ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ସ୍କୁଲରେ ସେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ରାଜନୀତି ବିଶାରଦ୍ ବୋଲାଉଲେ । ତାଙ୍କର ନିଜ ମତରେ, ସେ ସେତେବେଳେ ଏ ରାଜନୀତି ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ନଥିଲେ କିମ୍ବା ଏବେ ବି କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଠପଢ଼ା ଭିତରେ ସେ କେତେଟା ବାହାର ବହି ପଢ଼ି କେଇଟା ଆକର୍ଷଣୀୟ ଶବ୍ଦ ମନେରଖି ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବୋକା ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସେଇ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ାକୁ ଫୋପଡ଼ା ଫୋପଡ଼ି କରି ସେ ବିଶାରଦ୍ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ଜଣେ ତାଙ୍କରି ଛାତ୍ର ମହୁଁରୁ—ବୁର୍ଜୁଆ,

ପ୍ରୋଲିଚେରିଏଟ୍, ଇମ୍ପିରିଆଲଜିମ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସେମାନେ ଆବାକାବା ହୋଇଯାଉଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବି ବୁଝି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଇ ପିଲାମାନେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ବଡ଼ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ବୋଲି ଦୃଢ଼ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥିଲେ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେକାଳେ ରାଜନୀତି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସାଜି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ରାଜନୀତି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ରହିଛି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଘୃଣା; ତଥାପି ଜୀବନରେ ଥରକ ପାଇଁ ହଉପଛେ, ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ପାଲଟି ଥିଲେ ଲୋକ-ଚକ୍ଷୁରେ । ୧୯୩୮ରେ ସେ ପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ଆଖିରେ ଭେଜିକି ଲଗାଇ ଡିଗ୍ରୀଦାତା ସଂସ୍ଥାକୁ ଚିତାକାଟି ତାନ୍ତ୍ର ହେଲେ, ସତ; କିନ୍ତୁ ତାନ୍ତ୍ରରି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ତା'ପରେ ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ସେ ନିଜକୁ ରୋଗୀ କରି ପକାଇଲେ ଏବଂ ନିଜକୁ ଚିକିତ୍ସା କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନିଜ ତାନ୍ତ୍ର ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କଲେ । ରୋଗ କବଳରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ସେ ସୁସ୍ଥ ଶରୀର ପାଇଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ସବୁଦିନପାଇଁ ଆଖି ଦୁଇଟାକୁ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଆଖି ମଣିଷର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ସାକ୍ଷୀ ।

ଆଖି ହରାଇ ଅନ୍ଧମୁନି ସାଜିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

ସଂସାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାତ ହେଲା ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ଷୋଭ । ମାତ୍ର ସେସବୁ କ୍ଷୋଭ ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ବିରୁପରେ ଚୁପାନ୍ତରିତ ହେଲା । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟକୁ ପିଲାଦିନୁ ସେ ଆଡ଼ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ନଥିଲେ, ହଠାତ୍ ସେଇ ସାହିତ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା ଏକ ଅବଲମ୍ବନ । ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଓ ଜୀବିକା । ଜୀବିକା କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ; କାରଣ ସାହିତ୍ୟକୁ ବେଉସା କରି ସେ ଜୀବନଧାରଣ କରୁନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ।

ଆଖି ହରାଇଲା ପରେ ସାରା ଜୀବନ ସେ ହେଲେ ସଙ୍ଗୀୟୁକ୍ତ ।

ମାତ୍ର ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ ବିୟୁକ୍ତ ।

ତେଣୁ ତ ଜୀବନ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଚାଲେଞ୍ଜି । ସେ ସାରା ଜୀବନ ଛାତ୍ର ସାଜିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ, ନିଜ ଜୀବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେ ଜଣେ ବାଧ୍ୟ ଛାତ୍ର । ଯେତେବେଳେ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ମନ ହୋଇଚି, ସେ ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ପାଠ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଚି, ସେତିକିବେଳେ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବନ୍ଧୁ ନୀଳମଣି ମାହାନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଥରେ ସେ ବାଣୀବିହାର ଯାଇଥିଲେ । ହଠାତ୍ ସେଇଠୁ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ଡିଗ୍ରୀ ବ୍ୟାଧିତା ଡେଇଁଲା । ଫେରିଲାବେଳେ ଦୁହେଁ ଠିକ୍ କଲେ ଆଇ. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବେ । ସତକୁ ସତ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଦୁହେଁ ୧୯୬୬ ମସିହାରେ ଆଇ. ଏ. ପାସ୍ କଲେ ଏବଂ

୧୯୭୦ ମସିହାରେ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସେଥିରେ- ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ମାହାନ୍ନା ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶୁଣନ୍ତି । ଶୁଣି ଶୁଣି ମନେରଖି ପରୀକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ଏବେ ବି ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ କହନ୍ତି—“ଏମ୍.ଏ. ହେବାକୁ ପ୍ରବଳ କଷ୍ଟ ଜାତ ହେଉଛି; ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍.ଏ. ଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ହତାଶିଆ ଭାବତା ମନକୁ ମାଡ଼ିବସୁତି ।” ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏସବୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ମୂର୍ତ୍ତିର ନଡ଼ାବନ୍ଧେଇ । ଅସଲ ଦୋମାଟିଆ ଓ ରଙ୍ଗରୂପ ହେଲା ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନରେ ।

ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଅନୁପ୍ରବେଶ :

ଭୀମ ଓ ହନୁମାନ କେବେ କୌଣସି ଦର୍ଶନ ବା ଆଦର୍ଶରେ ଧାରଧାରି ମହାଭାରତ ବା ରାମାୟଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବାର ନମୁନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମାରୁ ଯେପରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିବି, ତାକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ଦୁହେଁ ଆଗେଇ ଯାଆନ୍ତି । ଧର୍ମ ବା ଭକ୍ତି ତାଙ୍କର ମୂଳ ପ୍ରାଣତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ମାତ୍ର ତଳେଇ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼େ, ଏ ଦୁହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଭକ୍ତ । ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ବେଳେ ତାଙ୍କ ମନକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆବିଳତା ସ୍ୱର୍ଗକରି ନଥାଏ । ନିଷାମ ଭକ୍ତିର ସେ ଦୁହେଁ କ୍ଳଳିତ ଉଦାହରଣ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ନିଷାମ ଭକ୍ତ । ସେ ପିଲାଦିନୁ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପରିବାରର ସଭ୍ୟ ନ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ ପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ଦରକାରରେ ଆସେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଦରକାର ଅଛି ଏଇ ଜୀବନ ପାଇଁ । ପିଲାକାଳରୁ ସେ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ତା’ ବୋଲି ସେ ସାହିତ୍ୟ ଆଦୌ ପଢ଼ୁ ନଥିଲେ, ତା’ନୁହେଁ । ସେ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତରୁ ହୁମହୁମ୍ ହୋଇପାରୁଥିବା ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବେଶି ମନେ ରଖୁଥିଲେ । ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କୃଷ୍ଣ, ଭୀମ, ହନୁମାନ ଆଦି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଚରିତ୍ର । ଏମାନେ କେତେଟା ଦୁଷ୍ଟକୁ କିପରି ନିପାତ କରିଥିଲେ, ତାହା ସେ ଭଲଭାବେ ମନେ ରଖିଥିଲେ । ଅଥଚ ସେମାନେ କାହା ପୁଅ, ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ରହସ୍ୟ କ’ଣ, ତାଙ୍କ ଘର ଗ୍ରାମ କେଉଁଠି—ସେସବୁ ସେ ମନେ ରଖିପାରୁ ନଥିଲେ ।

୧୯୨୪ ମସିହା କଥା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେତେବେଳେ ନିଜ ଖୋଳପା ଛଡ଼େଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହୋଇ ନଥାନ୍ତି । ମାଉନର ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢୁଥାନ୍ତି ସେ । ସେଥରକ ସ୍କୁଲକୁ ଇନ୍ଦ୍ରସପେକ୍ଟର ଆସିଥିବାରୁ ଦିନାକେତେ ଭାରି ଚହଳ ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ ସ୍କୁଲରେ । ଇନ୍ଦ୍ରସପେକ୍ଟର ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ସବୁକଥା ତନଖି କଲେ ।

ଲାଲବେରୀ ରେଜିଷ୍ଟର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନଥିବା ଦେଖି ସେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଉପରେ ଖେଙ୍କାରି ଉଠିଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ ରିପୋର୍ଟରେ ଖରାପ ମତବ୍ୟ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗତ୍ୟା ଆଇନ କରିଦେଲେ ଯେ— ଖେଳଛୁଟି ପିରିୟଡ଼ରେ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟିଏ କ୍ଲାସ ପିଲାଙ୍କୁ ଲାଲବେରୀ ଖୁଆଡ଼ରେ ଡର୍ଜି କରାଯାଇ ବହି ଦିଆଯିବ । ସମସ୍ତେ ବହିନେଇ ପଢ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ସାତ ଦିନ ପରେ ସେ ବହିକୁ ସେମାନେ ଫେରସ୍ତ କରିବେ । ସେ ବହି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ପଚରାଉଚରା କରାଯିବ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେସବୁ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ବି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆଣିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଥରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବହି ଆଣିଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଅନୁଭୂତି ହୋଇଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ କହୁଛି—“ଆମ କ୍ଲାସ ପାଲିଦିନ ମୁଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ଡେରିରେ ବହି ଆଣିବାକୁ ଗଲୁ । ଆମ ଦୁହେଁଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବହି ଟେବୁଲ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଚକଚକିଆ ମଲାଟଯୁକ୍ତ ‘ବାଳ ମହାଭାରତ’ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅସନା ଛିଣ୍ଡାମିଣ୍ଡା ପୋକଖିଆ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହି । ଦୁହେଁ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ବାଳ ମହାଭାରତ ଉପରକୁ କୁଦିପଡ଼ିଲୁ । ତା’ ହାତ ଆଗ ଛୁଇଁଥିଲା ସେ ବହିକୁ । ଦୁହେଁଙ୍କ କଳିରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇ ସାର୍ ତାକୁ ‘ବାଳ ମହାଭାରତ’ ଦେଲେ । ମୋତେ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହି ଖଣ୍ଡକ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ମୁଁ ନେବାକୁ ଏକାବେଳେ ଅରାଜି ହେଲି ।”

“ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଥିଲି, ଏଇଟା ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଅଙ୍କ ପୁସ୍ତକ । ଅଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ତ ତୁଚ୍ଛାକୁ ହଲ୍ଲାପଟା । ତା’ ଉପରେ ପୁଣି ଏ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହି । ଅଙ୍କରେ ତ ମାଣ ଗୁଣ୍ଠ ଜମି ହିସାବ ବଡ଼ ଅତୁଆରେ ପକାଏ । ମୁଁ ଭୟରେ ନିଉନ ହୋଇ ସାରୁଙ୍କୁ କହିଲି, ‘ଏଇ ସାଙ୍କେତିକ ଅଙ୍କ ବହିଟାକୁ ବଦଳେଇ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ୟ କିଛି ଛିଣ୍ଡାମିଣ୍ଡା ବହି ଦିଅନ୍ତୁ । ଅଙ୍କ ବହି ପଢ଼ି ତା’ର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଭାରି କଷ୍ଟ ହେବ ।’ ସାର୍ ଏକଥା ଶୁଣି ହସି ଉଠିଲେ ଓ କହିଲେ, “ସେଇଟା ସାଙ୍କେତିକ ବହି ନୁହେଁ ରେ, ଭଲ ଗପବହି । ପଢ଼ିଲେ ସବୁକଥା ଜାଣିବୁ ।”

ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବହିଟି ନେଲି । ସେଥିରୁ ବୁଢ଼ାମଙ୍ଗଳା ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଆମ ସାହିରେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଦେଉଳଟିଏ ଥାଏ । ଆମ ଗାଆଁର ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଯେ, ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ ଅଧରାତିରେ ବାଘ ପିଠିରେ ବସି ଦେଉଳକୁ ଫେରନ୍ତି । ଦୁହେଁ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଲୁଚି ଯାଆନ୍ତି । ଏକଥା ବହୁବାର ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଥିଲି । ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହିରେ ଅବିକଳ ସେଇ କଥା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ

ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କ କଥା ସତ ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲି । ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିଲାବେଳେ କେତେଥର ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ଦେଉଳ ଚାରିପାଖରେ ବୁଲି ବାଘର ଗାତକୁ ଉଠିଥିଲି । ମାତ୍ର ପାଇ ନଥିଲି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ପୁଣି ଥରେ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା, ଫକୀରମୋହନ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କିଏ ଭାରି ଚାଲାକିଆ ବୁଢ଼ା ଅଛି । ସେ ସବୁ କଥା ଦେଖି ନେଇ ଓ ଜାଣିପାରି ବହିରେ ଛପେଇ ଦେଉଛି । ଏଥରକ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ପଢ଼ି ସେ ମଙ୍ଗରାଜକୁ ଗୋଟାଏ ଭାରି ଦୟାଳୁ ଲୋକ ବୋଲି ଭାବିନେଲେ । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ସେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସବୁବହି ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ିଲେ । ପିଲାଦିନରୁ ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ, ଫକୀରମୋହନ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଆଣି ତାଙ୍କ ମନପ୍ରାଣରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରାଇଦେଲେ । ତେଣୁ ଜୀବନର ମହାସମର ପରେ ସେ କ୍ଷତାକ୍ତ ନିରସ୍ର ସୈନିକ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଚିକିତ୍ସିତ ହେଲେ, ସେତିକିବେଳେ ମନେ ମନେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ ଗୁରୁ କରିନେଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନଧାରାର ପଛା ନିର୍ବାଚନ କଲାବେଳେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବିଦୁପକୁ ସାହା-ଭରସା କରି ବାଛିଲେ ।

କହ ‘ହସ’ କି କାଟି ପଦାର୍ଥ :

ସାହିତ୍ୟରୁ ରସବୋଧ କ୍ରମଶଃ କମିଯାଉଛି । ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ରସସାଗର ହୋଇ ପାରୁନି; ପୁଣି ଆଜିର ମଣିଷ ହୃଦୟରେ ଆଦୌ ରସଚେତନା ସ୍ଥାନ ପାଉନି । ସେ କ୍ରମଶଃ ବେରସିକ ହୋଇଯାଉଛି । ପ୍ରକୃତରେ ସାହିତ୍ୟ ଯଦି ସାଧାରଣ ମାନସରେ ରସର ବନ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରନ୍ତା, ତେବେ ସମାଜରେ ବୋଧହୁଏ ଏତେ ବିଶୁଦ୍ଧତା ଦେଖାଦିଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଯିଏ ରସ ଦେବ, ସେ କଠୋର ସାଧନା କରିବା ଦରକାର । ନଚେତ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ—

“ଆଜ୍ଞା, ରୌଦ୍ର ରସଟା କେମିତି ପାଇବା କହିଲୁ ?”

ରବି ମହାପାତ୍ର, ରବି ସିଂ ଯେତେବେଳେ (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ) ସମାଜରେ ବହୁତା ଦେଉଥିବେ, ସେତିକିବେଳେ ଠେକିଟାଏ ଧରି ପହଞ୍ଚି ଯିବୁ । ତୋ ଠେକି ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବ ।

କରୁଣ ରସ ?

ଏ ତ ଜେନା କବିଙ୍କ ଏକଚାଟିଆ । କିଏ କୋଉଠି ମଲା ତ ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମଶାଣି ଚଣ୍ଡିଆ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଧରି (ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ) ସମାଜରେ ହାଜର

ହୋଇଯିବେ ଓ କରୁଣ ରସର ପୁକାର ବା ସୁଇସ୍ ଖୋଲିଦେବେ । ବେଳ ଉଣି ଯଦି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବୁ, ତେବେ ଦି' ଚାରି ପିମ୍ପା ଯୋଗାଡ଼ କରିନେବୁ ।

ଅଭୂତ ରସ ?

ଆଧୁନିକ କବିମାନେ ଯେତେବେଳେ ସମାଜରେ ସଭା କରୁଥିବେ, ସେତେବେଳେ କେତେ ଅଭୂତ ରସ ନେଉଛ ନିଅ । ‘ମାଇଲିଏ କ୍ଷୁଧା’, ‘ଚାରିଶହ ଗ୍ରାମ୍ ହସ’, ‘ବସ୍ତ୍ରାଏ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା’ ଆଦି ଅଭୂତ ଜିନିଷମାନ ମଣି ବଢ଼ିଆ ରସ ତିଆରି ହୋଇଥିବ ।

ହାସ୍ୟ ରସ ?

ଏଭଳା ପାଇବୁ ଯେତେବେଳେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଓ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ହେରିକା ବଜୁତା ଦେଉଥିବେ । ଏ ରସ ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଟିକିଏ କମି ଯାଇଛି । ପ୍ରହରାଜେ, ମଙ୍ଗରାଜେ, ଥିଲାବେଳେ ଏହାର ସୁଅ ଛୁଟୁଥିଲା ।

ବୀଭତ୍ସ ରସ ?

ଯେଉଁଦିନ ନଳିପେଣ୍ଡିଆତକ ସେଠି ଜମିଥିବେ, ସେଦିନ ସେଠି ବୀଭତ୍ସ ରସ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବ । ପଇସାକୁ ଦଶ ଲିଟର ।

ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ?

ଯେଉଁଦିନ ପ୍ରେମ-କବିତା ପାଠୋତ୍ସବ ହେଉଥିବ, ସେଦିନ ପାଇବ । ନହେଲେ ଭଗବାନ ପତି ଯେତେବେଳେ ବଜୁତା ଦେଉଥିବେ, ସେତେବେଳେ ବି ପାଇବ । ପତିଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ବୋଲିଦେଉଥିଲା ବେଳେ ଟୋକାଟାକିକିଆ କୁଁ-କୁଁ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି ।

ବୀର ରସ ବୋଧହୁଏ ନଥିବ ?

କ’ଣ କହିଲୁ, ନଥିବ ? ପାକ୍-ଭାରତ ଲଢ଼େଇ ବେଳେ ସମାଜରେ ଯେଉଁ କବିତା ପାଠୋତ୍ସବ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଯଦି ଯାଇଥାନ୍ତୁ, ଦେଖୁଥାଆନ୍ତୁ ବୀର ରସର ବନ୍ୟାରେ ଶ୍ରୋତାମାନେ କେମିତି ଶିଙ୍ଗବୁଡ଼ା ଖାଇଥିଲେ । ଆଉ ଥରେ ଯଦି କେବେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗେ, ତେବେ ସମାଜ ଭବନରେ ଅଲବର୍ କବିସଭା ବସିବ । ସେତେବେଳେ ବୀର ରସ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିବ । x x x

ଶାନ୍ତି ରସ ?

ଆଜିକାଲି ଏ ରସ କମିଯାଇଥିଲେ ବି ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ଶୁଖି ଯାଇନି । ସମାଜ ଭବନରେ ଯେତେବେଳେ କାଳନ୍ଦୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଅନନ୍ତ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଭଳିଆ ଲୋକେ ବଜୁତା ଦେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ରସର ଅନ୍ତ କରି ପାରିବ ।”

ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରସର ଏ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନରା ଗ୍ରାହକଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କଲେ, ତା' ଭିତରେ ବି ତାତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ରୁପର ସ୍ୱର ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଯିଏ ରସର ବେଉସା ମେଲିବ, ସେ ନିଜେ କଠୋର ସାଧକ ସାଜିବା ଦରକାର । ଯିଏ ଅନ୍ୟକୁ ହସେଇବ, ସେ ନିଜେ ନ କାନ୍ଦିଲେ ଅନ୍ୟକୁ ଯଥାର୍ଥ ହାସ୍ୟ ରସର ସ୍ୱାଦ ଚଖେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସର୍କସର ଜୋକର ଭଳି । ଏ ଦୁନିଆ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସର୍କସ । ହାସ୍ୟରସିକ ଲେଖକମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜୋକର, ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ । ଠିକ୍ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭଳି ସେ ସାରା ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଦାବଦହନରେ ଛଟପଟ ହୋଇଛନ୍ତି ଅନ୍ୟକୁ ପେଟପୁରା ହାସ୍ୟରସ ଚଖେଇବା ପାଇଁ । ଆଜିକାଲିକା ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସ କ୍ରମଶଃ କମିଯାଉଛି । ଲୋକେ ଅଯଥା ସିରିଅସ୍ । ଲୋକଙ୍କର ଏଇ କୃତ୍ରିମ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୁଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ ସେ ଲେଖନୀ ତାଳନା କରୁଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଶ, ପ୍ରଶସ୍ତି ଓ ପ୍ରଚୋଦନକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବରାବର ଠକି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଜାଣିଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ଖାପତାରେ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ସର୍କାତର ଲାଜକୁଳା ଲତା ଭଳି ସେ ସର୍ବଦା ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଛନ୍ତି । ଯାହା ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଶୀଳାନ, ଅଯଥାର୍ଥ ମନେ ହୋଇଛି, ତାହାକୁ ସେ ହାସ୍ୟ-କୌତୁକ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ବାହ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲେ ବି ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କୁ ବରାବର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି ଅସର ଓ ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ । ନିଜେ ନ ହସି ସେ ଜଗତକୁ ହସାଇ ଆସିଛନ୍ତି ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ବେଦନାକୁ ଚାପିରଖି ମନଖୋଲା ଆନନ୍ଦ ଉଛୁଳାଇ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯେତେ ମିଶିଲେ ବି ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଜଣେ ଦରଦୀ ପ୍ରାଣୀ । ବେଳେବେଳେ ସେ ସୁଷ୍ଟାଙ୍କ ଅବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ କାନ୍ତକବିଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିବେ—‘ସବୁଥିରୁ ବଂଚିତ କରି କେଉଁ ଯଶବାନା ଉଡ଼ାଇଲ ହେ ?’

ଅଚଳ ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରର ଚାଷୀ

ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟ-ସଂସାରଟା ଭଲ ଚଳୁନି । ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର କଥା ଯେ, ଯିଏ ସାହିତ୍ୟିକର ସୃଷ୍ଟିକୁ ନେଇ ବେଉସା କରୁଛି, ସେ ଭଲରେ ଚଳୁଛି; ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଚିରଦିନ ଅଭାବୀ । ସେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅବଳାୟନ କରି ଚଳିପାରୁନି । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବରପୁତ୍ର ବୋଧହୁଏ କାଳ କାଳ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ତେଜ୍ୟପୁତ୍ର ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭାରି ଫଜୁଲିଆ ବା ବଗୁଲିଆ । ସେ ଏଇ କଥାଟାକୁ କହିଲାବେଳକୁ ସିଧା କଥାରେ ବି କାହାକୁ କାହାକୁ ଆଘାତ କରି ପକାନ୍ତି । ଏଭଳିଆ ଅମଣିଆ ବଳଦ ଧରି ସେ ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ କେମିତି କରନ୍ତି

କେଜାଣି ! ଥରେ ସେ କହୁଥିଲେ—“ଡାକ୍ତରି ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ବନ୍ଧୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିକଠାରୁ ଶୁଣିଲି ଯେ, ବହିତ୍ୟ ଲେଖିଦେଲେ ପ୍ରକାଶକମାନେ ପଇସା ଦିଅନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବହୁଦିନ ଯାଏ ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇ ନଥିଲା । ଡାକ୍ତରି ପାଖ ପରେ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥାଭାବ ହେବାରୁ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ବହିତ୍ୟ ଲେଖିପକାଇଲି; କିନ୍ତୁ ତାକୁ କେହି ଛାପିଲେ ନାହିଁ । ସବୁ ପ୍ରକାଶକ ତାକୁ ଦୂର ଦୂର ମାର ମାର କରି ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ଶେଷରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଜମି ବିକ୍ରି କରି ତାକୁ ନିଜ ହାତରେ ଛାପିଲି । ସେଥିରୁ କିଛି ସଫଳତା ମିଳିବାରୁ ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରକାଶକ ଗଢ଼ିଲେ । ମାତ୍ର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବହି ଛପା ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ପଇସା ପାଇଁ ଏସବୁ ଲେଖୁଥିଲି, ତା’ର ଭେଟ ଭଲଭାବରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ପାଇଲି ନାହିଁ ।”

ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟିକର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କ’ଣ ଫତୁରାନନ୍ଦ କହି ସାରିଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼ ଜନପ୍ରିୟ ହାସ୍ୟରସିକ ଲେଖକ । ଏଇ ହେଲା ତାଙ୍କର ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ! ଏଯାବତ୍ ତାଙ୍କର ଏଗାର ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏକାଧିକବାର ବେଶ ବଦଳାଇ ବଜାରରେ ବୁଲାବୁଲି କଲେଣି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—

୧. ନାକଟା ଚିତ୍ରକର — ୧୯୫୩ ମସିହା
୨. ନିଳଠା କବି — ୧୯୫୫ ମସିହା
୩. ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ — ୧୯୫୯ ମସିହା
୪. ହେରେସା — ୧୯୫୯ ମସିହା
୫. ବିଦୂଷକ — ୧୯୬୩ ମସିହା
୬. ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ — ୧୯୬୩ ମସିହା
୭. ହସକୁରା — ୧୯୭୨ ମସିହା
୮. ବୃହତ୍ ଭାଷ — ୧୯୭୬ ମସିହା
୯. ଅମୃତ ବେହିଆ — ୧୯୭୭ ମସିହା
୧୦. ଆଦର୍ଶ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ (ଅନୁବାଦ — ୧୯୭୭ ମସିହା)
୧୧. ଭୋଟ — ୧୯୮୦ ମସିହା

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ‘ଫମାଲୋଟନା’ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଯନ୍ତ୍ରଣ । ପାଠକ ବାହ୍ୟତଃ ଯାହାକୁ ଦେଖି ବାବାଜୀ ଭ୍ରମ କରିବେ, ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ବିଚରଣ କରି ଆସିଲେ, ତାଙ୍କୁ ପକ୍କା ପାଞ୍ଜି ବୋଲି ଭାବିବେ । ଦୁନିଆରେ ସବୁ ବିଷୟକୁ ନ ଜାଣିଲେ ଜଣେ କ’ଣ ଏମିତି ଗୋରଖୋଳା ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରିପାରିବ—ଏଇ କଥା ମନକୁ ଛୁଇଁବ । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜଳେ ଜାଣିପାରିବେ, ଏହା ଜଣେ ପାଞ୍ଜି ପୁରୁଷର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ନୁହେଁ—ଗୋଟିଏ

ଦରଦୀ ହୃଦୟର ଅନ୍ତର୍ଲିପି । ସେଇଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ଜୀବନଧାରା ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ସେ କହି ଉଠନ୍ତି—“ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଯୋଗୁଁ ‘ଡଗର’ ୧୯୪୯ ମସିହାରେ କଟକ ଆସି ଆମ ଘରେ ରହିବାର ସବୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲି । ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଜିଯାଏ ମଦୁଆ ମଦଘଡ଼ାକୁ ଜକଟିମକଟି ଧରିଲାପରି ମୁଁ ‘ଡଗର’କୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ବସିଛି । ମୋ ଜୀବନର ଭଅଁର ଗୋଲାପ କଣ୍ଠରେ ବିନ୍ଦୁ ହେଲାପରି ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିଛି ଓ ଭୋଗୁଛି ଏବଂ ମଲାଯାଏ ଭୋଗୁଥିବି ମଧ୍ୟ ।”

ସାହିତ୍ୟରୂପୀ ଗୋଲାପ କଣ୍ଠରେ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିବା ଏହି ଭଅଁରଟି ଆହୁରି ଛଟପଟ ହେଉ, ଆହୁରି ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଉ—ଅନ୍ତତଃ ଶେଷଯାଏ ବୁନ୍ଦା ବୁନ୍ଦା ମହୁ ଝରୁଥିବ ତ !

ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ

ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ

ସାରସ୍ୱତ, 'ଆନନ୍ଦ ବଜାର'ରେ ଆନନ୍ଦର ଉପାବଳା ଓ ଅବତାର ବାବୁଥିବା—

ରସସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦ

ବ୍ରଜନାଥ ରଥ

ପିଲାଟି ଦିନରୁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଅମଳ ବା ନିଶା ଅଛି । ସେହି ମାଲନର ପଡ଼ିବାବେଳୁଁ ଯେଉଁ ନିଶା ମୋତେ ଘାରିଥିଲା, ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ସେ ଛାଡ଼ିନାହିଁ, ବରଂ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଇଏ ମଦ, ଭାଙ୍ଗ, ଗଞ୍ଜେଇ କି ଚରସର ନିଶା ନୁହେଁ, କି ବିଡ଼ି ସିଗାରେଟ୍, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଆଉ ତମାଖୁ ନିଶା ନୁହେଁ । ଏ ହେଉଛି ବହି ପଢ଼ିବାର ନିଶା । ବହି କିମ୍ବା ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାଟିଏ ପାଇଲେ ଆଣି ସାଇତି ରଖିବାର ନିଶା । ଏମିତି ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷ ହେଲା ମୁଁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଚାଲିଛି ବିଭିନ୍ନ ବହି ପତ୍ର-ପତ୍ରିକା । ବିଶେଷ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର । ସେସବୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଏବେ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବା ଉପରେ । ବେଳେବେଳେ ପୁରୁଣା ଦିନର ସାଇତା ବହି ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାକୁ ଝାଡ଼ି ସଜାଇ ରଖିବା ଓ ତା'ର ପୃଷ୍ଠା ପରେ ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଇବାରେ ମୋର ଆନନ୍ଦ । ସେଥିରୁ ପୁରୁଣା ଚିଠି ଗଦାଘାଣ୍ଟି, ସେଥିରୁ ବାଛି ବାଛି ପୁରୁଣା ଚିଠି ପଢ଼ିବାବେଳେ ଅତୀତତା ସାକ୍ଷାତ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ କେଉଁ ଏକ ଅହେତୁକ ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ମିହରି ଉଠେ । ଏଇ ସେଦିନ, ଆଲମାରି ଖୋଲି ବହି ସଜାଡ଼ୁ ସଜାଡ଼ୁ ହଠାତ୍ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ଗୋଟିଏ କ୍ରାଉନ୍ ସାଇଜର ବହି ଓ କେତେଖଣ୍ଡ ଚିଠି । ଆଜି ଭଳି ସେ ବହିର ସୁଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛଦ ତ ନାହିଁ, ପୃଣି ନେପା ନିଉଜ ପ୍ରିଣ୍ଟରେ ଛପା । ଏକାନ୍ତ ଅନାକର୍ଷଣୀୟ । କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ତାହା ଖୁବ୍ ଆକର୍ଷଣୀୟ ମନେ ହେଉଥିଲା ଦିନେ । ଆଜି ବି ମନେହେଲା । ଖୋଲିଦେଲା ମାତ୍ରେ କେତୋଟି ହାତ ଲେଖା ଶବ୍ଦ ଭିତରୁ ଯେମିତି ଭାସି ଆସିଲା ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷ ତଳର ସ୍ମୃତିର ସୁଗନ୍ଧ । ମୁଁ ଫେରିଗଲି ୩୫ବର୍ଷ ପଛକୁ ।

୧୯୫୯ ମସିହାର କଥା, ସେହିବର୍ଷ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ରସସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ସଂଗ୍ରହ 'ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ' । ସେ ନିଜ ହାତରେ ଲେଖି ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ମୋତେ ତା ୯।୧୦।୫୯ ରିଖରେ ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ, ଯାହାକୁ ମୁଁ ସାଇତି ରଖିଛି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ତା'ପୂର୍ବରୁ ସେ କପିଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ପଢ଼ିଥିଲି ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରୁ । ପଢ଼ି ମୁଗ୍ଧ ବି ହୋଇଥିଲି । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏଭଳି ରସରସିଆ ମଜାଳିଆ ଗପ ତା'ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆରେ କେହି ଲେଖିଥିଲେ

ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉନି । ନିଜେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ‘ପଦେ ଅଧେ’ରେ ଲେଖିଥିଲେ—‘ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି x x x । ଲେଖକର ଦୃଷ୍ଟି କିନ୍ତୁ ଏକ ଅଧ୍ୟାନରେ ପଡ଼ିଛି । x x x ସେହି ଅଧ୍ୟାନର ଦର୍ଶନ ତଥା ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ର ଉତ୍ତର । x x x ଚିତ୍ତିଆଖାନାକୁ ଏକ କଦାକାର ନୂଆ ଜୀବ ଆସିଲେ ଲୋକଙ୍କର ଯେପରି ସାମାନ୍ୟ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ ଅନ୍ତତଃ ସେହିପରି ସାମାନ୍ୟ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।’ ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ କୌତୂହଳ ନୁହେଁ, ଏହା ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ସେତେବେଳେ । ବିଶେଷ କରି ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆତ୍ମଲୀନସ୍ତ ଯୁଗ’, ‘ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ମେହେର ଜୟନ୍ତୀ’, ‘ଶାରଳା ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚନା’, ‘ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ଚାବିକାଠି’, ‘କଳସାର କାଳକଳନା’, ‘ରାଷ୍ଟ୍ରପର୍ବେଷ୍ଟ କବି’ ଇତ୍ୟାଦି ଗଛରେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି, ଶ୍ଳେଷ ଓ ବକ୍ରୋକ୍ତି କେବଳ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ କରିନଥିଲା, ସେତେବେଳର କେତେକ ତଥାକଥିତ ପଣ୍ଡିତମନ୍ୟ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ସମାଲୋଚନା ଓ ଗବେଷଣା ନାଁରେ ଅନର୍ଥକ ଚଷ୍ମୁକୁଟାର ଅନ୍ଧସାରଶୂନ୍ୟତାକୁ ଉପହାସ କରିଥିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ କଟକ ଗଲେ, ‘ତଗର ପ୍ରେସ୍’ରେ ପ୍ରାୟ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କୁ ଭେଟୁଥିଲି । ଅନେକ ସମୟରେ କବି ବନ୍ଧୁ ରବି ସିଂ ମଧ୍ୟ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଥା’ନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ‘ତଗର ଅଫିସ୍’ର ସେହି ରଙ୍ଗଛଡ଼ା ପୁରୁଣା ଟେବୁଲ ଉପରେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଆସି ଠୁଙ୍ଗାରେ ଥୁଆହୁଏ କଟକର ବିଖ୍ୟାତ ‘ବିରିବରା’ । ତା’ପରେ ଯେତେ ଯିଏ ଥାନ୍ତି ସମସ୍ତେ ପଞ୍ଜତ ବସାନ୍ତି । ତା’ରି ଭିତରେ ଚାଲେ କେତେ ଶ୍ଳୀଳ ଅଶ୍ଳୀଳ ରସରସିଆ କଥା ଆଉ ଗପ । ସେଠି ବୟସର ବାନ୍ଧବିଚାର ନଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଆଇଁସିଆ କଥାଭିତରେ ସାହିତ୍ୟର ଅସଲ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଟିକକ ନିଗିଡ଼ି ପଡୁଥାଏ ଜଣେ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ, ଚିର ସନ୍ତପ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼ର ଶିଶୁଭଳି କୋମଳ ହୃଦୟ ଓ ଖୋଲା ମନର ସରସତା ପ୍ରସ୍ତ ପରେ ପ୍ରସ୍ତ । ଉଜ୍ଜଳ ନଦୀଟିଏ ଭଳି ବହି ଯାଉଥାଏ ଅନାବିଳ ହସର ଫୁଆରା । ସେଇଠି ମୁଁ ଚିହ୍ନିଥିଲି ଅସଲ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କୁ । ନିଜକୁ ‘ଫତୁର’ କରି ଦେବାରେ ଯାହାଙ୍କର ‘ଆନନ୍ଦ’ଥିଲା ପ୍ରଚୁର । କଟକର ପିଠାପୁର, ଯେଉଁଠି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ‘ମାଟିର ମଣିଷ’ କାଳନ୍ଦୀ ଚରଣଙ୍କ ‘ସ୍ବପ୍ନପୁରୀ’ ପାରିହେଲେ, ଜଣେ ଭେଟୁଥିଲା ‘ତଗର’ ଅଫିସର ସେହି ସାରସ୍ବତ ‘ଆନନ୍ଦ ବଜାର’କୁ । ସେଇଠି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦର ରସାବଳୀ ଓ ଅବତ୍ତା ବାଣ୍ଟୁଥିଲେ, ସେ ଆନନ୍ଦର ମହୋଦଧିରେ ଯିଏ ଅବଗାହନ କରିନାହିଁ, ସେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ । ସେହି ‘ଆନନ୍ଦ ବଜାର’ରେ ମହାପ୍ରସାଦ

ଖାଇ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ସେ ସ୍ମୃତି ଆଜି ବି ମୋତେ ପାଗଳ କରେ, ସେହି ସ୍ମୃତିର ମଧୁର ସୁଗନ୍ଧ ଭିତରେ ଆଜି ବି ମୁଁ ଆମୋଦିତ ହୁଏ, ଆଉ ଆବିଷ୍କାର କରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଅନନ୍ୟ ରସପ୍ରସାକୁ ।

ଏହାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ସହ ଚାକ୍ଷୁଷ ପରିଚୟ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାରସ୍ବତ ଶାବିକ ପରିଚୟ ଘଟିଥିଲା, ‘ଡଗର’ ଓ ‘କୁଙ୍କୁମ’ ମାଧ୍ୟମରେ । ମୁଁ ସସ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ‘ଡଗର’ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ଭାବରେ ଭଦ୍ରକରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଜୀବିତ ଆଜି, ସମ୍ପାଦନା କରୁଥାନ୍ତି ଯଶସ୍ବୀ ସ୍ତ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର । ସେହି ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଛ, କବିତା ଇତ୍ୟାଦି ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁଥିଲେ ତାହା ଆଜିଭଳି ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗଭରା ନଥିଲା । କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ କିନ୍ତୁ ଏହି ରସ ଚେତନା ଭରପୁର ଥିଲା । ଏହାର ଦୁଇଟି ନଜିର ହେଉଛି ‘ଡଗର’ର ୧୧ଶ ବର୍ଷ ୧୮ଶ ସଂଖ୍ୟା (୧୫-୧୭-୪୭)ରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ପ୍ରତିଶୋଧ’ ଏବଂ ସେହି ବର୍ଷ ୩୮ଶ ସଂଖ୍ୟା (୧୭-୫-୪୮)ରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ଆଇନ’ ଗଛ । ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ଗୁରୁଚେତନାର ବାହକ । ଜଣେ ପୁଲିସ ଅଫିସର ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ‘ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କି ଜୟ’ କହି ଆଗେଇ ଆସୁଥିବା ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଉପରକୁ ଗୁଳି କରି ଜଣେ କିଶୋର ବିପ୍ଳବୀକୁ ନିର୍ମମ ଭାବେ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ।

ଅଥଚ ‘ଅଗଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ’କୁ ରୋକି ପାରି ନଥିଲେ । ଏହାର ପାଞ୍ଚ-ବର୍ଷ ପରେ ସେହି ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଦେଶ ସ୍ବାଧୀନ ହେବାର ଆଗଦିନ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମଞ୍ଜୁ ‘ଡାକ୍ତରଖାନା’ରେ ରୋଗଗନ୍ଧ୍ୟାରେ ଭୀଷଣ ଅସୁସ୍ଥ ଥିବାବେଳେ ‘ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କି ଜୟ’ ଧ୍ବନି ଶୁଣି ବାରମ୍ବାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହରେ ଉଠି ପଡ଼ିବାର ଏବଂ ଶେଷର ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବାର ଦାରୁଣ ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ପୁଲିସ ଅଫିସର ଜଣକ, ତାଙ୍କ କୃତକର୍ମର ଫଳ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ମହାକାଳ ତା’ର ‘ପ୍ରତିଶୋଧ’ ନେଇଛି । ‘ଆଇନ’ ଗଛରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ କିପରି ସାଧାରଣ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ନଯାଇ ଧନୀ ଓ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ବାର୍ଥର ସହାୟକ ହୋଇଛି, ତାହା ହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଗଛର ଶେଷ ବାକ୍ୟଟି ଏହପରି—‘ଖୋଦ ହାକିମକୁ ଦାସିଆ ପଚାରନ୍ତା, ବାବୁ ତିନିପେଟିଆ ଜାଣି ଶୁଣି ଶହଶହ ପିଲାକବିଲା, ବଡ଼ମଣିଷକୁ ବି ଖାଇଲା ଜିନିଷରେ ବିଷ ଦେଇ ମାରୁଛି । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଆଇନ ତାକୁ କାବୁକରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଓଲଟା ସେ ପଇସାରେ ଆଇନକୁ କାବୁ କରିଦେଲା । ଆଉ ମୁଁ ତିନିପେଟିଆକୁ କାବୁ କରିଦେଲି ବୋଲି ଆଇନ ଓଲଟା ମୋତେ ବାନ୍ଧୁଛି ? ବାବୁ

ଏକଟା କେମିତିଆ ଆଇନ୍ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ‘ଦାସିଆ’ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହୀ ଆତ୍ମାର ପ୍ରଶ୍ନ । ସ୍ବାଧୀନତାର ୪୭ ବର୍ଷ ପରେ ବି ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସଫଳ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ସମାଜ ବା ରାଷ୍ଟ୍ର ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ପିଲାଟି ଦିନରୁ ମୋ ଭିତରେ ଏହିଭଳି ଏକ ସ୍ବାଧୀନ ଓ ବିଦ୍ରୋହୀ ଚେତନା ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଅଜାଣତରେ ଏହି ଗନ୍ଧ ସବୁ ପଢ଼ିବା ପରେ ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଭକ୍ତ ପାଲଟି ଗଲି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ତାଙ୍କ କଥାସାହିତ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ପ୍ରମୁଖ ଆୟୁଧ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାହାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ କବିତାରେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ଅବତାରଣା ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ କରୁଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ‘ତଗର’ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା, ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ତାହା ବହୁ ପାଠକଙ୍କୁ ଆମୋଦ ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ କିଶୋର ବୟସରେ ସେ କବିତା ପଢ଼ି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମକ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରାଣୀଟି କିଏ ଜାଣିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସୁକ ଥିଲି । ‘ତଗର’ର ‘ମଜା କବିତା’ ବିଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଲାଳିକା ‘ମୋହ (ତାପ) ମୁଦ୍‌ଗର’, (୧୧ଶ ବର୍ଷ ୪ମ ସଂଖ୍ୟା) ଏବଂ ‘ପଟ୍ଟାଭ୍ୟାଷକ’ (୧୧ଶ ବର୍ଷ, ହୋରି ବିଶ୍ଳେଷାଙ୍କ) ପଢ଼ି ମୁଁ ସେହି କଥା ବୟସରେ ବି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଗତ୍ ଗତ୍ ହୋଇ ଉଠିଥିଲି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ‘ମୋହମୁଦ୍‌ଗର’ ହନୁକରଣରେ ସେତେବେଳର ଓଡ଼ିଶାର କର୍ତ୍ତୃଧାର ମହାତାବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ ‘ମୋହ (ତାପ) ମୁଦ୍‌ଗର’ରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗଦୃଷ୍ଟିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଚୟ ପାଇଥିଲି । ତା’ର ଗୋଟିଏ, ଦୁଇଟି ପଢ଼ନ୍ତି ଏବେ ବି ମୋର ମନେ ଅଛି ।

‘ମା କୁରୁ ହିଷ୍ଟିରି ନଭେଲ ଗର୍ବ’
 ହରତି ନିମେଷାତ ‘ଷ୍ଟୋର’ ସର୍ବ
 ମିଥ୍ୟାମୟ ମିତି ‘ରଚନା’ ହିତ୍ତା
 ‘ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର’ ପ୍ରବିଶାଶୁ ବିଦିତ୍ତ ॥
 ସରକିଟ ମନ୍ଦିର, ମୋଟର ବାସ
 ହାଝାଇ ଫେସନ, ଖଦଡ଼ ବାସ ।
 ସର୍ବ ପରିଗ୍ରୟ ସତ୍ୟ ତ୍ୟାଗ
 କସ୍ୟ ସୁଖ ନ କରୋତି ବିରାଗ ? ?’

ସେମିତି ସେତେବେଳର କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଟ୍ଟାଭି ସାତାରାମୟାଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି ବିଖ୍ୟାତ ‘ପଟ୍ଟାଭ୍ୟାଷକ’ର ନିମ୍ନ ପଢ଼ନ୍ତିରୁ ତାଙ୍କ ପରିହାସ ପ୍ରିୟତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ—

‘କଦା ତିବ୍ ଗୋଦାବରୀ ତଟ-ବିପିନ ବୃକ୍ଷୋ ପ୍ରସବିତଃ

ତିଷ୍ଠା ପଦ୍ମ ଫଳ ରସୋକ୍ତ ଲକ୍ଷା ସ୍ବାଦ-ରସିକଃ ।

ନବୋକ୍ତଲୀୟାଃ ସକଳ ମାଗଧାର୍ଯ୍ୟ ପଦେ

ଆନ୍ତ ନାଥ ସ୍ବାମୀ, ନୟନପଥଗାମୀ ଭବତୁ ମେ ।’

ମୁଁ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବାବେଳେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ସୁଦୂର ବମ୍ବେ ନଗରୀରୁ ହାସ୍ୟ ରସିକ ଦେବ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ହାତ ଲେଖା (ଲିଥୋ ଅପ୍ରେସର୍) ପତ୍ରିକା ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ଜଗତରେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ପତ୍ରିକା । ସେତେବେଳେ ଏହା ତହଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତା’ର ନିୟମିତ ଗ୍ରାହକ ଓ ପାଠକ ଥିଲି । ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ଚିତ୍ରବହୁଳ, ଶୋଭନୀୟ କେବଳ ନଥିଲା, ତା’ର ଅଧିକାଂଶ ଲେଖାରେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ସରସ ରସର ଛିଟା ଲାଖୁରହିଥିଲା । ସେଥିରେ କାନ୍ତକବିଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଲେଖକଙ୍କ ଲଘୁ ହାସ୍ୟର ଆମେଜ୍ ଭରି ରହିଥିଲା । ‘ତଗର’ ପରେ ପୁଣି ଏଇ ‘କୁକୁମ୍ଭ’ରେ ନିୟମିତ ଭେଟିଲି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ସରସ ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ । ତାଙ୍କର ‘ବିଳାପ’ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅନେକ ଲଘୁ କବିତା, ଯେପରି—ମଣା ବିଳାପ, ମୂଷା ବିଳାପ, ହନୁ ବିଳାପ, କୁକୁର ବିଳାପ, ବିରାଡ଼ି ବିଳାପ, ବେଙ୍ଗ ବିଳାପ, ମାଛ ବିଳାପ, ଇତ୍ୟାଦି ମୋ କିଶୋର ମନକୁ କେବଳ ନୁହେଁ, ଅସଂଖ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ଲାଦିତ କରିପାରିଥିଲା ।

ବହୁ ପାଠକ ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖି ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି କିଏ ଜାଣିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ମୋ ମନରେ ବି ସେଇ କୌତୂହଳ ଆଗରୁ ଥିଲା । ଭାବିଲି ଏଥର ଜଣା ପଡ଼ିବ ଏ ଲେଖକଙ୍କର ଅସଲ ପରିଚୟଟା କ’ଣ ? ମନରୁ ସଂଶୟ ତୁଟିବ । ସମ୍ପାଦକ ଲେଖିଲେ—‘ଶ୍ରୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜକୁ ଚିହ୍ନା ଦେଇ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଉକ୍ତଷ୍ଟା ଦୂର କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ ।’ (କୁକୁମ୍ଭ-ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ, ୪ମ ସଂଖ୍ୟା) । ସମସ୍ତେ ଟାକି ବସିଲେ ପର ସଂଖ୍ୟାକୁ—ଫତୁରାନନ୍ଦ କି ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଦେଖାଯାଉ । ଏତେଦିନେ ଧରା ପଡ଼ିବେ ଛଦ୍ମ ନାମ ଭିତରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିବା ଏଇ କାହୁଁ ଲେଖକ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ କୌତୂହଳ ଓ ଆଗ୍ରହକୁ ଆହୁରି ଦ୍ଵିଗୁଣିତ କରି ‘କୁକୁମ୍ଭ’ର ୨ୟ ବର୍ଷ ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା—‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ଚିହ୍ନା ଦେବାକୁ ନାରାଜ ।’ ସେଥିରେ ସେ ନିଜ ପରିଚୟ ପ୍ରଘଟ କରିବା ଆକରେ ଯଥା ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ଏହିପରି—‘ମୁଁ ଜଣେ ଦ୍ଵିପଦ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୃହପାଳିତ ସାମାଜିକ ଜୀବ । ମୋର କେବଳ ଯୋଡ଼ିଏ ହାତ, ଚାରୋଟି ଆଖି, ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବୈଷୟିକ ଲାଞ୍ଜ ଅଛି । କଟକର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ନଜର ପଡ଼େ ନାହିଁ,

ଯେଉଁଠାରେ ମଣାମାନେ ଦିନରେ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଟେକି ନେଇଯିବାର ଉପକ୍ରମ କରନ୍ତି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷାଦିନେ ବନ୍ୟା ବିଧୁଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଶା-ପୁରପଲ୍ଲୀର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୁଏ, ଯେଉଁସ୍ଥାନରେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ହେଟା ଓ ବିଲୁଆମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ତିନିପଟିଆ ତା'ସ ଖେଳାଳୀଙ୍କର ଚେର ରହିଛି, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରମାଙ୍କୁ ଗାଳି ଦିଆଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ ବାଉଁଶ ବଣ ସମୂହ ଭୂତ, ପ୍ରେତଗଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଉଛନ୍ତି, ସହରର ସେହି ସ୍ଥାନରେ ମୋର ବାସସ୍ଥାନ ।

ଦୈନିକ ଅଧସେର ଚାଉଳ ଧୂସ କରିବା ମୋର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ । ନାମଟି ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସ୍ନେହ ଦତ୍ତ ।

ଶ୍ରବେୟ ପାଠକ-ପାଠିକାମାନଙ୍କୁ ଆଉ ବିଶେଷ ପରିଚୟ ଦେଉ ନାହିଁ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ଜୀବନର ପରିଚୟ ପାଇ ବା କି ଲାଭ ? ଏଭଳି ଅଭୂତ ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ଦେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜକୁ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଆହୁରି ରହସ୍ୟମୟ କରିଦେଲେ ।

କୁଳୁମ୍ଭର ସର୍ବଶେଷ ସଂଖ୍ୟା (ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ ନବମ ସଂଖ୍ୟା, ଜୁଲାଇ ୧୯୫୦)ରେ ସମ୍ପାଦକ ପୁଣି ଲେଖିଥିଲେ—‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ଚିହ୍ନା ଦେଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମର ଅନେକ ପାଠକ-ପାଠିକା ହତାଶ ହେଲେ ବୋଲି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଉ ଯେତେଟି ପ୍ରଶ୍ନ ଆମକୁ ପଚାରୁଛନ୍ତି । ତା’ର ଉତ୍ତର—

- ହଁ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ବେଙ୍ଗ ମାମୁଁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ‘ଫତୁ’ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେଇଟା ତାଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାମ ।
- ତାଙ୍କର ପଦବୀ ମହାପାତ୍ର ନୁହେଁ ।
- ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜରେ ସଂଗ୍ରହ ମାଳା ‘ସବନ ଶ୍ରୀ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗନ୍ଧର୍ବ ଲେଖକ ସେ ନୁହଁନ୍ତି । କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ ନିଷ୍ଠରେ । ତାଙ୍କ ନାଆଁଟିକୁ ଆଶ୍ରା କରି କୌଣସି ନକଲି ସାହତ୍ୟିକ ଲେଖାଟିଏ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ‘ସବନ ଶ୍ରୀ’ରେ ଲେଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଟି ଜଣେ ଛାତ୍ର ବା ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିବେ ।

ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଜଣାପଡ଼େ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାଁଟି ସେତେବେଳେ ଏତେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କ ନାଁକୁ ସମ୍ବଳ କରି ନିଜ ଲେଖା ପ୍ରକାଶର ଆଗ୍ରହ କିଛି ଛାତ୍ର ବା ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ।

‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ରୁ ଆହୁରି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଯାଇ ‘ଫତୁ’ ଏହି ନାଁରେ ସେ ସେତେବେଳେ ଆଙ୍କୁଥିଲେ କାର୍ତ୍ତୁନ ବା ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର । ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର-

ପତ୍ରିକାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରର ପ୍ରଚଳନ ଆଜିଭଳି ସେତେବେଳେ ଏତେ ନ ଥିଲା । କେବଳ ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ପତ୍ରିକା ‘ଡଗର’ ଓ ‘ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା’ରେ କିଛି କିଛି କାର୍ତୁନ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଥିଲା ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର । କିନ୍ତୁ ‘ଫତୁ’ ଛଦ୍ମ ନାମରେ ବହୁ ଲଘୁ ହାସ୍ୟଭରା କାର୍ତୁନ ଆଜି ଓଡ଼ିଆ ପାଠକଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରୁଥିଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ମୋର ମନେଅଛି ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ପୃଷ୍ଠାରେ ସେ ନିୟମିତ ବେଙ୍ଗମାମୁଁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବେଙ୍ଗମାମୁଁଙ୍କ ନିଶାପ, ଗାଈଖର୍ଦ୍ଦି, ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା, ବଣଭୋଜି, ବାଘଧରା, ହାତୀଚଢ଼ା, ବର ଅନୁକୂଳ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଆଜି ବହୁ ପାଠକଙ୍କ ନୀରସ ମନକୁ ସରସ କରୁଥିଲେ । ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ଖୋଜୁଥିଲୁ ‘ବେଙ୍ଗମାମୁଁ’ ଏଥର କେଉଁ ରୂପରେ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ମୋର ମନେହୁଏ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ କାର୍ତୁନିଷ୍ଟ । ସଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଶିଳ୍ପୀ-ଅଶୋକଙ୍କ ଓଡ଼ିଶାର ଜୀବିତ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ନେଇ ଅଙ୍କିତ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରାବଳୀର ପ୍ରଥମ ଓ ଅନନ୍ୟ ସଙ୍କଳନ ‘ଲେଖକଲତା’ର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି—‘ହେଲେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଦୁଇଟିଯାକ ଆଖି ଏବେ ନଷ୍ଟ । ୬୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି, ତାହା ଏବେ ସଫଳ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ମୁଁ ଦେଖେ ବା ନଦେଖେ, ଖୁସିରେ ତ ମରି ପାରିବି—ଏଣିକିହସି ହସି ।’ ଜଣେ ସରସ ରସସୁଷ୍ପାର ଏ ଭକ୍ତି ଭିତରେ ଯୁଗପଦ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଛି ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଓ କାରୁଣ୍ୟ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

ଏହି ଯେଉଁ ରହସ୍ୟମୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ତାଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ରହସ୍ୟର-ମାୟାଜାଲ କାଟି ପ୍ରଥମେ ଆବିଷ୍କାର କରି ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୩୬/୩୭ ବର୍ଷ ତଳେ । ସେତେବେଳେ କଟକ ଗଲେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ‘ଡଗର’ ଅଫିସକୁ ଯାଉଥିଲି ଏବଂ ଥରେ ଥରେ ରାତିରେ ରହିବା ପାଇଁ ଡେରା ମଧ୍ୟ ପକାଉଥିଲି । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ସେ ଥା’ନ୍ତି ମୋର ଆଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୁରୁ । ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ‘ଡଗର’ରେ ‘ନାଗବତୀ’ ବିଭାଗରେ ମୋର ‘ବ୍ୟର୍ଥତା’ ନାମକ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ପ୍ରକାଶ କରି ମୋତେ ‘ଦୀକ୍ଷା’ ଦେଇଥାନ୍ତି ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ । ସେ ମୋର ଆଦ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ‘ଡଗର’ ମୋ କାବ୍ୟସାଧନାର ପ୍ରଥମ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ‘ଡଗର ପ୍ରେସ’ ଥିଲା ମୋ ପାଇଁ ଏକ ତୀର୍ଥଭୂମି । ସେଇଠି ପରିଚୟ ହୋଇଗଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମେ । ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଯାହାଙ୍କ ଲେଖାପଢ଼ି, କାର୍ତୁନ ଦେଖି ମନେ ମନେ ତାଙ୍କର ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥିଲି ତାହା ଦୂର ହୋଇଗଲା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଦେଖିବା ପରେ । ଗେରୁଆ ଲୁଙ୍ଗି ଓ ଫତେଇପିନ୍ଧା ଏଇ ସାରସ୍ୱତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହା ପ୍ରଥମେ ମୁଁ

ବଞ୍ଚାସ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାସାମାନ୍ୟେ ଶୁଚିବାୟୁ ଗୁପ୍ତ ଓ ଗନ୍ଧାର ପ୍ରକୃତିର ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସାରସ୍ୱତ ସନ୍ଧ୍ୟାସାଟି ଭିତରେ ଯେ ଏତେ ରସ ଭରି ରହିଛି, ଏତେ ହସର ବନ୍ୟା ବହୁଛି ଏହା ମୋ କଳ୍ପନାର ବାହାରେ ଥିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସହ ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ଘନିଷ୍ଠତା ବୟସର ବାଡ଼ବଡ଼ା ଡେଇଁ ଲେଖକାୟା ବନ୍ଧୁତାରେ ପରିଣତ ହେଲା ଯାହା ଆଜିଯୁଦ୍ଧା ଅତୁଟ ରହିଛି ।

ଏଇମାତ୍ର କିଛିଦିନ ତଳେ ପୁରୁଣା ଚିଠିଗଦା ଘାଣ୍ଟି ଘାଣ୍ଟି ହଠାତ୍ ପାଇଗଲି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାତଲେଖା ତିନିଖଣ୍ଡ ଚିଠି । ଦଶବର୍ଷ ତଳେ ସେ ମୋତେ ଏ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ତା ଆଗରୁ ଲେଖିଥିବା ଅନେକ ଚିଠି ହୁଏତ ଆଉ କେଉଁ ଚିଠିଗଦା ଭିତରେ କିମ୍ବା ‘ସମୟର ଉଇ’ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଲେଣି । କିନ୍ତୁ ୮୪ ମସିହାର ଏହି ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ଭିତରେ ମୁଁ ପୁଣିଥରେ ଆବିଷ୍କାର କଲି ରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ । କଥାରେ ଯେମିତି, ଲେଖାରେ ଯେମିତି, ଚିଠିରେ ବି ସେମିତି । ଅକପଟ ରସିକତା, ଭିତରେ ବାହାରେ ସମାନ । ଆଜିର କୃତ୍ରିମ ଚିନ୍ତାଚେତନାକୁ ନେଇ ଦ୍ୱୈତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବିଶେଷ ଛଳନା-ସର୍ବସ୍ୱ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଭଳି କାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଓ ଲେଖାରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ତାଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ଏହି ଚିଠି ତିନୋଟି ଭିତରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ରସିକତା ଓ ରସାଳତାର ମଧୁସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମିଳିପାରିବ ବୋଲି ସେଥିରୁ କିଛି କିଛି ଅଂଶ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛି—

ପିଠାପୁର, କଟକ

ତା ୭-୧-୮୪

ପ୍ରିୟ ରଥ ଆପଣେ,

ଭଲରେ ଥିବ । ଆଉ ମୋତେ ଭୁଲି ଯାଇଥିବ । ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନି କରେଇବା ଚିଠିପତ୍ର ମୋଟେ ଦିଆନିଆ ହୋଇନି । ତେଣୁ ତୁମେ ତୁମ ମୁଣ୍ଡରୁ ମୋତେ କାଢ଼ି ଖତଗଦାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଥିବ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ତୁମକୁ ଚାବି ପକେଇ ରଖିଛି । ତୁମର କଅଁଳିଆ କଥା, କଅଁଳିଆ ବ୍ୟବହାର କେହି ଭୁଲିପାରିବେନି । ମୁଁ ଭୁଲିବି ବା କେମିତି ? ମନରେ ସବୁବେଳେ ଅଛି । X X X ପଛକଥା ସବୁ ମନରେ ଖେଳିଗଲା । ମନଖୁସି ହୋଇଗଲା । ତୁମ ମନ କଅଣ ହେଲା । ସେ ବିଷୟରେ ଦିପଦ ଲେଖିବେନି ? ବାଲେଶ୍ୱରର ସାହିତ୍ୟସଭା କାମରେ ହାଲିଆ ହୋଇପଡ଼ିଥିବ । ଏଥର ମୋ କାମକଥା ଉଠଇଛି । ବିରକ୍ତ ହେବେନି । X X X ଜଣେ ଅବାହୁତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପତ୍ରବୋଲି ଏହାକୁ ନ ବିଚାରିଲେ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି । X X

ତୁମର

ଫତୁରାନନ୍ଦ

ତଗର ପ୍ରେସ୍, ପିଠାପୁର, କଟକ - ୧

ତା ୩୦-୧-୮୪

ରଥ ଆପଣେ,

ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ଭବ । ତବ ଉତ୍ତର ତେରିଂ ଦେଖିତ୍ବା ଅହଂ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ
 ଥିଲିଂ । ଏକ ଦୁଃଖ—ରାଗମିଶା ପତ୍ରଂ ଲେଖି ପଠଇ ଥିଲିଂ । ଇଦମ୍ ସମୟେ
 ଅଦ୍ୟ ଚିଠି ପାଇଲିମ୍ । ଖୁସି ହେଲିଂ ଯେ ତୁଂ ମନେ ରଖିଛମ୍ । କଡ଼ା ଚିଠିଂ
 ଚିରତ୍ବା ଚିକି ଚିକି କଲିମ୍ । ୧୫ ପଇସା ପାଣିରେ ପଡ଼ିତମ୍ । ମମ କାର୍ଯ୍ୟ
 ପାଇଁ ଏକ ଲେଖକ ନିଯୁକ୍ତଂ କୁରୁ । ଅହଂ ତାହାର ମଜୁରିଂ ଦଦାମି । କେତେ
 ନେବେଂ ଜଣାଇଲେଂ ପଠାଇ ଦେବଂ । ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ଭାବିବଃ । X X X
 ଭଗବାନ ତୁମକୁ ଶତାୟୁଃ କରନ୍ତୁଃ । ପିଲାପିଟିକାଗଣ ସୁଖୀ, ଦୀର୍ଘାୟୁ ହୁଅନ୍ତୁ ।
 ସଂସ୍କୃତଂ ଦୁର୍ବଳ ହେଉଥିବାଂ ଦେଖିତ୍ବା ସଂସ୍କୃତ ଚିଠିଂ ଲେଖିଲିଂ ।

ଶୁଭେଚ୍ଛା—ଫତୁରାନନ୍ଦଃ ଶର୍ମା ।

ତଗର ପ୍ରେସ୍, ପିଠାପୁର, କଟକ-୧

ତା ୭। ୨। ୮୪

ରଥ ସାହେବ,

ବିଷ୍ ମିଲ୍ଲା ରହେମାନୁ ଏ ରହିମ୍ । ଖୋଦା ତେରା ଭଲ୍ଲା କରେ । ଆଗରୁ
 ଚିଠି ଦେଇଥିଲି । X X X କାମ ଶୀଘ୍ର ଦରକାର । ତେଣୁ ଜଣେ
 ଲିଖନକାରର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏଥିରେ କିଛି ଭାବିବାର ନାହିଁ । X X
 ଏତିକି କରେଇଦେଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମଧରି ମଦିନାରୁ ହଜ୍
 କରି ଫେରିଲାପରି ଅନୁଭବ କରିବି । ମୋର ଛେଳି ଦାଡ଼ି ହେତୁ ଅନେକ
 ମୋତେ ‘ଫତୁମିଆଁ’ କହୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ରାଜି । ଖୋଦା ହଫିଜ୍ ।

ଶୁଭେଚ୍ଛା—ଫତୁରାନନ୍ଦ

ସବୁଠାରୁ ମଜାକଥା ହେଉଛି, ଏହି ଚିଠିରେ ସେ ଠିକଣା ଜାଗାରେ ମୋ
 ନାଆଁ ଲେଖି ତା’ ତଳେ ‘ଉତ୍କଳର ଲୋହିତ ପିକ’ ଉପାଧିରେ ମୋତେ ଭୂଷିତ
 କରିଥିଲେ । ଏ ଉପାଧିର ମୁଁ ଯୋଗ୍ୟ କି ନୁହେଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋ
 ପ୍ରତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅଶେଷ ସ୍ନେହ—ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଏହା ଯେ ଏକ ଅନାବିଳ
 ପରିପ୍ରକାଶ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହୃଦୟତାର ଅମଳିନ ଚିହ୍ନ, ଏହା ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ
 କହିପାରେ । ଏହି ‘ଉପାଧି’ ଯେ କୌଣସି ପଦ୍ମଶ୍ରୀ, ପଦ୍ମଭୂଷଣ ବା ପଦ୍ମ
 ବିଭୂଷଣ ଉପାଧିଠାରୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନଜନକ ବୋଲି ମୋର ମନେହୁଏ । ଏଥିରେ
 ନାହିଁ ଉପାଧିଦତ୍ତାର ଆତ୍ମସରିତା ବା ଉପାଧି ଗ୍ରହଣର ତୁଚ୍ଛ ଅହଂ-ମନ୍ୟତା ।

ଅଛି କେବଳ ଜଣେ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକର, ଅନୁକ ପ୍ରତିମା କବି ପ୍ରତି
ଅଯାଚିତ ସ୍ନେହ ଓ ସଦିଚ୍ଛା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖକୀୟ ରସିକତାର ଆଉ ଏକ ନମୁନା ହେଉଛି
‘ଡଗର’ର ୧୩ଶ ବର୍ଷ ୧୪ଶ ସଂଖ୍ୟାରେ ‘ମଜା କବିତା’ ବିଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ
‘ହଇ ଗୋପବାବୁ’ ଓ ‘କହ ବଡ଼ ଅପା’ ଶୀର୍ଷକ ଦୁଇଟି କବିତା । କବି
ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ‘ଡଗର’ର ୧୨ଶ ବର୍ଷ ହୋରି ବିଶେଷାଙ୍କ
(୧୬-୩-୪୯)ରେ ‘କହ ନୂଆବୋଉ, ଅଛି କି ତୁମର ଭଉଣୀ ଆଉ’ ଶୀର୍ଷକ
କବିତାଟିଏ ଲେଖିଥିଲେ । ଏ କବିତାଟି ଥିଲା ବେଶ୍ ରସ-ରସିଆ । ତା’ର
ଭଉଣୀରେ ଉକ୍ତ କବିତା ଦୁଇଟି ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ‘ହଇ ଗୋପବାବୁ’ ମଜା
କବିତା ତଳେ ଲେଖାଥିଲା—‘ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଏମ୍.ଏ. ନୂଆବୋଉଙ୍କୁ
ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ‘କହ ନୂଆବୋଉ...’ ଶୀର୍ଷକ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନୂଆବୋଉ
ସମ୍ଭବତଃ ଏହାର ଭଉଣୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପୁଲିନ୍ଦାରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ପଠାଇଥିଲେ ।
ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେବାରୁ ସେ ପୁଲିନ୍ଦା ମୋ ପାଖରେ ଆସି
ପହଞ୍ଚିଲେ, ମୁଁ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ଠିକଣା ଜାଣେନା । ସେଥିଲାଗି ‘ଡଗର’
ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଲି । ସମ୍ପାଦକ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ, ସେ
ଏହାକୁ ଦୟାକରି ‘ଡଗର’ରେ ଛାପିଦେବେ । ଇତି-ଫତୁରାନନ୍ଦ । ‘କହ
ବଡ଼ଅପା’ କବିତା ତଳେ ଲେଖାଥିଲା—‘ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ଗୋପାଳବାବୁ ଆଉ
କାହାରି ନୂଆବୋଉଙ୍କ ଭଉଣୀ ତାଙ୍କ ବଡ଼ଅପାଙ୍କୁ ଲେଖିଥିବା ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ
ଦୈବାରୁ ସେ ବଡ଼ଅପା ଓ ମୋର ଗୃହିଣୀଙ୍କ ନାମ ଏକା ହୋଇଥିବା ହେତୁ
ତାଙ୍କ ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିଲା । ମୁଁ ନୂଆବୋଉଙ୍କ ପରିଚୟ ଜାଣି ନଥିବାରୁ ‘ଡଗର’
ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଲି । ସମ୍ପାଦକ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସେ ଏହାକୁ
ଦୟାକରି ‘ଡଗର’ରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏ ଘଟଣାରେ ଜଡ଼ିତ ଦିଅର, ଭାଉଁର୍,
ଶାଳୀ, ଅପା, ସମସ୍ତେ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେବେ ବୋଲି ଭରସା । । ଇତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ

‘ହଇ ଗୋପବାବୁ’ କବିତାର ଶେଷ କେଇପଦ ଥିଲା ଏହିପରି—

‘ଅଳସ ଜୀବନ ଯାପିବାକୁ ସିଏ କରେ ନି ଇଚ୍ଛା,
ଜୀବନ-ଯାତ୍ରାରେ ଧରି ପାରିବ ସେ ତୁମରି ପିଛା ।
ଫଟକ ବିସିନି ଟୋକାଙ୍କ ପାଲରେ ଦିଏନି ପାଦ,
ସଇ ସୁନା ସିଏ ଟିକିଏ ହେଲେ ବି ନାହିଁଟି ଖାଦ ।
ଅବର୍ଜ୍ୟା ନଭେଲ ପଢ଼ିକରେ ନାହିଁ ଖରାପ ମୁଣ୍ଡ
ତା’ଠାରେ କଳଙ୍କ ରୋପିବାକୁ କା’ରି ଫିଟିନି ତୁଣ୍ଡ ।

ହଇ ଗୋପବାବୁ, ଅଛି ମୋର ଏକ ଭଉଣୀ ଆଉ

ରାଜି ହେଲେ ଆଜି ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଦେବି ଚିଟାଇ ।’

ଏହା ମୋର ମାତ୍ରିକ ପଢ଼ିବା ବେଳର ଘଟଣା । ସେତେବେଳେ ତରୁଣ ବୟସରେ ଆମେ ଖୁବ୍ ଉପଭୋଗ କରିଥିଲୁ ।’ ଯାହା ଆଜି ସ୍ମୃତି ହୋଇ ଜୀବନ-ସାକ୍ଷାତ୍ତ୍ୱରେ ବି ଆନନ୍ଦ ଦେଉଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ କେବଳ ନିଛକ ଲେଖକଟିଏ ବା ନିଛକ ସାହିତ୍ୟିକଟିଏ ଭାବରେ ଦେଖି ନାହିଁ, ଦେଖିଛି ଜଣେ ଭଲ ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗଠକ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ । ଏହା ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିରୁ ମୁଁ ଜାଣିଛି । ସମାଜଠାରୁ ନିରାପଦ ଦୂରତ୍ୱରେ ରହି, ଗୋଡ଼ରେ ଧୁଳି ଓ ଦେହରେ ମଳି ଲାଗିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି, ତରୁଣ ପ୍ରତିଭାମାନଙ୍କ ବିକାଶରେ ବିନ୍ଦୁ-ବିସର୍ଗ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି, କେବଳ ଆତ୍ମ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ଆତ୍ମ ପ୍ରଚାରରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ତଥାକଥିତ କିଛି ମହାନ ଓ ନିରୁତା ସାହିତ୍ୟିକ କହନ୍ତି ଯେ ସର୍ବଲେଖକମାନେ ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗଠନରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେମାନେ କେବଳ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ ଏହା କହିଥାନ୍ତି ।

କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆତ୍ମସେବା ହିଁ ପରମସେବା । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେ ଧରଣର ସାହିତ୍ୟିକ ନୁହନ୍ତି କି, ସେ ଧାତୁରେ ଗଢ଼ା ନୁହଁନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ପଚିଶ ବର୍ଷରେ ପାଦଦେଲା, ତାଙ୍କ ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ ।

ଏହାର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ କିପରି ସମାରୋହରେ ପାଳିତ ହେବ ଏବଂ ‘ଡଗର’ର ରୌପ୍ୟ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ ବୃହତ କଲେବରବିଶିଷ୍ଟ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ସେଥିପାଇଁ ବର୍ଷେ ଧରି ତାଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଯିଏ ନ ଦେଖିଛି ସିଏ ଅନୁମାନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

‘ଡଗର’ ଯଦିବି କାନ୍ତକବିଙ୍କ ମାନସ ପୁତ୍ର ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଲାଜିତ ପୁତ୍ରଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସେ ଥିଲା ପାଳିତ ପୁତ୍ର । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାତରେ ‘ଡଗର’କୁ ଧରାଇ ଦେଇ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ବେଶ୍ କିଛିଦିନ ରାଜନୀତି ପଙ୍କରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ । ଆଜିର କଳୁଷିତ କ୍ଷମତା-ରାଜନୀତିକୁ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ପଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିଥାଏ ଏବଂ ସେଥିରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥିବା ପୁରୁଷ-ଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ ମୋ ଆଖିରେ ଘୁଷୁରୀ ସଦୃଶ । କିନ୍ତୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ସେ ବିଶେଷଣରେ ଭୂଷିତ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ସେ ଯେତେ ଦିନ କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିରେ ମଉ ରହିଲେ ସେହି କେତେବର୍ଷ ଫତୁରାନନ୍ଦ କି କଷ୍ଟରେ ଯେ ‘ଡଗର’କୁ ଚଳାଇଛନ୍ତି ତାହା ମୁଁ ଦେଖିଛି ଓ ଜାଣିଛି ।

‘ତଗର’ର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହେବ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନିଦ ନାହିଁ । କେମିତି ଭଲ ଲେଖା ଆସିବ; ଲେଖକମାନଙ୍କ ପରିଚୟ, ଫଟୋ ଇତ୍ୟାଦି ସହ ସେମାନଙ୍କ ବହିର ତାଲିକା ଛପାଯିବ, ଉତ୍ସବଟି କେମିତି ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ହେବ, ଏହି ଅବସରରେ କେଉଁ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯିବ; ‘ତଗର’ର ବିଶେଷାଙ୍କଟି କିଭଳି ନୂଆ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହେବ, ଏସବୁର ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଦିନ ରାତି ସେହି ଚିନ୍ତା । କେହି ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ତାକୁ ବି କାମରେ ଲଗାଇ ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ଷେ କାଳ ତାଙ୍କ ଲେଖାଲେଖି ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଯେଉଁ ‘ତଗର’ କରିଆରେ ସେ ଲେଖକର ଗୌରବ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ତା’ର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀର ସଫଳତା, ଯେମିତି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସଫଳତା ବୋଲି ସେ ମନେ କରୁଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ସେହି ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟସ୍ତତା ଦେଖିଛି । ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଚିଠି ପରେ ଚିଠି ଲେଖି ଲେଖା ଇତ୍ୟାଦି ପଠାଇବା ପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ତାଗିଦ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଶାରୀରିକ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଲୋକର କର୍ମ-ଚଞ୍ଚଳତା ଯିଏ ସେତେବେଳେ ନ ଦେଖିଛି, ସିଏ ତାହା କଳ୍ପନାରେ ଅନୁମାନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ରଜତ ଜୟନ୍ତୀର ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ସେଠି ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ ଯତ୍ନକ୍ଷୁଦ୍ର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲି । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ ଏକ ବିଶେଷ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ସେଠି ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଜି ବି ତାହା ମୋ ସ୍ମରଣରେ ଅଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦ କୌଣସି ଜଣେ କାରିଗରକୁ ବତାଇ ଟିଣରେ ଏକ ପଦ୍ମଫୁଲ ତିଆରି କରାଇଥିଲେ । ରଙ୍ଗଦିଆ ପରେ ତାହା ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲା । ତାହାରି ଭିତରେ ‘ତଗର’ର ବିଶେଷାଙ୍କଟିକୁ ରଖାଯାଇ ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଦିଦେବା ପରେ ତାହା ଏକ ପଦ୍ମକଢ଼ ଭଳି ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଉଦ୍‌ଘାଟକ ମହୋଦୟ ସୂତା ଗଣିଦେବା ପରେ ସେହି କଢ଼ ଖୋଲିଯାଇ ବିଶେଷାଙ୍କଟି ପଦ୍ମଫୁଲ ଭିତରୁ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଦର୍ଶକମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହି ଅଭିନବ ଉନ୍ମୋଚନ ପ୍ରଣାଳୀର ଉଦ୍‌ଘାଟକ ବା ବିନ୍ଦାଣୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବଧାଇ ଜଣାଇଥିଲେ । ଏହା ମୁଁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ । ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ଆଉ ଏକ ଅଭିନବ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁ କବି ରବି ସିଂଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର’ର ଉନ୍ମୋଚନର କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଯେଉଁଦିନ ସେ ବହିଟି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହେଲା, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଠି ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ ଗୋଟିଏ ମାଟିକଳସୀ ଭିତରେ ବହିଟି ରଖାଯାଇ ଦଉଡ଼ିରେ ମଞ୍ଚ ଆଗରେ ଟଙ୍ଗା ଯାଇଥିଲା । ଉନ୍ମୋଚକ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ମହୋଦୟ

ଗୋଟିଏ ହାତୁଡ଼ିରେ କଳସୀଟିକୁ ବାଡ଼େଇ ଦେବାରୁ ତାହା ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ବହିଡ଼ି ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ପ୍ରକାର ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା କେବଳ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଳି ଅଭୂତ ରସପ୍ରସାଙ୍କ ଉର୍ବର ମଣ୍ଡିଷର ଫସଲ ।

‘ଡଗର’ର ଏହି ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବରେ ଯେଉଁ ଲେଖକମାନେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବ କନିଷ୍ଠ ଥିଲେ ବନ୍ଧୁ ମନୋଜ ଦାସ । ସେତେବେଳେ ମନୋଜ ବାବୁଙ୍କ ଗଛ ସଙ୍କଳନ ‘ଆରଣ୍ୟକ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାଠକ ମହଲରେ ବେଶ୍ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ମୋର ମନେଅଛି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ପାଠକୀୟ ସର୍ବେକ୍ଷଣ (Reader's survey) କରାଇ, ବନ୍ଧୁ ପାଠକଙ୍କ ମତାମତ ନେଇ, ଏହି ବହିଟିର ଲେଖକ ଭାବରେ ମନୋଜ ବାବୁ ବୟସରେ ତରୁଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରି ନଥିଲେ । ଏଥିରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ସମ୍ମତି ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଏହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ମନୋଜ ବାବୁଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ୱୀକୃତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ମନୋଜ ବାବୁ ସାହିତ୍ୟର ଶୀର୍ଷଶିଖରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ବହୁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ଓ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ‘ଡଗର’ର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀରେ ପ୍ରାୟ ଏ ସମ୍ମାନ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତିର ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ, ଏବଂ ଏହାର ନେପଥ୍ୟ ନାୟକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

ମୁଁ ଜାଣେ, ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଉ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନଥିଲା ଯାହା ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ସଫଳ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଭାବିଥିଲେ ‘ଡଗର’କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପଚାଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ଧୂମ୍‌ଧାମ୍‌ରେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ‘ଡଗର’କୁ ଅନେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନରେ ହିଁ ରହିଗଲା । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ‘ଡଗର’ର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଭାବରେ ପ୍ରେସ୍‌ଟିକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନେଇଯାଇ ୩/୪ ଟି ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ‘ଡଗର’ ପ୍ରକାଶନରେ ଅନ୍ତିମ ଯବନିକା ଟଣା ହୋଇଥିଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଡଗର’ ଛଡ଼ା ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ‘ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ସହ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ରହି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ଧାରାକୁ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଗତିଶୀଳ କରିବା ପାଇଁ ଆଜୀବନ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଜାଣିଛନ୍ତି ନିଜେ କେବଳ ଲେଖିଲେ ହେବ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାଲିମ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋର ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ସୃଷ୍ଟି ମୂଳରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଚେତା ; ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବାର ମୁଁ

ଅନୁଭବ କରୁଁ; ଯଦିତ ସେ ମୋତେ ଏଭଳି କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ କେବେ କହି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଆଜୀବନ ନୀରବ ସାଧକ, ମୁହଁରେ ତୁଣ୍ଡି ଓ ବେକରେ ପଘା ଲାଗିଥିବା ଏ ଜାତିର ତଥାକଥିତ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ କୁସୁଣ୍ଠା ମୁହଁରେ ଚିକିଏ ହସ ଦେଖିବାପାଇଁ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଯେଉଁ ପ୍ରାଣପାତ୍ର ଉଦ୍ୟମ କରି ଆସିଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଚିରକାଳ ଆମ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ ।

ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୁରୁଷ, ରାଜନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ‘ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର’ ରୂପୀ ନାମରେ, ସିଂହାସନରୁ ତଳକୁ ଓହରି ଆସି ନିଜକୁ ‘ଫତୁର’ କରିଦେବାରେ ଯାହାଙ୍କର ଚରମ ଓ ପରମ ‘ଆନନ୍ଦ’ ସେହି ଅନନ୍ୟ ରସସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ଧରି ଓଡ଼ିଶାର ସାରସ୍ୱତ ‘ଆନନ୍ଦ ବାଜାର’ରେ ସରସ ହାସ୍ୟ-ରସର ଯେଉଁ ଅମୃତ ରାସାବଳୀ ଓ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞ ପରିବେଷଣ କରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପାଠକଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚକିତ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନୀରସ ହୃଦୟକୁ ସରସ କରିଛନ୍ତି, ହସିବାର ଖୋରାକ ଯୋଗାଇ ବଞ୍ଚିବାର ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କରି ସ୍ମୃତିରେ ମୁଁ ମୋର ବିନମ୍ର ପ୍ରଣତି ଜଣାଉଛି ।

ମୋ ହୃଦୟଭିତରୁ ଯେମିତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସୁଛି ‘ଜୟ, ରସସ୍ରଷ୍ଟା ରସିକରାଜ ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀ କି ଜୟ ।’

ସୁନହଟ-ବାଲେଶ୍ୱର

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସ

ଡଃ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ଅମଳିନ ପ୍ରତିଭା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ହାସ୍ୟରସର ଇତିହାସ ଅତି ସମୃଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟ, ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ ଓ ରୀତି ସାହିତ୍ୟର ବଳିଷ୍ଠ ପରଂପରା ଭିତରେ ହାସ୍ୟରସ ଏକ ଶୀର୍ଷ ପ୍ରବାହ । ମରୁଭୂମି ଭିତରେ ଓଏସିସ୍ ପରି ଦୁରୂହ ପିଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡବାଦ ମ୍ୟାଜିକ୍ ପରିବେଷଣ କରିଥିବା ଶୃଙ୍ଗାର ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ହାସ୍ୟରସର ସରା ପ୍ରାୟ ମିଳେନା । ତଥାପି କାଁ ଚାଁ ଯେଉଁ କେତେକ କୃତି ଆମର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ସେସବୁ ଅଲୌକିକ ସୃଷ୍ଟି । କୌଣସି ଚରିତ୍ରକୁ ଉପହସିତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ହାସ୍ୟରସର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଉଥିଲା । ଭୋଜିର ସବୁ ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଭିତରେ ନଗଣ୍ୟ ଖଟା ବା ଆମ୍ବିଲର ଉପଯୋଗିତା ପରି ରକ୍ଷତାକୁ ହ୍ରାସ କରି ସରସତା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ହାସ୍ୟ ରସର ସ୍ଥାନ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁଦିନ ଧରି ଗୌଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା ହାସ୍ୟରସକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତାଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ଏ ଦିଗରେ ପ୍ରୋଫେସନାଲ ହୋଇଗଲେ । କବି ଯଦୁମଣି ରୀତି ସାହିତ୍ୟର ଏକନିଷ୍ଠ ପୂଜାରୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଥିଲେ । ରୀତି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କ ପରି ଆହୁରି ଅନେକ କବି ସେ ସମୟରେ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସେ ସମୟରେ ରୀତି ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି କହି ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟିରେ ସେ ସମ୍ରାଟର ଆସନରେ ବସିଗଲେ । ବ୍ରଜନାଥ ସଂଗ୍ରାମ ଭୂମିପରି ରକ୍ଷ ନିର୍ମମ ଓ ଭୟାବହ ସ୍ଥାନରେ ହସର ବାଇଦ ବଜାଇ ଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରେ ଆସିଛନ୍ତି ଫକୀର ମୋହନ, ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର । ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟରସ ଚଳାପଥରେ ଏକ ଏକ ମାଲଲ ଖୁଣ୍ଟ । କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଏମାନେ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଏହି ରସର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । କାନ୍ଦକବିଙ୍କ ପରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କିଛି ଚାଷକଲେ । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ପୂରା ଦାୟାଦ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ବରଂ ସେ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

ଭଲ କରି କାନ୍ଦି ନଜାଣିଥିଲେ କୁଆଡ଼େ ମନଭରି ହସି ହୁଏନା । ହସ ଓ କାନ୍ଦ ଛାଇ ଆଲୁଅ ପରି ପରସ୍ପର ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି । ଜୀବନରେ ଠୋକର ଖାଇ ଖାଇ ପରିଣତ ବୟସରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଅତୀତର ହିସାବ ନିକାଶ କରିବାକୁ

ବସିଲେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକୁ ଦେଖୁ ସେ ହସିଦେଲେ । ସେ ହସରେ ରହିଲା ତାରୁଣ୍ୟ କାରୁଣ୍ୟ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଗାଢ଼ ଛାପ ଯାହାକୁ *recollected in tranquility* ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ସାମୟିକ ଭାବରେ ହସ ଟିକିଏ ପଶିଆସିଛି, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ହାସ୍ୟରସର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକ୍ଷା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହିଁ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଶୃଙ୍ଗାରୀ କବି ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ହାସ୍ୟରସର କବି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ କବି ହେଉଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ସେ ହାସ୍ୟରସର କବି ବା ଲେଖକ । ସବୁଥୁରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି କେଉଁ ଯଶବାନା ଉଡ଼ାଇବ ହେ କବିତାଟି ରଚନା କରି ଯେଉଁ କବି ଶତ ସହସ୍ର ପାଠକର ବୁକୁ ଥରାଇ ଦେଖୁଥିଲେ, ସେ କାଳଜୟୀ କବି ଲାଞ୍ଜନା ଭିତରେ ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଭିତରେ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଆସେ ଏବଂ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଯୁପକାଠରେ ଛାଗ ଜୀବନ ଦେଲାପରି ଅଜସ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଆମେ ଦେଖୁଛୁ । ମାତ୍ର ଦୁଃଖକୁ ଓଲଟି ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଆମେ ବେଶି ଦେଖୁନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଦୁଃଖକୁ ତା'ର ଅବିଚାର ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ।

ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପର୍କରେ ଆସିଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ପିଲା ପରି ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେ ପ୍ରାଣ ଏଡ଼େ ସ୍ପର୍ଶକାତର ଯେ, କୌଣସି କ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ନ କରି ସେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଛେଟାପିଟା ହୋଇ ଗଧ ଘୁଷୁରୀ ପରି ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡରେ ଛିଡ଼ିପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହାଠାରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ ପାଏନା, ସେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱକୁ ବୁଝିବ କିପରି ?

ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ଓ ହାସ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟରେ ଶୋଭାକୁ ବର୍ଦ୍ଧିତ ତଥା ପରିପୁଷ୍ଟ କରେ । ବାକ୍ ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଉଛି, ତାହା ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତଭାବେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ନଥିଲେ ରସସୃଷ୍ଟି ହୁଏନା । ଚାତୁର୍ଯ୍ୟଭରା ବାକ୍ୟ ହିଁ ହୃଦୟକୁ ଅଧିକ ସ୍ପର୍ଶକରେ ।

ଜଣେ ହାସ୍ୟରସିକକୁ ଟେରା ବୋଲି କୁହାଯାଉ । ଟେରା ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଆଡ଼େ ଅନାଇଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥାଏ, ହାସ୍ୟ ରସର କବି ସେହିପରି ଜଣକୁ ଦେଖାଇ ଆଉ ଜଣକୁ କହେ । କଳିହୃତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ଯାହା କହନ୍ତି, ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏକ କଲା । ନାଁ ନ ଧରି ନାଁ ଧରିବାର ବଡ଼ବାପ ହୋଇଯାନ୍ତି ଏହି ମହିଳାମାନେ ।

ହାସ୍ୟରସର କବିମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି ଶୁଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ବେଳେବେଳେ ପ୍ରଶଂସା କରିବାର ଛଳନା କରି ନିନ୍ଦାଗାନ ଗାଇ ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ
ଆଉ ବେଳେବେଳେ ନିନ୍ଦାକୁ ପ୍ରଶଂସାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରନ୍ତି ।

ଏଠାର ସାହିତ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରତି ଗଳି କନ୍ଦିରେ ପ୍ରଚୁର ଭାବରେ
ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଶାଶୁବୋହୁ କଳି କଲେ । କେହି କାହାକୁ ପାଟି ଫିଟାଉ
ନାହାନ୍ତି କାମ ହେବ କିପରି ? ବୋହୁ ଠାର ଦେଇ କହେ—

କାଲି ଶୁଣ ବାଡ଼ ଶୁଣ, କେତେ ତୁନାକୁ କେତେ ଲୁଣ

ଶାଶୁ ତା'ର ଉତ୍ତର ଦିଏ—ଯେତିକି ତୁନାକୁ ସେତିକି ଲୁଣ, ପାଣି
ଦେଇଥିବ ଅଡ଼େଇଗୁଣ ।

ଭୋଲା ମାଇପକୁ ଭୋଲା ଘଇତା — ପିଠାଖାଇବାକୁ ଠୋଲା
ସିଙ୍ଗିଆ । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏପରି କଥା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କର୍ଣ୍ଣ ରସାୟନ
ଏବଂ ଏହି ଭିତ୍ତି ଉପରେ ରସ ଅର୍ଥାତ୍ ହାସ୍ୟରସର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ ।
ଏହି ରସର ଆସ୍ବାଦନ ପାଇଁ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ଶୃଙ୍ଗାର
ଏବଂ କରୁଣ ଆଦି ରସ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ମାତ୍ର
ହାସ୍ୟରସର ଗ୍ରାହକ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ।

ତେବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, ହାସ୍ୟରସ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ,
ଏହାର ପ୍ରସାର ଏବଂ ପ୍ରଚାର ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇପାରି ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଯେତେ
ଅନାଇଲେ ଖାଲି ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଲେଖା, ଲୁହ ଛଳଛଳ କିମ୍ବା ପ୍ରେମ ଗଦଗଦ
ହେଉଥିବା ନାୟକ ନାୟିକା । ଖୁଲିଖୁଲି ହସି ଉଠୁଥିବା ଚାରୁଣ୍ୟଭରା ମୁହଁର ଆମ
ସାହିତ୍ୟରେ ଅଭାବ କାହିଁକି ?

ଏହାର ଉତ୍ତରରେ କୁହାଯାଇପାରେ— ଆମ ସଂସ୍କୃତ ଗୁରୁମାନେ କାନରେ
ମନ୍ତ୍ର କହିଲା ପରି ଆଗରୁ ଜଣାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ—ଶୃଙ୍ଗାରୀ ତେଜ୍ କବିଃ ।
ତାପରେ ଶୃଙ୍ଗାରର ପ୍ରବାହ ଚାଲିଛି । ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ସୁଅର
ତୋଡ଼କୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀମାନେ ଯୌବନ ହରାଇ ସାରିଥିଲେ
ମଧ୍ୟ କାଳେ ଅରସିକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବେ, ସେଥିପାଇଁ ପୂର୍ବ ଯୌବନକୁ
ସ୍ମରଣ କରି ଶୃଙ୍ଗାରୀ ଗୀତ ବୋଲି ପକାନ୍ତି । ଛୁଆପିଲାମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପର୍ବରେ
ଲାଗିଯାଆନ୍ତି । ଥିଓରୀ ଘୋଷି ଥୋଡ଼ାଏ ସମୟ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଏବେ କିନ୍ତୁ ସେ ଇନର୍ଟସିଆ (inertia) କଟିଯିବା ଉପରେ । ଶୃଙ୍ଗାରରସ
ରାଜରାଜାକୁ ଚାଲି ଆସିବା ପରେ ତା'ର ରସବୋଧଟି କ୍ରମେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ
ହୋଇଯାଉଛି । ତେଣୁ ଯେଉଁଠାରେ ବା ଶବ୍ଦ ଦୁର୍ଗ ଭିତରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖି

ପାଞ୍ଚ ପ୍ରାଣରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିଲା । ସଦର ଦରଜା ଖୋଲିଗଲା ପରେ ସବୁ ଗଣତନ୍ତ୍ରୀ ବନିଗଲେ ।

ଏହି ଅବସରରେ ହାସ୍ୟର ଜୟଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ । ହାସ୍ୟ ଆଉ ବିଦ୍ରୁଷକର କିମ୍ବଦନ୍ତୀକାର ପୋଷାକ ବା ରୂପସଜ୍ଜାରେ ସାମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ହାସ୍ୟରସର ଗଭୀରତା ବଢ଼ିଛି । ଏହି ଗଭୀରତାକୁ ରୂପ ଦେବାପାଇଁ ଯେତେଜଣ କଳାକାର ବାହାରିଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ।

ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତୀ କ'ଣ ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଆମେ ହୁଏତ ସଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁସ୍ତକରେ କେତେକ ଜାଗା ଅଛି, ଯାହାକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତୀ ବୋଲି ଅନ୍ତତଃ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମନେକରୁ । ସବୁ ବହିର ଭଲ ଭଲ ଅଂଶ ବାହାର କରି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ରଖିଦେଲେ ତାହା ଅନାୟସରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତୀ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ଆମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଲା ‘ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ । ଭାବିଲୁ ଆଜି ଯେପରି ସଂସଦମାନ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଲେଖକମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛନ୍ତି, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ସଂସଦର ଉପଯୋଗିତା ବୋଧହୁଏ ଅଧିକ । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଯାହା ଯାହା ଘଟିଗଲା, ଆମର ମନେହେଲା, ଏ ସଂସଦର ଆୟୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ତାହା ହିଁ ହେଲା । ଶେଷକୁ ସଂସଦ ଅଫିସ ଘରେ ତାଲା ପଡ଼ିଲା ।

ସାହିତ୍ୟକୁ ସମ୍ବଳ କରି ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିଦ୍ରୁଷ ଭାବ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ । ‘ଦୁଇ ମୁହୂରା କବି’ ଗଳ୍ପରେ ଲେଖକ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନୂତନ ଓ ପୁରାତନ କବିତା ଦୁଇଟି ଦିଆଯାଇଛି ।

ପୁରୁଣା କବିତା— ଗାତୁରୁ ଗାତୁରୁ ମାତୁ, ବାମୁତୁ ବାମୁତୁ ଭାତୁ
ସାମୁତୁ ସାମୁତୁ ତାତୁ ହାତୁ

ଏହି ପୁରାତନ କବିତାକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଛଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଛନ୍ତି, ଯଥା— ଗାତୁ-ଆକାଶ, ମାତୁ-ଚନ୍ଦ୍ର, ବାମୁତୁ-ପ୍ରେମିକ, ଭାତୁ-ଅଭିସାର

ତାତୁ-ପୃଥିବୀ, ହାମୁତୁ-ସଫେଇତି, ଯେତୁ-ଅଠା, ବାତୁ-ବାଦଲ ଇତ୍ୟାଦି ଆଧୁନିକ କବିତା ମଧ୍ୟ ତଦୁପ ।

ଦ୍ରୁତନିକ ପେଟେ ଦୁଇବିଶା ସାରୁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଖାରୁ

...ଇଲୋ ବୋପାଲୋ ହେଉ ଆସେ ଭାଲୁ ।

ଏଠାରେ ଭାଲୁ-ରୁଷ ଦେଶ । ସ୍ବଚ୍ଚନିକ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା, ସାରୁକଖାରୁ - ଚାଷୀ ମୂଲିଆ । ସେହିପରି ‘ରଣପା କବି’ ଗପରେ କବିମାନେ କିପରି ମରାମରି ହେଲେ । ରଣପା ପିନ୍ଧି ଯେପରି ଟେକି ହୋଇଯାନ୍ତି । ସେହିପରି ଟେକାଟେକି ଉପରେ କବିମାନେ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ଶେଷକୁ ଘର ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ସରସ୍ବତୀ ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅନୁପ୍ରବେଶରେ ସରସ୍ବତୀ ବିଦାୟ ନେଲେ । କବିଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ତାଙ୍କି କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାଦ୍ୱାରା, ଅନ୍ୟମାନେ ଇର୍ଷାକଲେ । ମଦନଲାଲଙ୍କ ପୁଅ ଛପନଲାଲ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ ସଭାରେ ଗାଳି ଗୁଲଜ କଲାଣ୍ଟୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ପୁରାଇ ପାଟ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେଲେ ।

ସେହିପରି ଆର୍ଚ୍ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ବୁଝି ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱାସ ବାବୁ ରିଟାୟାର କଲାପରେ ଫଳ ବଗିଚା କଲେ । ମାତ୍ର ବାଦୁଡ଼ି ଓ ମାଙ୍କଡ଼ ସବୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ଶେଷକୁ ୪ଜଣ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଉଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ସେଠାରେ ରଖି ଦେବାରୁ ଫଳ ବଗିଚା ସୁରକ୍ଷିତ ହେଲା ।

ମଡ଼ର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଚ୍ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଛୋଟ ଶିଶୁପୁତ୍ର ସେହି ଆର୍ଚ୍ ଉପରେ ଝାଡ଼ା ପରିସ୍ରା କଲା । ଟିପରେ ରଙ୍ଗ ନେଇ ବୋଲିଲା । ଅଥଚ ସେହି ଆର୍ଚ୍‌ଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିତ୍ର କହି ପୁରସ୍କୃତ କରାଗଲା ।

ଆମ ସମାଜରେ ଅବାସ୍ଥିତ ଭାବରେ ଅନେକ ଅଦରକାରୀ କ୍ଷୟକାରୀ ଜିନିଷ ଆମ ନିଜତ୍ବ ଉପରେ ଆସି ଆଣୁଛି । ତା’ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଡିସ୍କୋଡ୍ୟାସ୍ । ଲେଖକଙ୍କ ଭାଷାରେ “ତୋ ତୋ ଶବ୍ଦ, କିଲକିଳା ରଡ଼ି, ଗର୍ଦ୍ଧର, ଶ୍ୱାନ, ମାର୍ଜାର ରାଗିଣୀରେ କାନଫଟା ସଙ୍ଗୀତ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପାଠପଢ଼ାକୁ ଗୋଗଛବାଡ଼ିଆ କରି ତଡ଼ିଦେଲା । ଲେଖକ ଏହାକୁ ଡିସ୍କୋରୋଗ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।

କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ହନୁକରଣ ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆମର ନିଜତ୍ବକୁ ହରାଇଛୁ । ତାହା ପ୍ରତି ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ । ଏପରିକି ବଦେଶୀ ଭାଷାକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଆମେ ଆମ ଭାଷା ବି କହିପାରୁନୁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଛୁ । ସତେଯେପରି ଆମ ନିଜ ଭାଷାରେ ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବା ଆମ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଅନୁକରଣରେ ହଳନ୍ତ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରି ନିଜ ଭାଷାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ କରୁଛୁ । ‘ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ କଟକ ବାଣୀର ନାଟକ’ ଗଛରେ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଉରୁଭଂଗ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେଉଛି । ପ୍ରଥମରୁ ସନ୍ଧ୍ୟୋଧନ କରାଯାଉଛି—

ବହୁଗଣ, ହଳନ୍ତ ଉଚାରଣକୁ ଯାତ୍ରାକୁ ମୁଁ ଆଉଏଡ଼ କରିବି । ଅର୍ଜୁନ କୁତ୍ସାକୁ କହୁଛନ୍ତି—‘ମାମା, ଆଉ ଦୁଃଖରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ଭୀମସେନ ସମସ୍ତ କୌରବଙ୍କୁ ସ୍ୱାସ୍ କରି ଦେଇଛି । କୁତ୍ସା ଦୁଃଖର ସହିତ କହିଛନ୍ତି—ନା, ନା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ କେହି ମାରିନା । ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ କରିଛି । ଅର୍ଜୁନ କହିଲେ—ହୋଲ୍ଡ୍ ଇଓର ଟଙ୍ଗ୍ । (Hold your tongue) ତାପରେ ଭୀମ ଗର୍ଜନ କରି କହିଛି—ଆରେ coward ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଶୀଘ୍ର ବାହାରି ଆ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବି କମ୍ ନୁହେଁ । ସେ କହିଲା—ଭଉ, ସ୍ତ୍ରୀଉଷ୍ମାଲ୍ ଭୀମା, ଭଉ ତେୟାର ସେ ସୋ ।

ଇଂରେଜି ଶବ୍ଦର ଅବିଚାରିତ ପ୍ରବେଶ ଆମ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଶୁଭ ନୁହେଁ । ଲେଖକ ଏପରି ଅଭ୍ୟାସକୁ କ’ଣ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ତାପୁରିଆ ପୁସ୍ତକର ଏକ ଗଳ୍ପ (ପୂଜା ଓ ପୂଜକ)ରେ ଯମପୁରୀର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ସେଥିରେ ଚାରୋଟି ଖୁଆଡ଼ର କଥା କୁହାଯାଇଛି । ୧ମ ଖୁଆଡ଼ରେ ଧାର୍ମିକ ଓ ମହାତ୍ମା ବୋଲାଉଥିବା ଲୋକ ଦଣ୍ଡ ପାଉଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଜିଇଥିବାବେଳେ ଧର୍ମ ନାମରେ ବହୁ ନିରାହ ଲୋକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ୨ୟ ଖୁଆଡ଼ରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କୁ ଫୁଟଡା ପାଣିରେ ସିଝା ଯାଉଛି । କାରଣ ବୋମା ତିଆରିକରି ନରସଂହାର କରିବାରେ ଏମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ୩ୟ ଖୁଆଡ଼ରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ହାତ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ମୁଣ୍ଡକୁ କରତରେ ଯମଦୂତମାନେ କାଟୁଛନ୍ତି । କାରଣ ଏମାନେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅସର୍ ପଥରେ ଆଗେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ପାଠ ନ ପଢ଼ାଇ ଟ୍ୟୁସନ୍ କରୁ ପଇସା କମାଉଛନ୍ତି । ନୋଟବୁକ୍ ଲେଖୁ ପିଲାଙ୍କ ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତି ହରଣ କରୁଛନ୍ତି । ୪ର୍ଥ ଖୁଆଡ଼ରେ ଚକ୍ରିତ୍ର ସେନ୍ସର୍ସ ବୋର୍ଡ଼ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ପିଠିରେ କୋରଡ଼ା ମାଡ଼ ଚାଲିଛି । ଚରିତ୍ରଗତ ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନ ଓ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବାରେ ଏମାନେ ଦାୟୀ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରିୟ ଚରିତ୍ର ଦାଦାଦଳନ ଦାସ । ପୋଲିସ ଅଫିସର ଭାବରେ ସେ ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । କୌଣସି ଦାଦା ବୋଲାଉଥିବା ଅନ୍ୟାୟରେ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସେ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । କର୍ମଠ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ, ନିଷ୍ଠାପର ଓ ଦୁର୍ନୀତିମୁକ୍ତ ଅଫିସର ରୂପେ ସେ ଖ୍ୟାତ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଳେ ଉଠି ତାଙ୍କୁ ବଦଳି କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଖେଳ କସରତ ବିଭାଗକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରୂପେ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦାଦା ଦଳନ ଦାସ ନିଜର ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ୟମରେ ଅଲିମ୍ପିକ୍ ଖେଳରେ ପିଲାଏ ନାଁ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କେବଳ ଖରାପ ଗୁଣ ଦେଖିବାରେ ନୁହେଁ, ଭଲ ଗୁଣକୁ ଆଦର କରିବାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗର ସାର୍ଥକତା ବୋଲି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ସେ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି ‘ନାରଦଙ୍କ ବାଲ୍ମିକୀ କରଣ’ ।

ସର୍ବୋପରି ବିଧାନସଭାରେ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାରେ ସେ ତାହା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଦେଶର ଆଦର୍ଶ ହୁଅନ୍ତେ, ସେମାନେ କରୁଛନ୍ତି କ’ଣ ? ‘ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି’ ଗଛରେ ତାଙ୍କର ସମାଲୋଚନା ପଦ୍ଧତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ ।

“ଆଳକୃତି ମାଳକୃତି ଦଳ ସବୁ ନିଜ ନିଜ ଆସ୍ଥାନ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ବିଧାନ ସଭା ବାହାରେ ଏମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ କଳି ନ କରି ଶାନ୍ତିରେ ଥାନ୍ତି । ଯେମିତି ବିଧାନ ସଭା ଭିତରକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ସେମିତି ଖୁଲିଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ସରକାରୀ ଦଳ, ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ବିରୋଧୀଦଳ । ଭୋକ ଶୋଷ ଭୁଲି ସମୟ ସମୟରେ କଳି କରି ଘର କମ୍ପାଇ ଦିଅନ୍ତି ।”

“ଦିବଳ ହାଲିଆ ହୋଇପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ଆଉ ଦି ଦଳ କଳି ଲଗାନ୍ତି, ଦିନରାତି ସବୁବେଳେ କଳି । ବର୍ଷସାରା ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ୩୬୫x୮=୨୯୨୦ ପ୍ରହରୀ ଏଠି ଲାଗି ରହିଛି ।

ଏହାଛଡ଼ା ମୁ୍ୟନିସିପାଲିଟିବାଲା କିପରି ବୋକାନରେ ପଶି ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଗାଁ ଗାଁ ଭିତରେ କିପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ଲଢ଼େଇ ଚାଲେ, ତିନି ପଟିଆ ଦଳ କିପରି ନିରାହ ଲୋକଙ୍କୁ ଠକନ୍ତି, ଭିଜିଲାନ୍ସବାଲା କିପରି ଦିପଇସା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି, ଅଫିସରମାନଙ୍କ ଝିଅ ବିଭା ଘର କିପରି ଉପରେ ଉପରେ ହୋଇଯାଏ । ମଦୁଆକୁ ମଦୁଆ ପୋଲିସ୍ ଧରି କିପରି ମଦୁଆ ଡାକ୍ତରଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନେଉଛି — ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖନୀ ଦ୍ଵାରା ଏମାନେ ଦିବାଲୋକକୁ ଆସି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲି ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଫମାଲୋଚନା ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ନୀତିବାଣୀକୁ ଏମାନେ କାଟି ଉଡ଼େଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏସବୁ କୁସଂସ୍କାର । ସେଥିରୁ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଉ । ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ବାଟକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏ ଯୋଜନା ।

୧ । ପୁରୀରେ ଅଛି ଗଜ ଡାକିଲା । ଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ଥାଇ ଭଗବାନ ତାହା ଶୁଣି ଚକ୍ର ପଠାଇ ନକ୍ର ନାଶ କଲେ । ଫମାଲୋଚକ ଏଠାରେ କହୁଛନ୍ତି—

ଗଜ ଏତେ ଜୋରରେ ଡାକିଲା ଯେ ୨୪ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ (୧ ଯୋଜନ = ୨୪ ମାଇଲ) ଦୂରରେ ଥିବା ଭଗବାନଙ୍କୁ ତାହା ଶୁଣିଲା ଅଥଚ ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ ଗଜମାନେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ନାହିଁ ? ଯାହା କି ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ ସେମାନେ କରନ୍ତି । ଅତଏବ ଏହା ଭୁଲ ।

୨ । ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ କିଛି ମାଗୁନାହିଁ ମୁଁ ତୋତେ.. ମାଗୁଛି ଶରଧା ବାଲିରୁ ହାତେ । ଫମାଲୋଚକ କହନ୍ତି—ହୋ ଜଗନ୍ନାଥ, ତୁମ ନିଜ ବିପଦ କଥା କ’ଣ ଜାଣି ପାରୁନା ? କେଉଁଦିନ ଯେ ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ନାଲିବତୀ ଜଳିବ ତାର କିଛି ଠିକଣା ନାହିଁ । ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିଆରୀ ଏ ମନ୍ଦିର ଆୟର ବେଶି ଭାଗ ଚଳୁ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ଭକ୍ତି କମି ଆସିବାରୁ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମି ଆସିଲାଣି । ଜମିଦାରୀ ତ ସରକାର ନେଇଗଲେ । ଚାରିଆଡ଼ୁ ଟଙ୍କାର ସୁଅ ଶୁଖି ଆସିଲା । ସେଇ ଶରଧା ବାଲିଟି ଏକମାତ୍ର ଭରସା । ଅଥଚ ଭକ୍ତଙ୍କର ସେଥିରେ ବି ଲୋଭ ହେଲାଣି । ଅତଏବ ଏଠି ଭକ୍ତି କାହିଁ । ଏଠି ତ ଲାଲସା ।

୩ । କାଞ୍ଚନେ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ମୋର— ତା ମାନେ ମୋର ସୁନା ଦରକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଶିଳ୍ପପତି ହେବିନି । ମୁଁ ଭିକ ମାଗିବି । ମୁଁ ବାବାଜୀ ହେବି—ଏମିତି କିଏ କହେ । “ମାଗଇ ପ୍ରଭୁ କୃପା ତୋର”—ଏପରି ମାଗିବାର ବି ରହସ୍ୟ ଅଛି । ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପା ଯାହା ହେବ ଦେବେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଭୁ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟକୁ ସପନେଇବେ—“ହେ ଯା ମୋ ଭକ୍ତକୁ ଦୁଇଯୋଡ଼ା ସୁପର ଫାଇନ୍ ଲୁଗା ଦେଇଥା । ନଇଲେ ବ୍ୟବସାୟରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରିଦେବି । ତୋ ପଛରେ ସେଲଟିକସ୍ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରକମ୍ପ ଟିକସ ଲାଗେଇଦେବି । ବାସ୍, ଏତିକିରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ସକାଳୁ ଅଘଷ୍ଟା ପାଟିରେ ଭକ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ଦଶଯୋଡ଼ା ସୁପର ଫାଇନ୍ ଅମ୍ବିକା ମିଲସର ଲୁଗା ଚଦର, ବକିଂହାମ କନା ଦୁଇଥାନ, ଶୀତ ଦିନ ପାଇଁ ଲାଲ ମିଲ କମ୍ବଳ, ଶୋଇବା ପାଇଁ ତନଲସ୍ ଗର୍ଦି ଓ ତକିଆ ଆଣି କୁଡ଼େଇ ଦେଇଯିବେ । ଭକ୍ତ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଚାଲି ନ ପାରିଲେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପାଇ ବାଟା କମ୍ପାନୀ ଚପଲ ଓ ଯୋଡ଼ା ବୋର୍ଡ଼ ନେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଆସିବ ।” ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ କିଛି ନ ମାଗି ଭକ୍ତ ସବୁ ମାଗିଲାଣି । ତେଣୁ ଏ ଭକ୍ତିରେ ବି ଭେଜାଲ ଅଛି ।

୪ । ରହ ରହ କ୍ଷଣେ — ଏଠାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାମରେ କିଏ ଏପରି ଲେଖି ଦେଇଛି । ମାଡ୍ରାସ୍ ମେଲ୍‌ରେ ବସି ରହ ରହ ବାଞ୍ଛାୟ ଶକଟ କହିବାଟା କେତେ ଅବାସ୍ତବ କଥା । ଏକଥା କେବେହେଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଲେଖି ନଥିବେ । ତାଙ୍କ ପରି ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜନନାୟକ ଚିଲିକାକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଟେନ ଟାଣି ଟ୍ରେନ୍‌ଟା ଅଟକାଇବା ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ, ସେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ବଜାରରୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଲିକାର ଫଟୋ କିଣିଆଣି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

୫ । କାଞ୍ଚୁ ଅଭିଯାନ —ରଜା ବାହା ହବାକୁ କହିଲେ । କନ୍ୟାପିତା ମନାକଲେ ଏଥିରେ ରାଗିଯାଇ ତା ଝିଅକୁ ଟେକି ଆଣିବାକୁ କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ଏବଂ ଏଥିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ ହେବା ମଧ୍ୟ ଅନୁଚିତ । ଏ ସବୁ ମିଛ ପରି

ଜଣାଯାଉଛି । ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଯିବାଟା ମିଛ । ପାଖରେ ଗରୁଡ଼ ଥାଉ ଥାଉ
ଘୋଡ଼ାରେ ବସି ପିଟା ଦରଜ କରିବା କ'ଣ ଦରକାର ।

ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଦେବ ଦହି ପିଇ ପକେଟ ଅଣ୍ଟାଲଗି ତ ଫଟା ନୁଆ
ପଇସାଟିଏ ବି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପକେଟମାରୁ କରିପାରିବାର ରଥୀ ପୁରି
ପୃଥ୍ବୀରେ ଥାଇପାରନ୍ତି । ସେ ପକେଟମାରୁର ହାତଟା ଧରି ପକାଇ
କହିପାରିଥାନ୍ତେ—ଆବେ ମଣିଷ ଚିହ୍ନିନ୍ତୁ । କାହାର ପକେଟମାରୁ କରିବାକୁ
ଯାଉଥିଲା ?

ଉପରୋକ୍ତ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଫମାଲୋଚନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମାତ୍ର । ଏଥିରେ
ଲେଖକଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଛି ।

‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ଅପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେଉଁ ସାହିରେ
ସେ ରହୁଥିଲେ, ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ରୀତି
ନୀତି, ଗତିବିଧି, ରୁଚି ଅରୁଚି, ଆଦର୍ଶ ଓ ଆକାଂକ୍ଷାଗୁଡ଼ିକୁ ଅବିକଳ ରୂପ
ଦେବାରେ ସେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଗଦ୍ୟରେ ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ
ସାରିଲାପରେ ପଦ୍ୟରେ ଯେ ଅପୂର୍ବ ସଫଳତା ସେ ପାଇ ପାରିବେ, ଏକଥା
କେହି ଚିନ୍ତା କରି ନଥିଲେ ।

ସାହିର ସମସ୍ତ କଥାକୁ ଏକାଠି ଯୋଡ଼ିଦେଲେ ମହାଭାରତଟିଏ ହେବ
ବୋଲି ଯାହା ସାଧାରଣରେ କହନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସତକୁ ସତ ତାହାହିଁ
କରିଦେଲେ । ଆଦି ପର୍ବରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଯେଉଁ ବନ୍ଦନା ଗାଇଛନ୍ତି, ବୁଝିବା
ପାଇଁ ତାହାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଲୋଡ଼ା ।

ପାଞ୍ଚ ବରଷକେ ଥରେ ତୋର ଜନ୍ମଦିନ

ସେତେବେଳେ ଦେଖାଯାଉ ତୁ ବଡ଼ ନିୟୁନ

ଆନବେଳେ ତୋର ମୂରତି ଭୟଙ୍କର

ଅଧକ୍ଷ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଭୟେ ହୋନ୍ତି ଥରହର ।

ପ୍ରକାଶକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି—

ଲେଖକ କୁଳର ଭରସା ତୁହି ମହାବାହୁ

ଯା ଉପରେ କ୍ରୋଧ କରୁ, ତାକୁ ଗୋଟାପଣେ ଖାଉ ।

ପ୍ରକାଶକମାନେ ଲେଖକଙ୍କୁ ମାରି କିପରି ବଞ୍ଚନ୍ତି, ଏଥିରେ ତାହାର ସୂଚନା
ଦିଆଯାଇଛି ।

ସାହିର ଅବିକଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବାକୁ ଯାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି—

ମଶା ମୂଷା ମାଛି ସାପେ ସେହି ସ୍ଥାନ ଭରା

ନାଗରିକ ଅଧିକାର ଯେବେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ପୂରା

ଅସାଧ୍ୟମ ହୋଇ ଯେବେ ନର ଶେଯେ ପହଞ୍ଚିଲ
ମଶା ଆସି ମନୋହର ସଙ୍ଗୀତ ଗାବଇ ।

ଆଖଡ଼ାରେ ଗୁରୁ ଚରିତ୍ରଟି ତାଙ୍କର ଅତି ଜୀବନ୍ତ । ସେ ଭାବପ୍ରବଣ ଓ
ବଦରାଗୀ । ଟିକିଏ ରାଗିଲେ କହନ୍ତି—

ରେ ରେ କାର କରି ଏକଇ କୁହାଟ ଛାଡ଼ିଲେ
ମାରିଲେକ ଗଳଥା ଆବର ବିଧାଏ ବାହାନ୍ତା
ଦୁଇ ହାତେ ପେଲି ଦ୍ୟନ୍ତି ଦେଖନ୍ତି ଯାହାନ୍ତ

X X X

ଆବେ ବସୁନ୍ଧା କି ନାହିଁ ଦେଖୁଏ ଏକ୍ଷଣି
ଛେଟିଣ ସବୁଟି କରିବି ଚଟଣି ।

ଆଜ୍ଞୁଠି କଟି ରକ୍ତ ବୋହିବାରୁ —

“ଆହା ଉହୁ ଇହି ଯବନ ଉଠଇ ପ୍ରବଳ”

ତହିଁ ଅଧିକାରୀ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ—

“ଖତେଇ ହୋଇଣ ବୋଇଲା ମନେ ବହି ରୋଷ

କେଉଁଠି ଥିଲୁବେ ଶଳା ପଣ୍ଡିତ ପୁରୁଷ ।”

ଏଠାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କିଛି ରଖି ଥୋଇ କହି ନାହାନ୍ତି । ତାହା କଲେ
ଅବିକଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ହେବ କିପରି ସ୍ବାମୀନାଥ ସମ୍ପର୍କରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ
କୌଣସି ଗୁପ୍ତକଥା କହିବା ଅନୁଚିତ ।

ବେଙ୍ଗ ପେଟେ ଘିଅ ଯେହ୍ନେ ନୋହେ ପରିପାକ

ସ୍ତ୍ରୀରାଜ ପେଟରେ ଗୁପ୍ତକଥା ହୁଅଇ ତେସନେକ ।

କଳିଗୋଳରେ ବାଳକ ସେନାକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି—

ରାଜଶ ବାଳକଗଣେ ଯାଜି ନଗ୍ର ସାମା ପାଶେ

ପୀଡ଼ କରିବେକ ବାଡ଼ବୁଦା ମୂଳେ ତେଲା

ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିରୁ କିଛି ଗଣିଥୁବା ଓଳା

ପକ୍ବ ବାଇଡ଼ଙ୍କ ଫଳ ପତରରେ ଭରିଣ

ପୁଡ଼ିଆ କରି ସାଇତିବ ଯତନ କରିଣ

ଏସନ ପୁଡ଼ିଆ ପଶେ ଦୁଇପଣ କରି

ବାଉଁସିଆରେ ନେବ ପୂଜା ବ୍ରବ୍ୟ ପରି

ଗୋଳ ବେଳେ ଫିଙ୍ଗିବ ଏହାକୁ ନିଠାଇ

କୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇଣ ଶତ୍ରୁଏ ଯିବେକ ପଳାଇ । (ପୃ-୧୫୬)

ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଜୁନ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୀର । ସାହିର ଅର୍ଜୁନ କିପରି
ଧନୁର୍ବୀର, ଦେଖାଯାଉ—

ବୋଇଲେକ ଅରଜୁନ କନ୍ଧା ଜଗଜେଠି
ମୋ ଢେଲା ବିଘାତ ସର୍ବେ ପଡ଼ିବେକ ଲୋଟି
ଦୁଇ ହାତେ ମୁହଁ ଢେଲା ମାରିଣ ପାରଇ
ମୋ ହାତେ ଦେଖିଲେ ଢେଲା ପାଇକ ଥରଇ ।

ମହାଭାରତରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଥିଲା ଅକ୍ଷୟ ତୁଣୀର । ସାହି ମହାଭାରତରେ
ଢେଲା-ଫୋପାଡୁଥିବା ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପଛରେ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ଢେଲା ଟୋକେଇ—

ହସ୍ତର ବ୍ୟଗ୍ରତା କେହୁ କହିତ ନ ପାରି
ନିମିଷକେ ଫିଙ୍ଗିଲାକ ଶିଳା ଅସୁମାରି
ଅକ୍ଷୟ ଶିଳା ଟୋକେଇ ଥିଲାକ ପଛାତେ
ଧରାଇ ଦେଉଣ ଥିଲେକ ବାଳକେ ବେନି ହସ୍ତେ ।

(ପୃ-୧୨୬)

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ବହୁ ନୂତନ ଅସ୍ତ୍ର ବାହାର
କରିଛନ୍ତି । ସେସବୁ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଚତୁରତା ସହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବାଉଡ଼ଙ୍କ
ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଚାଲିଲା ।

ମାଧସାହୁ ଘର ପଶ୍ଚାତେ ଥିବଟି ଛପିଣ
ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ପାପିଷ୍ଠେ ସେ ଗୃହଙ୍ଗଘିଣ
ତାହାଙ୍କ ମଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଫିଙ୍ଗିବ ତତକ୍ଷଣ
ପୁଡ଼ିଆ ପାଟକେଣ ଅଂଶୁ ଅଙ୍ଗରେ ଲାଗିବ
ମହା କଣ୍ଡୁ ଜାତ ହୋଇବ ପାଇବେ ପ୍ରାଣବ
ତାତଲୋ ମାତଲୋ ତାକିଣ ହେବେକ ଅଛିର । (ନଟିଆ ପର୍ବ)

ଖେତେରା ପର୍ବରେ—

ଖେତେରାର ମାଥେ ବାଡ଼ି ନିର୍ଘାତେ ପିଟିଲା
ଜ୍ଞାନ ହାରିଣ ଖେତେରା ଭୂମିରେ ଲୋଟିଲା ।

ଅନାଦି ଗୀତା-ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବିଷାଦ ଯୋଗ ପରି ସାହି ମହାଭାରତରେ
ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ବିଷାଦ ଯୋଗରେ ଅନାଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ବୁଝାଇଛନ୍ତି— ଏ
ସଂସାରରେ କେହି କାହାର ନୁହେଁ । ସମସ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଅଧୀନ ।

କାହାନ୍ତି କହୁଛୁ ବନ୍ଧୁ କାହାର ସୋଦର
କିଏ ତୋହର ଶଳା କିଏ ବା ଶୁଶୁର
ଖଟିରେ ଯେ ପରିଯନ୍ତେ ଥାଅଇ ଖଜୁରିର ରସ

ଭକତ ଗଣ ସେଠାକେ ହୁଅନ୍ତେ ପରବେଶ
 ଭୋଳେ ହେଉଥାନ୍ତି ପରସ୍ପରେ କୋଳାକୋଳି
 ପୀରତି ଭାଣ୍ଡ ସଭିକ ପଡ଼ଇ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳି
 ଯଦ୍ୟପି ସେଠାବେ ତାଡ଼ି କିଞ୍ଚିତେ ନ ଆସଇ
 ଯାଅଇ ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧନ କ୍ଷଣକେ ଉଭାଇ । (ପୃ-୧୬୯)

ଓଡ଼ିଆରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗମୂଳକ କାବ୍ୟ ରୂପରେ ସାହି ମହାଭାରତ ପ୍ରଥମ କାବ୍ୟ । ସାହିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତନ୍ମ ତନ୍ମ କରି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସାହିରେ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାବଳୀର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ରୂପେ ସେ ଏଠାରେ ତଳିତଳାନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପରେ ଚିନ୍ତଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏପରି ଏକ ସମାଜର ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ, ନୂତନ ଶୈଳୀରେ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଚିତ୍ରାକର୍ଷକ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅବିକଳ ଅଥଚ କଳାତ୍ମକ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାରେ ସାହି ମହାଭାରତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତରେ ଉନ୍ମୋଚନ କରିଛି ।

ସାହି ଭହାଭାରତରେ ଗନ୍ଧିଆ ପର୍ବ ଓ ଖେତେରା ପର୍ବ ପରେ ପାଇକ ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ପାଇକ ପର୍ବରେ କଳି କରୁଥବା ଦୁଇ ଦଳର ଲୋକଙ୍କୁ ଧରି ଠଣାରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେବା ଏବଂ ସେଠାରେ ମଣ୍ଡା, ଛାରପୋକ ଓ ପିମ୍ପୁଡ଼ିମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସବୁଠାରେ ହାତସଫେଇ ଓ ଟଙ୍କା ପଇସାର କାରବାର । ଏହି କାରବାର ବେଶି ହୋଇବ ନ୍ୟାୟସ୍ଥ ପର୍ବରେ । କୋର୍ଟ କଚେରୀରେ ଓକିଲମାନଙ୍କ ଦୌରାନ୍ତ୍ୟ ଟିକିନିଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ନାରୀ ପର୍ବରେ କବି ନାରୀମାନଙ୍କ କଳହ ଓ କଳହ କରୁ କରୁ ହାଲିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା (କୁହାଟି କୁହାଟି ଥକି ପଡ଼ିଲେକ ବେନିଜନ... ହଲି ହଲି ଅଣ୍ଟାରେ ପାଇଲେକ ଗୁରୁବ୍ୟଥା.... ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଣ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେକ ଲୋଟି) ଗାଁ ଗହଳିରେ ଅନେକଦ୍ରୁ ଦେଖାଯାଏ । ସାରା ଜୀବନ ସହରରେ ରହି ଅଧେ ସମୟ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁସ୍ଥାନ ପରି ଜୀବନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦେଇପାରିଛନ୍ତି ପରିଶେଷରେ ପୁନର୍ମିଳନ ପର୍ବ ଓ ଶାନ୍ତି ପର୍ବରେ ସାହି ମହାଭାରତ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଦୁଇଦଳ ନିଜ ନିଜର ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ତାପରେ ଭୋଜି ହୋଇଛି । ମନ ମଉଜରେ ଚୁଡ଼ାଘଷା ଓ ତାଳମା କରି ଝାଉଁଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ ଯେ ସାହିରେ ଜଣେ ସର୍ବମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ସେ ମୂଳରୋଗଚିକ୍ତ ଉଖାରି ଦେଇ ଶପଥ କରାଇ ନେଇଛନ୍ତି—“ଶୁଣିଖଟିକୁ କେହି ଆଉ ଯିବା ନାହିଁ । ଠାକୁରଙ୍କ ଆଗେ ସର୍ବେ ଶପଥ ନେବା, ତାଡ଼ି ମହୁଲି ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ ଛୁଇଁବା ।”

ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗର ରଚୟିତା ହୁଏତ ଜୀବନରେ ନାନା ଦୁର୍ବିପାକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାଏ ତଥାପି କାହାରି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘୃଣା ନଥାଏ । ଜଣେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିର ହୃଦୟ ସହାନୁଭୂତି ଓ ମମତାରେ ଭରପୂର ଥାଏ ।

ନିଜର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଦାୟୀ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ଶରମାରି ଆଘାତ କରିନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସେ କ୍ଷମା ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶରବ୍ୟ ସେହିମାନେ ଯାହାଙ୍କର କର୍ମଦ୍ୱାରା ସମାଜ କଳୁଷିତ ହେଉଛି ଓ ଦେଶର ଛିତାବସ୍ତ୍ରା ଟଳମଟଳ ହୋଇଯାଉଛି । ସେଥିପାଇଁ ତ କୁହାଯାଏ Humour is the kindly treatment of the ludicrous. ଏକ କ୍ଷମାଶୀଳ ପିତା ପରି ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର । ତାଙ୍କର ଆଘାତ ପ୍ରବଣ ହେଲେ ବି ରୋଗୀର ନିଧନ ସେ ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଚାହାନ୍ତି କେବଳ ରୋଗର ନିରାକରଣ ।

ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର କବିମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଉ ଏକ ଅଭିଯୋଗ ହେଲା, ସେମାନେ ନିଜକୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ମନେ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଭିଭାବକ ବୋଲି ମନେ କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୋଷ ତ୍ରୁଟିଗୁଡ଼ିକ ପଦାରେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଦୁର୍ନୀତିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ନିଜକୁ ରଖି ଅସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଥଙ୍ଗା ପରିହାସ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରି ଅପୂର୍ବ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ଏହି ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୁର୍ବଳତା, ଦୁର୍ନୀତିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହିବା ମଧ୍ୟ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ନିଜକୁ ଗୁରୁ ଆସନରେ ନେଇ ବସାଇବା ଦ୍ୱାରା ସମାଜକୁ ସୁଧାରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜକୁ ସମସ୍ତ କଳଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନ ପାରିବ, ସେ ଅନ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବ କିପରି ? ଅତଏବ ଏ ଦେଶର ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମୀ ଓ ଦେଶପ୍ରେମୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହିଁ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । କବି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର କାହାଠାରୁ କିଛି ନେବାର ନଥିଲା । ଯାହା କେବଳ ସେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଜୀବନରେ କର୍ଷ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦାକ୍ଷୀ ହୁଏତ ସେ ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଦେବା ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଧର୍ମ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସେ ନିଜେ ଥିଲେ ଅବିବାହିତ । ବିଳାସ ବୋଲି କ'ଣ ସେ ଜାଣି ନଥିଲେ । ଭୋଗ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି କାହିଁକି ବା ତାଙ୍କର ରହନ୍ତା । ଭୋଗ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁରବା ହୋଇ ଗୌରବ ଲାଭ କରିବାର ଅବକାଶ ତାଙ୍କର ଥିଲା ।

ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଗାଁ ଗହଳିର କଥାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୃଥିବୀ ସମସ୍ୟାମାନ ସେଠାରେ ପକାନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଖିକୁ ବେଶି ଦେଖାଯାଉ

ନଥିଲେ ବି ଗମନାଗମନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନଥିଲେ ବି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ବସି ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୃହୀତ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଭିନ୍ନତା ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଭାବର ସମାବେଶ କ୍ଷୁଦ୍ରଗନ୍ତମାନଙ୍କରେ ସେଥିଲାଗି ସେ ଖୁବ୍ ସଫଳତାର ସହିତ କରିପାରିଛନ୍ତି ।

ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ ସବୁ ଦେଖେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରେ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇପାରେନା । ଦାର୍ଶନିକ ସଦୃଶ ସବୁ କିଛି ସେ ଦୂରରୁ ଦେଖି ତା'ର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝି ସାହାଯ୍ୟରେ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରେ ଏବଂ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ସେହି ମତାମତରେ ନିଜ ହୃଦୟର ଉଷ୍ମତା ଥାଏ । ଦୂରକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ବି ତାହା ଯେପରି 'ନିଜର କାମ' ଏହି ମନୋବୃତ୍ତି ଦେଇ ତାହାର ଅଭିଯାନ ଚଳାଏ । ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ ସେ କାହାକୁ ଦୁଃଖ ଦିଏ, କାହାକୁ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଦିଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏସବୁ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇସାରିଛି । ଯେଉଁ ହାସ୍ୟକୁ ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନେ ହାଲୁକା ଭାବି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ଏ ଯୁଗର ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ ବହୁ ଯଦୁ ଆୟାସ ଓ ସାଧନା ଫଳରେ ତାକୁ ଓଜନଦାର କରି ଡେଇଁଛନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ଏ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଲୋଚକମାନେ ଏବେ ସମସ୍ତେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ମନ ଦେଲେଣି ଯାହାକି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଜୟ ଜୟକାର ଘୋଷଣା କରୁଛି ମାତ୍ର ।

କବି ଓ ଲେଖକ ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ । କାଳକ୍ରମେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ତା'ରି ଭିତରେ ନିଜର ସୃଷ୍ଟିକ୍ରିୟାକୁ ସେ ଅବ୍ୟାହତ ରଖୁଛନ୍ତି । ବାହାର ଚକ୍ଷୁ ହରାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସେ ବରାବର ସଜାଗ ରଖୁଥିଲେ । ତେଣୁ କାଗଜ କଲମରେ ନିଜର ଭାବନା ରାଜି ଅଙ୍କା ହୋଇ ହୋଇ ଚାଲିଥିଲା । ଏହି ସାଧନାରତ ପୁରୁଷଟିକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, କ୍ଷୀଣ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିରେ ସେ ଯାହା କରିଗଲେ, ବହୁ ଚକ୍ଷୁଷ୍ଟାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଈର୍ଷାର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିବେ । ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟ ରଚନାର କିୟଦଂଶ ପାଠକରି ମୋର ଯତ୍ନକ୍ଷୁଦ୍ର ମତାମତ ଦେଲି । ସମସ୍ତ କୃତି ପାଠ କଲେ ସମୁଦ୍ରର ଆହୁରି ଗଭୀରତର ଅତଳ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆହୁରି ଅନେକ ରତ୍ନର ସନ୍ଧାନ ମଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି ।

ପୂର୍ବତନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, କେଉଁଝର କଲେଜ,
ପଣସପୁର, ବାଲିଚନ୍ଦ୍ରପୁର, କଟକ

ଫତୁର + ଆନନ୍ଦ = ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଡକ୍ଟର ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ପ୍ରଞ୍ଚ୍ଛା । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାମାନ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ଭାବରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନ ହୋଇ ସେ ବାଣୀସାଧନାରେ ବ୍ରତୀ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ପରିହାସପ୍ରିୟ ଏଇ ପ୍ରଞ୍ଛାଙ୍କ କୃତିରାଜିରେ ସ୍ୱତଃ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ହାସ୍ୟରସର ଉଚ୍ଛଳ ପ୍ଲାବନ । ସରଳ ଭାଷା ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଯେ କୌଣସି ଗମ୍ଭୀର ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଲଘୁ କରିଦେବାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମଧାରୀ ଏହି ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କର ପିତୃଦତ୍ତ ନାମ କିନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ପିତା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ମାତା ସୁରତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ସନ୍ତାନ ଭାବରେ ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପରିଚିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନାମରେ । ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ସର୍ବପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକାଶନ କାଳରେ ସେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଛଦ୍ମନାମଟିର ଉପଯୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଏକ ସାକ୍ଷାତକାରରେ କହନ୍ତି—“ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କଟକ ଷ୍ଟେସନ ପାଖରେ ଥିବା ଏକ ଇଡିନିଂ କୁବକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଥୀମାନଙ୍କ ସହ ଯାଉଥିଲି । ଦିନେ ମୋର ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ କୁବକୁ ଆଗରୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ପଛରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେ କୁବରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୁଖାର୍ଜୀବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାଧୁପୁରୁଷଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ, ଯଥା — ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନନ୍ଦ, ବିବେକାନନ୍ଦ, ପ୍ରଣବାନନ୍ଦ, ଯୋଗାନନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସବୁ ନନ୍ଦ ସରିଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ମୋତେ ଦେଖି କହି ଉଠିଲେ ତୁମେ ହୁଅ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଯେତେବେଳେ ଲେଖା ଆରମ୍ଭକଲି, ସେତେବେଳକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଆସି ନ ଥାଏ । ଲୋକେ ପଢ଼ି ନାପସନ୍ଦ କରି ମୋତେ ଗାଳିଗୁଳୁକ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଭୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ଛଦ୍ମନାମରେ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିବି ବୋଲି ମନସ୍ଥ କଲି । ନାମ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମଟି ମନେପଡ଼ିଲା । ତାକୁହିଁ ମୁଁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମୋର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ‘କବି

ଲଢ଼େଇ'ରେ ପତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ଦେଲି । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ପତୁରାନନ୍ଦ ନାମଟିକୁ ଜକଟି ମକଟି ଧରିଛି, ଏପରିକି ମୋର ପଟା, ପାଉତି, ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କାଗଜପତ୍ରରେ ପତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ରହିଛି ।” (କାବନ ରଙ୍ଗ, ୧୯ଶ ବର୍ଷ, ବାର୍ଷିକ ବିଶେଷାଙ୍କ, ୧୯୮୪, ପୃ-୪୨)

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର କରିବାର କଥା, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଳି ନାମଟିଏ ଥିଲାବେଳେ ଛାତ୍ରକାବନରେ ବଙ୍ଗାୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୁଖାର୍ଜୀବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପରିହାସମୂଳକ ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମଟିକୁ ସେ କାହିଁକି ବାଛିଲେ । ଛଦ୍ମନାମଟିଏ ଯଦି ଦରକାର ଥିଲା, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାମଟିଏ ସେ ବାଛିପାରିଥାନ୍ତେ । ତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ନାମଟି ତାଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେଦୂର ପ୍ରୟୋଜ୍ୟ, ଦେଖାଯାଉ । ‘ପତୁର’ ଓ ‘ଆନନ୍ଦ’ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିର ମିଶ୍ରଣରେ ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’ ସୃଷ୍ଟି । ‘ପତୁର’ର ଅଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଧନ ବା ସର୍ବସ୍ୱାତ୍ତ । ପତୁର ହେଲାପରେ ବା ସର୍ବସ୍ୱାତ୍ତ ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଯାହାର ଆନନ୍ଦର ଶେଷ ନଥାଏ, ସେ ହିଁ ପତୁରାନନ୍ଦ । ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ଅଭାବ ଅନାଟନଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ଜଣେ ବେପରୁଆ ମଣିଷଭାବରେ କାଳ କଟାଇଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଚରମ ଆର୍ଥିକ ଦୁର୍ଗତି ତଥା ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତାର ଶିକାର ହେବେ, ଏକଥା କେହି କଳ୍ପନା କରିପାରି ନଥିଲେ; ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେଦିନ ପରିହାସରେ ସେ ଯେଉଁ ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମଟି ପାଇଥିଲେ, ତାହାର ଯଥାର୍ଥତା ଅନୁଭବ କରି ସେଇଟିକୁ ସେ ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି; ନିଜେ ଦୁଃଖର ଦରିଆରେ ଉବୁଟୁବୁ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ମୁହଁରେ ହସ ଭରିଦେବାର ସଂକଳ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷାର ଆରମ୍ଭ ତାଙ୍କ ନିଜଘରେ ଚାଲୁଥିବା ଚାଟଶାଳାରେ । ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରିବାପରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ହେଲା ଓଡ଼ିଶା ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ । ୧୯୩୮ରେ ମେଡ଼ିକାଲ ପାସକଲେ । ଏହିଠାରୁ ତାଙ୍କ ସୁଖମୟ ସମୟର ଅବସାନ ହେଲା । ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସେ ଫେରିଲେ ଘରକୁ । ପୂର୍ବରୁ ପିତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ମାଆ ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ । ପତୁରାନନ୍ଦ ନିଜକୁ ବ୍ୟାଧି କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ନିଜେ ଡାକ୍ତର; ତେଣୁ ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ନଥିଲା । ତଥାପି ଆଠ-ଦଶ ବର୍ଷକାଳ ନିଜକୁ ନିଜେ ଚିକିତ୍ସା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାର୍ୟର ବିତୃମ୍ଭନା, ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବାବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଣୁ ସଂସାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘୋର ବିରାଗ ଜାତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ବିବାହ କଲେ ନାହିଁ । ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କ ଭଳି

ଜୀବନ ବିତାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ ଗେରୁଆ ଲୁଙ୍ଗି ଓ ଗେରୁଆ ଫତେଲ ପିନ୍ଧିଲେ । ମୁହଁରେ ଦାଡ଼ି ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟାରଖି ସେ ଅନ୍ଧମୁନି ସାଜିଲେ । ତାଙ୍କରି ପାଦ୍ମକରି ତାଙ୍କର ହୋଇ ନପାରିବାରୁ ସେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କଲେ । ସେଥୋ ଓ ସିରିଂଜ ବଦଳରେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଶୋଭା ପାଇଲା ଲେଖନୀ । ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ସହିତ ମଧ୍ୟ ସେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ସେ କହନ୍ତି—“ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଯୋଗୁ ‘ତଗର’ ୧୯୪୯ ମସିହାରେ କଟକ ଆସି ଆମ ଘରେ ରହିବାର ସବୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲି । ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଜିଯାଏ ମଦୁଆ ମଦଘଡ଼ାକୁ ଜକଟି ମକଟି ଧରିଲାପରି ମୁଁ ‘ତଗର’କୁ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରି ବସିଛି । ମୋ ଜୀବନରେ ଯେତେ ଭର୍ତ୍ତର ଗୋଲାପ କଣ୍ଠରେ ବିଦ୍ଧ ହେଲାପରି ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିଛି ଓ ଭୋଗୁଛି ଏବଂ ମଲାଯାଏ ଭୋଗୁଥିବି ମଧ୍ୟ ।” (‘ସପ୍ତପୁଷ୍ପ’ରେ ତତ୍କର ରଘୁକର ଚଉନିକ ‘ହସାନା ମତେ ମୁଁ ପଡୁରାନନ୍ଦ’, ପୃ-୧୭)

ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ପଡୁରାନନ୍ଦ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କଳାପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି; କଳାର ଛାତ୍ର ସାଜନ୍ତି । ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ନ୍ତି, ସେ ଶୁଣନ୍ତି—ଏହିପରି ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ଚାଲିଥାଏ ଏବଂ କଳାର ଘରୋଇ ଛାତ୍ର ଭାବରେ ସେ ଆଇ.ଏ. ଓ ବି.ଏ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ଓ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ପ୍ରତି ଥିବା ଅସୀମ ଆଗ୍ରହର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଅଧିକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ; କିନ୍ତୁ ଜରା ଓ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ସେ ନିଜେ କହନ୍ତି—“ଏମ୍.ଏ. ହେବାକୁ ପ୍ରବଳ କଣ୍ଠସ୍ତୋତ ହେଉଛି—ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍.ଏ ଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ହତାଶିଆ ଭାବଟା ମନକୁ ମାଡ଼ିବସ୍ତୁଟି ।” (ତତ୍ତ୍ୱେବ, ପୃ-୧୦)

ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ହେଉଛନ୍ତି ଫକୀରମୋହନ । ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ସେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ି ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମେଡ଼ିକାଲ ପଢୁଥିଲାବେଳେ ସେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ସବୁ ବହି ସଂଗ୍ରହକରି ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଦିଗଟି ତାଙ୍କ ମନକୁ ବେଶ୍ ପାଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏଇ ଦିଗଟିକୁ ଆଗ୍ରହକରି ସେ ନିଜ ସାହିତ୍ୟସୌଧ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ସମାଜ ଉପରେ ଯେ ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବ, ଏହା ସେ ଅନୁଭବ କରିପାରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଏବଂ ସମାଜରୁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସାଦିର ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ସେ ହାସ୍ୟରସ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ମାଧ୍ୟମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସମାଜିକ ଜୀବନର

ପରିଦୃଷ୍ଟ ଅସଙ୍ଗତି ଓ ଅନାଚାର ଭଳି ବ୍ୟାଧିର ନିରାକରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିହୃତକୃତ ସେ ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ସ୍କୁଲ ମାଗାଜିନ୍ ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗପଟିଏ ଲେଖିଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସେଇଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଛପାଲେଖ । କିନ୍ତୁ ଏ ଲେଖାଟି ନୁହେଁ, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଥରେ ଆଗେଇ ନେଇଥିବା ପ୍ରଥମ ଲେଖାଟି ହେଉଛି ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ କବିତା । ଏଇଟି ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭକରିଥିଲା । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ, କବିତାରୁ ହିଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଉନ୍ନେଷ । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବହୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କବିଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀରେ ସେ ତମକାର ଲାଳିକା ସୃଷ୍ଟିକରିଛନ୍ତି । ପୁରାଣ ରଚନା ଶୈଳୀ ଅବଲମ୍ବନରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିକରିଛନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ‘ଥଣ୍ଡୁଆମୁନି’ ଛଦ୍ମନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗକବିତା ‘ଗୋଜ ଭାଗବତ’ର ଆରମ୍ଭରୁ କେତୋଟି ପଦ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ—

“ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦେଇ ତିର ।	ଅମିୟ ଗୋଜ ଭାଗବତ ।
ଖଣ୍ଡୁଆ ରାଜା ଭକ୍ତିଭରେ ।	ନମିଲା ଥଣ୍ଡୁଆ ପୟରେ ।
ବହୁତ ଧନରତ୍ନ ଦେଲା ।	ଖଣ୍ଡପଣରେ ଆଣିଥିଲା ।
ଚାଡ଼ି ପିଆଜ ବାରମାଜା ।	ସମର୍ପି କଲା ପାଦ ପୂଜା ।”

(ତଗର, ୩୦/୬, ପୃ-୩୭)

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ‘ଭାଗବତ’ର ସରଳ ଭାଷା ଓ ନବାକ୍ଷରୀ ଛନ୍ଦର ଅନୁକରଣରେ ଏହି କବିତାଟି ରଚନା କଲାଭଳି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଲୋକପ୍ରିୟ ସୃଷ୍ଟି ‘ମହାଭାରତ’ର ଭାଷାରେ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଝିମିଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ’ର ସୃଷ୍ଟି ଭଳି ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ଦୁଇ ସାହି ଭିତରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗେମାକୁ ସେ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ବ୍ୟଙ୍ଗଧାରାର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିଫଳନ ଲକ୍ଷ୍ୟକରାଯାଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଅନ୍ୟମାରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର କିଛି ଅଂଶ ଶୁଣି ସେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ଉପନ୍ୟାସଟିଏ ଲେଖି ପ୍ରକାଶକକୁ ଦେଇଦେଲେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ତୁରନ୍ତ ମିଳିଯାଏ । ଛାତ୍ର ଜୀବନ ପରେ ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଘୋର ଆର୍ଥିକ ସମସ୍ୟାରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ

ଏହି ଆର୍ଥିକ ଦୁର୍ଗତିର ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନାର ପରିକଳ୍ପନା । ସେ କହନ୍ତି—“ଯେଉଁଦିନ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ପାସ କରିବା ଖବର ପାଇଲି, ସେଦିନ ମୋ ଆଖିରେ ଲୁହ ଜଳେଇ ଆସିଲା । ଘରୁ ଠକିଠାକି ନେଇ ସିନେମା ସିଗାରେଟ୍ରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାଟା ସେହିଦିନଠାରୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଭାବି ମୁଁ ଅତି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ଘରେ ଯାଇ ରହିବାପରେ ମୁଁ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲି, ତଥାପି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ନଥିଲି । ଚାହା ସିଗାରେଟ୍ ପାଇଁ ପଇସା ନାହିଁ । ଅଭାବରେ ପେଷି ହୋଇଗଲି ।” (ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ସଂପାଦିତ ‘ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ’, ପୃ-୧୧୩-୧୪) ଅନ୍ୟତ୍ର ସେ କହନ୍ତି—“ସାଙ୍ଗ ଜୟା ମହାନ୍ତି କଥା ମନେପଡ଼ିଲା । ଭାବିଲି—ହଅମ ଗୋଟାଏ ବହି ଲେଖି ପବ୍ଲିଶର ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଫସଫାସ ହୋଇ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ହାତ ପଇଠ ହୋଇଯିବ । ଚିନ୍ତା କଅଣ ? ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଲେଖି ବସିଲି । ବହି ଅଧାଅଧି ଯାଇଛି କି ନା ମୋ ଆଖିରୁ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଚାଲିଗଲା । ଭଗବାନ ଯେତିକି ଦୁଃଖ ଦେଉଥାନ୍ତି, ସେତିକି ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଶକ୍ତି ଦେଉଥାନ୍ତି । ଦୁଃଖ ମୋ ପାଖରେ ହାରିଥିଲା । ମୋ ମୁହଁରୁ ହସ ଟିକକ ନେଇପାରି ନଥିଲା । ମୁଁ ଡାକିଲି, ଯେତେବେଳେ ଯିଏ ହାବୁଡ଼ିଲା ଲେଖିଲା । ବହିଟା ସାରିଦେଲି । ମନରେ ଆଶ୍ଚ ବାନ୍ଧିଥାଏ—ପବ୍ଲିଶରକୁ ଏ ହାତରେ ଦେଇ ସେ ହାତରେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ନେଇଆସିବି । ଧାରଗୁଡ଼ାକ ସୁଝି ପକାଇବି । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଧାର ହୋଇସାରିଥାଏ ।” (ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ସଂପାଦିତ ‘ଚରିତ ଓ ଆତ୍ମଚରିତ’, ପୃ-୧୯୪)

ଏଇଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେତେକ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାଶକ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟିକୁ ମାସେ ଦିନାସ ରଖି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ‘ଏ ଧରଣର ବହି ବଜାରରେ ଚଳିବ ନାହିଁ’ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାଶକ ମତବ୍ୟ ଦେଲେ । ସବୁଠାରୁ ନିରାଶ ହେବାପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜେ ବହିଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏଇ ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ପଢ଼ି ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଆଦ୍ୟଭାଗ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଭରିରହିଛି କରୁଣ ରସର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରବାହ । ଫଳରେ ଏହା ହସ କାନ୍ଦର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟରେ ଅନନ୍ୟ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସରଳ ଓ ସାବଲୀଳ ଭାଷାହେତୁ ଏହା ଏକାନ୍ତ ସୁଖପାଠ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହୁ ଗନ୍ତର ସ୍ରଷ୍ଟା । ତାଙ୍କର ଗନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ହାସ୍ୟରସ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ରଚିତ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ସେ ନିଜ

ଗଛରେ କରୁଣ ରସ ଓ ଗମ୍ଭୀରଭାବ ଫୁଟାଉଥିଲେ । ଗଛଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦର୍ଶଧର୍ମୀ କରାଇ ସତ୍ୟ ଓ ବାସ୍ତବତାର ପ୍ରଲେପ ଦେବାକୁ ଶ୍ରେୟ ମନେକରୁଥିଲେ । ଯେକୌଣସି ସମାଜ ଚେତନ ଶିକ୍ଷାଭଳି ସେ ସ୍ୱଗନ୍ଧରାଜିରେ ତ୍ୟାଗର ମହନୀୟତା ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ମାନବିକତାର ଜୟଗାନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟିତ । ଗମ୍ଭୀର ଭାବଦ୍ୟୋତକ ଓ କରୁଣରସ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗଛ ରଚନା କରିବାଠାରୁ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଦୂରେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟଭାଷାରେ, ଗମ୍ଭୀର ଭାବକୁ ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହଯାଇପାରେ । ଗମ୍ଭୀର ଦ୍ୟୋତକ ଗଛ ସ୍ଥାନରେ ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଭେଟିଦେଇଛନ୍ତି ଲଘୁ ଓ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଛମାନ । ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରତି କିପରି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ, ସେ ସଂପର୍କରେ ସେ କହନ୍ତି—“ତଗରରେ ଏହି ସମୟରେ ମୋର କରୁଣରସ ବିଶିଷ୍ଟ ଗଛସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୋର ସମସ୍ତ ସମୟ ‘ତଗର’ରେ କଟୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଯେତେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଛ ‘ତଗର’କୁ ଆସୁଥିଲା ସେସବୁଥିର ନାୟକ ନାୟିକା ଥିଲେ କଲେଜ ବୟ ଓ କଲେଜ ଗାର୍ଲ; ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିସାର ଭଣ୍ଡର ହେଉଥିଲା ଓ ସେମାନେ ଅଭିଭାବକ ବା ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପଦସ୍ଥ ହେଉଥିଲେ । ଏସବୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ମନ ଚିଟା ଧରିଗଲା । ଦିନେ ମୁଁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲି—କଲେଜ, କଲେଜ ଗାର୍ଲ ନ’ହେଲେ କଅଣ ହାସ୍ୟଗନ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ ? ଜଣେ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ—ନା ହେବନି । ହାସ୍ୟ ପାଇଁ ଏ ଦୁହେଁ ନିହାତି ଦରକାର । ମୁଁ କହିଲି—ଆଜ୍ଞା; ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଚରିତ୍ର ଓ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ବର୍ଜିତ ହସଗପ ଲେଖିବି । କେମିତି ନ ହେବ ଦେଖିବା । ଆଜିଯାଏ ମୋ ପଣ ମୁଁ ରଖୁଆସିଛି । ଏଥିଲାଗି ଅବଶ୍ୟ ବାରଆଡୁ ମୁଁ ବାରକଥା ଶୁଣିଛି । ଏ କାନରେ ପୁରାଇ ସେ କାନରେ କାଢ଼ି ଦେଇଛି । ମୋର ଅତି କମ୍ ଗଛରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଚରିତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଦେଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ପ୍ରେମର ‘ପ୍ରେ’ ଅକ୍ଷରଟି ସ୍ଥାନ ପାଇନି ।” (ତତ୍ତ୍ୱେବ, ପୃ-୧୯୫-୧୬)

ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଓ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ବିବର୍ଜିତ ଗଛଟିଏ ଯେ ଗଛ ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଏହା ଯେ କୌଣସି ପାଠକ ଉପଲବ୍ଧ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ଶହ ଶହ ଗଛ ଲେଖି ପଦୁରାନନ୍ଦ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମ୍ମାନ ଲାଭକରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛରେ ସେ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ହାସ୍ୟରସର ସ୍ୱଚ୍ଛ ମହାକିନୀ ଧାରା, ଭରିଦେଇଛନ୍ତି ପାଠକଙ୍କୁ ହସେଇ ହସେଇ ଗଡ଼େଇ ଦେବାର ଅଶେଷ ଉପାଦାନ । ବାସ୍ତବିକ ବିସ୍ମୃତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ଏହି ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସାଧନା ଦେଖି । ନାରୀ ଚରିତ୍ର ବର୍ଜିତ ଓ ପ୍ରେମରହିତ ଗଛ ଲେଖିବାର ସଂକଳ୍ପ ନେଇ ଗଛ ଲେଖିବା ଓ ସେଥିରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିବା

କେବଳ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ସିନା ଅନ୍ୟ କାହା ପକ୍ଷରେ ନୁହେଁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ମପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଥାଏ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ଗନ୍ତ ସଂକଳନ ପ୍ରକାଶିତ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’, ‘ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ’, ‘ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି’, ‘ବୃହତ୍ ଭାଷ୍ଯ’, ‘ଅମୃତ ବେହିଆ’, ‘ନବଜିଆ’, ‘ମୟୂରା’, ‘ଟାହୁଲିଆ’, ‘ମୁରୁକୁହିଆ’, ‘ନିଦା ବେହେଲ’, ‘ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’, ‘ବିଦୁଷକ’, ‘ହେରେସା’ ଇତ୍ୟାଦି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଦୁଃଖର ପାରାବାର । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖକୁ ସେ ପାନକରି ନୀଳକଣ୍ଠ ସାଜିଛନ୍ତି । ଅନନ୍ତ ବେଦନାକୁ ଅତରତଳେ ଚାପିଦେଇ ସେ ବାହାରକୁ ହସନ୍ତି, ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ହସାନ୍ତି । ଅନ୍ୟର ଓଠରେ ହସ ପୁଟାଇ ସେ ନିଜର ଦୁଃଖ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି; ସେଇଥିରେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ବେଦନା ଜଗତରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବା ଏହି ସ୍ୱଷ୍ଟାଙ୍କ ଗନ୍ତରାଜିରେ ପୁଟିଉଠେ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଅଧୋଗତିର ଚିତ୍ର ଓ ସେଥିରୁ ସମାଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସାହାଯ୍ୟ ନିଅନ୍ତି ଏକ ମୌଳିକ ତଥା ଅନନ୍ୟ ଶ୍ରେକାର, ଯାହା ବେଦନାରେ ସତତ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ଏକ ହୃଦୟକୁ ସଂଗୁପ୍ତ ରଖି ହାସ୍ୟରସର ପ୍ଲାବନ ଖେଳାଇ ଦିଏ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ— “ସାରା ଜୀବନ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ଖୁନ୍ଦା, ବିଧା, ଗୋଇଠା, ଚାପୁଡ଼ା ଖାଇ ଗରୁଆ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏବେ ବି ହସିପାରୁଛି । ଦୁଇ ଆଖିରେ ଲୁହ ଅନବରତ ବୋହି ସେହି ଆଖି ଭିତରେ ହିଁ ମରିଯାଇଛି । ତାହା ପାଟିବାଟେ ହସ ଆକାରରେ ଝରିପଡୁଛି ।” (ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗନ୍ତଗୁଛ ‘ଅମୃତ ବେହିଆ’ରେ ସ୍ଥାନିତ ‘ମୋ ଆତ୍ମ ପଦେ’ରୁ ଉଦ୍ଧୃତ) ଏହି ଅନାବିଳ ସ୍ୱାକାରୋକ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଖିମୁଖ୍ୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେ ।

କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗନ୍ତ କେବଳ ନୁହେଁ, ନାଟକ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଓ ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହୁ ଖ୍ୟାତିର ଅଧିକାରୀ । ନିଜ ଗନ୍ତ ‘କଲିକତି ଟେକ’କୁ ସେ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘କଲିକତି ଟେକ’ ନାଟକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଓ ନାରୀଚରିତ୍ର ରହିତ । ଆତ୍ମଜୀବନୀ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ମୋ ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ନାମରେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଡିକ୍ସ-ମଧୁର ଅନୁଭୂତିର ସମାହାର ଏଇ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଗ୍ରନ୍ଥଟି । ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସ ‘ଆଦର୍ଶ ହିନ୍ଦୁ

ହୋଟେଲ'କୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତର କରିଛନ୍ତି । ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାରୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା ମୁକ୍ତବା ହୁସେନ୍‌ଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି 'ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ' ନାମରେ । (ପ୍ରକାଶକ - କଟକ ଲେଖକ ସହଯୋଗ ସମିତି)

କେବଳ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମରେ ନୁହେଁ, ତତ୍କାଳର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ବହୁ ଛଦ୍ମନାମରେ ନିଜର ରଚନାବଳୀକୁ ପାଠକଙ୍କୁ ଭେଟିଦେଇଛନ୍ତି । 'ଅଶ୍ଵଥାମୁନି', 'ଭାଷ୍ଠମୁନି', 'କବିନାକ', 'କବିଖୁଣ୍ଟ', 'ଶ୍ରୀ ନକଲିଆ', 'ଶ୍ରୀ କପିବାଜ', 'ଶ୍ରୀ ଲଘୁଆ', 'ଶ୍ରୀ ଭେରେଣ୍ଡା', 'ଶ୍ରୀ ଛଡ଼ୋଇ କରଣ', 'ଶ୍ରୀ ଚଢ଼ିପାଣି', 'ଶ୍ରୀ ରାଧା ଗେରସ୍ତ ରାୟ', 'ଦଣ୍ଡିମାରୁ', 'ଝାଡୁଦାର', 'ଲଘୁପତନକ', 'ଗାତୁଆ ମୂଷା', 'ଜତିହାସ ଷଷ୍ଠ', 'ଛୁ ଛିନ୍ ଛୋ' ଇତ୍ୟାଦି ଛଦ୍ମ ନାମଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ବିଭିନ୍ନ ରଚନାରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । 'ଭାଙ୍ଗୁଆ' ଛଦ୍ମନାମରେ ସେ 'ଭାଙ୍ଗ' ଏକାକିକା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଭର୍ତ୍ତୃହରିଙ୍କ 'ନୀତିଶତକ', ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକାବଳୀକୁ ସେ ଓଡ଼ିଆରେ ବୁଝାଇଛନ୍ତି ଅର୍ଥକୁ ଅନର୍ଥକରି । ଏହାର ଶିରୋନାମା ତେଣୁ ସେ ରଖିଛନ୍ତି 'ଅନର୍ଥାକରଣ' ଓ ଏଥିରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ଛଦ୍ମନାମ 'ରୁଷ୍ ପଣ୍ଡିତ' । ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିସମ୍ଭାର ଯେପରି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଆଧାରକରି ଗଢ଼ିଉଠିଛି, ତାଙ୍କର ଛଦ୍ମନାମଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ହୋଇଉଠିଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ମୁକ୍ତଚହାନ ସମ୍ରାଟ । ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀଧରି ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଧାରାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ନିରଳସ ସାଧନା କରିଆସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟିସମ୍ଭାର ମଧ୍ୟରେ ସେ ସର୍ବଦା ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜକୁ ବିଦ୍ରୁପ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟଙ୍ଗର କଟାକ୍ଷବଳରେ ସମାଜର ଅଧୋଗତିକୁ ଆଘାତ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ରରେ ସଂଶୋଧନ ପୂର୍ବକ ସାମାଜିକ କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ରସାଶିତ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟିକ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଅସ୍ଵରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ନିଜେ ଦୁଃଖ-ପାରାବାରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ରହି ହାସ୍ୟର ଫଲ୍‌ଗୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଫତୁର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆନନ୍ଦିତ; କାରଣ ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପ୍ରତିଭାବନ ନିରଳସ ସାଧକ ଜଣକ ବାସ୍ତବରେ 'ଫତୁରାନନ୍ଦ' ।

ମାନବତାବାଦ ଓ ଫତୁରାନୟ

ଡଃ. ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ରଥ

ବିଂଶ ଶତକରେ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର କାରଣ ଥିଲା ବିବିଧ ତଥା ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ସଚେତନତା । ଯେତେବେଳେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେଲା ଯେ ମଣିଷ ମଣିଷର ବିପର୍ଯ୍ୟୟର କାରଣ ସେତେବେଳେ କଳାବାଦର ବିରୋଧ କରାଗଲା, ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ କଥାଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଲା । କଳା ପାଇଁ କଳା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଗୋଟାଏ ଫାର୍ସ ବା ତାମସା ବୋଲି ମନେ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ କଳାବାଦ ବା କଳା ପାଇଁ କଳା । ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଦିଗ ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆବେଗ ପକ୍ଷକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବା, ମାନବାୟାର ପ୍ରେମ, କରୁଣା, ଦୁଃଖ, ଉଲ୍ଲାସାଦି ମୌଳିକ ସତ୍ୟ ପକ୍ଷକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା । ଏହି ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ବା ଏତାଇ ଯିବାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ମାନବସ୍ଥିତିର ଅନ୍ତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା । ମଣିଷ ଥିଲା ଯାଏଁ ମଣିଷର ଆବେଗ ରହିଛି । ଏଣୁ ସାଂପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଣିଷର ଆବେଗ ପକ୍ଷକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୌଦ୍ଧିକ ସ୍ତରରେ, ଚିନ୍ତା ଜଗତରେ ଜୀବନର ବ୍ୟାପକ ସ୍ୱରୂପକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା, ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହିବା ଆଦି ଲକ୍ଷଣ ଯୁଗପତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଶୁଦ୍ଧ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ କଳା ସୃଷ୍ଟି କଲାବେଳେ, ଭାବରାଜିକୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହୀ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲାବେଳେ କଳାକାର ବାହ୍ୟ ଜଡ଼ତତ୍ତ୍ୱ ବା “ମ୍ୟାଟର”କୁ ଆଧାର କରିଥାଏ । ଏହି ଆଧାରକୁ ପରିବେଶ, ପରିବେଷ୍ଟନୀ ବା ସମାଜ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ନାମ ଦିଆଯାଇଥାଏ । କଳା ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ସମୟରେ ସମାଜ ରୂପକ ଶାମୁକା ଗର୍ଭରୁ କଳାରୂପକ ମୁକ୍ତାର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି କହିଲା ବେଳେ ଆମେ ଅସଲ ବା ମୂଳ କଥାଟିକୁ କହିଥାଉ । ବାସ୍ତବ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମୂଳାଧାର ହେଉଛି କଳ୍ପନା । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପୃକ୍ତି ନଥାଇ ଯେଉଁ କଳାତ୍ମକ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଦିଆଯାଉଛି ତାହା ବସ୍ତୁତଃ ସଫଳ ହୋଇଥାଏ, ସମାଜର ମୁକୁର ରୂପେ ହେଉ ବା ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରଣ ରୂପେ ହେଉ ।

ସେଥିପାଇଁ ଚଳିତ ଶତକର ସାହିତ୍ୟକାର ସମାଜର ବାସ୍ତବରୂପ, କଳ୍ପନା କରି ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ଆଧାର କରି, ରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲା । ପରିଶାମରେ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପୁନରାୟ ପରସ୍ପରର ପୂରକତତ୍ତ୍ୱ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଯେତେବେଳେ

ବିଜ୍ଞାନ କାରିଗରୀ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତିବିଦ୍ୟାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଗତି ହେଲା ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ବିବେକ ତାଡ଼ିତ ସଂକଳ୍ପଶକ୍ତି ବା ଆତ୍ମଶକ୍ତି ହରେଇ ବସିଲା । ଇତର ପଶୁଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏଇ ସଂକଳ୍ପ ଶକ୍ତି ବା ବିବେକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଲାଗି ପୃଥକ । ସେଇ ଶକ୍ତିଟି ହରେଇ ବସିଥିବା ମଣିଷ କମ୍ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଗ୍ଲାନି କାତରତା ଭୋଗ କରିନାହିଁ, ମଣିଷ ସ୍ତରରୁ ପଶୁ ବା ଯନ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଅବତରଣ କରିବା କମ୍ କଷ୍ଟଦାୟକ ନୁହେଁ । ଧର୍ମ ଦର୍ଶନ ମାନବ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ର ଆଜି ନପାରି ଯେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଲାଗେ ସେତେବେଳେ ମାନବୀୟା କମ୍ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧନ ଅନୁଭବ କରେ ନାହିଁ । ବଂଶବୃଦ୍ଧି ସମସ୍ତ ଜୀବଗଣଙ୍କର ମୌଳିକ ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଅଥଚ ଆଜି ମଣିଷ ନିଜ ବଂଶବୃଦ୍ଧିକୁ ତାହଲ୍ୟ କରୁଛି, ବିରୋଧ କରୁଛି । ଜନସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ଜନମାନସକୁ ଅକଥନୀୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଭୟ ଦେଖାଇ ସଂତ୍ରାମ କରି ସାରିଛି । ବିରାଟ ଜନପୁଞ୍ଜି ଭିତରେ ଲୋକଟି ନିଜକୁ ଅଲୋଡ଼ା, ଅପରିଚିତ ଓ ଅଜଣା ମନେ କରୁଛି । ମଣିଷ ପ୍ରତି ଏହି ଚିନ୍ତା କମ୍ ବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ମକ ବା ଆତ୍ମସ୍ଥାତା ନୁହେଁ । ସର୍ବୋପରି ମଣିଷର ସ୍ଥିତି ଲାଭ କ୍ଷତିର ହିସାବ ଭିତରେ ସୀମିତ ହୋଇଛି । ଚାହିଦା ଓ ଯୋଗାଣର ହଟ ଚମଟ ଭିତରେ ସୀମିତ ହୋଇଛି, ଚାହିଦା ଓ ଯୋଗାଣର ହଟଚମଟ ଭିତରେ ହତଚକିତ ହୋଇଛି । ଲାର୍ଜସ୍କେଲ ସ୍କାଲସ୍କେଲ ଉତ୍ପାଦନର କୁହୁକ ଭିତରେ ଶାସ୍ତ୍ରରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିପଣନ, ପୁଞ୍ଜି ଓ ଶୋଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ଭିତରେ ଧସି ହୋଇଛି । ମୋଟାମୋଟି ଆଜି ମଣିଷ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଦୁଃଖୀ, ବେଶି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ, ଖଣ୍ଡିତ ଓ ସଂକଟଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଆସ୍ଥାର ଚରଣ ହରେଇଥିବା ମଣିଷକୁ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଫେରାଇଦେବା, ବିବେକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ସଂକଳ୍ପଶକ୍ତି ଫେରାଇ ଦେବା, ବହୁ ଦର୍ଶନର ବିବିଧ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଭିତରେ ଭାଙ୍ଗିରୁଜି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମଣିଷର ପୂର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା, ଜନସଂଖ୍ୟାର ଗହଳି ଭିତରେ ଏଣେତେଣେ ଘୁରିବୁଲୁଥିବା ମଣିଷକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା, ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ଶୋଷଣ ଓ ତାର ଅନୁପୁରକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସଂତ୍ରସ୍ତ ଜନସମାଜକୁ ଆଶ୍ୱାସନାର ଓ ସନ୍ତାପନାଶକାରୀ ଔଷଧ ଦେବା କଳାକାରର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ଏବର କଳାକାର, ଏବର ସାହିତ୍ୟକାର ଉପରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୈଳୀ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଶୈଳୀକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇଛି । କାର୍ଲ ମାର୍କ୍ସ କହିଛନ୍ତି (My property is form, it is my spiritual individuality. The style is the man. (Literature and Art. P-52) ଏବଂ ସମାର ଅମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ, ଅସୁନ୍ଦର କରୁଥିବା ଚକ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ନକଲା ଯାଏଁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ବାସ୍ତବବାଦର ଆତ୍ମା ହେଉଛି ବ୍ୟଙ୍ଗ । ଜୀବନର କାରୁଣ୍ୟ ସହ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ । କୌଣସି ଜଣକର ଦୁଃଖ, ବେଦନାକୁ ସମୁଦ୍ଧର ଦୁଃଖ ବେଦନାର ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ କରି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କଲେ କଳା ହୁଏ ପ୍ରାଣବନ୍ତ, ଜୀବନ୍ତ । ପୁନଶ୍ଚ ସମାଜର କ୍ଷତିକାରକ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କଲାବେଳେ ସଫଳତା ଓ ସାର୍ଥକତା ପାଇଁ କଳାକାରକୁ ଆବେଗ (emotions) ଅପେକ୍ଷା ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା (feelings) ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆବେଗ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ହୃଦୟର ନିଗୁଡ଼ତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ଥାୟୀ ।

ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟିକ ଏବେ ସମୁଦ୍ଧ ସ୍ୱାର୍ଥୀୟ ବହୁଜନ ହିତାୟ ଲେଖନୀ ଚାଲନା କରୁଛି । ତା' ଚାରିପଟେ ଥିବା ପରିବେଶକୁ ଯଥାର୍ଥ ଚିତ୍ର ଦେଲାବେଳେ ଅସୁନ୍ଦର, ଅଶୁଭକର ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହୋଇ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ କରୁଛି ସମସ୍ତଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ । ଏହିପରି ନିଜ ସାଧନାର ଲାଗି ରହିଥିବା କଳାକାର, ସାହିତ୍ୟିକର ମାନବତାବାଦୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟିକ ମଣିଷକୁ ଯେତେ ବେଶି ଭଲ ପାଇଛି, ମଣିଷ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ଯେତେ ବେଶି କାମନା କରିଛି ତାହାର ମାନବତାବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସେତିକି ସମ୍ମାନ ଦାବା କରିଛି, ଜନସାଧାରଣ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଗ୍ଳାନି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପ୍ରତି ଗଭୀର ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହୋଇ ସେ ବାସ୍ତବ ସ୍ଥିତିର ତଦନୁରୂପ ଶାଣିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପରେ ଲାଗି ରହିଛି । ଏଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ପଟ୍ଟଭୂମି ବା ମୂଳାଧାର ହେଉଛି ମଣିଷଜାତି ପ୍ରତି ଗଭୀର ପ୍ରୀତି, ଭଲ ପାଇବା, ମାନବତାବାଦ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା । ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି, ବିଦ୍ରୁପ କରିଛନ୍ତି ସେହି ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ, ଯିଏ ମଣିଷର, ମଣିଷ ଜାତିର, ମଣିଷ ସମାଜର ଅମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରୁଛି, ଯିଏ ମଣିଷ ପାଇଁ ଅଶୁଭକର ହୋଇଛି । ମାନବତାବାଦୀ ବୋଲି ଫତୁରାନନ୍ଦ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗନ୍ଧ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲାଳିକା : ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ୍ର

ଡଃ. ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି

ଫତୁରାନନ୍ଦ—ଏକ ସମର୍ପିତ ନାମ.....ଅ

ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ହସ କ୍ରମେ ଦୁର୍ଲଭ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ମଣିଷ ତା'ର ସବୁ କର୍ମକୁ ଅନେକ ସମୟରେ କେବଳ ବସ୍ତୁବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମାପିବାକୁ ଯାଉଛି । ମଣିଷର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ମନ ତଥା ଜୀବନ ଯେପରି ମାପରୂପ ଭାବରେ ଗତି କରୁଛି, ସେଠାରେ ଖୋଲାମାନରେ ସଙ୍ଗାଟିଏ ପାଇବା ଦୁଷ୍ଠର । କିନ୍ତୁ ହସ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା, ଯାହା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ଜଟିଳ ମନକୁ ହାଲୁକା କରିଦିଏ । ପଥର ଚାପା ପଡ଼ିଥିବା ମନ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦର ହାବୁକା ଉଠାଇଦିଏ । କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ହେଲେ ବି ଦୁଃଖଟା ଦୂରଦୂରନ୍ଧ୍ର ହୋଇ ଜୀବନ ବିକଳରେ ପଳାଏ, ସେଇଥିପାଇଁ କାନ୍ଦକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ କହନ୍ତି—
“ହାସ୍ୟରସଟା ସବୁ ରସର ଉତୁରା ଅବସ୍ଥା ।”

କେତେକ ଲୋକ ଦୁଃଖ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରକୁ ଥଣ୍ଡ ନ ଗଲାଇ ନିଜେ ହସନ୍ତି । ସେମାନେ ସଂସାରର ଜଞ୍ଜାଳକୁ ଦୂରକୁ ଠେଲି ଦେଇ, କୌଣସି କଥାକୁ ଗୁରୁତ୍ବର ସହିତ ବିଚାର ନକରି, ନିଜେ ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ବେଳେବେଳେ ହସନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସବୁ ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସଂସାରରେ ଆଉ କେତେକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବତୀପରି ନିଜେ ଜଳି ଜଳି ଅନ୍ୟକୁ ଆଲୋକ ଦେଖାନ୍ତି, ନୀଳକଣ୍ଠ ପରି ସମଗ୍ର ବିଷକୁ ପାନ କରି ସଂସାରକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ନିଜ ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ଯାତନାକୁ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ଉଦରସ୍ଥ କରନ୍ତି । କିଏ ଜଗତକୁ ଆନନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଜଗଦାନନ୍ଦ ହୁଏତ କିଏ ନିଜର ସମସ୍ତ ଆନନ୍ଦକୁ ଫତୁର (ନିଃଶେଷ) କରି ଫତୁରାନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତି ।

କାହିଁ କେଉଁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦରିଆ ବୈଠକର ଅଧିକାରୀ ସର୍ବଦା କୌତୂହଳ ବଶତଃ ନିହାତି ବିଳମ୍ବରେ ଆସୁଥିବା ସତ୍ୟଟିକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବୋଲି ଡାକି ଦେଉଥିଲେ । ସେହି ନବଜିଆ ଲୋକଙ୍କର ଚାହୁଁଲିଆ କଥାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାଆଁଟି କ୍ରମଶଃ ସାହିତ୍ୟିକ ମହଲରେ ବେଶ୍ ଆସନ ଜମାଇ ବସିଲା । ଆଉ ସେତେବେଳେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ଭାବିପାରି ନଥିବେ ଯେ ବିଳମ୍ବରେ ଆସୁଥିବା ତାଙ୍କର ଫତୁରାନନ୍ଦ ବନ୍ଧୁ ଜଣକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କେଦାରରେ

ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ କରିବେ, ସାହିତ୍ୟରେ ବେଉଷଣ କରି, ପୁଣି ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରିବେ । ସେହି ନିଲଠା କବି ଜଣକ ସମାଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ଯେଉଁଥିରେ କଳିକଟି ତେଜ ଖାଇ ଖାଇବି ଲୋକେ ସାହି ମହାଭାରତ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତାଙ୍କ ପୁଟା ତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ବି ଶୁଣି ଯାଉଥିବେ ।

କଟକ ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାର ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପରିବାରରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୁଏ ତା ୧ । ୬ । ୧୯୧୫ ମସିହାରେ । ଏହି ମିଶ୍ର ପରିବାର ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିକିତ୍ସାରେ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ବେଶ୍ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେହି ପରିବାରର ସନ୍ତାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ ପରେ ଆଧୁନିକ ଡାକ୍ତରୀ ପାଠ ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସ୍କୁଲପାଠ ପଢ଼ିବାବେଳଠାରୁ ତାଙ୍କର ହସ କୌତୁକ ମଉଜିଆ ଲକ୍ଷଣ ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଡାକ୍ତରୀ ଛାତ୍ର ଜୀବନର ସହପାଠୀ ଡାକ୍ତର ଅଲେଖ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେ ସମୟର ଅନେକ କୌତୁକ ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ନିଜେ ନହସି ଗମ୍ଭୀର ରହି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହସାଇବା ତାଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ହେବାର ବା ଲେଖକ ହେବାର କାମନା ତାଙ୍କର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ନଥିଲା । କର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେତେବେଳେ ଭାବୁଥିଲେ— ‘ଲେଖିବା ହେଉଛି ଅଳସୁଆଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବେଉଷା । ଯେଉଁମାନଙ୍କର କିଛି କାମ ନଥାଏ କେବଳ ସେହିମାନେ ହିଁ ଲେଖନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେଖକଙ୍କର ମନ ଭିତରେ ଏହିଭଳି ପଥରର ଚାପଟିଏ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ସେହି ପାଷାଣୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କର ନବଜନ୍ମ ପାଇଁ, ତାଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଥିବା ସ୍ତବ୍ଧା ମଞ୍ଜିଟିର ଅକୁରୋଦ୍ଗମ ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜଣେ ବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସର୍ବାଧିକ ଅବଦାନ ରହିଛି । ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ପ୍ରଫେସର ଡାକ୍ତର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ମହନୀୟ ଅବଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସଦାସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ କରି କହନ୍ତି :— “ଜୟୀ ମୋ ମନରେ ଲେଖକ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ବାସନାଟି ସୃଷ୍ଟି କଲା । ସେ ମୋ ମନର ଖୋଜପାଟିକୁ ଖୋଲି ଦେବାରୁ ମୋ ଲେଖକ ଭାବଟା ଶିଷ୍ୟମାଡ଼ି ଲଟେଇ ଗଲା ।” (ଇସ୍ତାତ କଲେଜ ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷଣ)

ତାଙ୍କ ଲେଖକ ଜୀବନର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରେରଣା ହେଲା କାନ୍ତକବି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ତଗର’ । ସେତେବେଳେ ଉଦ୍ରକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ‘ତଗର’ ହାସ୍ୟ କୌତୁକ ପରିବେଷଣର ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ କଂପ୍ୟୁମେଣ୍ଟାରୀ କପି ପାଇବାର ଲାଜସାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ତଗର’କୁ ଲେଖା ପଠାଇଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ‘ତଗର’ ହିଁ ତାଙ୍କ ଲେଖା ପ୍ରକାଶର ମୁଖ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ‘ତଗର’ ଉଦ୍ରକରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଏଥିରେ ଲେଖିଥିଲେ । ପରେ ୧୯୪୯ ରେ ‘ଡଗର’ କଟକ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହାର ପରିଚାଳନାରେ ଭାଗନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ ଲେଖକ ହେଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କବିତାରୁ । ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ କବିତା ରଚନା କରି ପାଠକ ମହଲରେ ସେ ବେଶ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶକ କାନ୍ତକବି ହାସ୍ୟରସର ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିସାରିଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେହି ମାର୍ଗକୁ ପରିଷ୍କାର କଲେ ।

କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲେଖକଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟ ରଚନାକୁ ସମାନ ଛନ୍ଦ ସମାନ ଚାଳରେ ରଚନା କରାଯିବା ଏକ ହାସ୍ୟାତ୍ମକ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ବା ଲାଲିକା କୁହାଯାଏ । ବିଶ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଧାରା ବେଶ୍ ପ୍ରଚଳିତ । ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସରସ୍ୱତୀ ଫକୀରମୋହନ ଏହାର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରଛନ୍ତି । ଏକ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯାଇ ଆଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳଛନ୍ଦକୁ ଯେପରି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାନଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଲାଲିକା ଲେଖକକୁ ସତର୍କ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଥିରେ ଯଦି ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରାଯାଏ, ତାହାହେଲେ ଲାଲିକାଟି ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରେନା । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଏହା ନିଜର ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ହରାଇଥାଏ ।

କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ବା ଲାଲିକା ସୃଷ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । କାନ୍ତକବି ଏକାଧାରରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ । ଏଣୁ ସେ ଅନେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତକୁ ତାଙ୍କର କୌତୁକ ମଧୁର ଭାଷାରେ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି କରିଛନ୍ତି । ଏପରିକି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ‘କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ’କୁ ‘ଚଟକଚନ୍ଦ୍ରହାସ ଚମ୍ପୂ’ ନାମରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାବ୍ୟରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । କାନ୍ତକବି ଏହି ପ୍ରକାର ରଚନାକୁ ‘ହନୁକରଣ’ ବୋଲି ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଲେଖାର ଲେଖକ — କପିବର, ହନୁମନ୍ତ, ନକଲ ନବିସ୍ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂର ହନୁକରଣରେ କାନ୍ତକବି ‘ଗୋବରଗାଡ଼ିଆ ଚମ୍ପୂ’ ବୋଲି ଏକ କବିତା ଗୁଚ୍ଛ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । କାନ୍ତକବି ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ମପତ୍ରିକାରେ ବିଭିନ୍ନ କୌତୁକ ନାମରେ ତାଙ୍କ ରଚନା ସବୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଲାପରେ ଗୁରୁ କାନ୍ତକବିଙ୍କର ଏହି ଲାଲିକା ଧାରା ପ୍ରତି ବେଶ୍ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହେବାପରି ମେନେହୁଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଦ୍ୟସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ହନୁକରଣୀୟ ପ୍ୟାରୋଡ଼ା ବା ଲାଲିକା ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ । କାନ୍ତକବି ଯାହାକୁ ହନୁକରଣ ବୋଲି

କହୁଥିଲେ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ବୋଲି ଲେଖିଲେ ଓ ପରେ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ବା ଲାଲିକା ଭାବରେ ଯାହା ରଚନା କଲେ, ସେ ତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ଶିରୋନାମାରେ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଆଦି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ ହେଁ, ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ଅଭିନବ ପଦକ୍ଷେପ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନବୀନ ଅନେକ କବିଙ୍କର ପ୍ରତଷ୍ଠିତ ରଚନାକୁ ନେଇ ସେ କବି ଲଢ଼େଇ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଭବିଷ୍ୟତର ଗବେଷକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ କବି ଲଢ଼େଇର ଏକ ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ତଗର ପତ୍ରିକାର ମୂଳ ଲେଖା ସୂଚୀ (ବିଭିଷ୍ଣୁଗ୍ରାଫି) ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ମୁଁ ଏହାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲି । କାରଣ ତଗରରେ ଜଣେ ଜଣେ ଲେଖକ ନାନା ଛଦ୍ମନାମରେ ଲେଖା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ୧୯୭୮ରେ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଛଦ୍ମନାମର ଅସଲ ଲେଖକଙ୍କ ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ ସେଇ କଥାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ତାହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା । କବି ଲଢ଼େଇର କବି ଓ ବନ୍ଦନୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ କାଳ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

୧୧। ବଳରାମ ଦାସ, ୧୨। ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ୧୩। ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର, (ତଗର, ୧୦ ବର୍ଷ, ୧୮ ସଂଖ୍ୟା-୧.୪.୧୯୪୭), ୧୪। ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ୧୫। ବଳଦେବ ରଥ, ୧୬। ରାଧାନାଥ ରାୟ, ୧୭। ମଧୁସୂଦନ ରାଓ (ତଗର, ୧୦ ବର୍ଷ, ୯ ସଂଖ୍ୟା-୧.୬.୪.୪୭), ୧୮। ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, ୧୯। ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି (ତଗର, ୧୦ ବର୍ଷ, ୨୦ ଓ ୨୧ ସଂଖ୍ୟା-୧.୬.୪.୧୯୪୭), ୧୦। ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ୧୧। ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ (ତଗର, ୧୦ ବର୍ଷ, ୨୨ ଓ ୨୩ ସଂଖ୍ୟା-୧.୬.୧୯୪୭), ୧୨। କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ (ତଗର, ୧୦ ବର୍ଷ, ୨୪ ସଂଖ୍ୟା-୧.୬.୧୯୪୭), ୧୩। ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ୧୪। ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା-୨.୭.୧୯୪୭), ୧୫। ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ୧୬। ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ଅତିରିକ୍ତି ସଂଖ୍ୟା-୬.୮.୧୯୪୭), ୧୭। ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ, ୧୮। କବି କର୍ଣ୍ଣ, ୧୯। ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୩ ସଂଖ୍ୟା-୧୮.୮.୧୯୪୭), ୧୦। ଶୁଦ୍ରମୁନୀ ଶାରଳା ଦାସ (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୪ ସଂଖ୍ୟା-୨୫.୮.୧୯୪୭), ୧୧। ଦନେଇ ଦାସ (ଗୋପୀ ଭାଷାର କବି), ୧୨। ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୫ ସଂଖ୍ୟା-୧.୯.୧୯୪୭), ୧୩। ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସ (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୬ ସଂଖ୍ୟା-୮.୯.୧୯୪୭), ୧୪। ଶ୍ରୀ ହିରାଖଣ୍ଡ (?), ୧୫। ଏସ୍. ଏସ୍. ହମିଦ (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୭ ସଂଖ୍ୟା-୧୫.୯.୧୯୪୭) ।

କବି ଲଢ଼େଇ ଏହିଠାରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଛି । ପରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିଙ୍କ କବିତାର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା କବି ଲଢ଼େଇଠାରୁ ଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଯଥା — ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମୋହ (ତାପ) ମୁଦ୍ରର (ତଗର, ୧୧ ବର୍ଷ, ୪୩ ସଂଖ୍ୟା-୨୮.୬.୧୯୪୮), ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଚିଲିକା - ରାଧା ଗେରସ୍ତ ରାୟ - କବି ଖୁଣ୍ଟ, ପଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ହେ - ଶ୍ୟାମ ନାଗର ହେ ର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ (ତଗର, ୧୪.(ତଗର-୪୧/୫) କଲିକୃଷ୍ଣଙ୍କ କେଳି (ଭାଗବତର ଲାଲିକା) କୁଙ୍କୁମ (୨/୬) ଗୋଜ ଭାଗବତ - ଥୁଣ୍ଡୁଆ ମୁନି (ଜଗର-୩୦ ବର୍ଷ ୬ ସଂଖ୍ୟା) ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲାଲିକା ବା ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ଧାରାରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା-(କ) କବି ଲଢ଼େଇ (ଖ) ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କବିତା (ଗ) ସାହି ମହାଭାରତ । ଫମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଏକ ଅଭିନବ ଶୈଳୀର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ସୃଷ୍ଟି ଗଦ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ଏହି ଧାରାଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଧାରା । ସାହି ମହାଭାରତ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରି ଯେପରି ଲୋକପ୍ରିୟତା ହାସଲ କରିଛି, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କବି ଲଢ଼େଇ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କବିତା ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ନୂତନ ପାଢ଼ିର ଲୋକମାନେ ଫତୁ ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ଅଂଶକୁ ଉପଭୋଗ କରିପାରନ୍ତେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏକ କାଳଜୟୀ ସୃଷ୍ଟି ସାହି ମହାଭାରତକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୁଖ୍ୟତଃ ଜଣେ ଗଦ୍ୟଶିଳ୍ପୀ । ନାକଟା ଚିତ୍ରକର (ଉପନ୍ୟାସ), କଲିକତି ଚେକ (ନାଟକ, ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ (ଆତ୍ମଜୀବନୀ), ଆଦର୍ଶ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ (ଅନୁବାଦ ଉପନ୍ୟାସ), ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ (ଅନୁବାଦ ଗଳ୍ପ)କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟି ହିଁ ଗଳ୍ପ ରଚନା । ସାହି ମହାଭାରତ ପଦ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦୀୟ ଗଦ୍ୟର ମହକ ରହିଛି । ଭାଷାର ସ୍ବାଭାବିକତା ସହିତ, ବର୍ଣ୍ଣନାର କାଉଁରୀ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣରେ ଏହା ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବୈଠକରେ ଶେଷ କରିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରେ । ତିମାଇ ସାଇଜର ଦୀର୍ଘ ୩୦୪ ପୃଷ୍ଠା ବହିଟି ଆରମ୍ଭ କଲେ ଶେଷ ନ କରି ରହି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୁସ୍ତକର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କାବ୍ୟର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଓ ଶାନ୍ତି ପର୍ବରେ ବ୍ୟାପକ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଲୋକରତ୍ନ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ଓ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବାଗ୍ଦେବୀ ସାରଳାଙ୍କ ପାଠରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ ସଭାକୁ ଯାଆନ୍ତି

ଫତୁରାନନ୍ଦ । ମଞ୍ଚରେ ଆସାନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଉଭୟେ ପ୍ରଫେସର ଦାଶ ଓ ପ୍ରଫେସର ଶତପଥୀ ପରାମର୍ଶ କରି ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କରନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାବରେ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କରି ସାଫଲ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏହା ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଥମ ଭାଷଣ । ଏହି ଭାଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ମା ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସାରଳାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ବୋଲି ଭାବି ନିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଫେସର ଦାଶ ଓ ପ୍ରଫେସର ଶତପଥୀ ତାଙ୍କୁ ସାରଳା ମହାଭାରତ ଅନୁକରଣରେ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମହାଭାରତ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦିଅନ୍ତି । ସେଇଠୁଁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସାରଳା ମହାଭାରତର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର (ଫତୁରାନନ୍ଦ) ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ନିଜ ପରିବାରରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ମହାଭାରତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଧରି ରଖୁଥିଲେ । କଥା କାହାଣୀର ବିଚିତ୍ର ସମ୍ପଦ ଶାରଳା ମହାଭାରତ ତାଙ୍କ ଅବଚେତନ ମନରେ ବସା ବାନ୍ଧି ଥିଲା । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ତତ୍କାଳ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ କୌଣସି ଏକ ସଭାରେ କଟକର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଶାରଳା ମହାଭାରତ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପଦ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । କଟକରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସାହି ସାହି ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଦେଖାଶୁଣା କଥା । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ପରିବେଶକୁ ସାଥୀ କରି ଫତୁରାନନ୍ଦ ରଚନା କରନ୍ତି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ।

ସାହି ମହାଭାରତ ଲାଳିକା ବା ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ରଚନା ଧାରାର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି କରି ଏପରି ବିରାଟ ତଥା ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି କେହି ଲେଖିଲାପରି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ବିଷୟବସ୍ତୁ ଯେପରି ଅଭିନବ ଉପସ୍ଥାପନ ସେପରି ରୁଚିକର । ପୁଣି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଶବ୍ଦ ସମ୍ପଦକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଆମ୍ଭେ ଜରି ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ଶାରଳା ମହାଭାରତ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଛାୟାରେ ଲିଖିତ ଏକ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି । ଏଥିରେ ମାଟିର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ନିଜ ପ୍ରଖ୍ୟା ମାନସର ତମକ୍ତାରିତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ୧୮ ପର୍ବର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ରଖୁଥିଲେ ହେଁ, ପର୍ବର ନାମକରଣ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଉପସ୍ଥାପନା ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ । ସେପରି ଦେଖିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସାହି ମହାଭାରତ ସାରଳା ମହାଭାରତର ଗୋଟିଏ ସଫଳ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ । ଏଥିରେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ପରି ପର୍ବ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ୧୮ଟି ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ବ ଭାବ ଓ ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରି ପାରିଛି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ପର୍ବାନୁକ୍ରମଣିକା ହେଲା—୧। ଆଦିପର୍ବ, ୨। ମଧ୍ୟପର୍ବ, ୩। ସଭାପର୍ବ, ୪। ବନପର୍ବ, ୫। ବିରାଟ ପର୍ବ, ୬। ଉଦ୍‌ଯୋଗ

ପର୍ବ, ୧୭। ଭୀଷ୍ମ ପର୍ବ, ୧୮। ଦ୍ରୋଣ ପର୍ବ, ୧୯। କର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବ, ୧୯୦। ଶଲ୍ୟପର୍ବ, ୧୯୧। ଗଦା ପର୍ବ, ୧୯୨। କାଁଇଶିକା ପର୍ବ, ୧୯୩। ନାରୀ ପର୍ବ, ୧୯୪। ଶାନ୍ତି ପର୍ବ, ୧୯୫। ଆଶ୍ରମିକ ପର୍ବ, ୧୯୬। ଅଶ୍ୱମେଧ ପର୍ବ, ୧୯୭। ମୂଷଳୀ ପର୍ବ ୧୯୮। ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ବ ।

ସାହି ମହାଭାରତର ଅନୁକ୍ରମଣିକା ହେଲା— ୧୧। ଆଦିପର୍ବ, ୧୨। ମଧ୍ୟ ପର୍ବ, ୧୩। ସଭାପର୍ବ, ୧୪। ଉଦ୍‌ଯୋଗ ପର୍ବ, ୧୫। ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ ପର୍ବ, ୧୬। ନଟିଆ ପର୍ବ, ୧୭। ହଟିଆ ପର୍ବ, ୧୮। ଗନ୍ଧିଆ ପର୍ବ, ୧୯। ଶେତେରା ପର୍ବ, ୧୯୦। ନାହିଆ ପର୍ବ, ୧୯୧। ପାଇକ ପର୍ବ, ୧୯୨। ଠଣା ପର୍ବ, ୧୯୩। ନ୍ୟାୟଜ୍ଞ ପର୍ବ, ୧୯୪। କନ୍ଧବଟ ପର୍ବ, ୧୯୫। ନ୍ୟାୟ ବୃନ୍ଦ ପର୍ବ, ୧୯୬। ନାରୀ ପର୍ବ, ୧୯୭। ପୁନର୍ମିଳନ ପର୍ବ ଓ ୧୯୮। ଶାନ୍ତି ପର୍ବ ।

ସାରଳା ଦାସ ନିଜସ୍ୱ ବିବେଚନାରେ ଯେପରି ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର କେତେକ ଅଂଶକୁ ନିଜେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେପରି ସାରଳା ମହାଭାରତର ଏକ ମୁକ୍ତ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କରି ବିଷୟବସ୍ତୁର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପର୍ବର ନାମକରଣରେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ମହାଭାରତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶାନ୍ତିପର୍ବ ପରେ ଆଶ୍ରମିକ ପର୍ବ, ଅଶ୍ୱମେଧ, ମୂଷଳୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ବର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି; ମାତ୍ର ସାହି ମହାଭାରତରେ ପୁନର୍ମିଳନ ପର୍ବ ପରେ ପରେ ଶାନ୍ତିପର୍ବରେ ଶେଷ ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । କଥାବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେହିଠାରେ ଶେଷ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା ।

ପାଠକ ସାହି ମହାଭାରତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ହାସ୍ୟ ପୁରୁପୁରା ହାସ୍ୟ ନୁହେଁ ଏହା ଶାଣିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ । ଯାହା ଖାଲି କୁତୁକିତ କରେନା ବରଂ ତେଜୁଳୀ ଛାଟରେ ପିଟିଦିଏ । ଆଦି ପର୍ବରୁ ଉଦାହରଣଟିଏ ନିଆଯାଇପାରେ ।

“ରାଜ୍ୟପାଳଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନରଂଚୈବ ନରୋତ୍ତମଂ

ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସଚିବଂଚ ତତ୍ତୋଜୟ ମୁଦାରୟେତ୍

ମୂର୍ଖଂ କରୋତି ପଞ୍ଚିତଂ ନିର୍ଧନଂ ଧନ କୁବେରଃ

ଯତ୍ନକୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ତୈଳମ୍ ସର୍ବପ୍ରଦାୟକମ୍ ।

(ଆଦିପର୍ବ-ପୃ-୧)

ସେହିପରି ଫଳଶ୍ରୁତିରେ କୁହାଯାଇଛି—

‘କବିତା ଅପହରଣଂ କବିନିନ୍ଦାଂ ଚ ପାତକଂ

ପୁସ୍ତକଂ ପତ୍ରିକାଂଚୈବ କ୍ରୟଂମାକୃତ୍ୱା ପଠନଂ

ରଚନାୟାମୁଷ୍ଟିଂ ପର ନିନ୍ଦା ତଥୈବଚ

ଭାରତ ଶ୍ରୁତି ମାତ୍ରେଣ ସର୍ବ ପାପ ବିନିଶ୍ୟତି । (ଆଦିପର୍ବ, ପୃ-୨)

ସାରଳା ଦାସ ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେହିପରି ଶାଶିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗ କରି ରାଜ୍ୟପାଳ ବନ୍ଦନା, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଦନା, ପ୍ରକାଶକ ବନ୍ଦନା, ସମାଲୋଚକ ବନ୍ଦନା ଓ ପାଠକ ବନ୍ଦନାରେ ସମସାମୟିକ ସମାଜରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ନାନା ପ୍ରକାର କାରସାଦୀର ସଫଳ ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣନାର ବାହୁଲ୍ୟ ଭଳି ସାହି ମହାଭାରତରେ ସାହିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇଛି । ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଏହାର ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଇପାରେ । ପୁଣି ସାହିର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାହିବନ୍ଧିର ନିଜ୍ଜକ ଚିତ୍ର, ଚାଡ଼ିଖଟି, ଆଖଡ଼ା ମଣ୍ଡପ, ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ, ସାହୁକାରଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଖୁବ୍ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଛି । ପର୍ବର ଆରମ୍ଭରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଇତିହାସ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଚିତ୍ର କବି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତର କ୍ଷେତ୍ର ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା, ମାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମହାଭାରତର କ୍ଷେତ୍ର କଟକ ସହର ହୋଇଥିବାରୁ କଟକର କଟକ ଚଣ୍ଡୀ, ଗଡ଼ଗଡ଼ିଆ ମହାଦେବ, କାଳି, ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଣେଶଜୀଉ ଆଦି ଅନେକ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା । ମଧ୍ୟପର୍ବରେ କଟକଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ କେତୋଟି ଧାଡ଼ି ନମୁନା ଭାବରେ ନିଆଯାଇପାରେ—

X X X

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବରଦାୟିନୀ ମାଗୋ ତୁହି ଦୟାବତୀ
ଅଭିଆଡ଼ିଏ ବର ଆଶେ ତୋହର ପାଶ ଯାଆନ୍ତି
ଅଭିଆଡ଼ା ଟୋକାଙ୍କ ତହିଁକି ଦେଖୁବ ଭିଡ଼
ଧାମନ୍ତି ଜନ୍ମାଏ ଯେସନେ ଦେଖନ୍ତେଣ ଗୁଡ଼ ।
ହୋଇଣ ମୁଖ ସିଂହାର ପିନ୍ଧି ଝିନବାସ
କୁମାର ଲୋଭେ କୁମାରୀଗଣ ତହିଁ ପରବେଶ
ନେତ୍ରରେ ମିଳାଇଣ ନେତ୍ର ହୁଅନ୍ତି କଥାବାଢ଼ା
ଜଣାବନ୍ତି ଏକୁ ଆରେକ ନିଜର ହୃଦ ବ୍ୟଥା ।
ଯେ ଯା'ର ବାନ୍ଧନ୍ତି ଘର ତୋତେ ସାକ୍ଷୀକରି
ନ ଯୋଗାଇ ବାପ ମାଆ ଭାଇଙ୍କ ପଚାରି ।

(ମଧ୍ୟପର୍ବ, ପୃ-୨୮-୨୯)

ସାରଳା ଦାସ ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ପାଇଁ ଯୋଗ ବାର ନକ୍ଷତ୍ରର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେହିପରି ସାହି ମହାଭାରତରେ ଅନୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି —

‘ତୁଳକୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଥୀ ଯେ ତିଥି, ଗୁରୁବାର
 ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର, ବୃଷ ରାଶି ସେ ଦିନର ।
 ଚୈତିଳ ନାମେ କରଣ ଇନ୍ଦ୍ରନାମେ ଯୋଗ
 ପତିଶ ଦିନ ଯେ ତୁଳ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତିର ଭୋଗ ।’

(ମଧ୍ୟପର୍ବ, ପୃ-୨୮-୨୯)

ସାରଳା ଦାସ ସାମାନ୍ୟ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଯେପରି ଉପଦେଶ ଅଥବା
 ବର୍ଣ୍ଣନାର ପେଡ଼ି ଖୋଲି ଦିଅନ୍ତି ସାହି ମହାଭାରତରେ ତାହାର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ
 କରାଯାଇଛି । ଗୁହାରି ଲେଖୁଥା ମୁହଁରେ ପଦୁରାନନ୍ଦ ମିଛ ପୁରାଣ ଉପାଖ୍ୟାନ
 ଦେଇଛନ୍ତି—

ସ୍ଵାର୍ଥ ପାଇଁ ଯେହୁ ସଦା ମିଛ କହିଥାଏ
 ଆର ଜନମରେ ସେହୁ ମନ୍ତ୍ରୀପଦ ପାଏ ।
 କପଟେ ଗୁରୁକୁ ଯେହୁ ମିଛ କହିଥାଇ
 ବିଚାର ଆଳୟେ ସେହୁ ନ୍ୟାୟଙ୍କ ବେଉସା କରଇ ।
 ତୁଚ୍ଛାରେ ଯେହୁ ମିଛ କହଇ ଭାବି ଭାବି
 ଆର ଜନମରେ ସେହୁ ହୋଇ ଥାଆଇ କବି ।
 ବଡ଼ାଇ ପଣ ଦେଖାଇ ଯେହୁ ମିଛ କହଇ
 ମଲାପରେ ଅବଶ୍ୟ ସେ ପାଇକ ହୁଅଇ ।
 ଆନେକ ଠକିବା ପାଇଁ ଯେହୁ ମିଛ କହେ
 ମରିଗଲେ ଅବଶ୍ୟ ହିଁ ବ୍ୟବସାୟୀ ହୁଏ ।
 ମିଛ କହିଥାଇ ଯେହୁ ହାତେ ସୁନା ଧରି
 ଆର ଜନମରେ ସେହୁ ହୁଅଇ ସୁନାରୀ ।
 ଆପଣା ଘରଣୀ ପାଶରେ ଯେହୁ ମିଛ କହେ
 ଆର ଜନମରେ ଯୁବା ପ୍ରେମିକ ସେ ହୁଏ ।
 ପାଡ଼ିତ ଲୋକର ପାଶେ ଯେ ମିଛ କହଇ
 ଚିକିତ୍ସକ ସେହୁ ଆରଜନ୍ମେ ଅବଶ୍ୟ ହୁଅଇ ।
 ଲୋକଗଣେ ଯେ ମିଛ କହଇ ଧର୍ମବକ ସାଜି
 ଆର ଜନମରେ ସେହୁ ହୁଅଇ ବାବାଜୀ ।

X X X

ଯାହାର ପାଟିରେ ମିଛ କରିଥାଇ ବସା
 ଆନ ଜନ୍ମେ ରାଜନୀତି କରେ ସେ ବେଉସା ।
 ଜିଜ୍ଞାସୁଙ୍କ ପାଶେ ଯେହୁ ମିଛ କହେ ବସି
 ମରିଲେ ହୁଅଇ ସେହୁ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ।

(ମଧ୍ୟପର୍ବ, ପୃ-୪୫)

ଏହିପରି ରାଶି ରାଶି ବର୍ଷନାକୁ ଉଦାହରଣ ଭାବରେ ନିଆଯାଇପାରେ ।

ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍‌ଗୀତା ଯେପରି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି, ସାରଳା ତାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ସମଭାବରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହି ମହାଭାରତକୁ ସାରଳା ମହାଭାରତର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କରିଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ ପର୍ବରେ ଅର୍ଜୁନକୁ ଅନାଦି ଗୀତା ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଉକ୍ତପୁର ପକ୍ଷରୁ ସାହି ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ସମର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ୋଶୀ, ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ, ନିଜେ ଆଖଡ଼ାଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଦଙ୍ଗାଗୋଳ କରିବା ପାଇଁ ନାହିଁ କରି ବସିବାବେଳେ । ତାର ସାରଥୀ ଅନାଦି ନାନା ଉପଦେଶରେ ମୋହଭଙ୍ଗ କରି ଅର୍ଜୁନ ହାତରେ ବାଟୁଳି ଖଡ଼ା ଧରାଇ ଦେଇଛି ।

ଏପରି ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସାହି ମହାଭାରତକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲାଳିକା ଆଲୋଚନା ଆହୁରି ଦୀର୍ଘ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପଦ୍ୟସମ୍ଭାର ଗ୍ରନ୍ଥରୂପ ନେଲାପରେ ଏହାର ବୃତ୍ତି ଆଜିକା ଓ ଆମ୍ଭିକ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରିବ । ଆଜୀବନ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଲାଳିକା ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ପ୍ରଥିତଯଶା କବି । ଏଥିରେ ଭିନ୍ନମତ ରହିପାରେନା ।

ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ

ଇସ୍ପାତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ରାଉକେଲା

ଫମାଲୋଚକ ଫତୁରାନନ୍ଦ

୭୫ ଅଜୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଆଜିକାଲି ବଜାର-ବାଟ, ବସଘାଟ, ଭୋଜିଭାଟ, ସିନେମା ନାଟ, ପୂଜା ପାଠ ଚଉଦିଗରୁ ଚିତ୍କାର ଶୁଭୁଚି — ‘ଚୋଲାକେ ପିଛେ କ୍ୟା ହେଁ, ଚୋଲାକେ ପିଛେ...?’ ସତେଯେମିତି ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୁଆର ବାଡ଼ୁଉଛି—ଚୋଲାକେ ପିଛେ କ୍ୟା ହେଁ ? ସମସ୍ତେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଲାଲ ଗଡ଼େଇ ଉଠୁକିଲା ବେଳକୁ ଟୋକୀଟା ସଭିକି ବାଆଁରେଇ ଦେଇ କହିଛି—ଦିଲ ହେଁ ମେରା । ବାଜେ କଥା । କିଓ, ଦିଲ୍‌ଟା କ’ଣ ପ୍ଲେଟ୍ ଉପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ରସଗୋଲା ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଛି ଯେ କପଡ଼ାଟା ଉଠେଇ ଦେଖେଇଦେଇ ହେବ ? ସିଏତ ଠିକ୍ ଠିକ୍ କୁତୁକୁତୁ ଭଳି ଜିନିଷଟିଏ । ଯାହାକୁ ଦେଖି ହବନି କି ଚାଖି ହେବନି । ଏଇ ଯେମିତିକା ଘୋଡ଼ା ଡିମ୍ବ । ତା’ବୋଲି କେହି କେବେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ମନା କରିଦେଇ ପାରିବ ଯେ ଏମିତି କିଛି ନାହିଁ । ନାଁ, ପାରିବନି । କାରଣ ଦିଲ୍, କୁତୁକୁତୁ ଓ ଘୋଡ଼ାଡିମ୍ବ—ଏମାନେ ଦୃଶ୍ୟ ନ ହେଲେ ବି ନିରାଚ ସତ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ହୁଏନା କି ଦେଖାଇ ହୁଏନା । ତେବେ ଅସଲ କଥାହେଲା, ଚୋଲା ପଛରେ ଦିଲ୍ ପିଲ୍ କିଛି ନାହିଁ—ଅଛି ଖାଲି ଫୁଙ୍ଗୁଳା ଶରୀରଟିଏ । ତା’ରି ଉପରୁ ଦୁର୍ଭକ୍ଷିଆ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ହଟାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଦିଲ୍‌ଟା ଗୋଟେ ବାହାନା ।

କଥା ହେଲା, ଏଇ ଫୁଙ୍ଗୁଳା ଶରୀରଟିକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇ ଆସିଛି । କେତେବେଳେ ଗଛର ପତରରେ ମଣିଷ ନିଜ ଲାଜ ଘୋଡ଼ାଇଛି ତ କେତେବେଳେ ଗଛରୁ ବକଳା ଛଡ଼ାଇ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ାଇଛି । କେତେବେଳେ ପଶୁ ଦେହରୁ ଛାଲ ଉତାରି ନିଜ ଦେହରେ ମଡ଼ାଇଛି ପୁଣି କ୍ରମଶଃ ଲୁଗା ବୁଣି ଅଙ୍ଗ ଢାଙ୍କିଛି । ଅଙ୍ଗରେ ଧାରଣ କରୁଥିଲା ବୋଲି ନିଜ ପିନ୍ଧା ଲୁଗାକୁ ସେ ଆସି ଅଙ୍ଗ ବୋଲି କହୁଥିଲା । କ୍ରମେ ଏକ ବସ୍ତ୍ରରୁ ଦୁଇ ବସ୍ତ୍ର ହେଲା—ଜଫରେ ଖଣ୍ଡେ ଛାତିରେ ଖଣ୍ଡେ । ଜଫ ଘୋଡ଼ିଆକୁ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ନାଁ ଦେଲା—ଜଫିଆ । ଅଙ୍ଗ ଆଉ ଜଫିଆରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏବେ କେତେ ଯେ କିସମର ବେଶ-ପୋଷାକ ସୃଷ୍ଟି ହେଲାଣି, ତା’ର କଳନା ନାହିଁ । ତଳ ପାଇଁ ପଟାଣ ପ୍ରକାର ତ ଉପର ପାଇଁ ଆଉ ପଟାଣେ । ଠିକ୍ ସେମିତି ହାଲ ହେଲା ଆମ ସାହିତ୍ୟ-ବଜାରର । ପହିଲେ ପଦ୍ୟ, ତାପରେ ଗଦ୍ୟ । ପୁଣି

ନାଟ, ଗୀତ, ଗପ । ସେଇଠୁ ଶାଖା, ପ୍ରଶାଖା ମେଲି ହୋଇ ଆଜି ନାଟକ, ଏକାଙ୍କିକା, ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ରେଖାଚିତ୍ର, ସମ୍ବରଣ, ମହାକାବ୍ୟ, ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ, କବିତା, ଅକବିତା, ଗୀତିକବିତା, ପ୍ରବନ୍ଧ, ସମାଲୋଚନା, ଭ୍ରମଣ ସାହିତ୍ୟ, ଜୀବନୀ, ଆତ୍ମଚରିତ, ଏମିତି କେତେ କ’ଣ । ହେଲେ, ଫମାଲୋଚନା କଥାଟା କାହା ମଗଜରେ ଢୁଙ୍କି ନଥିଲା । କାରଣ, ଏଯାବତ୍ ସଭିଏ ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ କଥା କହୁଥିଲେ, ଫାହିତ୍ୟ ଆଡ଼କୁ କାହାର ନିନ୍ଦା ନଥିଲା । ପରମ ଫାହିତ୍ୟିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦିନେ ନଡ଼ିଆ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଫଡ଼ିଆ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ହୁଏତ ସେ ବହି ଦୋକାନ କି ଔଷଧ ଦୋକାନରେ ଯାଇ ନଡ଼ିଆ ମାଗିଥିବେ । ଦୋକାନୀ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା—ଏଠି ନଡ଼ିଆ ଫଡ଼ିଆ କିଛି ନାହିଁ । ଯଦିଓ ‘ମୋ ଆତ୍ମ ପଦେ’ରେ ସେ ଏଇ କଥାଟିକୁ ଚତୁରତାର ସହିତ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକ ନାଁରେ ଭଣିତା କରିଛନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ଦୋକାନୀର କଟୁକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ହାରୋଇନ୍‌ର ଚାପୁଡ଼ା ଭଳି ଲାଗିଥିବ । ହିନ୍ଦୀ ସିନେମାରେ ଯେମିତି ପହିଲି ଦେଖାରେ ଫଟାକ୍ ହେଲାବେଳକୁ ମୋହବତ୍ ଶୁରୁ ହୋଇଯାଉଥାଏ, ଠିକ୍ ଯେମିତି ଫଡ଼ିଆଟା ଆସି କାନରେ ବାଜିଲାବେଳକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମନରେ ଫମାଲୋଚନାଟା ସତେଯେମିତି କୁଆଁ କୁଆଁ ରାବ ଦେଲା । ଚଟାପଟ୍ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଲି ଦି’ଗା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଥରେ ଘୁରି ଆସିଲା । ଥାନ, ଅଥାନ ଯାହା ଦେଖିଲା, ତାହା ଲେଖିଲା । କାହା ପାନରୁ ଚୂନ ଖସି ଗଲାଣି ତ କାହା ପାଟିରୁ ପିକ ପଡ଼ି ଗଲାଣି । କାହା ଗୋଡ଼ କୋଉଠି ଖସିଗଲାଣି ତ କାହା ପଇତା ମାରା ହେବା ଉପରେ । କେହି ଛାଡ଼ ପାଇଲେନି । ସତେଯେମିତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ବଙ୍କୁଲି ବାଡ଼ି ଧରି ପଛରୁ କଛାକୁ ଟାଣି ଧରୁଛନ୍ତି । ଦଣ୍ଡେ ନ ଅଟକି ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ନହେଲେ ସବୁ ଗୁମର ପଦାରେ ପଡ଼ିଯିବ ଯେ !

ଏ ହେଉଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଞ୍ଜିରଫୁଲ ଫଟାସ୍ ବମ୍ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ତାଙ୍କର ସେଇମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ, ଯେଉଁମାନେ କଥାକଥାକେ ପରଛିତ୍ର ଖୋଜନ୍ତି । ଏହି ଚାଲୁଣିଆ ଆଲୋଚକମାନେ ସର୍ବଜାନ୍ତାର ଲେବୁଲ୍ ଲଗାଇ ସାହିତ୍ୟ-ବଗିଚାକୁ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ କାଦୁଅ ଫୋପାଡ଼ନ୍ତି ତାହାଦେଖି ଅତୀତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦରିଆ ଦିଲ୍, ଭଲା ସହଷା କେମିତି ? ଏଇମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଅତୀତରେ ଭଞ୍ଜ କବି ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଥିଲେ — “କେତେ କଷ୍ଟେ ହୁଏ ଗୀତ ନାହିଁ ଏ ବିଚାର, କରନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଭଲ କଥାରେ ଆଦର ।” କିନ୍ତୁ ଫତୁ ପହଲବାନ କ’ଣ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଲାବାଲା ? ଫମାଲୋଚନାର ଏମିତି କଲିକତି ଟେକ ଲଗାଇଦେଲେ ଯେ ବାହାପିଆ ଅଲୋଚକଙ୍କର ଅକଲ ଗୁଡୁମ୍ । ଯେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବେ, ଫମାଲୋଚନା ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ପୋଖରୀପାଣିର ବାହାନାକରି ମଇଦାନ ଛାଡ଼ୁଥିବେ ।

ଫମାଲୋଚନା ହେଉଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅନନ୍ୟ ଓ ଅନବଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି । ସାହିତ୍ୟଚାଷ, ମଙ୍ଗଳକାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି, କବି ଓ ସମାଲୋଚକ, ସାହିତ୍ୟମାରୁର ସଫେର ଇତ୍ୟାଦି ବହୁଗଞ୍ଜମାନଙ୍କରେ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେଷ ବୋଲାଉଥିବା ଗୋତ୍ରମାରୁମାନଙ୍କୁ ସେ ମଜା ଚଖେଇଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଶୈଳୀରେ ସେଇ ସକ ମାଉଁସରେ ପୋକ ପକାଉଥିବା ଆଲୋଚକଙ୍କ ମରମରେ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ତିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଅଭୂତ ଓ ଅଭୂତପୂର୍ବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦାନକୃଷ୍ଣ, ବନମାଳୀ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଭୀମ ଭୋଇ, ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ରାଧା ମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପଦାବଳୀରୁ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଫକ୍ତିମାନ ଆଣି ଭିଡ଼ିଓଟାରି ତା’ର ଦୋଷ-ତ୍ରୁଟି ମାନ ବାହାର କରିଛନ୍ତି । ‘ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯା’ର ଥାଇ’ ରେ ‘ସାରୁ ଭିତରେ ମାରୁ’କୁ ତର୍ଜମା କଲାବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତଥାକଥିତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାର ଚୋପାଛଡ଼ା ରୀତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଏମାନେ ‘ସାରା ପୃଥିବୀକୁ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଏ ମାରୁ ହେଉଛି ସାର୍ବିକ ଏସିଡ୍ ନାମକ ଏକ ଗଲଗଲକାରୀ ପଦାର୍ଥ । ୧୦୦ ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ପାଣିରେ ସାରୁକୁ ୧୫ମିନିଟ୍ ୫୯ ସେକେଣ୍ଡ ରଖିଲେ ଏହା ସାରୁ ଦେହରୁ ଜଳ ମଧ୍ୟକୁ ଅପସାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ଜଳକୁ ବର୍ହିଦେଶକୁ ଫିଜିଦେଲେ ସାରୁର ଗଲଗଲକାରୀ ଶକ୍ତି ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ । (୧) ଠିକ୍ ସେମିତି ଦଣ୍ଡର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଖୋଜି ଖୋଜି ସେ ଚାଟଶାଳୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲ ଭିତରକୁ ମାଡ଼ିଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଅଦଭୃତିକୁ ପଦାରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁଣି ଏ ଯୁଗରେ ଚାମଚାଗୋଷୀଙ୍କୁ ଲଙ୍ଗଳା କରି ଆମ ଆଇନ୍ କାନୁନ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନା କରି କହିଛନ୍ତି, ‘ଶହେଟା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପଛେ ଦଣ୍ଡ ପାଆନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଦୋଷୀ ଖସି ନ ଯାଉ ।’ ଇଏ ହେଉଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମାଜ ସଚେତନତା ଓ ବହୁଜ୍ଞତାର ପରିଚୟ ।

“ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ, କିଛି ମାରୁନାହିଁ ତୋତେ, ଧନ ମାରୁ ନାହିଁ, ଜନ ମାରୁ ନାହିଁ, ମାରୁଛି ଶରଧା ବାଲିରୁ ହାତେ” ଭଳି ଦାନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଣାଣ ଜରିଆରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତେଲିଆ ଚିତାକଟାଙ୍କର ମୁଖା ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି । ବଡ଼ବଡ଼ିଆଙ୍କୁ ତେଲ ମାରି କଳେବଳେ କଉଶଳେ ଏ ଦେଶର ସମ୍ପତ୍ତି ବିଦେଶକୁ ଚାଲାଣ କରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଏମାନେ । ଏବେ ଦିଅଁ ଖାଇ ଖଟୁଳି ଖାଇବାକୁ ବସିଲେଣି । ଜଗତର ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ତପ୍ତର, ଛାର ମଣିଷ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ କୋଉ ଗାଈର ଗୋବର !

ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପମାଲୋଚକ କହିଲେ — କି ସାହସ ଏ କବିଚାର ! ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଟେକାଟେକି କରି ତାଙ୍କଠାରୁ ଖୋଦ୍ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ହାତେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହ ଘୋୟାରୁପୁର୍ବ ଜାଗା ନିଜ ନାଁରେ କରାଇନେବାକୁ ବସିଛନ୍ତି !!

‘ଗଜରତାକ’ ଡଃ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ‘ଗଞ୍ଜେଇ ଗବେଷଣା’ ପରି ହୋଇଛି । ତେବେ ଗାଁ ମାଇପେ ଦଳବାସି ପୋଖରୀପାଣି ଗଲାପରି, ଅଥବା ଦପ୍ତରର କିରାଣୀମାନେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଚା’ଖାଇ ଗଲାଭଳି ହାତୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଦଳଦଳ ହୋଇ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖକ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ ଜଙ୍ଗଲୀ ଜ୍ଞାନର ପରିଚୟ ଦିଏ । ତେବେ, ସମ୍ଭବତଃ ପତୁରାନନ୍ଦ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ହାତୀବର୍ ଗଜମୂର୍ଖ ଓ ପେଟୁ ମଣିଷକୁ ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ କେହିହେଲେ ସାହା ହେବେ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନରୁ ବିଷୁ ତାସ ଖେଳ କିମ୍ବା ଟି.ଭି. ଦେଖା ଛାଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଆସିବା କଥା ତୁଚ୍ଛା ମିଛ ।

‘ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ’ରେ ଗୁରୁ-ଛାତ୍ର ସମ୍ପର୍କର ଅଧୋଗତି ସାଙ୍ଗକୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଗୋଡ଼ଚଣା ପ୍ରକୃତିର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଜଣେ ନର୍କରେ ପଡ଼ିଥିବ, ଆଉ ଜଣେ ଉପରେ ଶାନ୍ତିରେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବ । ଉପରବାଲା ଜଣକ ଭାବିବ—ବିଚରା ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପାଇଲାଣି, ହେ ଭଗବାନ ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କର । ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବ, ତେବେ ତ କଥା ଶେଷ । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାବିବ—ଓଁ ପା- ପା- ତେଜେ ଭଲ କରି ପା’ । ପାପ କରିଯିବାକୁ ହାତ ଖୁକୁରୁକୁରୁ ହେଉଥିଲା । ମର ମର, ସେଇଠି ଛଟପଟ ହୋଇ ମର । ସେହି ସମୟରେ ନର୍କରେ ଥିବା ଲୋକଟି ଭାରୁଥିବ—ଓଁ ! କେଡ଼େ ଆଡ଼ୁଡ଼ାରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ହେ ଭଗବାନ, ତାକୁ ଚିକିଏ ଏ ନର୍କକୁଣ୍ଡ ଭିତରକୁ ପେଲି ଦଉନ ! ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାବିବ—ହେ ଭଗବାନ, ସେ ଲୋକଟାର କଛା କି କୁଞ୍ଚର କାନିଚିକିଏ ତଳକୁ ଆସନ୍ତା କି, ମୁଁ ତାକୁ ଏକା ଝିଙ୍କାରେ ତଳକୁ ଟାଣି ଆଣନ୍ତି ।” (୨) ପରୋକ୍ଷରେ ଅନ୍ଧକବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ମହାନ ତ୍ୟାଗ ଓ ଉଦାରତାର ଅବତାରଣାହୋଇଛି । କାରଣ ଆଜିର ଈର୍ଷା ଦ୍ବେଷ, ପରଶ୍ରୀକାତରତା ଯୁଗରେ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କାନ୍ଦିବା ଭଳି ପ୍ରାଣର କଷ୍ଟନା କରାଯାଇ ନପାରେ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ବରେ କବି ଭୀମଭୋଇ ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ନ ଭୂତୋ ନ ଭବିଷ୍ୟତି ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କବିତାରୁ ଚୋପା ଛଡ଼ାଇ ପତୁରାନନ୍ଦ ଓକିଲିଆ ତଙ୍ଗରେ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ଏ ଯୁଗରେ ବାସିପୁଲ ବି ସଜ ହୋଇପାରିବ, ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ କାହିଁ କୁଆଡ଼େ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇପାରିବ । ପାଣି

ଶିଖଳିକୁ ପଦ୍ମରେ ପରିଣତ କରିବା କି ବା ଛାରକଥା ! ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଚାହିଁଲେ ପୋକଶୁଫା ଫୁଲକୁ ବି ପାରିଜାତରେ ପରିଣତ କରିଦେଇ ପାରିବେ । ଜୀବବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ମନେକଲେ ଘୁଷୁରୁଣୀ ମଧ୍ୟ ଦୁଧଦେବାରେ କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱୀ ଓ ହୋଲକ୍ଷିନ ଗାଈର କାନ କାଟିଦେବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ କହନ୍ତି, ଆରମ୍ଭରେ ଭଗବାନ କୁଆଡ଼େ ପ୍ରଥମେ ଚଢ଼େଇଟିଏ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ତାକୁ ହିଁ ଏପଟ ସେପଟ ପରି ଚିଲି, ଭଗଲି, ଶୁଆ, ଶାରୀ, କୁଆ, କୋଇଲି, ବଣି, ରଣି, ଭଲି ନାନା ଜାତିର ପକ୍ଷୀମାନ ଧଡ଼ାଧଡ଼ ସୃଜିଦେଲେ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ହେଲେ, ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶୀ ବା ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖଲୋକ । ତାହାରଙ୍କ ପାଖରେ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ଭଳି । ଏଣୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ କୁଆଟାକୁ ଶୁଆ କରିଦେବା ଗୋଟେ କି ବଡ଼କଥା ? ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ପ୍ରାଣୀବିଜ୍ଞାନ ଓ ପରମାଣୁ ବିଜ୍ଞାନର ଅଭୂତ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଭୁଆଟା ସିଂହରେ ଓ ଲୁହାଟା ସୁନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଯିବା କିଛି ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣକରି ଫତୁରାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ସିଦ୍ଧ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଫତୁକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବୋମାମାଡ଼ରୁ ତଥାକଥିତ ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନୀ, ପ୍ରାଣୀବିଜ୍ଞାନୀ, ପରମାଣୁ ବିଜ୍ଞାନୀ ଓ ରାଜନୀତି-ସମାଜନୀତି କେହି ବର୍ତ୍ତି ନାହାନ୍ତି । ଲେଖକଙ୍କ ଫମାଲୋଚନା ଦୃଷ୍ଟି ବହୁପୂର୍ବରୁ ଦେଖିପାରିଥିଲା ଯେ ଅନୁନତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପୁଟ ଦେଇ କିପରି ସୁନାକରି ସେଇ ସୁନାକୁ ଦେଇ ରାଜନୀତିଆ ନେତାମାନେ ଫାଇଦା ଉଠାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଏ ଯାଏ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମୁଖରୁ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି । ବିଶେଷ କରି ଅଧ୍ୟାପକମାନେ । ଯାହା ଦିଶୁଛି, ତାକୁ ପିଲାଙ୍କ ମଗଜରେ ପୁରେଇଲେ । ହେଲେ ଫମାଲୋଚକ ଫତୁ ପଛଗେର୍ ଖୋଲି ସେଥିରୁ ଆର୍ଥନାତିକ ଦିଗଟିକୁ ଭଲକରି ଦେଖିପାରିଛନ୍ତି । ଗର୍ଭବତୀର ଜୀବନ ବଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ ଭୂଷ ହତ୍ୟାକୁ ଲିଗାଲାଜଜ କଲାଭଳି ଅସୁନ୍ଦରୀ ଚିଲିକାକୁ କୂଳରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ଆମ ଫମାଲୋଚକ ମହାଶୟ ରାଧାନାଥୀ-ମିଥ୍ୟାକୁ ପରମିର୍ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଚିଲିକାର ଅଞ୍ଚଳ (ପଣତ)ରେ ଯେଉଁସବୁ କୃତ୍ରିମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମାନ ଠୁଁସି ଦିଆଗଲାଣି, ବେପାର-ବନ୍ୟା, ମାଡ଼ି ଗଲାଣି, ସେଥିପାଇଁ କବି ଓ ଫମାଲୋଚକ ଉଭୟେ ରୟାଲଟିର ପାତ୍ର । ଏହାପରେ ‘ଦରବାର’ ଓ ‘ପାର୍ବତୀ’ କାବ୍ୟରୁ କେଇପଦ ଟାଣିଆଣି ଫମାଲୋଚକେ ମଗଜ ଲଗାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆପରି ହେଲା, ଏତେବଡ଼ କବିଟିଏ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ରାଧାନାଥଙ୍କର ବି ବେଳେବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଜାମ୍ ହୋଇଯାଇଛି । ମଣିଷ ତୁ, ବିପରି ବେଳେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶୁନି । ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ‘ଦରବାର’ କାବ୍ୟରେ ସେ ଯମକୁ ଏଣୁତେଣୁ ଗାଳି ମନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । ଯମଟା କିନ୍ତୁ ଭାରି ଭଲ ମଣିଷ ! ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗୀଙ୍କ ଥଇଥାନ ଅଫିସର ଭାବରେ ନିଜର ତ୍ୟାଗି କରୁଛନ୍ତି ସେ । ମ୍ୟାଲେରିଆ,

ଚାଉପଏଡ଼, କ୍ୟାନସର ଭଳି ରୋଗମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ମଣିଷକୁ ଆଗରୁ କହିପୋଛି ନିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଜ ମୁହଁ ଠିକ୍ ନଥିବାରୁ ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କୁ “ବଡ଼ ଜ୍ୱର କାଳ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ହାବୋଡ଼ି ଯିବ ସେ ଆଚନ୍ଦ୍ରିତେ ଆସି” ବୋଲି କହି ପକାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ‘ପାର୍ବତୀ’ କାବ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଜନିତ ଭୂଲଟିକକ ସୁଧାରି ଦେଇ ଫମାଲୋଚକ ତା’ର ଶୁଦ୍ଧ ରୂପଟି ଏହିଭଳି ଲେଖି ପକାଇଛନ୍ତି—

“ସର୍ବେ ରହିଛନ୍ତି ସର୍ବଦା ରହିବେ ଭବରଙ୍ଗ ଭୂମିପରେ

ନାନା ବେଶ ଧରି କରୁଥିବେ ସଦା ଅଭିନୟ ଆନନ୍ଦରେ ।”

କିନ୍ତୁ ‘ଦରବାର’ରେ କବି ଯେତେବେଳେ ‘ଧର୍ମ’ ଏକାଦିନା ମହତପଣିଆ, ଆଉ ବଡ଼ପଣ ଅଢ଼େଇଦିନିଆ’ ବୋଲି ରାବ ଦେଲେ, ଫମାଲୋଚକ ଫଅଁକରି ଉଠିଲେ । କିଓ, ଯାକୁ କ’ଣ ପାକିସ୍ଥାନ ପାଇଲ କି ? “ଧର୍ମ ନାଁରେ ସେ ସବୁ ଥାନରେ ସବୁକିଛି ଚଳିବ । ଆମ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ କିନ୍ତୁ ସବୁ ଓଲଟା, ଧର୍ମ ନାଁ ଧରିବା ମାତ୍ରେ ଆଗ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚିଲେଇ ଉଠିବେ—ବାଡ଼ାଅ, ତଡ଼, ତଡ଼, ଶୀଘ୍ର ଧର୍ମକୁ ଚଢ଼ି ସେଠାରେ ଗୋବର ପାଣି ଛିଞ୍ଚ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଏସନ ଶୁଣି ସଚିବମାନେ ଧର୍ମ ଦିହରେ ଦାନ୍ତ ଲଗାଇଦେବେ । ତାକୁ ବାଘ ମଡ଼ କେଳେଇଲା ପରି କେଳେଇ ପକେଇବେ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକମାନେ ହୁକୁମ ଜାରି କରିଦେବେ—ଧର୍ମ ନାମ ଆଜିଠାରୁ ମୋ ଶ୍ରବଣେ କେହି ଢୁକାଇବ ନାହିଁ ଗୋ ।” (୩) ଏଠି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିକୁ ସାବାସ୍ ନ କହି ରହି ହେଉନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଶଙ୍କା ଆଜି କ’ଣ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇନାହିଁ ? ଧର୍ମଛଡ଼ା ରାଜାନୀତିଆ ମହତ୍ତମାନେ ଧର୍ମକୁ ଆଜି ଏ ଦେଶରୁ ଦୂର ଦୂର ମାର ମାର କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ତାପରେ ସ୍ୱଭାବ କବିଙ୍କ ପାଳି । ମାତୃଭୂମି ଆଉ ମାତୃଭାଷାର ମମତା ଯାହା ହୃଦୟରେ ନାହିଁ, ସେଇଟା ତାହା ମୂର୍ଖ । କଥାଟା ଆଉଟ୍‌ଡେଟେଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି । ଏ ଦେଶର ଜ୍ଞାନୀ, ମାନୀ, ତଥା ରଷିଙ୍କର ଅଶନାତି, ପଶନାତି ସଂସାର ଗୋଟାକଯାକୁ ନିଜ ମାତୃଭୂମି ମଣୁଛନ୍ତି । ଏଣୁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ମାତୃଭୂମିରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଆନ୍ଧ୍ର, ବିହାର, ବଙ୍ଗ ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶକୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ଫମାଲୋଚକଙ୍କ ଭାଷାରେ—“ଜହରଲାଲ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଅଳ୍ପଦିନ ତଳେ ଆମର ଜଣେ ନେତାଙ୍କୁ ଧରି ସିଂହଭୂମିଟାକୁ ବିହାରୀଙ୍କ ହାତକୁ ଟେକିଦେଲେ । ବିହାର ସରକାର ଏବେ ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଜିଭକୁ କଂସେଇଙ୍କ ପରି କର କର କାଟୁଛନ୍ତି । ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷ ପରେ ସେଠାରେ ନିରୁତା ଓଡ଼ିଆମାନେ କହିବେ—ହମାରା ମାତୃଭାଷା ହିନ୍ଦୀ ହେଁ ।” (୪)

୩- ଫମାଲୋଚନା (ଧର୍ମ ଏକ ପୋତ) ପୃଷ୍ଠା- ୫୯

୪- ଫମାଲୋଚନା (ମାତୃଭାଷାର ମମତା) ପୃଷ୍ଠା- ୬୭-୬୮

ଉକ୍ତ କବିଙ୍କର ବାବାଜିଆ ଭଜନ—“କାଞ୍ଚନେ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ମୋର, ମାଗଇ ପ୍ରଭୁ କୃପା ତୋର ।” ଫମାଲୋଚକଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲାନି । ସଂସାର କାରବାର ଦେଖୁ ନଥିବା ଲୋକ ସିନା ଏକଥା କହିବେ । ହେଲେ ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କାଞ୍ଚନ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା ଦେଖିଲା ପରେ ଫମାଲୋଚକେ ଭଲ ସେ ପଦକୁ ସେମିତି କେମିତି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତେ ? ଫଟାଫଟ୍ ସଂଶୋଧନ କରି ପକାଇଲେ—“କାନନେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ମୋର, ଭରିଦେ ପ୍ରଭୁ ମୋର ଘର ।” ପୁଣି କୃପା ପଛରେ ବି କାଞ୍ଚନ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ କୃପାରେ କିଛିଦିନ କିରାଣୀଗିରି କରି ଚଳିଗଲା । ଦେଶ ଭିତରେ ସାହେବ, ଜମିଦାର, ମହନ୍ତ ଓ ନେତାଙ୍କର କୃପା-ଭିକ୍ଷା କରିବାସାଙ୍ଗକୁ ଏବେ ବାହାରେ ବି ହାତ ପସାରିବାକୁ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାର ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି । ମହାନ ତ୍ୟାଗୀ, ସମାଜସେବୀ ସାଧୁପୁରୁଷ । “ରହ ରହ କ୍ଷଣେ ବାଞ୍ଛାୟ ଶକଟ, ଦେଖୁବି ତିଲିକା ଚାରୁତିତ୍ରପଟ” କବିତାଟି ପଢ଼ି ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ତାଙ୍କ କବି-ପ୍ରତିଭାର ପତାକା ଉଡ଼ାଉଥିଲେ । ହଠାତ୍ ଫମାଲୋଚକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଯେମିତି ତା’ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି, ଠେଙ୍ଗାଟିଏ ଆସି ସାମନାରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଏ କବିତା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ନୁହେଁ । ରାସ୍ତାରେ ଗାଡ଼ି, ମୋଟରକୁ ଅଟକାଇବା ହେଉଛି ଅସାମାଜିକ ଲୋକଙ୍କର କାମ । ତା’ପୁଣି କୌଣସି ଭଲ କାମ ପାଇଁ ହୋଇଥା’ନ୍ତା ଭଲ । କ’ଣ ନା ମୁଁ ଟକିଏ ଯା’କୁ ଦେଖୁବି, ତାକୁ ଅନେଇବି, ଉପଭୋଗ କରିବି । ହି, ଏସବୁ ଛତରାଙ୍କ କାମ । ପର ଦୁଃଖରେ ଯା’ର ପ୍ରାଣ ବିଳମ୍ବି ଉଠୁଥିଲା, ସେ କ’ଣ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇ ବାଟପତ୍ରରେ ଚେନ୍ ଟାଣି ଗାଡ଼ି ଅଟକାଇଥିବେ ? ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଫାଇନ୍ ଦେବାର କିମ୍ବା ଜେଲ୍ ଯାଇଥିବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ବି ନାହିଁ । ଏଣୁ ସମ୍ଭବତଃ, କେହି ଜଣେ ନିଯୁକ୍ତ ଏଭଳି କବିତା ଲେଖି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ବୋଲି ଦେଇଛି ।

ପରମ ପ୍ରେମିକ କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଦିନେ ପ୍ରଣୟ-ନିଶାରେ ଲେଖି ପକାଇଥିଲେ—“ ଏଇ ସହକାର ତଳେ/ସେ ଦିନ ପ୍ରିୟାର କରକଙ୍କଣ ବେଢ଼ି ଥିଲା ମୋର ଗଳେ ।” ବାସ୍, ସେଇଠୁ କି ଯେ ଅନର୍ଥ ହେଲା, ଫତୁରାନଦଙ୍କ ଆଖିଦେଖା କଥା—“କେତେ ଯେ ଛାତ୍ର ବହିପତ୍ର ଚୁଲିରେ ପୁରେଇ ଦେଇ ଆୟତୋଟାମାନଙ୍କରେ ଭୁଆ ବିରାଡ଼ି ପରି ପ୍ରିୟା ପ୍ରିୟା ରଢ଼ିଛନ୍ତି, ତାର ହିସାବ କେହି ରଖୁ ନାହାନ୍ତି । ରାତିରେ ବହୁ ଗଜା ଅନଭିଜ୍ଞ ପ୍ରେମିକ ଆୟତୋଟାରେ ପଶି ପ୍ରେମିକା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭୂତଦେଖି ଛାନିଆରେ ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା ହୋଇ ପକାଇଛନ୍ତି ଓ ଛାନିଆଜର ଭୋଗିଛନ୍ତି । ଆୟ ସମୟରେ କେତେକ ଆୟତୋର ଭାବରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହୃଦୟ ବେଦନା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପିଠି ବେଦନା ଓ

ଥୋମାଣି ବେଦନା ବହନ କରି ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି ।” (୫) ନୁଜୁରା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକୁ ଏଭଳି ହଲ୍ଲାପଟା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେମିକ କବି ଏକଥା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ସାଧାରଣ ସମାଜୋତ୍ତରକେ ସିନା ମରମ କଥାଟା ଜାଣି ପାରିଲେନି । ହେଲେ ପ୍ରେମିକପ୍ରବର ଫତୁରାନନ୍ଦ ଫମାଲୋଚକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅସଲ ଜିନିଷଟିକୁ ତଳେଇକରି ଦେଖିପାରିଛନ୍ତି । ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଞ୍ଜି ଦି’ଟାକୁ ସେ ମୁଣ୍ଡି କବଳିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସେ ଦୁଇଟି ହେଲା, ‘ସାହୁକାର’ ଓ ‘ଘରେ’ । କେହି ଦୁର୍ବର ‘ସହକାର’ ଓ ‘ତଳେ’ ବୋଲି ବଦଳାଇ ଛାପି ଦେଇଛି । ନଚେତ୍ ମୂଳ ପାଣ୍ଡୁଲିପିରେ ଥିବା କବିତାଟି ଏହିପରି—‘ଏଇ ସାହୁକାର ଘରେ/ସେଦିନ ପ୍ରିୟାର କରକଙ୍କଣ ବେଢ଼ିଥିଲା ମୋର ଗଳେ । ଫମାଲୋଚନା କରି ଦେଖାଗଲା ଯେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । ଆମ୍ଭତୋଟା ପ୍ରେମ ପାଇଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ । ସେଠି କାଇପୋକ ରଖଣଶା । ତଳେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଦୁଇ ନୟର ତ୍ୟାଗ ଫଳରେ ମାଛି ଗଣଗଣ । ପତ୍ର ଗହଳ ହେତୁ ଚାନ୍ଦିନୀ କିମ୍ବା ମଳୟର ଆତଯାତ ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଚୋର ଭାବି ତୋଟାରକ୍ଷକ ତେଲା ବା ଠେଙ୍ଗାରେ ସ୍ଥାଗତ କରିବା ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ତେଣେ ସାହୁକାର ଘର କେତେ ସୁରକ୍ଷିତ । ଶୀତତାପ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଶୟନାଗାର ମହମହହୋଇ ବାସୁଥିବ । ଛାତ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଆସି ଗାଧୋଇଦେବ, ମଳୟ ଆସି ମନ-ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ରେମରେ ଉତୁଟୁକୁ କରିଦେବ । ଧନୀ, ମାନୀ, ଶେଠ, ସାହୁକାରମାନେ ପ୍ରେମଟାକୁ ଖରାପ ଆଖିରେ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଧନ ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ, ମନ ଦିଆନିଆରେ ଦଖଲ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣିକି କରକଙ୍କଣ ଯେତେଇଛା ଗଳାକୁ ବେଡୁଥାଉ କି ଭିତୁଥାଉ । ବରଂ ମାନସିହଙ୍କ ଭଳି ଶିକ୍ଷିତ, ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ଯୁବକ ତାଙ୍କ ଘରଲୋକଙ୍କ ସହ ଭାବ ବଢ଼ାଇଲେ ତାଙ୍କର ଗୌରବ । ହଁ ଛୋଟକାଟିଆ ଆମ୍ଭତୋଟିଆ ପ୍ରେମକୁ ସେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହା କର, ଘର ଭିତରେ ଭଦ୍ର ଭାବରେ କର । ଅତଏବ, ଫମାଲୋଚକଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଯେ କବିତାଟି କେତେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ, ଅଥଚ ଅପମିଶ୍ରତ ହୋଇ କେତେ ଅନର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେଲା । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପଦୁଟିଏ ହାକି ଦେଇ ସତେଯେମିତ ସବୁ ଗୁମର ପଦାରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ‘ଅପମିଶ୍ରଣରେ ଓଡ଼ିଶା ଭାରତରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।’ ଏଇ ହେଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର । ଯା’ପରେ ଆଉ କାହା ଜିଭରେ ହାଡ଼ ଅଛି ଯେ କିଛି ଉତ୍ତର ଦେବ ।

ଏହାଛଡ଼ା କବି ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ ‘ମାଟି’ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ‘ଉଠକଙ୍କାଳ’, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ‘କାରାକବିତା’ ତଥା ମଧୁସୂଦନ

ଦାସକ 'ମାଆ ମାଆ ବୋଲି ଯେତେ ମୁଁ ଡାକିଲି' ଭଳି କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଫମାଲୋଚନାର ଚାଲୁଣିରେ ଚଳେଇଛନ୍ତି । 'କାଞ୍ଚ ଅଭିଯାନ' ପଛରେ ଥିବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀଟିକୁ ଚିରଫାତ୍ କରି ନବାବିଶ୍ୱତ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଭିତରୁ ଘୋଷାରି ଆଣିଛନ୍ତି । ତେବେ ସ୍ୱକୀୟ ଢଙ୍ଗରେ ଡର୍ଜମା କଲାବେଳେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବେଦନାର ସରୁ ଧାରଟିଏ ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ହସର କ୍ଲାଜମାଙ୍କୁରେ ପହଞ୍ଚି ଜଣେ ଯେମିତି କାନ୍ଦି ପକାଏ, ଠିକ୍ ସେମିତି ଦୁଃଖରେ ଉବୁଟୁବୁ ହେଲେ ହସ ଆପେ ଉକୁଟି ଆସେ । ଏ ଦେଶର, ଏ ଜାତିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ଫତୁ ପ୍ରାଣ ପାଡ଼ିତ, ଜର୍ଜରିତ । ଏ ଦେଶର, କକାଳ ଆଉ ଉଠିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ, ଭାଇ ଭାଇ କହି ଆମେ ତେର ବୁଦ୍ଧି ଶିଖୁଲୁଣି । ବଙ୍ଗଭାଇ ଆମ ରାଜ୍ୟରୁ କିଛି ମାରିନେଲେ ତ ତେଲୁଗୁ ଭାଇ କୋରାପୁଟକୁ ଖଣ୍ଡିଆ କରିଦେଲେ । ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ନେହରୁଙ୍କର ଚୀନା ଭାଇମାନେ ତଣ୍ଡି କାଟି ଦେଲେ । ତଥାପି ଭ୍ରାତୃତ୍ୱର ନିଶା ଆମର ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଆଉ କେତେ କ'ଣ ଦେଖିବାକୁ ଅଛି ସେଇ ନଟକୁଟିଆ କାଳିଆକୁ ଜଣା ।

ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ହିନ୍ଦୀ ବିଭାଗ,
ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ

ନାଟ୍ୟକାର ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଅଧ୍ୟାପକ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ

ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଜୀବନ ପରି ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସର ଧାରାଟି କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହୋଇ ଆସିଥିବାବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସସାଗ୍ରିତ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ନିକଟରେ ଆପଣାର ହୋଇ ଉଠିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ମହଲରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ସ୍ନେହ ସୋହାଗବୋଳା ଏକାନ୍ତ ପ୍ରିୟ ନାମ ।

କଳିକତି ଟେକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏଯାବତ୍ ରଚିତ ଏକମାତ୍ର ନାଟକ । ନାୟିକା ବିହାନ ଓ ପରିମିତ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସହଜରେ ସଫଳ ମଞ୍ଚାୟନ ହୋଇପାରୁଥିବା ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଲଘୁ ତରଳ ନାଟକ, ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ସଂଯୋଜନା ।

ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ ଏକ ଅଖ୍ୟାତପଲ୍ଲୀର ନିରୀହ ସୁଦୁରିଆ । ଅନ୍ଧର ସନ୍ଧାନରେ ଏକଦା ସହରରେ ପାଦ ଥାପି ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ତାଡ଼ନାରେ ବିଭିନ୍ନ ଘାଟରେ ପାଣି ପିଇପିଇ ଏବେ ସହରତଳି ଇଲାକାର ସେ ଜଣେ ଧୂର୍ଭ ବାସିନ୍ଦାରେ ପରିଣତ । ଚୋରା ମଦଶାଳା ଉପରେ ପୁଲିସର ଅତୀବନ ଚଢ଼ାଉ ପରେ ସୁଦୁରିଆ ବାଡ଼ିପଛପଟେ ଡିଆଁମାରି ଖସି ପଳାଇଛି । ତା'ପରଠୁ ସୁଦୁରିଆ ସର୍ଦ୍ଦାର ବନି ଯାଇଛି । ନିଶ୍ଚୟାନ୍ତ ବାଗରେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛି । ଓଡ଼ିଆରେ କଥା କହୁକହୁ ଅନର୍ଗଳ ହିନ୍ଦୀ କହିବାର କାଜିଦା ମଧ୍ୟ ବହୁଦିନରୁ କରାୟର କରି ଦେଇଛି । ଟେଲା ଜମ୍ବୁ ଓ ଶମ୍ବୁକୁ ନେଇ ଭଡ଼ାଘରଟିଏରେ ସର୍ଦ୍ଦାରର ଅଭାବ ଟଳମଳ ସଂସାର । ବିଡ଼ିଟିଏ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ହାତରେ ପଇସା ନାହିଁ । ତିନି ମାସର ଘରଭଡ଼ା ବାକୀ । ଘରଭଡ଼ା ଆଦାୟ ପାଇଁ ଘରବାଲାର ମାସକୁ ଅନ୍ଧତଃ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ଥର ଘନଘନ ଚଢ଼ାଉ । କିଛି ନୂଆ ଫିକର ସହ ନୂଆ ବେଉସା ପାଇଁ ଚତୁର ସର୍ଦ୍ଦାର ଯୋଜନା କରି ବସିଛି । ଅଭାବ କାଳେ କାଳେ ଉଦ୍‌ଭାବନାର ଜନନୀ ହୋଇ ଆସିଛି । ଠିକ୍ ସମୟରେ ଆଇଡ଼ିୟା ଛୁଟି ଯାଇଛି । ସର୍ଦ୍ଦାର ପରାମର୍ଶରେ ଜମ୍ବୁ ପର୍ବତିଆ ବିଛା କଙ୍କଡ଼ା କିଛି ଡବାରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଛି । ଶମ୍ବୁ ଦୁଧଖଡ଼ି ବୃନାରେ ଲେହି ଗୋଲେଇ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ବଳିବଳି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଗୋଲି ତିଆରି କରିଛି । ସର୍ଦ୍ଦାର ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟାଏ କରି କେତୋଟି ବିଛାର ଲାଞ୍ଜକୁ ଚିମୁଟାରେ ଧରି ଲାହୁଡ଼ିଯାକ

କଇଁଚିରେ କାଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଡବାରେ ରଖିଛି । ସର୍ଦ୍ଦାର ଯୋଜନାର ପୁଞ୍ଜାନୁପୁଞ୍ଜ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛି ଉଭୟ ଚେଳାଙ୍କ ନିକଟରେ — “ଆରେ ବିର ବଜାରରେ ଆମକୁ ସେ ତିଆରି ହେଇଥିବା ଗୋଲିକୁ କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ଓଷଦ ବୋଲି କହି ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ହେବ । X X X X ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ନ ଦେଖେଇଲେ ସେମାନେ କଅଣ ଅଣ୍ଟାରୁ ପଇସା କାଢ଼ି ଓଷଧ କିଣିବେ ? ପୁଣି ପଇସାଏ ବି ଦାମ୍ ନହେବା ଗୋଲିକୁ ଟଙ୍କାକରେ ! X X X X ଆମେ ତିନି ଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏକଥା ଆଉ କେହି ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ । X X X X ତୁମେ ଦିହେଁ ଖୁବ୍ ଗୁପ୍ତରେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ମିଶି ଯାଇଥିବ । ତାକିଲାବେଳେ ତୁମ ଭିତରୁ ଜଣେ ଆଗେଇ ଆସିବ, କେହି ଯେପରି ସନ୍ଦେହ ନ କରନ୍ତି ତୁମେ ଆମଲୋକ । X X X X ଧର ତୋତେ (ଶମ୍ଭୁ) ତାକିବି । ତୁ କୁହୁ କୁହୁ ହେବୁ । ମୁଁ ତୋତେ ଖୁବ୍ ସାହସ ଦେଇ ତୋ ହାତଟାକୁ ଟାଣିନେବି ଲାହୁଡ଼କଟା କଙ୍କଡ଼ାବିଛା ଲାଞ୍ଜରେ ଘଷିଦେବି । ତୋର ତ କିଛି ହେବନି । ତୁ କିନ୍ତୁ ବୋପାଲୋ ମାଲୋ ହୋଇ ଭୂଇଁରେ ଗଡ଼ିଯିବୁ । ମୁଁ ଗୋଲିଟାନେଇ ତୋ ହାତରେ ଘଷି ଦେବି । ତୁ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଟଙ୍କା ହୋଇଯିବୁ । କାବା ହୋଇଗଲା ଭଳି ହସିହସି କହିବୁ-ଆରେ ଚାହୁଁଚାହୁଁ ବିକ୍ଷାନ୍ନିକା ଉଡ଼େଇଗଲା, କି ବଢ଼ିଆ ଓଷଧ ! ଖାଲି ଏତିକି କହିବୁ ନାହିଁ—ଅଣ୍ଟାରୁ ଦିଟା ଟଙ୍କା ପକେଇ ଦେଇ ଯୋଡ଼ାଏ ଗୋଲି କିଣିଦେଇ ପଳେଇବୁ ।”

ଅଭିନବ ଯୋଜନାର ସମଗ୍ର ରୂପରେଖ ଓ ପ୍ରାକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପର୍ବ ସମାପ୍ତ । କେବଳ ଏହାର ସଫଳ ଓ ଅର୍ଥକରୀ ପ୍ରୟୋଗର ହିଁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା । ସେ ସମୟ ମଧ୍ୟ ଆସି ହାଜର । ରାସ୍ତା କଡ଼ । ସର୍ଦ୍ଦାର ଡିଲା ପାଇକାମା, କମିଜ ପିନ୍ଧି ଓ ଠେକାଟିଏ ମଥାରେ ଭିଡ଼ିଦେଇ ବାବା କଙ୍କଡ଼ାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଅବ୍ୟର୍ଥ କଙ୍କଡ଼ାବିଛା ବିଷମାଶଙ୍କ ଗୋଲି ବିକ୍ରି କରିବା ପାଇଁ ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି । ପ୍ରଥମଥର ସହଯୋଗୀ ରୂପେ ଜମ୍ବୁର ଅଭିନୟ ବେଶ୍ ଜମି ଉଠିଲା । କାହାର ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହର କ୍ଷୀଣତମ ଅବକାଶ ନଥିଲା । ପ୍ରଥମଦିନ ଆଦାୟ ହୋଇଥିଲା ସର୍ବମୋଟ ଅଠଚାଳିଶ ଟଙ୍କା । ଆଗରୁ କଥା ହୋଇଥିଲା ମୋଟ ଆୟର ଅଧାଭାଗ ସର୍ଦ୍ଦାରର । ଆଉ ଅଧାର ଅଧା ଅଧା ଜମ୍ବୁ ଓ ଶମ୍ଭୁର । ଜମ୍ବୁ ମହାଚତୁର । ଶମ୍ଭୁଟା ଟିକିଏ ନିର୍ବୋଧ । ସର୍ଦ୍ଦାର ଚବିଶ ଟଙ୍କା ନେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ବାକିଦେବା ପାଇଁ ଜମ୍ବୁ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛି । ଜମ୍ବୁ ଚହଁରୁ ଅଠର ଟଙ୍କା ଗଣି ଦେଇ ଶମ୍ଭୁକୁ ବାରଟଙ୍କା ବଦଳରେ ଛଅ ଟଙ୍କା ଦେଇଛି । ନିର୍ବୋଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶମ୍ଭୁ ଏଥିରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତା’ପର ଦିନ ସର୍ଦ୍ଦାରର ସହଯୋଗୀ ଭୂମିକାରେ ଶମ୍ଭୁର ପାଲି । ଅର୍ଥ ସଚେତନ ଶମ୍ଭୁ ତାର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇବାରୁ ଏଥର ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛି । ସେ ଜମ୍ବୁ ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ କରିଛି—

“ଗଲାପାଳି ମୋର ବାରଟଙ୍କା ପାଇବାର ଥିଲା । ତୁ’ତ ଦେଇ ନଥିଲୁ । ମୋ ଭାଗରୁ ପୁଣି ଅଧାକାଟି ନେଇ ମୋତେ ଛଅ ଟଙ୍କା ଦେଲୁ କହିଲୁ ମୁଁ କିଛି କରିନି ତୁ ସବୁ କରିଛୁ—ତେଣୁ ମୁଁ ତୋ ଭାଗର ଅଧା ପାଇବି । ଆଜି ତୁ କିଛି କରିନୁ, ମୁଁ ସବୁ କରିବି । ତୁ ତୋ ଭାଗରୁ ଅଧା ଦେ ।” ଜମ୍ବୁ କିନ୍ତୁ ଶମ୍ଭୁର କଥାକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରିନି । ଜମ୍ବୁ ଚାଲାକ ଥିବାରୁ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟିକ ସୁବିଧା ପାଇଁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଜମ୍ଭୁର ପଟିଆ ନେଇଛି । ଶମ୍ଭୁ ମନେ ମନେ ଘିର କରିଛି ସେ ଆଉ ସର୍ଦ୍ଦାର ଓ ଜମ୍ଭୁ ପାଖରେ ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଜମ୍ଭୁ ଟଙ୍କାକୁ ଟଙ୍କା ଠକିନିଏ ପୁଣି ଟିକେ କଥାକୁ ତା’ ଉପରେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼େ । ଜମ୍ଭୁକୁ ଆଛା କରି ଚେକେ ଦେବା ପାଇଁ ସେ ଶମ୍ଭୁର ପରାମର୍ଶ ମତେ ଉଭୟଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ନେଳିଆ ଡବାରୁ ଲାହୁଡ଼ କଟା ବିଛା କାଢ଼ିନେଇ ସେଥିରେ ନାଲି ଡବାର ଲାହୁଡ଼ବାଲା ବିଛା ରଖି ଦେଇଛି । ତା’ ପରଦିନ ଥିଲା ସହଯୋଗୀ ରୂପେ ଜମ୍ଭୁର ପାଳି । ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ କୌତୂହଳୀ ଦର୍ଶକଙ୍କ ଗହଣରେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଜମ୍ଭୁର ହାତରେ ଯେମିତି କଙ୍କଡ଼ା ବିଛାର ଲାହୁଡ଼ ଘଷି ଦେଇଛି ସେ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ କ୍ଳାଳାରେ ଚିତ୍କାର କରି କହି ଉଠିଛି “ସର୍ଦ୍ଦାର ଜୀବନ ଗଲା । ଗୋଲି କାମ କରିବନି । ମତେ ହାସପାତାଳ ନିଅ ।” ସର୍ଦ୍ଦାର କିନ୍ତୁ ସ୍ବାଭାବିକ ରୀତିରେ ଗଭୀର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସର ସହ ଉତ୍ତର ଦେଇଛି— “ଓଃ, ତୁ ହାସପାତାଳ ଯିବୁ ତ ଗୋଲିର କରାମତି ଦେଖେଇବି କେମିତି, ଆଉ ଗୋଟାଏ ସେକେଣ୍ଡ । ଏ ଜାନୁଆରୀଟାକୁ ଟିକିଏ ତବା ଭିତରେ ପୁରେଇ ଦିଏ । (ବେଶାତିର ଭାବେ ବିଛାର ଲାହୁଡ଼ଟାକୁ ଧରି ଟେକୁ ଟେକୁ ହଠାତ୍ ଚମକି ପଡ଼ି) ଇରେ ବାପୁରେ ବାପୁ, ବୁଝିଗଲି, ଜମ୍ଭୁ ବୁଝିଗଲି । ଜମ୍ଭୁରେ ଆଜି ତ ଶନିବାର ଗୋଲି କାମ କରିବ ନାହିଁ । ବାବୁମାନେ ଆଜି ଶନିବାର ମନେ ନଥିଲା । ଆଜି ଓଷସ କାଟ କରିବନି । ରେ ବାପୁରେ, ମରିଗଲି ।” (ଦୁହେଁ ଛଟପଟ ହୋଇ ପୁଡ଼ିଆ ଡବା ଗୋଟେଇ ଗୋଟେଇ ପଲେଇଲେ ।) “ଶକେ ମଲାବେଲେ ବି ମିଛ କହିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଶଳାକୁ ଦେଇଛି ଆଛା କରି କଲକତି ଟେକ” —ଶମ୍ଭୁର ଏହି ସ୍ବଗତୋକ୍ତି ବା ଶେଷୋକ୍ତି ସହ ନାଟକର ଯବନିକା ନଇଁ ଆସିବି । ଆତ୍ମଳ ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ଏହାହିଁ ଚରମ ପରିଣତି ଓ ପରିସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ । ନାଟ୍ୟକାର ଏଇଠି ହିଁ କୌତୁକର ଚରମ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଅସ୍ତ୍ରଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ବସିଛନ୍ତି ।

ଏହା ହାସ୍ୟ ପରିହାସୋକ୍ତ ନାଟକର ଏହାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଘଟଣାଧାରା । ନାଟ୍ୟକାର ଘଟଣାର କୌତୁକଜନକ ଜଟିଳତା ଅତି ନିପୁଣ ଭାବେ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଏହା ସାଙ୍ଗକୁ ବହୁ କୌତୂହଳୋଦ୍ଦୀପକ ଉପ ଘଟଣାର ସୁଚରୁ ସଂଯୋଜନ ହାସ୍ୟୋଦ୍ବେକ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ତୀବ୍ର ଓ ଧୀ କରି ଚୋଳିଛି ।

ଘରବାଳାର ବାକୀୟା ଭଡ଼ା ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ପଇଁତରା ମାରିବା, ସର୍ଦ୍ଦାର ଛିଣ୍ଡା ରୁମାଲ ଓଦା କରି ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ଚାଦର ଘୋଡ଼େଇ କୁରରେ ବେହୋସ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାର ଛଳନା କରିବା, ଶମ୍ଭୁ ଲୁଟିବାକୁ ଥାନ ନ ପାଇ ଖଟ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ମସିଣାରେ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ପଡ଼ି ଗୁଡ଼ା ବିଛଣା ପରି ଚୁପଚାପ ପଡ଼ି ରହବା କିନ୍ତୁ ମାଛିଟାଏ ନାକରେ ପଶିଯିବାରୁ ପ୍ରକାଶ ଗର୍ଜନ ସହ ଛିଙ୍କି ବସିବା ଫଳରେ ଘରବାଳାକୁ ବୋକା ବନାଇବା ଚକ୍ରାନ୍ତ ଫସର ଫାଟିବା ଆଦି ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଅନ୍ୟଥରପରି ଘରବାଳାର ବାରମ୍ବାର ଚଢ଼ାଉରୁ ନିଷ୍ଠାର ପାଇଁ ତା'ର ପଛପଟ ଡାବଲରେ କଙ୍କଡ଼ାବିଛା ରଖି ଆତଙ୍କିତ କରାଇ ଦେବା ଫଳରେ ଘରବାଳା ଆଉ ସେ ଘରେ ପାଦ ନ ଦେବା ପାଇଁ କହିବା ଓ ସର୍ଦ୍ଦାରର ନିମ୍ନ ଛଳୋକ୍ତି ପେଟଫଟା ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍ରେକ କରିଥାଏ—

ଓହୋ ହୋ ଇଏ କଅଣ ହେଲା ! ଯାହା ଟିକିଏ ପାଦଧୂଳି କେତେବେଳେ କେମିତି ମିଳୁଥିଲା ସେତକ ଏଇ କଙ୍କଡ଼ାବିଛାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଗଲା ! ଆମର କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ! ଆମ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖୁ ଆଉ ଆହା କରିବ କିଏ ?” ସେହିପରି ସର୍ଦ୍ଦାରର ଏକଦା ମଦଶାଳାର ବନ୍ଧୁ ଭଗିଆ ଭୃଗୁ ବନି ଲୋକଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟବାଣୀ କହି ବୋକା ବନାଇବା ଓ ସର୍ଦ୍ଦାର ତାକୁ ତା ଶିକାରମାନଙ୍କୁ ନିକଟରେ କଙ୍କଡ଼ାବିଛା ମାରିବାର ଯୋଗ ଦିଶୁଥିବା ଚେତାଇ ଦେବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟ ତଥା ଆମୋଦଦାୟକ । ଜଣେ ପକେଟମାରୁ ସର୍ଦ୍ଦାରର ପକେଟରୁ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ପକେଟମାରୁ କରିଥିବାରୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସର୍ଦ୍ଦାରର ସଂଳାପ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରସର ଖୋରାକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ—

“ସର୍ଦ୍ଦାର—ହଇବେ ବୋକଡ଼, ପକେଟମାରୁ କଅଣ ଏମିତି କରନ୍ତି ? ଆବେ ତୋ ଗୁରୁ କିଏ, ତାକୁ କହିଦେବୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ଦୁଇମାସ ଯାଏ ପାଠପଢ଼ିବ । କେତେ ଓଲମାଟାଏରେ, ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲୁ ବୋଲି ସିନା ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଦେଲି । ଆଉ କିଏ ହୋଇଥିଲେ ତୋ ପିଠିରୁ ଛାଲ ଉତାରି ଦେଇଥାନ୍ତା । ଏମିତିଆ ଦୁଃସାହସ କରିବୁ ନାହିଁ । ଆରେ ବୁଝିଲୁ ତୋତେ ଯେଉଁମାନେ ତାଲିମ ଦିଅନ୍ତି ସେମାନେ ମୋ ଠାରୁ ତାଲିମ ନିଅନ୍ତି । କେତେ ମାସ ହେଲା ଦଳରେ ପଶିଲୁ ?

ପକେଟମାରୁ— ଦୁଇ ମାସ ହେଲା ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଭମରା ଦଳରେ ଅଛୁ ନା ବଟିଆ ଦଳରେ ଅଛୁ ?

ପକେଟମାରୁ— ଆଜ୍ଞା, ବଟିଆ ଦଳରେ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର— ହଁ, ସେଇଥିଲାଗି ସେ ତୋତେ ଲଗାମ ଛଡ଼ା କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି । ଭମରା ହୋଇଥିଲେ ତୋତେ ଏମିତି ବଢ଼େଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସେ ଖୁବ୍

ପୋଖର କାରିଗର । ହଉ ହଉ ବାପା ଯାଆ, ବଟିଆକୁ ମୋ କଥା କହିବୁ ।
ଆଉ ଦିନେ ମୋ ଘରକୁ ଆସିବୁ ଯେ ତୋତେ ବାଟ ବଢେଇ ଦେବି ।

ପକେଟମାରୁ— (ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ) ଆଜ୍ଞା, ଲୋକ ଚିହ୍ନି ପାରିଲି ନାହିଁ ।
ମାଟି ମାଗୁଛି (ଅଣ୍ଟାରୁ ପଇସା କାଢ଼ିବାକୁ ଯାଉଥିଲା ।)

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଆଉ ଆଉ ବାପା ଆଉ, ସେ ପାଞ୍ଚପଇସିଟି ନେ । ତୋତେ ମୁଁ
ସେଇଟା ଦେଲି । ତାକୁ ରଖି ନିତି ମୁଣ୍ଡରେ ମାରୁଥିବୁ । ସେ ପାଞ୍ଚ ପଇସିଟା
ତୋ ପାରିଲାପଣର ସତ୍ୟକ । ଗୋସେଇଁ ଗୁରୁର ପକେଟରୁ ମାରି ନେଇଛୁ—
କିଛି କମ୍ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ, ବଟିଆ ଶୁଣିଲେ ତୋତେ ମୁଣ୍ଡରେ ବସେଇବ ।”

ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ ନାଟକରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରି ପ୍ରକାର ପ୍ରଧାନ ହାସ୍ୟରସର
ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ—

୧ - କରୁଣ ହାସ୍ୟରସ (Humour)

୨ - ବାଗ୍ ବୈଦର୍ବ୍ୟ (Wit)

୩ - ବ୍ୟଙ୍ଗରସ (Satire)

୪ - କୌତୁକରସ (Fun)

ଆଲୋଚ୍ୟ ‘କଳିକତି ଚେକ୍’ ନାଟକରେ ବାଗ୍‌ବୈଦର୍ବ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର କାଁ
ଜାଁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ମୂଳତଃ କୌତୁକରସ ପ୍ରଧାନ ନାଟକ । କୌତୁକ
ରସ ଏକ ଅରାଜକତା ଓ ଅନିୟମିତତାର ଜଗତ । ଏ ଜଗତ କୌଣସି ସୂକ୍ଷ୍ମ
ରୁଚି ବା ନୀତିବୋଧର ଶୃଙ୍ଖଳା ମାନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ଘଟଣା ଓ ଚରିତ୍ରର
ଅତିରଞ୍ଜନ ଓ ଭାଷାର ସ୍ବାଧୀନ (କଦବା ଅସଂଯତ) ପ୍ରୟୋଗ କୌତୁକରସ
ଜାଗରୁକ କରିଥାଏ । ଉଦ୍‌ଭଟ୍ଟନାମୂଳକ ରସଆଶ୍ରିତ ଘଟଣା ଓ ପରିବେଶରୁ ମଧ୍ୟ
କୌତୁକ ହାସ୍ୟରସ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

ଜମ୍ବୁ— ଦେଖିଲ ସର୍ଦ୍ଦାର ଏଥର କଅଣ କରିବା ! ଭାବିଥିଲି ଲୁଣ ତ
ଅଛି, କାହିଁକି ଆଣିବି । ଲୁଣ ଆଣିଲି ନାହିଁ । ଏବେ ଲୁଣ ଅବସ୍ଥା ଦେଖ (ଲୁଣ
କାଠୁଆକୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ମୁହଁ ପାଖକୁ ନେଇଗଲା ।)

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଅ-ଅ-ଅ ରାମ ରାମ । ତୁ କଅଣ ଚିହ୍ନି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ସେ
ଗୁଡ଼ାକ କଅଣ, ମୋ ମୁହଁ ପାଖରେ ଆଣି ଦେଖଉଛୁ -ଅ-ଅ । ହଜରେ ତୁ ଯଦି
ଲୁଣକାଠୁଆକୁ ଶିକାରେ କି ଉପରେ କୋଉଠି ଥୋଇଥାଆନ୍ତୁ ତେବେ ବିରାଡ଼ି
ସେଥିରେ ମଇଦାନ କରି ପାରି ନ ଥାନ୍ତା ତଳେ ଥୋଇଲୁ ବୋଲି ସିନା
ମଇଦାନ କଲା । ଫୋପାଡ଼ି ଦଉନୁ ଯେ ମୋ ମୁହଁ ପାଖରେ ଆଣି ଦେଖଉଛି ।
ଅ-ଅ-

ଜମ୍ବୁ— ନାହିଁ ଶଳା ବିରାଡ଼ିର ଟାକୁ ଛେଟିବି । ଶଳା ଅପର୍ତ୍ତନିଆ ବିରାଡ଼ି, ଶଳାକୁ ଗୋଟାଏ ସେପ୍ଟିକ ପାଇଖାନା ମିଳିଗଲା । (ଭିତରୁ ଶମ୍ଭୁ ପାଟିକରି ଉଠିଲା —)

ଶମ୍ଭୁ— ହେ ଜମ୍ବୁ ରହିଥା, ଶଳାଟା ତୁଲି ଭିତରେ ବହେ କୁଡ଼େଇଛି । ଶଳା ବିରାଡ଼ିଟାକୁ ହଇଜା ହୋଇଛି ନା କଅଣ । (ଗୋଟାଏ କାଗଜରେ ପାଉଁଶ ମିଶା ବିରାଡ଼ି ଗୁହ ନେଇ ଆସି ଜମ୍ବୁକୁ ଦେଲା ଆଉ କହିଲା—) ଏତକ ବି ନିଅ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅ । (ଜମ୍ବୁ ତାକୁ ଧରିଲା) ଶଳା ଦୁଇ ତିନିଟା ବିରାଡ଼ି ବୁଲୁଛନ୍ତି । କୋଉଟା ହରିଲା କେମିତି ଜାଣିବା— ।

(ଧୂର୍ଭଣ୍ଡର ବାହାଫିଆ ଚରିତ୍ର ଓ ଜମାଟିଆ କୌତୁହଳ ପରିବେଶ) ସାଙ୍ଗକୁ ଚରିତ୍ରୋପଯୋଗୀ ବିଚିତ୍ର ରମ୍ୟଭାଷାର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟରେ ନାଟକର କେତେକ ଅଂଶ ଅତୀବ କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଛି—

ଜମ୍ବୁ— କୁହନି କୁହନି ସର୍ଦ୍ଦାର ! ପାନଦୋକାନୀକୁ ଗୋଟାଏ ବିଡ଼ି ଧାର ମାଗିଲାରୁ ସେ ଏକାବେଳେ ମୋର ସତାନୋଇ ପୁରୁଷ ଉଝାଳି ଦେଲା । ଯେଉଁ ଛିଗୁଲା କଥା ! ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ିଲା । ସାଥେ ସାଥ ନୋଟଟାଏ ପକେଇ ଦେଇ ତା ସତାନୋଇ ପୁରୁଷ ଦେଲି । ଦେଲି ଶଳାକୁ ଚମକେଇ । କହିଲି ହବରେ ମତେ ଚିହ୍ନିଛୁ—ମୁଁ କିଏ ? ମୁଁ ହେଉଛି ସେଲଟିକସ ପିଅନ । ଶଳା ସେତିକିରେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଲା । ଟିକିଏ ଗେଲେଇ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ କହିଲି ହଟବେ ହଟ । ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଛାତି ଫୁଲାଇ ଚାଲି ଆସିଲି । ବୟାଳିଶି ପଇସାଟା ବଡ଼ ନା ଭଉଡ଼ଟା ବଡ଼ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଗୋଟାଏ ବିଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ଧାର ମାଗିଲୁ ସେତେବେଳେ କଅଣ ସେ ତୋ ଭଜତଟାକୁ କଣ୍ଠି ନେଇନି ।

ଜମ୍ବୁ—ସେ ଯାହାହେଉ—ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ ସେଲଟିକସ ପିଅନ ବୋଲି କହିଦେଲି, ସେଠି ଯେତେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ସମସ୍ତେ ଡରିଗଲେ ନା— ।

ସର୍ଦ୍ଦାର—ଆରେ ସେମାନଙ୍କ ପଛଆଡ଼ ଲୁଗା ଟିକିଏ ତନଖି ନେଲୁ ନି— ମାରା ହୋଇଛି କି ନା ?”

ଏଠାରେ କୌତୁକ ସାଙ୍ଗକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗର ସ୍ୱିରୂପ ସମନ୍ୱୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

ସେପରି ଜମ୍ବୁ ଓ ଶମ୍ଭୁର କେତେକ ସଂଳାପ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଜମ୍ବୁ—ତୋଟ ବେଳେ ମୁଁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ କୁହାଳିଆ ଦେଖିଛି । ପାନ ଖଣ୍ଡିଏ କଳରେ ଜାକିଲେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭୟ ଭୟ କଥା ବାହାରେ ।

ଶମ୍ଭୁ— ଆଉ ବି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବସି ଏକାଠି ଗପୁଥିବେ । ଜଣକ ପାଟିରେ ପାଟିଏ ଛେପଥିବ । ହସକଥାଟିଏ ପଡ଼ିଯିବ । ହସ ରୋକି ନ ପାରି ସେ ଯଦି ଫେଁ କରି ହସି ଦେବ ତେବେ ସେଠି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହୋରି । ଉଦଗ୍ର କୌତୁକ ରସର ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସଂଳାପ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା—

ଶମ୍ଭୁ - (ଭିତରୁ) ଆରେ ହଳଦିଗୁଣ୍ଡା ଜମାରୁ ନାହିଁ । କିଛି ନେଇ ଆସିବୁ ।

ଜମ୍ବୁ— ଯାହା ଦରକାର ଏକାଥରକେ କହ ! ମୁଁ ଅଠର ଥର ଦଉଡ଼ି ପାରିବି ନାହିଁ । ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗୀ ପରି ଦଶମିନିଟ ପନ୍ଦର ମିନିଟରେ ପରୁ ।”

ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

ନାଟ୍ୟ ସଂଳାପରେ କାହାଣୀକର୍ତ୍ତା, ଜାଲମାଡୁଆ, ଚାବୁକମରା ପାଠ ଗାଲୁପେଲିବା, ବାବା ତଙ୍ଗତାନସ, ଅଣପାଣ୍ଡବା ରାଜଜ, ଝଗଡୁ ଆଦମି, ବାଇସି ପଳିଆ ବିଧା, ଠୋ ପଟାସ, ଖପେଇ ଦେବା, ହଜବେ, ବୋକଡ଼, ଓଲମାଟାଏ, ଭାଣ୍ଡିଆ ହେବା ଓ ଘାଉଡ଼ଥାନ ଆଦି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଅଶିକ୍ଷିତ ଚରିତ୍ରଙ୍କ ମୁଖରେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ବିକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକ/ପାଠକ ମହଲରେ ହାସ୍ୟ ସଂଚାରର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ସର୍ବାର ମୁଖରେ Scorpion ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ‘ସକର୍ ପିଅନ’ ଜମ୍ବୁ ମୁଖରେ ଅଙ୍କ ପ୍ରଫେସର ବଦଳରେ ‘ଅଙ୍କ ପର୍ଫେସର’ ଓ ସିରିଲ ସର୍ଜନ ସ୍ଥଳରେ ସିମଲି ସର୍ଜନ ଆଦି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

ନାଟ୍ୟ ସଂଳାପରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟର ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରୟୋଗ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିଥାଏ । ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟରେ ଶମ୍ଭୁର ମୁଖରେ “ହୁଁ ହୁଁ ସେ ବି ଗୋଟିଏ ପରକାରରୁ” ହେଉଛି ଏପରି ଏକ ହାସ୍ୟ ସଂଚାରୀ ପୁନଃ ପୁନଃ ଉଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ ।

କୌତୁକ ରସର ସ୍ଫୁରଣ ନିମିତ୍ତ ନାଟକର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆଙ୍ଗିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ । ନାଟକର କ୍ଷଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟରୁ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ—ଘରବାଲାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ଜମ୍ବୁ ପାଖଘରୁ ଗୋଟିଏ କଳଡ଼ାବିଛା ଚିମୁଟାରେ ଧରି ତା’ ପଛପଟେ ଟାବଲ ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ

ଚାଲିଯିବା ପରେ—ଘର ବାଲା (ରାଗରେ ଦୋହଲି ଯାଇ)- ନା ନା ମୁଁ ଟଙ୍କା
ନ ନେଇ ଏଠୁଁ ଉଠିବିନି—ଇଲୋ ବୋପାଲୋ କଅଣ ଟାଏରେ (ଟାହିଁ ଦେଇ)
ଇଲୋ ବୋପାଲୋ କେଡ଼େ କଙ୍କଡ଼ା ବିଛାଟାଏରେ ଆରେ ମାରି ପକେଇଲାରେ ।

ଜମ୍ବୁ—(ଦଉଡ଼ି ଆସି) ଏଁ, କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ! ଶଳାଟା କେମିତି ଟାବଲ
ଭିତରେ ପଶିଥିଲା ।

ଘରବାଲା—(ଠିଆହୋଇ ଓ ପିଟାଟାକୁ ହାତମୁଠାରେ ଟିପି ଧରି ଇଲୋ
ବୋପାଲୋ, ଇଲୋ ବୋପାଲୋ କହି ଅଣ୍ଟାକୁ ହଲେଇବାକୁ ଲାଗିଲା ଠିକ୍ ତାଳେ
ତାଳେ ଅଣ୍ଟାକୁ ହଲେଇ) ଇଲୋ ବୋପାଲୋ ଓଁ ହୁଁ ଓଁ, ଇଲୋ ବୋପାଲୋ ଓଁ
ହୁଁ ଓଁ, ଇଲୋ ବୋପାଲୋ ଓଁ ହୁଁ ଓଁ— (ତା ପଛରେ ତାକୁ ଖତେଇ ହୋଇ
ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ଦେଇ ନାରୁଥାଏ ଜମ୍ବୁ । ଘରବାଲା କୁଢେଇ କୁଢେଇ ଧୀରେ
ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ପଛରେ ଖତେଇ ହୋଇ ଜମ୍ବୁ ନାରୁଥାଏ । ଭିତରୁ
ବେହେଲାର ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଧ୍ବନି.....)

ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସର୍ବାର (ଗୋଟିଏ ସ୍ଥଳରେ ଭୃଗୁ
ବାବାଜୀ) ମୁଖରେ ସଂଯୋଜିତ ବେତାଳ ଓ ବାଦ୍ୟସ୍ବରର ଗୀତ ଓ ଲାଳିକା ମଧ୍ୟ
ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ । ଏହି ଶ୍ରୁତି ମଧୁର ଓ ଆମୋଦ୍ୟମ୍ନୀ କେତୋଟି ଗୀତ
ଉଦ୍ଧାରର ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ହେଉନି—

୧- ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ ! ମୁଁ ବେଶି କିଛି ମାଗୁନାହିଁ ତୋତେ
ମଟର ଗାଡ଼ି ମାଗୁନାହିଁ, ପର୍ମିଟ ମାଗୁନାହିଁ
ମାଗୁଛି ବେଗର ଭତାଘରରୁ ଗୋଟେ ।

୨- କେତେ ଦିନକୁ ମନ କରିଛୁ ଆଶ୍ଚ
କପଟି ଘରବାଲା ଅସଲ ଖଣ୍ଡରେ
ଖଣ୍ଡି ଯେ ଖଣ୍ଡି ତୋର ପଞ୍ଜରା କାଠି
ଖଣ୍ଡିଆ ଘରବାଲା ଖାଉଛି କାଟିରେ.....

୩- କି ହେଲାରେ କହିତ ନୁହଇ ଭାରତୀରେ ।
କାଲି ଯା ଦିନଟା ଯାକ, ନ ଆସିଲା ଗରାଖ ଏକ,
ଶୁଖିଲା ବରାରେ ଗଲା ରାତିରେ ।

୪- କେତନା ବଦଲଗୟା ଇନ୍ଦ୍ରଧାନ ।
କିସମତ ନ ବଦଲା ଘର ନ ବଦଲା
ବଦଲା ଘରବାଲା ଦୁସମନ୍ ।

୫- କହଇ ମନ ଆରେ ମୋ ବୋଲକର
ମହୁଲି ବୋତଲଟେ ଖୋଲିବା ଟାଲରେ ।

କିଛି କିଛି ଗାଠନିକ ତ୍ରୁଟି ବିରୁଦ୍ଧି ସାଙ୍ଗକୁ ମଞ୍ଚ ଓ ଆଙ୍ଗିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଠ ଦୃଶ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ, ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକଟି ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ୱରଣୀୟ ସଂଯୋଜନା । ସହରତଳିର ଦୈନ୍ୟ ଓ ବୁଭୁକ୍ଷା ପାଡ଼ିତ ଇତର ଜନଙ୍କ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମର ଲଘୁ ତରଳ ଦିଗଟି ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟାୟିତ । ନାୟିକା ବିହାନ ଗନ୍ଧ ରଚୟିତା ଭାବେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହଠାତ୍ ନାୟିକା ବିହାନ ନାଟକଟିଏ ଲେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରବଳରୁ ପ୍ରବଳତର ହୋଇଥିବେ । ପରୀକ୍ଷାମୂଳକ ଭାବେ ସ୍ୱରଚିତ ‘କଳିକଟି ଚେକ’ ଗଳ୍ପଟିକୁ ସେ ନାଟ୍ୟ ରୂପ ଦେଇ ବସିଲେ । ପରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଆଶାତୀତ ଭାବେ ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇଛି । ନାଟକ ଏକ ପ୍ରୟୋଗସାପେକ୍ଷ କଳା । ମଞ୍ଚାଭିନୟ ହେଉଛି ଏହାର କଷଟି ପଥର । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଜାତୀୟ କବି ବୀର କିଶୋର କଲେଜ ନାଟ୍ୟ ସଂସଦ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସଫଳତା ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସାର ସହ ଅଭିନୀତ ହୋଇଯାଇଛି । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରତିଭା, ବିଶେଷ କରି ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଲଳିତ ସ୍ଥିର ସମ୍ବୋଧନୀ ହାସ୍ୟ ପରିବେଶ ରଚନା ବିଚକ୍ଷଣତା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । (କଳିକଟି ଚେକ ନାଟ୍ୟପୁସ୍ତକର ‘ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟ’ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ଚାପରେ ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସ୍ୱରଚିତ ଗଳ୍ପଟିର ନାଟ୍ୟ ରୂପାୟନ କରି ବସିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ‘ନାଟକ’ ଏକ ମଞ୍ଚ ସଫଳ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ, ବିଭ୍ରାଟ, ଡାକ୍ତରବାବୁ, ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ସଂସାର, ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ ଆଦି ବହୁ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ବେତାର ନାଟକ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତେବେ ହିନ୍ଦୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକର ଉଭୟ ପରିମାଣ ଓ କଳାଗତମାନ ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ ଓ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଏ ବିଭାଗଟିର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ । ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟ ରୂପଦେବାରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ଜଣେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଅଦ୍ୱିତୀୟ କୁଶଳୀ ନାଟ୍ୟକାର । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବହୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ରହିଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ନାଟ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ବେଶ୍ ଅନୁକୂଳ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଶଳୀ ନାଟ୍ୟକାର ମଧ୍ୟ) ଏ ଦିଗରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ସକ୍ରିୟ ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଏକାନ୍ତ ଗିରି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଭାଗଟି ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବ ।

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ

ମୁନିସିପାଲ କଲେଜ

ରାଉରକେଲା — ୧୨

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ :

ଭୋଟ

ସନତ୍ ରାୟ

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଭା । ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ‘ଫତୁରାନନ୍ଦିଆ’ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ବିଗତ ପଚାଶ ବର୍ଷ ଧରି ଆଧୁନିକ ସମାଜ-ଜୀବନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଗୁପ୍ତ ସତର୍କତାର ସହିତ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ, ରାଜନୀତି ଓ ଧର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ କୁସିତ ବ୍ୟତିତାର ଚାଲିଛି, ତାହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ ଭଙ୍ଗୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକ ଅଭୂତ କୌଶଳ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଆମ ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ତାହାର ହାସ୍ୟାସ୍ୱଦ ଅସଫଳତାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ୧୯୮୦ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ଭୋଟ’ ତାଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ଓ ସାର୍ଥକ ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭିତ୍ତିକ, ଅଠରଟି ଅଧ୍ୟାୟ ଗୁମ୍ଫିତ ଓ ୧୬୮ ପୃଷ୍ଠା ସମ୍ବଳିତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ରମ୍ୟ-ରଚନା ।

୧୯୭୭ ଓ ୧୯୯୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଦୁଇଟି ଲୋକ ସଭା ଓ ଦୁଇଟି ବିଧାନ ସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ଯାହାସବୁ ଘଟି ଯାଇଥିଲା, ତାହାକୁ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ସେ ଲେଖି ଦେଇଛନ୍ତି ଏହି ପୁସ୍ତକରେ । ତାଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ରମ୍ୟରଚନାକାରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ‘ଦଶଦାସତ୍ୱ’ ଫର୍ମୁଲାରେ ସେ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅମୃତ ମନ୍ତ୍ରୀ, ସମୁଦୟକ, ମିଷ୍ଟର ଅମୃତେଇ କିମ୍ବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆଇ. ଏ. ଏସକ ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର ସେ ନୁହଁନ୍ତି କିମ୍ବା ସରକାରୀ ଚାକିରିଆଙ୍କ ପରି ନିଜର ବାହାବା ଓ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଲାଲାୟିତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଭୟ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ।

‘ଭୋଟ’ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ‘ମୋ ଆତ୍ମ ପଦେ’ ରେ ସୁସ୍ଥ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ନିଜର ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି—“ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବବୃହତ୍ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ରୂପେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ନିର୍ବାଚନକୁ ନିର୍ମଳ କରିବାକୁ ହେବ । ରାଜନୀତିରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଏବଂ ଅସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ

ପ୍ରବେଶ ପଥ ରୁଦ୍ଧ କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳ ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ, ତା ପରେ ଦଳର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଯଦି କିଛି ବଳେ ତେବେ ତାହା ଦେଶକୁ ମିଳେ, ନ ହେଲେ ନାହିଁ । ଏ କ୍ରମ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ଓଲଟିଛି’ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀ ଆଗରେ ଦଶ ଆଉ ଆମ ଦେଶ ହାନ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇ ରହିଥିବ ।’

ଏପରି ରାଜନୀତି-ସଚେତନ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୋଟ୍ ସର୍ବସ୍ୱ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରାର ଚିକିନିଶି ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେଉଁ ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି, ଭାବିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକା ଲେଖକ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ମତରେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କର ଭୋଟ୍-ପଣା ଖେଳିବା ଲାଗି ଭୋଟ୍ ବେପାରର ଚକ୍ଷା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅବକାଶ ନଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଭୋଟ୍ ପଣା ଖେଳର ଗହନ କଥା ଭଲଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି ।

ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ସବୁ ଦୁର୍ନୀତିର ମୂଳକାରଣ ହେଉଛି ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଠି । ଏ କଥା କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଜନତା ବୁଝେ ନାହିଁ । ନୋଟ୍ ନେଇ ଭୋଟ୍ ଦେବା ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅଭ୍ୟାସ । ‘ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଠି’ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖକ ସେମାନଙ୍କୁ ସଚେତନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସରକାରୀ (ଗାଦିଆ) ଦଳ ବିରୋଧୀ (ଅଗାଦିଆ) ଦଳର ଉଚିତ୍ ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ଚୋରା ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ଜେଲରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଜନତାର ଆତ୍ମାଭୀତନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଠାରୁ କିଳାପୋତିଆ ନେଇ ଅଜସ୍ର ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ଆମ ଦେଶର ଏକ ରାଜନୈତିକ ଜାଦୁବିଦ୍ୟା କହିଲେ ଠିକ୍‌ହେବ ।

‘ଭୋଟର ତାଲିକା’ରେ କାରସାଦି କରି ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ନିଜ ଦଳର ଫାଇଦା ଉଠାଇବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ କମ୍ ନାହିଁ । ‘ନିର୍ବାଚନ ସଂକେତ’କୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରି ଅନ୍ୟାୟ ଭୋଟ୍ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ଗାଈ ବାଛୁରୀ ଚିହ୍ନ ସ୍ତ୍ରୀ ଭୋଟରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବାରୁ ବିରୋଧୀ-ମେଢ଼ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହିଠାରେ ନିଜ ଗଢ଼ ପରିସରକୁ ଆଣିଛନ୍ତି ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କୁ । ଶ୍ରୀ ରଥ ଚନ୍ଦ୍ରାପୁରରେ ହାତବୁଲାଇ ଗୋଟିଏ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ପୁଅର ସଂକେତ କଥା ସୁପାରିଶ କରିଛନ୍ତି । ‘ଭୋଟଲିନ ବଟିକା’ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗଦେଇ ବୁଢ଼ାର ସହର ଫେରନ୍ତା ଓ ବହୁବାର ମାତ୍ରିକ ଫେଲ ହୋଇଥିବା ଭେଣ୍ଡିଆ ପୁଅର କୃତ୍ରିମ ରୋଗ ଖୁବ୍ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହୋଇଛି । ତା’ର ଏହି ନିଷ୍ପ୍ରିୟତା ରୋଗକୁ ସକ୍ରିୟ

କରିଛି ଆସନ ନିର୍ବାଚନ । ଭୋଟ ନିଶାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏହା ଏକ ଚମତ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ନିମ୍ନସ୍ତରର ଭୋଟ ପ୍ରଚାର ପ୍ରତି ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ତୀକ୍ଷଣ ଓ ଶାଣିତ । ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କିଣାବିକା ପରେ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ପ୍ରାର୍ଥୀହେବାକୁ ବାହାରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରେ ଚାଉଟରମାନଙ୍କ ଭିଡ଼ ଓ ନିର୍ବାଚନର ଦୀର୍ଘ ଖର୍ଚ୍ଚ ତାଲିକା ପ୍ରଦାନ ଏବଂ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାର ନାଆଁରେ କେବଳ ବିପକ୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ମିଥ୍ୟା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ୍ର ସଂସାରରେ ବା କୁସାରଟନା ଭଳି ଶସ୍ତା ରାଜନୀତିର ଚିତ୍ର ‘ଭକୁଆ ପ୍ରଚାରକ ଦଳ’ ‘କାହୁଅଫିକା ଦରବାର’ ଓ ‘ଭୋଟ ଭଙ୍ଗା’ରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି ।

ନିର୍ବାଚନ-ନିଶା ଚଖାଇ ରାଜନୀତି-ଅନୁଭବ ଧନୀ ସାହୁକାରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ କରାଇ ସେମାନଙ୍କ ଧନକୁ ପରୋକ୍ଷରେ ଲୁଟିନେବା ଆଜିକାଲି ଚାଉଟରମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗମ ପନ୍ଥା ବୋଲି ପତୁରାନନ୍ଦ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ‘ତକେଇତି’ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ଚାଉଟର ବନାର କୌଶଳ କ୍ରମେ ପଧାନଘର ହତଶ୍ରୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ବନାର ଏହି କୌଶଳ ସଂପର୍କରେ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉକ୍ତି “ବନା ଏକାବେଳେକେ ଦୁଇଫାଳ । ଗୋଟିଏ ଫାଳ ପଧାନକୁ କହି ଲାଗେ—ଖୋଲ ମୁଣି ଖୋଲ । ମନେରଖ ଖାଲି ଦରମା ଦେଡ଼ଲକ୍ଷ, ଯାର ବହୁଗୁଣ ଉତ୍ତୁରି । ଆଉ ଆଉ ଫାଳଟା ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ କରି ଲୋକଙ୍କ କାନରେ କହେ—ମେଘ ବରଷୁଛି ପିଇଯାଅ ପାଣି । ମେଘ ତୁମରି ପରି ହୁଏ, ପୋଖରୀ, ଗଡ଼ିଆ ଚୁବିରୁ ପାଣି ଶୋଷି ଶୋଷି ନେଇଥିଲେ; ମୁଁ ତାକୁ କାଲୁଆ କରିଛି । ସେ ଏବେ ବରଷୁଛି । ପାଣି ଯେଉଁଠୁ ଯାଇଥିଲା ଠିକ୍ ସେହିଠାକୁ ଫେରିଆସିବ । ହୁସିଆର ହୋଇଯାଅ । କିନ୍ତୁ ଖବରଦାର, ପଇସା ଖାଇ ଇଡ଼ତ ବିକନା, ବୁଝି ସମୟ ଭୋଟ ଦିଅ । ପଇସା ଲୋଭରେ ଯେମିତି ମାଆ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ନ ବିକ ।”

ଇଶ୍ଵର ବିଶ୍ଵାସ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଆତ୍ମା, ରାଶ ନିୟମ ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାକ୍ଷର ଅଭାବ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଶତ୍ରୁ । ରାଜନୀତିକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଓ ବାବା ବେଶଧାରୀ ଚାଉଟରମାନେ କିପରି ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଠକି ରୋଜଗାର କରନ୍ତି, ତାହା ‘ଭୋଟୁଲ ବାବାଙ୍କ କିମିଆଁ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ‘ପଲ୍ଲୀ ଭୋଟଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର’ରେ ଜାଲ ଭୋଟ କାରବାର ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଦାରୁଠେଙ୍ଗ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଭୋଟଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବୈଷ୍ଣବ ସାମଲ ସରକାରୀ ଆଦେଶନାମା ପାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସରଳ ନିଷ୍ଠାପ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର ସାରିଧି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମନରେ କେତେ ପରିକଳ୍ପନା ସତେ ! ମାତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ନିଶା ଯେ ସଂହରପରି ଗାଁକୁ ବିଷାକ୍ତ କରି ଦେଲାଣି, ଏ କଥା ସେ ବୁଝି ନଥିଲେ । ଗାଁର

ଦଳୀୟ ଚାଉଚରମାନଙ୍କର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଭୋଟଦାନରେ ଜାଲିଆତି କାରବାର ଏବଂ ଶେଷରେ ଦୁଇଦଳଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ ଓ ଭୋଟକାଗଜ ଚିରାଚିରି ପର୍ବର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟେ ପୋଲିସର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଫଳରେ । ଅଧ୍ୟାପକ ସାମଲ ଫେରନ୍ତି ଏକ ତିକ୍ତ ଅନୁଭୂତି ନେଇ । କିନ୍ତୁ ସେ ଅନୁଭୂତିକୁ ମଧୁର ଓ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ କରି ତୋଳିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ—“ବୈଷ୍ଣବ ସାମଲେ ପେଡ଼ିପୁଚୁଲା ଧରି ବ୍ରଜରେ ଫେରୁଥିଲା ବେଳେ ଭାରୁଆଆଡ଼ି—“ଆହା ପଲ୍ଲୀର ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ର’ ପଲ୍ଲୀଆମାନଙ୍କ ଏମନ୍ତଗୁଣ; ନନ୍ଦକିଶୋର ଓ ସଜ୍ଜି ରାଉତରାୟଙ୍କ ଆଖିରେ ଯାହା ନ ପଡ଼ିଲା ?”

ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ ସମୟର ଉତ୍ତେଜନାମୟ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଫଳାଫଳ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳୀୟ କର୍ମୀମାନଙ୍କର ଓଷଧ ରାଗରେ ତାଟିଆ କାମୁଡ଼ା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ ଲେଖକ “ଶିକା ଛିଣ୍ଡିବ ?” ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାର୍ଥୀ ଓ ଭୋଟରମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତାରଣାର କୁସ୍ଥିତ ବାତାବରଣ ‘ଠକାଠକି’ରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ନିର୍ବାଚନ ପରେ ରାଜନୀତିର ଭେଡ଼ି ବେପାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କିଣା ବିକା ଚାଲେ । ଦଳ ବଦଳ କରି ଗୋଟିଏ ସରକାର ଭାଙ୍ଗି ଆଉଗୋଟିଏ ସରକାର ଗଢ଼ାଯାଏ । ଏହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସଚେତନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ‘ଭେଡ଼ି ବେପାର’ ଅଧ୍ୟାୟରେ ।

ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୀତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶଠାରୁ ଆହୁରି କୁସ୍ଥିତ ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ । କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଥିବା ଦଳ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତିବା ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ରହେ । ଜନତାକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଆଦୌ ରକ୍ଷା କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ “ନିର୍ବାଚନରେ ସବାଖୁଆ ଦଳକୁ ପରାସ୍ତ କରି ପଞ୍ଚୁଆତିଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଲେ ଓ ଦୁର୍ନୀତି ରୂପକ ସବୁଜ ଖତ ଲଗାଇ ଭୋଟ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ବିରୋଧୀ ସବାଖୁଆ ଦଳ ନିଜେ ଏହି ଦୁର୍ନୀତି କାରବାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ରକ୍ତତାଉଳ ଚୋବାଇ ହେଲେ ସତ; ହେଲେ ପଞ୍ଚୁଆତି ଦଳର ସରକାର ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କେତେକ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ‘ଓଡ଼ିଆରୋଗ’ ଧରିଲା । ପରସ୍ପରର ଦୋଷ ଧରିବା, କୁସ୍ମାରଚନା କରିବା, ପଛରୁ ଥାଇ ଗୋଡ଼ ଚାଣିବା ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣକୁ ଲେଖକ ‘ଓଡ଼ିଆ ରୋଗ’ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କର ‘ଭୋଟଚାଷ’ରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ଭାରତବର୍ଷର ଏହି ଶସ୍ତା ରାଜନୀତି ଓ କୁସ୍ଥିତ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରାର ଜଣେ ଚେତନଶୀଳ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନୀରବଦ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ

କେବଳ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ନାହାନ୍ତି କେବଳ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆଖିରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଗେଞ୍ଜି ପରିକ୍ଷିତକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଅଧିକତଃ ସୁସ୍ଥ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରା କ’ଣ ଓ କିପରି ହେବା ଉଚିତ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଭୋଟରମାନଙ୍କୁ ସଚେତନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ଭୋଟ’ ପୁସ୍ତକରେ ସର୍ବଶେଷ ରମ୍ୟରଚନା ‘ଅପାର୍ଥିବ ନିର୍ବାଚନ’ର ଆହ୍ୱାନରେ । ଭାରତବର୍ଷକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟସବୁ ଦେଶରେ ନିର୍ବାଚନ ନିର୍ମଳ ବୋଲି ଦନେଇ, କହେଇ, ସନେଇ ପରି ଚାଉଟରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ନିର୍ମଳ ରାଜନୀତି ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସରକାର ଯେ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ, ତାହା ସେଥିରେ ସୂଚିତ ହୋଇଛି । ତଥାପି ଏ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ସାଧ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ, ବାସ୍ତବରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ତରିକତା ‘ମୋ ଆତ୍ମ ପଦେ’ରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୁଏ । ‘ଅପାର୍ଥିବ ନିର୍ବାଚନ’ରେ ତିନି ଚାଉଟରଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖକ ଗ୍ରହଚିତ୍ରର ଏକ ସୁନ୍ଦର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟାଇଛନ୍ତି । ଏକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଭୋଟ ବାକ୍ସ ହରଣଚାଳ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପୋଲିସ୍ ଦ୍ୱାରା ତଡ଼ା ଖାଇ ବଣରେ ଜଣେ ବାବାଜୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରାତ୍ରିଯାପନ କରୁଥିବା ଏହି ତିନି ଚାଉଟର ନ୍ୟାୟ ଓ ସତ୍ୟଭିତ୍ତି ନିର୍ବାଚନ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ସଚେତନ ହୋଇଛନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ ପରେ ତିନିହେଁ ବାବାଜୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ କହିଲେ—“ଆମକୁ ଏହିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ଆମେ ଆଉ ଲୋକାଳୟକୁ ଯିବୁ ନି କି କୁହିତ ରାଜନୀତି ଆଉ କରିବୁ ନାହିଁ ।”

ଲେଖକ ଅଠରଟିଯାକ ଗଛରେ ଭୋଟ ସର୍ବସ୍ୱ ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଅବତାରଣା କରି ‘ଭୋଟ’ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମକରଣର ସାଧ୍ୟକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଅଛନ୍ତି । ‘ଭୋଟ’ କେବଳଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ରମ୍ୟରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସାଧ୍ୟକ ସୃଷ୍ଟି ତାହା ନୁହେଁ, ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷାରେ ଏହାର ମଧ୍ୟ କମ୍ ଅବଦାନ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକା ଲେଖକ ତତ୍କାଳୀନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ଅଭିମତ ବାସ୍ତବିକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ—“ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ବେଶି ଲୋକ ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିକ କଥାବଳି ସମସ୍ତେ ଜାଣିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ‘ଭୋଟ’ ପୁସ୍ତକଟି ଯେପରି ଶୈଳୀରେ ଲେଖାଯାଇଛି, ତାହାକୁ ମନ ଦେଇ ପଢ଼ିଲେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଓ ଭୋଟର କାଣ୍ଡେ ପାଠ ଶିଖିବେ । ଏହି ପୁସ୍ତକର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ରାଜନୀତିକ ଶିକ୍ଷାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ଆଶା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ଇସ୍ତାତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ରାଉରକେଲା - ୯

ନବଜିଆ : ଏକ ବିହଙ୍ଗମ ଦୃଷ୍ଟି

ଅଧ୍ୟାପକ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ନାୟକ

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବର୍ଷିଆନ୍ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସାଂପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ । ଯେପରି ଦାବୀଦାର ଥିଲେ ଗଦ୍ୟରଥୀ ଫକୀର ମୋହନ, କାବ୍ୟକାର ରାଧାନାଥ, ଭାଷାକୋଷକାର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ, ବକାସିଧା ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ସେପରି ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ବନାମ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ମଙ୍ଗଳକାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦରେ ବସି ବସି ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ କରୁଥିଲେ । ଏପରି ଗତୁ ଗତୁ ୧୯୮୪ ମସିହାରେ ସ୍ୱୟଂ ନବନାଗର ପାଲଟି ‘ନବଜିଆ’ ହୋଇଗଲେ । ୧୪ଟି ଗଛର ସମାହାର ନବଜିଆ ପୁସ୍ତକ । ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟରସର ସବୁଜ ଫସଲ । ନବଜିଆ ନାଁ ଦିଆ ଲେଖକ ତାଙ୍କର ପରମମିତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗାୟ ତାଙ୍କର ପୁଲିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କଠାରୁ ରଣ କରି ଖଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସର ସବୁ ବିଭାଗରେ ସୁଦକ୍ଷ ଯିଏ ସେଇ କେବଳ ‘ନବଜିଆ’ । ସିଧା କଥାରେ କହିଲେ ଯିଏ ନବଜ କରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରମମିତ୍ରର ସଂପଦ ଚୋରି କରିଥିବାର ଗ୍ଲାନିରେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ । ମନେ ମନେ ସ୍ୱର୍ଗାୟ ମିତ୍ରଙ୍କଠାରୁ ସେ କ୍ଷମା ମାଗିଛନ୍ତି । ଗଛଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ଗୁଣର ରସର ସଂପଦ । ‘ନବଜିଆ’ ନାମକରଣ ସାର୍ଥକ । ନାମନାମା ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ କଳ୍ପିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଗଛଗୁଡ଼ିକର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ପାଠକର ଅସ୍ମିତା ବିଷୟରେ ସଚେତନ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ ହାସ୍ୟରସ ରଚନାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରେ ମଣିଷମାନଙ୍କର ମାନସିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦୌ ଭଲ ରହୁନାହିଁ । ନିଃସଂଗତା, ବିମର୍ଷତା, ଗ୍ଲାନି, ଦ୍ୱେଷ, ଅବିଶ୍ୱାସ ଆଦି ବହୁବିଧ ବେମାରି କବଳରୁ ମନକୁ ସୁସ୍ଥ ସତେଜ କରିବାକୁ ହେଲେ ହାସ୍ୟ-ରସ-ସୃଷ୍ଟି-ଆନନ୍ଦର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ହାସ୍ୟରସ ଲାଗି ସାହିତ୍ୟ ଯେଉଁ ବ୍ୟାପକ ପରିସର ସୃଷ୍ଟି କରେ ତାହାର ତୁଳନା ନାହିଁ । ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି—“ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ଅଧୋଗତିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ପରି ଉକୃଷ୍ଟ ଅସ୍ତ୍ର ଆଉ ନାହିଁ । ମାନସିକ କ୍ଷୟ ପୂରଣ ଦିଗରେ ହାସ୍ୟ ହେଉଛି ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ, ଜୀବନୀ-ଶକ୍ତି-ପ୍ରଦାୟିନୀ । ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ଖାଲି ଏକ ଉତ୍ତର ଭାବନା ଦେଇ କ୍ରମେ କ୍ଷୟ ହେବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ

କରେ ନାହିଁ । ସଂସାରରେ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ତା'ର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦରକାର ଯାହାକି ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରସାଦରୁ ମିଳିଥାଏ । ଏହି କଥାର ମର୍ମ ସବୁ ଲେଖକ ପ୍ରାୟତଃ ଉଣା ଅଧିକେ ଅନୁଭବ କରି ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରୁଥିଲେ ଓ କରୁଛନ୍ତି । ଆଜି ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧିକତା ଆବଶ୍ୟକ ସେହି ଆବଶ୍ୟକତା କ୍ରମଶଃ ସଂପ୍ରସାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟିର ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ମାତ୍ରାଧିକ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଶାର ହାସ୍ୟ ଚିହ୍ନରା ଗ୍ରାହକ ଅନେକ ଥାଇପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ସାଧକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକନିଷ୍ଠ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହିଁ ଗୁରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ।

ନବଜିଆରେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମର କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ କେତେକ ମଣିଷଙ୍କୁ ନେଇ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କର ବୋକାମୀ ପାଇଁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରାଯାଇଛି । ଦୁଃଖରେ ସମବେଦନା ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଏତଦ୍ ସନ୍ନିହିତ 'ପାଠ ନହେଲେ ଶାଠ'ଠାରୁ 'କିରକେର୍ ପୋକ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉଦଟି ଗଳ୍ପରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ୧୪ଟି ସମସ୍ୟା ଯାହା ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅଙ୍ଗରେ ଲିଭୋଉଛେ ତାହା ହିଁ ଗଳ୍ପ ଫସଲ ଭାବରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ । ହାତରେ ଗଣିଦେଲେ ଗଣିହେବ । ଚରିତ୍ର-ସଂସାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୁଚିତ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଚରିତ୍ର ଆତଯାତ ସେହି ପରିବେଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶାଳ ଓ ବିପୁଳ । ବିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ ସିନ୍ଦୂର ପରିଚୟ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ହାସ୍ୟରସାଶ୍ରୟୀ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ରଚନାର ହୃଦୟାନୁପ୍ରବେଶକାରୀ ଶକ୍ତି ସାଧାରଣ ଲଘୁ ରଚନାଠାରୁ ଅତି ପ୍ରବଳ । ଫରାସୀ ଲେଖକ ମେରେଡ଼ିଥଙ୍କ ଭାଷାରେ—The satirist is a moral agent of the social scavenger working on a storage of life. ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ନୈତିକ ଏଜେଣ୍ଟ ଭାବରେ ସମାସାନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ତା'ର ଯଥାର୍ଥ ମାର୍ଜନା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ତା'ର ସଫଳ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପାୟନ ତାଙ୍କର ନବଜିଆର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗଳ୍ପ । ଉଣା ଅଧିକେ ତାହା ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରି ଅଛି । ମନ୍ତ୍ରୀ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦସ୍ତର ସଚିବ, ତାଙ୍କର ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ ଓଗେରଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ସ୍ତରର ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ସଚିବ ନରାଧମ ଦାସ, ପଞ୍ଚାନନ ତ୍ରିପାଠୀ ଓରଫ ପେଣ୍ଡୁଆ ତିଆଡ଼ି, ବଡ଼ବାରୁ, କାଶୀନାଥେ, ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ସଚିବ, ସାଧୁଆ, ଚେମଡ଼ ସିଂହ, ଶକୁନି ଦାସ, ନିକିଟା ସାହୁ, ତମ ଆମ ସମାଜର ବହୁ ଚରିତ୍ର

କାହାରିକୁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ବାଭାବିକତାର ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ ବିଗ୍ରହ ସ୍ୱରୂପ । ଯେଉଁ ଅସ୍ବାଭାବିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଦେଖୁ ଆମେ ହସ୍ତ ସେହିଭଳି ଅସ୍ବାଭାବିକ ପରିସ୍ଥିତି ମୁଣ୍ଡି ହୋଇ ସମାଜ ଅବସ୍ଥା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରି ଚାଲିଛି । ଭାବିଲେ ଦୁଃଖ ଲାଗେ । ତା’ର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମନ ‘ଉଚ୍ଛନ୍ନ ରତି ସମାନ’ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ । ଦୋଷ ଦେଖାଇବାରେ ସେ ଅବହେଳା କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଚେତନ ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ଫତୁରାନନ୍ଦ । “A satire has a definite purpose and more over a noble one. He is cruel only to be kind. କେତେକ ଗଳ୍ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଷ୍ପୁରତା ଆଚରଣ କରିଛନ୍ତି ଜାଣିଶୁଣି । କାରଣ ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଛି ତାହାହେଲା— ବର୍ତ୍ତମାନର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଏକ ଦୋଷ ବର୍ଜିତ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତର ରୂପାୟନ ଲୋଭ । ଜାତୀୟ ଭାବନା ଓ ଜାତୀୟ ସ୍ୱପ୍ନ ତାଙ୍କର ମନକୁ ଅଧିକ କରିଅଛି । ଏକ ସୁସ୍ଥ ସମାଜର ସୁଧାର ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଛି ‘ପାଠ ନ ହେଲେ ଶାଠ’ ଗଳ୍ପରେ ନାୟକ ପେଞ୍ଚୁଆ ତିଆଡ଼ି ତିନିତିଆଁ ମାରି ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷା ବୈତରଣୀ ପାର ହୋଇଛି । ପ୍ରବେଶିକାରେ ଯେଉଁ ରାତି କଲେଜର ସ୍ନାତକ ପୂର୍ବ, ସ୍ନାତକ ଓ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ପରୀକ୍ଷାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନୂତନ ସଂଧାନୀ ରାତି ଆଚରଣ କରି ତିଆଡ଼ିଏ ଡିଗ୍ରୀ ରୂପକ ପଦ୍ମାବତୀ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ତିଆଡ଼ିକ ପରି କେଉଁଠି କପି ଦେବାଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ବିହାରସ୍ଥଳୀ କେନ୍ଦ୍ର ରହିଛି ତାର ଅନ୍ଧାନୁକରଣ କରୁଛନ୍ତି ଏ ସମାଜର ଶତ ଶତ ଡିଗ୍ରୀଲୋଭୀ ଛାତ୍ର । ଅନୁଭୂତିର ଡାକ୍ତରୀ ଗଳ୍ପର ଅନ୍ଧସ୍ୱରକୁ ଚେଁଖେ ଦେଇଛି । ଯେତେବେଳେ ତିଆଡ଼ି ପଦାକୁ ତିଆଁଟାଏ ମାରିଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଚାରିଆଡ଼ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୟ । ଖୁନ୍‌ଖୁନ୍‌ ଧସାଧସି । ବସିବା ଥାନ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ବାଟରୁ ଏଲ୍. ଏଲ୍. ବି. ଡିଗ୍ରୀଟା ସାଉଁଟି ନେଇ ପଛଆଡ଼େ ନଟକେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଚାକିରି ପାଇଁ (ଆମପରି) ଘରୋଇ କଲେଜ, ନାଆଁକୁ କଲେଜ ଓ ମିଛ କଲେଜ (କେବଳ ଖବରକାଗଜରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଇଥାନ୍ତି) ବୁଲିଦେଇ ଆସିଲେ । ସବୁଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ କନ୍ଦାପରି ସାଲୁବାଲୁ । ପାଠ ପଢ଼ିରେ ଗୋଡ଼େଇ ତିଆଡ଼ିଏ ଯେତେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କଲେ ତାହା ବେକାର ହେଲା । ସବୁଠି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ—“ଯେତିକି ଥାନ ଏବେ ଖାଲି ପଡ଼ିଛି ତାଠାରୁ ଡେଇଁ ବେଶି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀଆ ପୋଖରୀରେ ମାଛ ପାଣି ଉପରେ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କଲାପରି ହେଉଛନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀଆଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି କୁଆଡ଼ୁ ?” ବିଭ୍ରାଟ ଶିକ୍ଷାନୀତିରେ ଚାକିରି ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିବ କିଏ ? ଯେଉଁ ପାଠପଢ଼ା ମଣିଷକୁ ଦାନା ଯୋଗାଇବାକୁ ଅସମର୍ଥ ତାହା ତ ଅକାଳକୁସୁମ ହାତରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ଶିକ୍ଷାଗତ ଦୋଷକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି

ଏଥିରେ ୩ଟି ଗନ୍ତ ହାସ୍ୟରସର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ବରୂପ ବିବ୍ୟାପନ । ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ପାଠ ନ ହେଲେ ଶାଠ’ ଗନ୍ତରେ ଯେଉଁ ସାର୍ବଜନୀନ ସମସ୍ୟାର ଚିତ୍ର ଅଛି ‘ଶିଖଣ୍ଡି କଲେଜ’ ଓ ‘ଜ୍ଞାନବାତା ଭାଙ୍ଗ’ ଗନ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ଅଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅନୁଭୂତିର ତାତ୍ତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନୋଚିତ ହୋଇ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳତାକୁ ହାସ୍ୟ ପରିହାସ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ନବଜିଆର ସମ୍ମେଳନ ଏଯୁଗର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ଉପାଦାନ । Encyclopaedia Britanicaରେ ଅଛି, "One remarkable feature of the modern age is the union of Caricature with literature." ଫତୁରାନନ୍ଦ ନବଜ ସହିତ ସାହିତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ସାଧନ କରିବାରେ ବ୍ରତୀ । ଶିକ୍ଷାନୀତିର ବିଷୋଦ୍ଗାର ଦେଖି ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛପି ରହିଥିବା ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହତ୍ୱକୁ ଗୋପନ କରି ରଖି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଗନ୍ତ ଛଳରେ ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିଛି ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଆବେଗ ଜନିତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରୁ । ତା ମଧ୍ୟରେ ସମାଲୋଚନାର ବିଷୟ ଭାବି ରହିଥାଏ । ସଂସ୍କାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଆପେ ଆପେ ବଳବତ୍ତର ହୋଇ ଉଠେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମନୋମାଳିନ୍ୟକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଯେଉଁ ବିବୃତ୍ତ ତାହା ସମାଜକୁ ବିକଳାଙ୍ଗ କରିଦିଏ । ମାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆକ୍ଷେପ ଓ ବିବୃତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁରେ ତାହା ଉପନୀତ । ସମାଜରେ ସାମାଜିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବା ସୁଘଟଣାର ଆଜି ଅଭାବ ନାହିଁ । କାଶୀନାଥେ ପରସେଷ ଯୁଦ୍ଧରେ କପରି ବିଜୟୀ ହେଲେ ତାହାର ଏକ ଚମତ୍କାର ଘଟଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ତ ‘ପରସେଷ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜୟୀ’ । ଇଂରେଜମାନେ ହଟିଯିବା ୩୭ ବର୍ଷ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କିରାଣୀ-କାରଖାନାରେ ଏବେ ବି ଅମଳା ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ନାଲିଫିତା ଶାସନ କଳ ଚାଲିଛି । ସରକାରୀ ଦସ୍ତର ହେଉଛି ଅମଳାତନ୍ତ୍ରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ । କଥା କଥାକେ ଫାଇଲ୍ ହଜି ଯାଉଛି । ନଟେର୍ ଖୋଜା ହେବା ଫାଇଲ୍‌ଟି ତିନି ମହଲା ଉପରୁ ଗାଈ ଖାଇ ଯାଉଛି । ଦୋଷାବହ ଖୁଆଲା ଶାସନର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ନମୁନା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେଖନୀ କବଳରୁ କେହି ରକ୍ଷା ପାଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ବିଧାତା ସିନା ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଜ୍ୟୋତି ଖସେଇ ନେଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କଲମର ଶକ୍ତି ଅମାପ । ନିର୍ଭୀକତା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର । ଯାହା ଦେଖୁଛନ୍ତି ତାହାକୁ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତିତା ବଳରେ ଦାଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ଗଡ଼େଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନହୋଇ ହେଉଛି ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ (In personal) ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ J. M. Murry (ମୁରୀ) କହିଛନ୍ତି—

"Satire is not a matter of personal resentment, but of impersonal Condemnation, Partly by reason of the classical tradition, invective and true satire are often indiscriminately lumped together under the single name; but they ought to be distinguished. True satire implies the condemnation of a society by reference to an idea; it differs from invective in that it is not an attack aimed by a particular at a particular--X X X The comedian is not indignant, because the space between his ideal and the actual can without difficulty be bridged; the satirist is indignant because there is an impassable abyss between the reality and his dream."

ଆଜିର ସମାଜରେ କିଛି ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ । ଅନାଦର୍ଶ ପଛରେ ସମସ୍ତେ ବାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରୟା ହାସ୍ୟରସିକ ଲେଖକ ପ୍ରାଣକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରେ । ତାହା ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକଲୋଚନକୁ ବିଛାଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । ବିନା କାରଣରେ ଲେଖକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । 'ବନସ୍ଥତିର କାହାଣୀ'ରେ ଡାଳଡ଼ାରେ ଗୋରୁ ଚର୍ବି ମିଶିବା କଥା ପଦାରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଶେଠମାନେ ଅର୍ଥନୀତିର ନିୟାମକ । "ଜୈନ ଡାଲିମିଆଁ, ବଜାଜ୍ ଆଦି ଶେଠମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟରୁ ଗୋରୁ ଚର୍ବି ଆମଦାନୀ କରି ବେଶ୍ ଲାଭବାନ୍ ହେଲେ ।" ଶେଠମାନେ ଆଜି ପୁଞ୍ଜିଦ୍ୱାରା ଶାସନକୁ ନୟନ୍ତ୍ରିତ କରନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରଗତିର ପରିପକ୍ଷ । ଜ୍ଞାନଦାତା ଭାଙ୍ଗରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରାଜନୀତି କରୁଥିବା ଶାସକ ବିଧାୟକମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ଷେପ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି, "ପାଠ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହୀ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇ ପାଠରେ ମନଦେଲେ ଅଣପାଠୁଆ, ଅଧ୍ୟାପାଠୁଆମାନେ ରାଜନୀତିକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧଇଲେ । ଏଇମାନେ ଦଳ ହୋଇ ଶାସନ ଗାଦିରେ ବସିଲେ । X X X ଶାସନଟା ସାପ କି ବେଙ୍ଗ ନ ଜାଣି ଏମାନେ ହଠାତ୍ ଶାସକ ହୋଇଗଲେ । X X X ମାଙ୍କଡ଼ ହାତରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ପଡ଼ିଲା ପରି ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଦେଶଟା ପଡ଼ିଗଲା ।" ଯଦି ଏହା ହିଁ ଦେଶର ରାଜନୀତି ତେବେ ଦେଶକୁ ଆଦର୍ଶ ଦେବ କିଏ ? ମାଙ୍କଡ଼ ହାତରେ ଶାଳଗ୍ରାମ ପରି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭ୍ରାଟ ଦେଖି ଛାତ୍ରମାନେ କପି ଶିକ୍ଷା, ଅଧ୍ୟାପକ ପିଟଣ ଶିକ୍ଷା, କିଛି ନଲେଖୁ କିପରି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ନମ୍ବର ମିଳିବ, ତାହାର ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଏକାବେଳକେ ନଷ୍ଟ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ସମାଜର ନୈତିକ ମାନଦଣ୍ଡ ଯିବନି ତ ? କେଉଁ ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ଦେଶ ଉନ୍ନତ ହେବ ?

‘ବଦଳି ଚାପୁଆଣି’ ଗଛରେ ଯମର କାଳଫାଶ ପରି ବଦଳି ଫାଶ ରହିଲା ବୋରଝାଞ୍ଜିଆ ସରକାରୀ ଦଳ ହାତରେ । ସେମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହେଲା—“ଆଗ ପେଟସେବା ତାପରେ ରାଜ୍ୟ ସେବା ।” ନୂଆନୂଆ ମଦଭାଟି ଆଉ ବିଲାତି ମଦ ଦୋକାନରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିକି ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବା । ଯେଉଁଠି ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ଵର ଉଠିଲା ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରକୁ ଚାହିଁ ବଦଳି ଚାପୁଆଣି ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗୀ ହେଲେ ସାଧାରଣ ଲୋକ । ଚାରିଆଡ଼େ ଦୁର୍ନୀତି-ଘରେ, ବାହାରେ, ରାଜ୍ୟରେ, ସମାଜରେ, ଗୋଷ୍ଠୀରେ, ସଂପ୍ରଦାୟରେ । ଅନ୍ଧାରୁଆ ବାଟ ମେଲା । ଯେଉଁ ସାମ୍ବାଦିକମାନେ ମଦ ପିଇ ନଥିବେ, ତିର୍ଲାଙ୍କ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଉ ନଥିବେ ତାଙ୍କର ଆଡ଼କୁ ନଜର କିଏ ଦେବ ? ମଦ, ମାଛ, ମାଲପାଣି ହେଲା ଥୋପ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ପୂଜାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରିକୁ ଦୟା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଜିର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଶାସନକଳର ହାତବାରୀସୀ । ‘ମନ୍ତ୍ରୀ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବାରେ ଗଭୀର ଉଦ୍‌ବେଗ ପ୍ରକାଶ’ ଖବର ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କର ହେଉଲାଜନ୍ । ତୋଷାମଦିର ଚାରିକାତ ମେଲା । ଯଦି କିଛି ଦୁର୍ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କେହି କରେ ତାହାହେଲେ; “ଚୋରମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଅଧିକାର ବାଧା ପାଇବ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ବିପନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିବ ।” ଏହା ହିଁ ‘ପୋଲିସ୍‌ରାଜ’ ଗଛର ମୂଳ ଉଷ ।

‘ଏବର ଚକ୍‌ଲିଆ ପଣ୍ଡା’ ଗଛରେ ସମାଲୋଚନାର ସ୍ଵର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶାଣିତ । ଚକ୍‌ଲିଆ ପଣ୍ଡା ବନାମ୍ ମନ୍ତ୍ରୀ ତୋଷଣ ପଣ୍ଡାଙ୍କର କଷ୍ଟସ୍ଵର ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଅପୁରନ୍ତ ଉଷ । “ଏ ମହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ଧରମରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ମନ ଇଚ୍ଛା ଦାନ ଦେଇଥିବ । ଧୋଇ ମରୁଡ଼ିରେ ତାହା ଭାସି ନ ଯିବ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଜସେନ୍ଦ୍ର ଆକାରରେ ତାହା ଦାତାଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ଫେରି ଆସିବ । ଦାତାଙ୍କ ପୁତ୍ର କଳତ୍ରମାନେ ବେକାର ବାରିଧି କ୍ଷଣକରେ ଲାଘି ପାରିବେ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାର୍ଟି ଫଣ୍ଡର ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭକୁ ଦି’ହାତିଆ ଦାନ କରିବ, ଏ ଦାନ ବିଫଳ ନୋହିବ । ଖଣିପଟା, କେନ୍ଦୁପତ୍ର ଠିକା ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇବ ।” ଇତ୍ୟାଦି । ସହରୀ ଚକ୍‌ଲିଆ ପଣ୍ଡାମାନେ ଭୋଗ ଖାଇ, ଠାକୁର ଖାଇ, ଦେଉଳ ଖାଇ ଶେଷରେ ଦେଶଟାକୁ ଗିଳି ଦେବେ ।

‘ଶେଷ ବେଉସା’ ଗଛରେ ସିଧାସଳଖ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଫୁଟି ଉଠିଛି । ନମୁନା—“ଖବଡ଼ର ଗୋଟଏ ଟୋପି, ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଜାବୀ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଧୋତି ହେଲା ମୂଳଧନ । ସାରା ରାଜଜଟା ହେଲା ବେପାରର ବଜାର । ଏ ବେଉସାରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ହେଲେ ଅଡ଼ତିଆ, ବିଧାନିଆଁମାନେ ହେଲେ ଦଲାଲ X X X ।” ଡେଣିକି ଧନ ଜନ, ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସି ତୁମ ଦେହରେ ଘଷି ହେବେ ।” ସରକାରୀ ଫାଇଲର କାରବାର ଦୋରନ୍ତ, ‘ବଚନ ମଧୁର ତିଳକ ସରୁ’ ଗଛରେ

ନାଲିଫିତା ଶାସନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭର୍ତ୍ତି । ‘ସେଗୁଡ଼ାକ ଫାଇଲ ନୁହେଁ, ଦୁର୍ନୀତିର ବିଶ୍ୱକୋଷ । କେତେ ବାଟରେ ଉପୁରୀ ଆଦାୟ କରାଯାଇପାରେ ଓ ସେଥିପାଇଁ କାଗଜ ପତ୍ର କେତେ ପ୍ରକାର ହେଉଥିବ କରାଯାଇପାରେ ତା’ର ସବୁ ନମୁନା ସେଇ ଫାଇଲରେ ରହିଛି ।

‘କ୍ରିକେଟ୍ ପୁରାଣ’ ଓ ‘କିରିକେଟ୍ ପୋକ’ ଦୁଇଟି ଗନ୍ଧରେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ବାଇଆ ଦଳଙ୍କ ପାଲି । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଗନ୍ଧରେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ସୃଷ୍ଟି ଗୁଚିତାଶୁ ଖେଳରୁ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାରୁ । ଗାଁ ଗହଳିରେ ଏ ଖେଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ । ବଦେଶୀ ଲୋକ ଦେଖିଲା ପରେ ତାହାକୁ ବିଶ୍ୱରେ ପ୍ରଚଳନ କରାଇଲେ । ଏମଧ୍ୟରେ ଶାଶିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପୁରି ରହିଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଗନ୍ଧରେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳ କିପରି ବାବନାଭୂତ ହେଇ ସାରା ବିଶ୍ୱକୁ ଗ୍ରାସ କଲାଣି ତାହା ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ନବନ କରାଯାଇଅଛି । କିପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଚାର ମାଧ୍ୟମରେ ଫଲ୍‌ସ୍ ପ୍ରୋପାଗଣ୍ଡା ଚାଲିଛି ତା’ର ଏକ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ହାସ୍ୟରସ କାହାଣୀ ‘କିରିକେଟ୍ ପୋକ’ ।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ‘ନବକିଆ’ର ସନ୍ନିବେଶିତ ଗନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ହାସ୍ୟରସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଇ କେତେକ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମତଃ ସମାଜ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପର ପରିବେଷଣ ସୃଷ୍ଟି ଓ ତା’ର ସମୀକ୍ଷା । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ରାଜନୈତିକ ଓ ସମସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାମୂଳକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନା । ତୃତୀୟତଃ ପୁରୁଷ ଚରିତ୍ରକୁ ପ୍ରଧାନ ସାମାଜିକ ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ବିଚାରକୁ ନେଇ ନାନାବିଧ ପୁରୁଷ ସୃଷ୍ଟି ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପମୂଳକ ବ୍ୟଙ୍ଗ । ଚତୁର୍ଥରେ ସତ୍ୟତା, ବିଜ୍ଞାପନର ଅଗ୍ରଗତି, ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଶିକ୍ଷନୀତିର ବ୍ୟକ୍ତିକ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନଗତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭେଦରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ରଚନା । ପଞ୍ଚମରେ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା, ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା, ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି ନୀତିର ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ବ୍ୟଙ୍ଗ । ଶେଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥସୂଚକ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ କିମ୍ବା ପ୍ରବଚନ ଢଗଢମାଳି ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ପରିବେଷଣ କରିବାର ପ୍ରବଳ ଚେଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ ରଚନାର ଏକକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ‘ନବକିଆ’ ଗନ୍ଧ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରମୁଖ ହାସ୍ୟରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷା, ଶବ୍ଦ, ସମୂହ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲିଖନ ଶୈଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧର ଆବଶ୍ୟକତା ରହୁଅଛି । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ଦେବାର ଦୂରୁହ ପ୍ରାୟ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅତି ବିସ୍ତାର ବୁଝା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ସିଦ୍ଧିକୁ ବହନ କରିବାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗନ୍ଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଲେଖନୀର ଜୟ ହେଉ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବେନ ଶରଦଶତମ୍— ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କୃପା ଲାଭ କରନ୍ତୁ ।

ରସପ୍ରସ୍ତୁତ

ଡକ୍ଟର କୁଳମଣି ରାଉତ

ମହର୍ଷି ଭରତ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦୁହିଣଙ୍କୁ ରସର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବକ୍ତା ଭାବେ ସମ୍ମାନିତ କରିଛନ୍ତି । ‘ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର’ରେ ପ୍ରଥମେ ନାଟ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରସର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି । ଆନନ୍ଦବାନ ନାଟକର ପ୍ରମୁଖତତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହାରି ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ଭବ । ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ବେଦଜ୍ଞାନ ରହିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ବୈଦିକ ଧର୍ମନୀତି ଶକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା ଭରତଙ୍କୁ ପଞ୍ଚମ ବେଦ ବା ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଭରତ ଭାରତୀ, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଆରଭଟୀ ବୃତ୍ତିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ନାଟ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ କରାଇଥିଲେ । ଯେତେଦୂର ମନେହୁଏ, ଏ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦର୍ଶନ ଓ ଶ୍ରବଣରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମନ ପୂତ ହୋଇ ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ନାଟ୍ୟରେ କୈଶିକୀ ବୃତ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ପାଇଁ ଭରତଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । କୈଶିକୀ ବୃତ୍ତି ଶୃଙ୍ଗାର ରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ନାଟକରେ ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲା । ଏହା ହିଁ ହେଲା ଆଦିରସ । ଏହି ମୌଳିକ ଆଦିରସ ଶୃଙ୍ଗାରରୁ ହାସ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ହାସ୍ୟର ଦେବତା ପ୍ରଥମ ଓ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁକ୍ଳ ।

ରସର ଅର୍ଥ ଆନନ୍ଦ । ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଣ ଆନନ୍ଦ । ଅମୃତ ସନ୍ତାନ ମାନବ ହିଁ ରସର ଭୋକ୍ତା । ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ତା’ର ମହନୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟତୀତ କାହାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ରହେ ନାହିଁ । ଭରତ କହନ୍ତି — “ନହି ରସାଦୃତେ କଣ୍ଠିଦର୍ଥଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତ ଇତି ।” ତେଣୁ କାବ୍ୟର ଅର୍ଥ ଆନନ୍ଦ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ, ଯେତେଦୂର ଜଣାଯାଏ, ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ସାହିତ୍ୟକୁ କାବ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଏଇ କାଳରେ ଭାମହ “ଶବ୍ଦାର୍ଥୋ ସହିତୌ କାବ୍ୟମ୍” ଲେଖି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ମତବାଦର ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରମୁଖ ତତ୍ତ୍ୱ । ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ବିବେଚନାରେ ସାହିତ୍ୟର ରସମୂଳକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାନାୟକଗଣ କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମାଜଧର୍ମୀ କରାଇ ରସବୋଧର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ମନୋନିଷ୍ଠ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସମ୍ବନ୍ଧମୂଳକ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ରସ ଲୋକୋତ୍ତର ଆନନ୍ଦକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ସହୃଦୟମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏହାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶିତ ଅଥବା ଆନନ୍ଦର ରସଘନ ସମ୍ବେଦ ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ଏହାର ଅନୁଭବ ଆତ୍ମସାକ୍ଷାତକାର ସଦୃଶ ।

ଏଇ ଅଲୌକିକ ଚମତ୍କାର ଅନୁଭବ ତଥା ଅସ୍ବାଦ୍ୟ ଅଟେ । ଏଥିରେ ଜ୍ଞାତା, ଜ୍ଞେୟ ଓ ଜ୍ଞାନର କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ରହେ ନାହିଁ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସହୋଦର ଅଟେ । ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପାଠକରି, ନାଟକକୁ ଦର୍ଶନ କରି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନ ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ରସ ଅସିଦ୍ଧ ଅଟେ । ବିଭାବ, ଅନୁଭାବ, ସାଦ୍ବିକଭାବ ଓ ବ୍ୟଭିଚାର ଭାବ ଦ୍ଵାରା ଯେଉଁ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବକୁ ଆସ୍ବାଦ ଯୋଗ୍ୟ କରାଯାଏ, ତହିଁରୁ ରସ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଇ ଭାବରାଜିକୁ ଯେତେବେଳେ ଅଭିନୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ, ଦର୍ଶକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଫୁରିତ ହେଉଥିବା ରତି ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାୟୀଭାବ ଯେତେବେଳେ ଆସ୍ବାଦିତ ହୋଇ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଵରୂପ ହୋଇଯାଏ — ଏହା ହିଁ ରସ । ଜ୍ଞାନ ଓ ଆନନ୍ଦ ଚେତନ ଧର୍ମ ଅଟେ । ଏଣୁ ସାହିତ୍ୟ ଅବଚେତନରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ଏଇ ପ୍ରକାର ଆନନ୍ଦମୟ ଚୈତନ୍ୟକୁ ଉନ୍ନିଳିତ କରେ । ଏଣୁ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରସମୟ । ଆନନ୍ଦ ଚୈତନ୍ୟମୟ ଓ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ରସ ।

ଆନନ୍ଦ— ଜ୍ଞାନ ଓ ହୃଦୟରୁ ସୃଷ୍ଟ । ଏହା ଅନ୍ତଃସ୍ଥ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ଅବସାଦ, ନୈରାଶ୍ୟ, ବ୍ୟଥା, ବେଦନା ଓ ଗ୍ଳାନିକୁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୁଲିଯାଇ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ମାନସିକ ତୃପ୍ତି ଓ ଆତ୍ମଗତ ଉଲ୍ଲାସ ଲାଭକରେ, ତାହା ହିଁ ଆନନ୍ଦ । ହୃଦୟରୁ ଉତ୍ସାରିତ ଶାନ୍ତି ଓ ମଙ୍ଗଳର ବାଚକ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ । ଆନନ୍ଦ, ଶୋକ ପରି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତ ଭାବପ୍ରବଣତା ଭାବେ ଗୃହୀତ । କେବଳ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶରୀର ସହିତ ଭାବପ୍ରବଣତାକୁ ସମ୍ପର୍କିତ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧି ଓ ହୃଦୟର ସମନ୍ୱୟରୁ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ହାସ୍ୟର ପରିଣତି ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ । ହାସ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରୁ ସୃଷ୍ଟ । ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଶରୀରର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବିଶେଷ କରି ଅଧର, ଓଷ୍ଠ, ଦନ୍ତ, କଣ୍ଠ, ନାସିକା, ଚକ୍ଷୁ, କପୋଳ ଓ ଗନ୍ଧ ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ହୃଦୟରେ ଏହା ଅନୁଭବ୍ୟ । ହାସ୍ୟରେ ହୃଦୟ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶରୀରର ଏକ ତିଳ ତତ୍ତ୍ଵଲିତ ସମନ୍ୱୟ ହୋଇଥାଏ । ହାସ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ମାନସିକ ଆହ୍ଲାଦ, ସୁଖର ପ୍ରସନ୍ନତା ଓ ସାମୟିକ ବୌଦ୍ଧିକ ଆବେଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ହାସ୍ୟ ଏକ ମାନସିକ ବ୍ୟାପାର । ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ହସିପାରେ । ଶାରୀରିକ ବିକୃତି ଓ କ୍ରିୟାକଳାପ ସହିତ ଏହି ହାସ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ । ରକୋଗୁଣର ଅଭାବ ଓ ସ୍ଵଚ୍ଛାୟାର ଆବିର୍ଭାବରୁ ହାସ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ଶୃଙ୍ଗାର, କରୁଣ, ବୀଭତ୍ସ ଇତ୍ୟାଦି ରସର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭବ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ କରୁଣ ରସ ସହିତ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟକୁ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ କରାଯାଇପାରେ । ନିକାର ସହିତ ଅନୌଚିତ୍ୟରୁ ହାସ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ । ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ହାସ୍ୟ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଧ୍ୟମ । ରସାଭାବରୁ ହାସ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇପାରେ । ଅନ୍ୟର ବିଚିତ୍ର ବେଶଭୂଷା, ଚେଷ୍ଟା ତଥା କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ମହର୍ଷି ଭରତଙ୍କ ନାଟ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହାସ୍ୟରସ ହିଁ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସିଛି । ହାସ୍ୟରସର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଅଟେ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିକୃତି, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ପରିଚେଷ୍ଟା, ଅନୁକରଣ, ପ୍ରଳାପ ପ୍ରଭୃତି ହାସ୍ୟର ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ । ଯାହାର ବିକୃତି, ଆକୃତି, ବାଣୀ, ପ୍ରୟାସ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଦେଖି ଦର୍ଶକ ହସନ୍ତି, ସେ ଆଲମ୍ବନ ବିଭାବ । ଚକ୍ଷୁ ସଙ୍କୋଚନ ଓ ମୁଦ୍ରିତ କରିବା, ବଦନର ବିକାଶ ପ୍ରଭୃତି ବାଚିକ, ଆଙ୍ଗିକ, ସାଦ୍ରିକ ଅଭିନୟ ହାସ୍ୟ ରସର ଅନୁଭାବ । ଆଳସ୍ୟ, ନିଦ୍ରା ଅବହୃତ୍ୟା, ତନ୍ଦ୍ରା, ସ୍ବପ୍ନ, ପ୍ରବୋଧ, ଅସୂୟା ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ବ୍ୟଭିଚାର ଭାବ ।

ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତ୍ରିବିଧ ନାୟିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ମୃତ, ହସିତ, ବିହସିତ, ଉପହସିତ ଅପହସିତ ଓ ଅତିହସିତ ହାସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ମୃତ ହାସ୍ୟରେ ଗଣ୍ଡଦେଶ ଇଷଡ଼ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୁଏ, କଟାକ୍ଷ ସୌଷ୍ଟବ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କର ଦନ୍ତପନ୍ତି ବାହାରକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ । ହସିତରେ ମୁଖ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ, ନୟନ ବିକଶିତ ବା ବିସ୍ତାରିତ, ଗଣ୍ଡ ଦେଶ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ଦନ୍ତର ଅଳ୍ପ ଅଂଶ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଗଣ୍ଡ ଓ ନେତ୍ର ଇଷଡ଼ କୁଞ୍ଚିତ, ମଧୁର ସ୍ବର ସହକାରେ ସମୟେ ସମୟେ ମୁଖର ଚକ୍ରିମାର ଉଦ୍ବେଗ ହେଲେ ତାହାକୁ ବିହସିତ କୁହାଯାଏ । ନାକପୁଡ଼ା ଫୁଲିଯାଇ ନେତ୍ର ବକ୍ର ତାହାଣିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଷ୍ଟନ୍ ଦେଶ ଓ ମସ୍ତକ ଆନତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଉପହସିତ କୁହାଯାଏ । ସ୍ଥାନ କାଳ ନ ବିଚାରି ହସିବା, ନେତ୍ରରୁ ଲୋତକ ଝରାଇବା, ଷ୍ଟନ୍ ଦେଶ ଓ ମସ୍ତକକୁ କମ୍ପିତ କରିବା, ଅପହସିତର ଲକ୍ଷଣ । ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ବର ଉଚ୍ଚ ଓ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ବଦେଶ ହସ୍ତ ଦ୍ବାରା ଆବୃତ କରି ହସିବାକୁ ଅତିହସିତ କୁହାଯାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ହାସ୍ୟର ଆଧାର ନିଜେ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ଆତ୍ମଗତ ଓ ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇଲେ, ତାହା ପରଗତ ହୁଏ । ଏଇ ପ୍ରକାର ଭେଦ ଯୋଗୁଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ତ୍ରିବିଧ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ବାଦଶ ପ୍ରକାରର ହାସ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ରସର ସୃଷ୍ଟି ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଅର୍ବାଚୀନ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟମାନଙ୍କରେ ହାସ୍ୟର ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ପରିଲକ୍ଷିତ । ଯଥା (କ) ହ୍ୟୁମର (Humour) ବା ସ୍ମୃତହାସ୍ୟ, (ଖ) ଉଇଟ୍ (Wit) ବା ବାର୍ ବିଦଗ୍ଧ୍ୟ, (ଗ) ଆଇରନି (Irony) ବା ବକ୍ରୋକ୍ତି, (ଘ) ସାଟାଇର (Satire) ବା ବ୍ୟଙ୍ଗ, (ଙ) ଫାର୍ସ (Farce) ବା ପ୍ରହସନ, (ଚ) ପାରୋଡ଼ି (Parody) ବା ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ, (ଛ) ଜେଷ୍ଟ (Jest) ବା ଶ୍ଳେଷ । ବିବେକାନୁମୋଦିତ ବା ବିଚାରଶୀଳ ଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ପରିହାସକୁ ହ୍ୟୁମର ବା ସ୍ମୃତହାସ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ଚତୁରତା ଦ୍ବାରା ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବାକ୍ସଲର

ପ୍ରୟୋଗରେ ଉଇଚ୍ ବା ବାଗ୍‌ବେଦରୁଧର ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ । କଥୋପକଥନ କାଳରେ ବନ୍ତା ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କହିଲାବେଳେ ଶ୍ରୋତା ଯଦି ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବୁଝିଯାଏ, ତେବେ ସେଠାରେ ଆଇରନି ବା ବକ୍ରୋକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ବନ୍ତାର-ହୃଦୟରେ ସହାନୁଭୂତି ନ ଥାଇ, ଘୃଣା ଓ ବୈରତା ସହ ଅନ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତା, ଦୋଷ ଓ ଅବିଗୁଣ ପ୍ରତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆକ୍ଷେପ ଦେଖାଦେଲେ ସାଟାୟାର ବା ବ୍ୟଙ୍ଗ ହୁଏ । ଶୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟ ଓ କଟୁ ଆଲୋଚନାର ସମନ୍ୱୟରୁ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ପାର୍ସ ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ ‘ପ୍ରହସନ’ର ସମପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ହାସ୍ୟ ରସୋଚ୍ଛଳ ନାଟକ । ନିରର୍ଥକ ସଂଳାପ, ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧି, ସ୍ମୃତ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତିର ମିଶ୍ରିତ ରୂପ ହେଉଛି ପ୍ରହସନ । କୌଣସି ଜନପ୍ରିୟ ସାହିତ୍ୟ, ଲେଖକ ବା ଶୈଳୀର ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଅନୁକୃତିକୁ ପାରୋଡ଼ି ବା ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କୁହାଯାଏ । ବନ୍ତାର ବକ୍ତବ୍ୟର ଯଦି ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ପ୍ରତୀତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଆଘାତ ଦେଉଥାଏ ତେବେ ତାହା ଜେଷ୍ଠ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ହାସ୍ୟରସ ହେବ ।

ହାସ୍ୟ ଏକ ମାନବୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ମାନବ ଜୀବନ ସୀମା ସରହଦ ବାହାରେ ଏହାର କୌଣସି ଗତି ରହିପାରେ ନାହିଁ । ହାସ୍ୟ ମାନବ ମନର ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଏହା ଏକ କ୍ରିୟାତ୍ମକ ମାନସିକ ବ୍ୟାପାର । ଏହା ସଂସ୍କାର ସହଜ ଓ ଶୁଚିତାର ରୂପକ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ସରସ୍ୱତୀର ତ୍ରିବେଣୀସଙ୍ଗମ ମଣ୍ଡିଷରେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ମଣିଷଟା ହୋଇଯାଏ ଶୁଦ୍ଧ, ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଓ କଲ୍ପକ୍ଷରହିତ । ହାସ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନର ସବୁ ସୁଗୁଣର ସଂଚୟନ ଅଟେ ।

ଶରୀର ବୈଜ୍ଞାନିକଗଣ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅନ୍ୟ ରୀତିରେ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ବାହ୍ୟ ବାତାବରଣ ଓ ବିସ୍ମୃତ ଘଟଣାର ରୋମାଞ୍ଚନ ଯୋଗୁଁ ମଣ୍ଡିଷର ବିଶିଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିଚଳନ ହୁଏ । ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସ୍ୱରୂପ ମନୁଷ୍ୟର ଓଷ୍ଠ, ମନ ତଥା ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ହାସ୍ୟ କହନ୍ତି, ନିଜ ଗୌରବର ଅନୁଭୂତିରୁ ଉଦ୍ଭୁତ ପ୍ରସନ୍ନତାର ପ୍ରକାଶନକୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ହାସ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଲୋକର ବ୍ୟବହାରରେ ମୂର୍ଖତା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ, ଅନ୍ୟ ତୁଳନାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆତ୍ମଗୌରବ ଅନୁଭବ କରି ହସିଦିଏ । ମାନସିକ ଚେତନା ଉତ୍କର୍ଷତାରୁ ଅପକର୍ଷ ଦିଗକୁ ପଡିତ ହେଲାବେଳେ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ନିଜର ନୈସର୍ଗିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଯନ୍ତ୍ର ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ସେତେବେଳେ ସେ ହାସ୍ୟର ଉପାଦାନ ହୋଇଥାଏ । ଆଉ କେତେକ ଶରୀର ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଅତିରିକ୍ତ ଶକ୍ତି ହିଁ ହାସ୍ୟର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମାନବ

ଶରୀର ଓ ମସ୍ତିଷ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତି ହାସ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ ।

ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ମସ୍ତିଷ୍କର ଉପଚେତନ ଅଂଶରୁ ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ମନୁଷ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କର ଅସ୍ଥିର ନିମ୍ନଦେଶରେ ମାଂସର ଏକ ଛୋଟ ପିଣ୍ଡ ରହିଅଛି । ଏହା ଶରୀରର ଯାବତୀୟ କ୍ରିୟାର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ । ସବୁ ଭାବ ମସ୍ତିଷ୍କ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ହାସ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦୁଃଖ ଶୋକରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଧାନ । ହାସ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନର ପ୍ରମୁଖ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ । ଦୁଃଖ ଶୋକଭରା ଜୀବନକୁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିରେ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବା ପାଇଁ, ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଐଶ୍ୱରିକ ଅନୁଗ୍ରହ । ପ୍ରାଚ୍ୟ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଉଭୟ ଆଲୋଚନାରୁ କୁହାଯାଇପାରେ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଗୁଣ, କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଘଟଣା, ପରିବେଶ, ବେଶଭୂଷା ଓ ଶବ୍ଦାବଳୀ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ।

ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରନ୍ତି । ଯଥା,—ପଜିଟିଭ ପରସ୍ପନାଲିଟି (Positive Personality) ବା ଆସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ନେଗେଟିଭ ପରସ୍ପନାଲିଟି (Negative Personality) ବା ନାସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଜଣେ ଆସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମନୋଭାବ ରହିଥାଏ । ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରସନ୍ନତା, ପ୍ରେମଭାବ, ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶିତ, ସେ ପରୋପକାରୀ ସ୍ନେହୀ, ଉଦାର, କ୍ଷମାସ୍ଥିର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ବାତାବରଣ ଯେତେ ମନ୍ଦ ହୋଇଥାଉନା କାହିଁକି, ସଂସାର ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆନନ୍ଦମୟ । ସେ ପରିବେଶକୁ ଉଲ୍ଲାସିତ କରନ୍ତି । ତକ୍କର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଆସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱସମ୍ପନ୍ନ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁକାଳରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ନାସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଧାରୀମାନେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧମାନ । ଅନ୍ୟକୁ ବିଦ୍ରୁପ କରି ହେୟ କରି ଦେବାରେ ସେମାନେ ଏକ ବିପରୀତଧର୍ମୀ ମାନସିକ ସନ୍ତୋଷ ପାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ କ୍ରୋଧ, ପ୍ରତିହିଂସା, ଲୋଭ, ନୈରାଶ୍ୟ, ବୈଫଳ୍ୟ ଓ ଉଦ୍‌ବେଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଜଣେ ଅସନ୍ଦିଗ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିକଟରେ ନାସ୍ତିସୂଚକ ଅନିଶ୍ଚୟତା ଯେ ଦେଖା ନ ଯାଏ, ଏ କଥା ନୁହେଁ । ସାମୟିକ ପରିବେଶ, ସାମାଜିକ ପ୍ରଭାବ, ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ଥିତି ଆସ୍ତିବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଦୋହଲାଇ ଦିଏ । ସେତେବେଳେ ହାସ୍ୟରସର ବିପୁଳ ବର୍ଷାକୁଳ ଆଲୋଚ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖକ ପ୍ରାଣରେ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ସୃଷ୍ଟିତନ୍ତ୍ରୀ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଯାଏ । ଝରିଯାଏ ଶୋକାହ୍ୱାସ କରୁଣ ରସ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ରସସାଗର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନେଗେଟିଭ ପରସ୍ପନାଲିଟି ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି ଏଇଠି—“ତଳେ

ପଡ଼ିଥିବା ମୃତ ଚଢ଼େଇଟିକୁ ନିରେଖି କରି ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି । କ୍ରମେ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଭଗ୍ନ ଚକ୍ଷୁ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହେଲା । ସେମିତି ନିଠେଇ କରି ସେ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି, ସେହି ଚଢ଼େଇ ମୁହଁ ପାଖରେ । ତାଙ୍କୁ ରମେଶର ମୁହଁ ଦିଶିଲା । ଆହୁରି ଜଳ ଜଳ ହୋଇ ଦିଶିଲା ତା’ର ଖଣ୍ଡିଆ ନାକଟା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଢ଼େଇ ମୁହଁ ରମେଶ ମୁହଁ ଏକାଠି ମିଶିଗଲେ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର, ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଖ୍ରୀ.ଅ. ୧୯୬୧ ପୃଷ୍ଠା-୧୮୩) ସନ୍ଦେହର କୁହୁଡ଼ି ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ମନରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ କିନ୍ତୁ ନାୟକ ରମେଶ ମଧ୍ୟରେ ପଲ୍ଲୀୟନ କଲେ କାହିଁକି ? ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମଗ୍ର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାରରେ ଶୃଙ୍ଗାର ରସରୂପୀ ଆମିଷଗନ୍ଧର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କେଉଁଠି ନାହିଁ । ଅଥଚ ଅସୁନ୍ଦର, କୁସ୍ଥିତ, ବିକଳାଙ୍ଗ ରମେଶ ମନରେ ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଯେଉଁ ଦୁର୍ବଳତା, ଦୁର୍ବଳତା ନୁହେଁ ବରଂ ଭାବଶୀରଳ୍ୟ ଦେହ ନୁହେଁ, ପ୍ରାଣ-ପ୍ରଣୟର ଅଭିସାର ମଧ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଣୟ-ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରାପ୍ତି । ଉଚ୍ଛଳ ପ୍ରାଣର ଅନେକ ପ୍ରବଣତାରେ ସାମାନ୍ୟ ଆଇଁଷ ଗନ୍ଧ ଯେ ରହିଛି, ଏହାକୁ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପରି ଜଣେ ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ଦରଦୀ ପ୍ରାଣ କାହାପାଇଁ ପରିବେଶରୁ ପଲ୍ଲୀୟନ କଲା, ତାହା ଅବେଷାର ଅପେକ୍ଷା ରଖୁ ନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କର ଏଇ ନେତ୍ରେଟିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ପକ୍ତିଟିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ପ୍ରଣୟ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଲ୍ଲୀୟନ କଲେ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ବହୁ ବିଭାଗକୁ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏ ପଲ୍ଲୀୟନ ତାଙ୍କୁ ସାତାୟାରୀଷ୍ କରିଛି । ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ବିଭୁ ପ୍ରେମରେ—ସାଇବାବା ତାଙ୍କର ବିଭୁ-ପ୍ରଭୁ, ଏ ବିଭୁପ୍ରେମ କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ଵର—ସଂଗୀତ ବା ପ୍ରାର୍ଥନା ସୃଷ୍ଟି କରିନି । ବିଭୁପ୍ରେମ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଉଦାର ମାନବ ପ୍ରେମରେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅର୍ଥନୀତି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଜୀବନର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ଦୁଃଖ, ଅସନ୍ତୋଷ, ନୈରାଶ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କୁରୁବଂଶର ଧ୍ଵଂସ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶାଣିତ ଲେଖନୀ, ଗାଣ୍ଡୀବ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛି ସାହିତ୍ୟ ତୃଣୀରରୁ ହାସ୍ୟରସର ପାଣ୍ଡୁପତ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପେନନେମଗୁଡ଼ିକ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ସେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ‘ବିଲୁଆ ବିଚାର’ ବିଭାଗରେ ଭେରେଣ୍ଡା, ‘ପାତାଳବାଣୀ’ ବିଭାଗରେ ଗାତୁଆ ମୂଷା, ‘ଅନର୍ଥୀକରଣ’ରେ ଭୂଷପଣ୍ଡିତ ନାମରେ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଚିତ । ‘ପାତାଳବାଣୀ’ ପ୍ରତିଦିନ ‘ଆକାଶବାଣୀ’ରୁ ପ୍ରଚାରିତ ସମ୍ବାଦର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ । ଓଡ଼ିଆରେ ପାରୋଡ଼ି (Parody) କୁ କାନ୍ଦକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଲାଲିକା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ସୁଧା ସମାଜରେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହାକୁ

ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ପାରୋଡ଼ି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ଅନ୍ୟର ଚାଲିଚଳନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଅନୁକରଣ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଅନୁକୃତି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ରହିଥାଏ । ଏହା ସମାଲୋଚନାର ଏକ ସମାନଧର୍ମାକ୍ରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ । ହାସ୍ୟ ପରିବେଷଣ ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସାମାଜିକତା ଏହାର ଗୌରବ । କଳା ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଭାର ବିକଟ ବିଶ୍ୱାସ ଏହାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଅଟେ । ମନୁଷ୍ୟର ଅଧଃପତନରୁ ହାସ୍ୟର ଉପାଦାନ ଓ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ । ମାନବର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ କଥୋପକଥନର ଭାଷାରେ ନୀତିହୀନତା, ଚକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଚୁଟି ଯୋଗୁ ତା’ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଭୂତ କିମ୍ବୃତ କିମାକାର ସ୍ନେହ ଜାତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ ପାରୋଡ଼ିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି ସ୍ନେହ ଓ ଅବଜ୍ଞାରୁ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅଧଃପତନ, ଅସଂଗତି ଓ ମୁକ୍ତ ମନନତାର ପରିଶୀଳନରୁ ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଅସଙ୍ଗତି ତ୍ରିବିଧ ହୋଇପାରେ । ଯଥା— (୧) ପରିସ୍ଥିତିଗତ, (୨) ଶବ୍ଦଗତ ଓ (୩) ଚରିତ୍ରଗତ ।

ପରିସ୍ଥିତିଗତ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ । ଗାତୁଆ ମୂଷା ଛଦ୍ମ ନାମରେ ଫର୍ତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ମାହାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଦୁଇ ଗାଆଁ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଉପୁଜିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଗାଁକୁ ମାଛ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗାଁକୁ ପାଣି ହାକିମ ବାଣ୍ଟିଦେଲେ । ପାଣିରେ ପଶିଲେ ମାଛ ହରୁଡ଼ିବେ ଏବଂ ମାଛ ମାରିଲେ ପାଣି ଗୋଳିଆ ହୋଇଯିବ ବୋଲି କନ୍ଦଳ ତେଜିଲା । ଉପର ହାକିମଙ୍କ ଯାଏ କଥା ଯିବାରୁ ସେ ଘିଡ଼ାବସ୍ତ୍ରା ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଏହି ଦୁଇ ଗାଆଁର ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହା ଆସନ୍ତା ନିର୍ବାଚନ ବେଳକୁ ପାକଳ ହୋଇ ଫିଟି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ମହଲର ଲୋକେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବାର ଆମ ସମ୍ବାଦଦାତା ଶୁଣି ପାରିଛନ୍ତି ।” (ତଗର ୪୭ଶ ବର୍ଷ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ଜୁଲାଇ ୧୯୮୩, ପୃଷ୍ଠା-୩୨)

ଶବ୍ଦଗତ ଅସଙ୍ଗତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଟକା ସାଇବାଲାଙ୍କ କଥୋପକଥନରୁ ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଉ । ସେମାନଙ୍କ ମୌଳିକତା ହେଉଛି ସେମାନେ ‘ନ’ କୁ ‘ଲ’ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ବାକ୍ୟରେ, ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଅଶ୍ୱଳ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର, ମଝିରେ ମଝିରେ ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦର ଅଳ୍ପ ପ୍ରୟୋଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ନମୁନାଟିଏ ଦେଖନ୍ତୁ—“ଆମେ ତ ଭାବି ଲେଉଥୁଲୁ ଆମର ଅଲବତ ହେବ । ସେଥିଲାଗି ପହିଲୁ ଦିହଁ ଲଗେଇଲୁ ନାହିଁ । ଆରେ ଶଳା, ତା ଗୋଷ୍ଠାକି ଠେଙ୍ଗେ । ଏତିକି ସୁବିଧା ପାଇ ସେଗୁଡ଼ାକ ବନ୍ଧି ଭିତରେ ଖେଦିଯାଇ ସଭିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଖରାବ କରିଦେଲେ । ଆରେ ଶଳା ଯାହାକୁ ଦେଖୁବ ସିଏ ଯୋଡ଼ି ବଳଦକୁ ଟାପରା କରୁଛି । ଶଳାକୁ ଅଣ୍ଟିରା ହୋଇ କେତେ ବରଦାସ୍ତ କରିବି । ଭୋଟ ଦିନେ ଥେଲା, ଗୁରିଆ, ସନିଆ, ଲଟିଆଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଲେଇ ପୁରା ପାଣିଏ ଲେଖାଏଁ

ଗଡ଼ଜାତି ପିଇଲେଲୁ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏଁ ଧଡ଼ା ଲେଇ ବସ୍ତି ଉପରେ ପଇଁତରାମାରି ହାକ୍ ଦେଲୁ—ଆବେ କୋଉ ଶଳା ହାରାମଜାବାଟା ଯୋଡ଼ି ବଳଦକୁ ଟାହୁଲି କରୁଛି । ଶଳା ବାହାରି ଆସୁ । ଆବେ ଶଳେ ଅଣ୍ଟିରା କିଏ ଅଛ ତ ବାହାରି ଆସ ବେ । କୋଉ ଶଳା ଅଣ୍ଟିରାଟା ଯୋଡ଼ି ବଳଦକୁ ଭୋଟ ନ ଦେଇ ଆଉ କାହାକୁ ଭୋଟ ଦେବ ବାହାରି ଆସୁ । ଶଳାକୁ ଫେର ଏଗନେଷ୍ଟରେ କାହାଠୁ ଶୁଣିବୁ ତ ଶଳାକୁ ଗୋଡ଼ ଆଡୁ ଫାଡ଼ି ଦେବୁ । କୋଉ ଶଳା ଯୋଡ଼ି ବଳଦରେ ଲ ଦେବ ତାକୁ ଦେଖିଲେବୁ । ଶଳା ଭୋଟ କାଗଜରେ ମାରଜ ଅଛି । ସବୁ ଜଣା ପଡ଼ିଯିବ । ମା ରାଣ ଖାଇ ଲିୟମ କରୁଛି—ଯୋଉ ଶଳା ଯୋଡ଼ି ବଳଦକୁ ଭୋଟ ଲ ଦେବ ତା ଭିଟାମାଟି ବସ୍ତିରୁ ଉଠାଇଦେବୁ । ଶଳାକୁ ଦିନ ଦି’ ପ୍ରହରେ ତା’ ଘରେ ପଶି ତିର୍ଲାକୁ ବେଜିତି କରିବୁ । ବାସ୍ ସେତିକିରେ କାମ ଫତେ । ଉଁ ଟୁଁ ଲ କରି ସମସ୍ତେ ଯୋଡ଼ି ବଳଦରେ ଦେଇ ଆସିଲେ । ଲେକିନ ଯାହା କୁହ ବାବୁ—ଆଁଖି ଛୁଇଁ କହୁଛି ଗଡ଼ଜାତି ମାଲ୍‌ଟା ବଢ଼ିଆ କାମ୍ ଦେଖେଇଲା ।” (ଡଗର, ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ଜୁଲାଇ ୧୯୬୦, ପୃଷ୍ଠା—୫)

ଚରିତ୍ରଗତ ଅସଙ୍ଗତିରୁ ହାସ୍ୟର ପୁଷ୍ପଳ ବିକାଶ କରାଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ବାଉରୀଆନା ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଦଶ ଟଙ୍କା ଧାର ନେବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଚୌଧୁରୀ ରମେଶର ଚିତ୍ରାଙ୍କନରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ କଳ୍ପନାର ରସ ଘନ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କଲା । ପୁତ୍ରର ପ୍ରତିଭାରେ ବିଦ୍ୱିତ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଦୁଇଧାର ଲୋତକ ଝରିଆସିଲା । ବାଉରୀଆନା ରମେଶକୁ କହିଲେ—“ହଇରେ ରମେଶ, ଏ ବାଳୁଙ୍ଗା ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ସବୁଦିନେ କ’ଣ ପିଲା ହୋଇ ରହିଥିବୁ ? ବାପା ପୁଲା ପୁଲା ଟଙ୍କା ତୋ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଅଛନ୍ତି । ପାଠ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଖାଲି କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଅଙ୍କା ଚାଲିଛି । ଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି ପାଠପଢ଼ାରେ ମନ ଦେ । ଦେଖିଲୁ ବାପାଙ୍କ ମନରେ କେତେ କଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।” X X ଚୌଧୁରୀଏ କହିଲେ—“ନାହିଁ ହେ ବାଉରୀଆନା, ଚିତ୍ର ଅଙ୍କା ଖରାପ କାମ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଖାଲି ଭାବୁଛି ରମୁର ଯେଉଁ ଏହି ଦୁଲ୍ଲଭ ଗୁଣଟି ଅଛି, ତାହା ବିକାଶ ଆମର ଏ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ମୋର ମନରେ କଷ୍ଟ ।” ବାଉରୀଆନା ହଟିଯିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର, “ମୁଁ ତ କହୁ ନାହିଁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାଟା ଖରାପ, ମୋ କହିବା ମତଲବ ହଉଛି, ଯଦି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବ, ରାମ, ହନୁମାନ, ସୁଗ୍ରୀବ, ବିଷ୍ଣୁ, ମହାଦେବ, ଏମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କେ । ଏ ଧର୍ମଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧିଜୀର ରୂପ କାହିଁକି ଆଙ୍କୁଛୁ ? ସେ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରରେ କୋରାନ୍ ଆଣି ପଢୁଛି । ରାମ୍, ରାମ୍ କି ପାପ ! ପାପୀଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଚିତ୍ର କରିବା ଖରାପ,

ଯା ବୋଲି ସବୁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାଟା ମୁଁ କଣ ଖରାପ କହୁଛି ।” ରମେଶର ବାପା କହିଲେ—“ଆହା ! ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ପାପୀ ବୋଲି କାହିଁକି କହୁଛ । ଆମ ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି, କୋରାନରେ ସେଇଆ ଅଛି, ଖାଲି ଭାଷାରେ ତପାଉ ।” X X X ବାଉରୀଆନା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲେଉଟିଲେ, “ମୁଁ କ’ଣ ପେଟଭିତରୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ପାପୀ ବୋଲି କହୁଛି, ମୋର କହିବା ମତଲବ ହେଉଛି ଆମ ଦେଶର ଏ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ବୁଝିଛନ୍ତି ଯେ ଜିନିଷ ଏକ, କେବଳ ଭାଷା ତପାଉ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏମିତିଆ କାମଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ଖରାପ । ଲୋକେ ତ ନବୁଝି ନିଶ୍ଚୟ ପାପୀ ବୋଲି କହିବେ, “ମୁଁ କ’ଣ ଜାଣି ନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଭଲକାମ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଖାଲି ଉପର ମନରେ କଥାକୁ କହୁଥିଲି ନା”—ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡରେ ଘାଟରେ ବୁଝାଇଲେ ସିନା ଲୋକେ ବୁଝିବେ । ଖାଲି କ’ଣ ମନକୁ ବୁଝିବେ”—“ହଁ, ସେଇଟା ଠିକ୍ ଯେ ଲୋକମାନେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ ବୋଲି କହିଲେ ସିନା ତାଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ବସିବେ ।” ରମେଶର ବାପା ଭାବିଲେ, “ଓହୋ ଦଶଟା ଟଙ୍କା ଲାଗି ଏ କେତେ ଥର ରୂପ ବଦଳେଇଲାଣି ।

(ନାକଟା ଚିତ୍ରକର—ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୬୧, ପୃଷ୍ଠା ୧୯)

ଏଠାରେ ବାଉରୀଆନାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅସଙ୍ଗତି ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ଗୋଟିଏ ସଂଗୀତ ସହିତ ସମତାନ, ସ୍ଵର, ଅନୁକୃତ ପରିବେଶିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଂଗୀତ ମଧ୍ୟ ପାରୋଡ଼ି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ସଂଗୀତର ଉପବାଦ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ଭାବ ଗାୟାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଗୀତର କୌତୂହଳ ଉଦ୍ଘାପକ, ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କରି ହାସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଣତି ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ସଂଗୀତଟି ହେଉଛି—“ଯାଆରେ ନାଆ ଭାସିଯାଆ”.... ଏହି ସଂଗୀତର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଯାଆରେ ଚଟି ଭାସିଯାଆ..... ..

ଏଠାରେ ସଂଗୀତର ସ୍ଵରକୁ କେବଳ ଅନୁସରଣ ଓ ଅନୁକରଣ କରାଯାଇଅଛି । ନିରୋଳା ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରି କଟକ ସହରର ବର୍ଷାକାଳୀନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଏଥିରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି, କଟକର ମୁ୍ୟନିସ୍‌ପାଲିଟି କର୍ମକର୍ତ୍ତା, ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏଠାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମହତ ଓ ପବିତ୍ର । ତା’ର ଆତ୍ମିକ ନିନାଦ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ, ଆଜ୍ଞିକ ଓ ନୈତିକ ମହିମାରେ ଏହା ବର୍ଣ୍ଣୋକ୍ତ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥମପତିତା ଓ ଉପସ୍ଥାପନା ଶୈଳୀ, ଭାବର ସୁମଧୁର ପରିପ୍ରକାଶ ଓ ବିଦ୍ରୁପ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥକୁ ଅନର୍ଥ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା

ଚାତୁରୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣର ଅନୁଭୂତ କରାଯାଇପାରେ ।
ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ମଙ୍ଗଳ ବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ ଗନ୍ଧ ଏଇ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୂତ ।

‘ବିଲୁଆ ବିଚାର’ ଅର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାନ ଆଲୋଚନା । ତଥାପି ଏଥିରେ ରହିଛି
ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଭେରେଣ୍ଡା (ଫତୁରାନନ୍ଦ) ର ପ୍ରତିମା-ବିଧ୍ୱଂସି-ଦୁଃସାହସିକତା ।
ଏଠାରେ ସେ ଜଣେ ସାମାଜିକ-ବିଧାୟକ । ତାଙ୍କର ସାତାୟାର୍ ଇତିତଥ୍ୟମୀ,
ଭାଷା ସୂଚନାତ୍ମକ, ସଂସ୍କାର ଏହାର ପ୍ରୟାସ । ଲେଖକର ଆହତ ଆତ୍ମାଭିମାନ
ଯେ ଇତ୍ୟସ୍ତତ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଇଛି, ଏକଥା ନୁହେଁ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ବହୁ
ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଭାବପ୍ରବଣତା, ଉତ୍କଳୀୟ ମହାଜାତିର
ଗଠନର ସବୁ ଆଶା ବିଶ୍ୱାସ ପରିଣତି ହୋଇଛି କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ
ବିଡ଼ମ୍ବନାରେ—“ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ତୁରନ୍ତ ବହିଷ୍କାର କରାଯିବା ଉଚିତ
ବୋଲି ବିଜୁ ପଟ୍ଟନାୟକ କହିଅଛନ୍ତି । ଆଲୁଗଦା ଭିତରୁ ସଡ଼ା ଆଲୁତକ ବାଛି
ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଏହା ନ କଲେ ସମସ୍ତ ଗଦାଗା ସଢ଼ିଯାଏ । ବିଜୁ
ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହି ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରି ଦେଇଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କୁ
କାଢ଼ି ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା ଜୟନ୍ତୀ ବଲ୍ଲଭଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।
ଯଦି ଏଭଳି ନ ହୋଇପାରିଲା ତେବେ ସଡ଼ା ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଛାଏଁ ଛାଏଁ ସଡ଼ା
ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଦା ଭିତରୁ ଅଲଗା ହେଇଯିବା ଉଚିତ୍ । ବିଜୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ତାଙ୍କର
ଆଉ କେତେଜଣ ସାଥୀ ଅତୀତରେ ଏହିପରି ସାହସିକତା ଦେଖାଇ ମୂଳଗଦା
ଭିତରୁ ଓହରି ଆସିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନର ସଡ଼ା ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ନୀତି ଗ୍ରହଣ କଲେ
ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।” (ତରର, ୪୫ ବର୍ଷ, ଅଷ୍ଟମ ନବମ ସଂଖ୍ୟା, ଫେବୃୟାରୀ ଓ
ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୮୨, ପୃଷ୍ଠା ୪୪)

ସାଧାରଣତଃ ଟିକିଏ ଅଶ୍ଳୀଳତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ବା ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ବିଷୟର
ଆଲୋଚନାରୁ ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ହୋଇଥାଏ ଏହା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ବ୍ଲାସଫେମି ବା ଛୋକାର କଥା ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୂତ । ଭାଷାର ଆବରଣ ତଳେ ଏହା
ଲୁଚିଯାଏ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଉଦାହରଣଟି ନିଆଯାଉ—

“କଅଁଳିଆ ହୋଇ ଝୁଲୁଛି କିବା ଦିଅଟି ଓଢ଼,
କନ୍ଦର୍ପ ରୋଗୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅବା ଦିଓଟି ସେଉ ।
କଡ଼ାଏ ପାନକି ରଖିଣ ଦୁଇ ପାନ ଡବାରେ,
କଥା ପାନ ଖଣ୍ଡେ ରଖିଛି ଦୁଇ ଜାନୁ ମଧ୍ୟରେ ।
କ-ଶରେ ଆତୁର ରସିକ ଆସିଗଲେ ପାଖକୁ,
କଉତୁକେ ମନ ଚୋଷିବ ଯାତି ପାନ ତାହାକୁ ।”

(ନିଲଠା କବି—ଫତୁରାନନ୍ଦ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ପୃଷ୍ଠା-୧୩)

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ରସର ଦୁଇଟି ବିଭାଗ ସଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ । ଯଥା ଫମା-ଲୋଚନା ଓ ଅନର୍ଥାକରଣ । ଅନର୍ଥାକରଣରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର କିମ୍ବଦନ୍ତ କିମାକାର ଅର୍ଥ କରାଯାଏ । ଏଇ ଅନର୍ଥ ବା ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରାଇଥାଏ, ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକଟି ହେଉଛି—

“ଲଭତେ ସିକତାସୁ ଡେଳମପି ଯତ୍ନଃ ପୀଡ଼ୟନ
ପିବେତ ମୃଗ ତୃଷ୍ଣିକାସୁ ସଲିଳଂ ପିପାସାର୍ଦ୍ଧତଃ
କଦାଚିଦପି ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଶଶବିଷାଣ ମାସାଦୟେ
ନତୁ ପ୍ରତି ନିବିଷ୍ଠ ମୂର୍ଖଜନ ଚିରମାରାଧୟେତ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ବାଲିକୁ ଯତ୍ନ ସହିତ ପେଡ଼ି ତହିଁରୁ ଡେଳ ବାହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ତୃଷ୍ଣାର୍ଥ ମରିଚିକାରୁ ଜଳ ପାଇପାରେ । ବହୁକାଳ ଭ୍ରମଣ କରି ହୁଏତ ଶଶକର ସିଂହ ଉଠିପାରେ । କିନ୍ତୁ ମୂର୍ଖର ମନ ଯେଉଁଥିରେ ଲାଗିଯାଇଥାଏ, ତହିଁରୁ ତା’ର ମନ ଫେରାଇ ଆଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭୂଷ ପଣ୍ଡିତେ ଛଦ୍ମ ନାମର ଏ ଶ୍ଳୋକରେ ଅନର୍ଥାକରଣ କରି କହିଛନ୍ତି—“ଭୁଲଂ, ଭୁଲଂ, ଏକାବେଳକେ ଭୁଲମ । ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଶୁଣତାମ୍, ଅତ୍ର ଡେଳ ମର୍ଦ୍ଦନର ସୁଫଳ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଉଅଛି । ଯତ୍ନର ସହିତ ଡେଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ସୁସିକତା ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତମ ଦୁର୍ଲଭ ବାଲି ମିଳେ । ଏ ପରମାଶୁ ଯୁଗରେ ଶକ୍ତିର ଉପାଦାନ ମିଳିତ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ ତେଲ ମାଲିସ କଲେ ଜଣେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ପାଇପାରେ । ପୁନଶ୍ଚ ପିପାସା ବେଳେ “ଆରେ ଧେର୍ ଆରେ ଧେର୍” କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଉଲେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉ ନ ଥାଏ ବରଂ ବର୍ଜନ କରୁଥାଏ ସେ ମଧ୍ୟ ମୃଗତୃଷ୍ଣାର ସଲୀଳକୁ ପାନ କରି ପକାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ତେଲ ମର୍ଦ୍ଦନର ପ୍ରଭାବରେ ସେ ଏପରି ଭୋଳ ହୋଇଯାଏ ଯେ ମୃଗତୃଷ୍ଣାର ଜଳ ପରି ଅଳିକ କଥାକୁ ବୁଦ୍ଧକ ପରି ଗ୍ରହଣ କରିଯାଏ । ଏସବୁ ହୁଏ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ବସାଇ ରାତିମତ ତେଲ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ । ତେଲର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଏପରି ଯେ ତାକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । କେବେ ଯଦି ବୁଲୁଥିବା ଲୋକ ଦେହରେ ଲଗାଇଦେବ ତେବେ ସେ ମଜଗୁଳ ହୋଇଯିବ ଓ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶହ ଶହ ବିଶା ଅଣମାଂସ ଅର୍ଥାତ୍ ମାଂସେତର ପରିବାପତ୍ର ଆଣିଦେବ । ଘରେ ରୋଷାଇ ପାଇଁ ଆଉ ପରିବା ଜଣିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଫଳ ରହିଛି । ଯେଉଁ ମୂର୍ଖମାନେ ‘ନା’ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ନିବିଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେ କଥା କହିଲେ ବି ସବୁଥିରେ ନା ଚରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେମାନେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଦଳି ଯାଆନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁଥିରେ ହଁ କରନ୍ତି ।”

ସମାଲୋଚନାର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ନାମ ମଧ୍ୟସ୍ଥବାଣୀ । ଲେଖକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାଲୋଚକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ । ସେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସେତୁ । ଫମାଲୋଚକ ମୂଳ ଲେଖାର ଅବାଚ୍ଛନ୍ନ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦାନ କରି ପାଠକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରାଇଥାନ୍ତି । ମୂଳଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଥିରେ ଫମାଲୋଚକଙ୍କର ଥାଏ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁରକ୍ତି । ଏହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁଜ୍ଜ କରାଯାଇ ପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହାର ସ୍ତମ୍ଭର ଗୌରବ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ ହେଉଅଛି । ଦେଶପ୍ରେମୀ ଗଙ୍ଗାଧର ଲେଖୁଛନ୍ତି—

“ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷାରେ ମମତା ଯା ହୃଦେ ଜନମି ନାହିଁ

ତାକୁ ଯଦି ଜ୍ଞାନୀ ଗଣରେ ଗଣିବା ଅଜ୍ଞାନୀ ରହିବେ କାହିଁ ?”

ଏହାର ଅର୍ଥ ସର୍ବଜନବୋଧ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହାର ଫମାଲୋଚନା କରି ଲେଖୁଛନ୍ତି—“ସେହିପରି ମୂଳରୁ ମାତୃଭୂମି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଠିକଣା ଭୁଜ୍ଜ ନାହିଁ, ତା ପ୍ରତି ଆମର ମମତା ଆସିବ କୁଆଡୁ ? ଜୋର୍ କୁଳମ କରି ବନ୍ଧୁକ ଦେଖାଇଲେ ଆମେ ଭୟରେ ସିନା କହିଦେବୁ—ହଁ, ହଁ ଆମର ମମତା ଜନ୍ମ ହେଲାଣି, କେହି କେହି ବା କହିପାରନ୍ତି—ହଁ, ହଁ ପେନ୍ ହେଉଛି, ଆଉ ଟିକିଏ ପରେ ଜନ୍ମ ହେବ । ହେଲେ ସେ ବନ୍ଧୁକ ବାଲା ଚାଲିଯିବା ପରେ ସମସ୍ତେ କହିବେ ଯା ଯାଆବେ ମାତୃଭୂମି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ନିଜ ମାତୃଭୂମି ଖୋଜବେ । ଯା ବିଚିକର ପାଖକୁ । ସେଠି ଗୋଟେ ମାତୃଭୂମି ପାଇବୁ ।”

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏଥିରେ ଲୋକ ତୁଣ୍ଡର ଭାଷାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ, ନାଟକୀୟ ଉପସ୍ଥାପନ ରୀତି ଓ ସଂଳାପଗତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଡିଜିଟାଲ ରୂପ ହେବା ଯୋଗୁଁ ହାସ୍ୟ ଉଭବ କରାଇଛି । ଯେତେଦୂର ମନେହୁଏ ଉତ୍କଳ ସରସ୍ୱତୀ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ରଚିତ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ର ଲାଳୟେତ୍ ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣାଣି’ ଇତ୍ୟାଦିର ବିକୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଫମାଲୋଚନା ଓ ଅନର୍ଥୀକରଣର ଭିତ୍ତିଭୂମି ।

ନଅଟା ରସର ଉତୁରା ଅଂଶଟା ହାସ୍ୟରସ । ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ମଣିଷ ଦୁଇଟି ଭାବର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଅଛି । ଜନନୀ ଜଠରରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା କ୍ଷଣି ମାନବ-ଶିଶୁ ହୁଏତ ହସିଛି କିମ୍ବା କାନ୍ଦିଛି । ହସ କାନ୍ଦର ଉତ୍ଥାନ ପତନ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଅତିପାତ କରିଛି । ତେଣୁ ହାସ୍ୟ ବା କରୁଣ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ ହୋଇଛି । ଏଇ ଦୁଇଟି ରସକୁ ଆଧାର କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସର ସୃଷ୍ଟି ଓ ପୁଷ୍ଟି ବୋଲି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏକ ଭିନ୍ନ ମତ ରହିଅଛି । ଏହା ଏକ ବିତର୍କିତ ବିଷୟ । ଯେଉଁମାନେ ଜୀବନରେ ବହୁ

ଆଦାତ ଓ ବ୍ୟଥା ପାଇଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ । ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଲାଘବ ପାଇଁ ସେମାନେ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି — ‘ଦୁଃଖ ବଢ଼ିଲେ ସୁଖର ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼େ’ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘୋଷଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ—“ବିଧାତା କେତେ ଯେ ଅସରନ୍ତି ଆଦାତ ମୋତେ ଦେଇ ଲାଗିଛି ତା’ର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ସବୁ ଆଦାତକୁ ଶୋଷି କ୍ଷୀଣ କରିଦେବା ଓ କୌଣସି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପଦାକୁ ନ ଦେଖେଇବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛି ।” ନିଜେ ନିଦାବେହେଲ ପାଲଟିଛନ୍ତି ସେ । ନିଜ ଦୁଃଖରେ ଆଉଟୁ ପାଉଟୁ ହେଉଥିଲେ ବି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପରି ଅନ୍ୟ ମୁହଁରେ ହସ ଉକୁଟାଇବାକୁ ସେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

“ବିଧେଇ ହୋଇ ବି ଦୁଃଖରେ ହସେ ମସାଏ ଯେହୁ,
ବିଦ୍ରୁପ କାହିଁ ନ କହିବା ଏହି ମହାରେ ସେହୁ ।”

(ନିଳଠା କବି—ଫତୁରାନନ୍ଦ, ପୃଷ୍ଠା ୧୫)

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଜ୍ୟ ଏ ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ଵାରା ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କୁ ଆମେ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ଭୁଲ କରିବୁ ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କୁ ସବୁଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଈଶ୍ଵର କେଉଁ ଯଶୋବାନା ଉଡ଼ାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ବାକି ଥିଲା ଆଖି ଦୁଇଟା, ପ୍ରଭୁ ତା ବି ନେଇଗଲେ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସେ ଦେଖିପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଅଥଚ ଦେଖିଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵକ୍ଷରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ମଣିଷଟାକୁ । ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୋଇ ଆସିଲାବେଳେ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭୁଲ ବୁଝିଥିଲେ—ଦିନେ ମଣୁଥିଲି ଆନ, ହରିଯା ନେଇଛି ନୟନ ଦୁଇଟି, ସେ ତୁମ ଅତୁଳ ଦାନ” । ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ଧ କରିଦେଇ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ-ସିଂହାସନରେ ହାସ୍ୟରସ ଫଲ୍‌ଗୁର ଉଛ୍ଵାସ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ନିଜେ ଜଗବନ୍ଦନ ହିଁ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଖିରେ ଏ ମଣିଷଟା ଖାଣ୍ଟି ବେହେଲ । “ଦେଶର ତାଳରୁ ତଳିପାଯାଏ ‘ଉପୁରି’ ସାଲ୍‌ବାଲୁ, କିରାଣି ହୋଇଥିବା ବାପ ପାଖକୁ ତାରି ଔରସରୁ ଜନମି ଥିବା ପୁଅ ଯଦି ଗୋଟାଏ କିଛି କାମ କରେଇ ଆଣିବାକୁ ଯିବ, ତେବେ ବାପ କହିବ ପୁଅରେ କିଛି ଉପୁରି ନ ଦେଲେ ଆମ ବିଭାଗର ଇଜ୍ଜତ ମହତ ଦିକଡ଼ାର ହୋଇଯିବ, ମୋତେ ନିଆଁ ପାଣି ବାସନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ଆଣ, ଯାହା କିଛି ଅଛି ଉପୁରି ଆକାରରେ ଦେଇ ଦେ, କାମଟା ଚଟାପଟ ହୋଇଯିବ ।” (ନିଦା ବେହେଲ, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ ୧୯୮୨, ପୃଷ୍ଠା ୫୨)

ପରିହାସ ପ୍ରିୟତ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଅଙ୍ଗା, ଚିକଳ, ଚୁଗୁଲି, କୌତୁକ ଓଡ଼ିଆର ମୌରସୀ ସମ୍ପତ୍ତି । ଜୀବନକୁ ସ୍ଵାଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦର

ମଉଜ ଓ ସରସ କରିବା ପାଇଁ, ପରିହାସ ବା ନବଜର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଅର୍ଥନୀତି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଅନେକ, ବଡ଼ ବେଶି ବ୍ୟଥା ଓ କାତରତା । ଏସବୁକୁ ପାଶୋରିବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନବଜିଆ ସାଜିଛନ୍ତି । ତାହାରି ପାସ କରି ସେ ସିନା ରୋଗୀଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରି ପାରିଲେନି, ହେଲେ ଯୁଗ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଜର୍ଜରିତ ମଣିଷର ଦୁଃଖ ନିରାକରଣ ପାଇଁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଲୋକ ମଞ୍ଚରେ ଦୁଆରୀ ସାଜିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନବଜରୁ ନମୁନାଟିଏ ନିଆଯାଉ—“ଏ ବିବୃତ୍ତି ପୁଲିସ ବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ କି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କଲା କେଜାଣି, ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ତାହା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କଲା । କିଏ କହିଲା ଶିଶୁର ପୁଅ ଚାନ୍ଦାବାଜ ଗୋଟାଏ କେଉଁଠି କୁଜିନେତା ବନିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଏ ପୁଅର ମାମୁଗୁଡ଼ାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରିବାର କୁ ନାହିଁ । ପର ଝାଳରେ ଏ ପେଟୁ ସଜତାନଗୁଡ଼ାକ ଗଣ୍ଡି ଫୁଲେଇ ବସିଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭାଇଗୁଡ଼ାକ ନିର୍ବଂଶରେ ଯାଆନ୍ତୁ । ସେଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଡିଏକ୍ସୋ ରୋଗ ଧରୁ । ଏତେ ଦିନେ ପୁଲିସର ନଜର ପଡ଼ିଥିଲା । ଏତକିବେଳକୁ ଏ ଶିଳା କୁଜି ନେତାଟା କୋଉଁଠି ଶୋଇଥିଲା କେଜାଣି ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି ଗୋଟାଏ ପାଲା ଲଗେଇଛି ।”

(ନବଜିଆ, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ: ୧୯୮୩, ପୃଷ୍ଠା ୬୯)

ଗମାତ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ବିଳାସ ଓ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟମୟ ଭୋଗସର୍ବସ୍ୱ ଜୀବନରେ ହାସ୍ୟର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାଗ । ଏକତ୍ର-ଭୋଜନ, ସଙ୍ଗୀତ ପରିବେଷଣ, ଗାନ ବାଜଣା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମାନସ ପ୍ରସୂତ ହାସ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୁଏ, ତାହାହିଁ “ଗମାତ ।” ‘ବାହାଦୂରର ପଛେପଟେ’, ଗଛରେ ଗମାତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ—“ଗୋଟାଏ ବିରାଟକାୟ ବାଉଁଶ ଓ ଗୋଟିଏ ମହାବଳ ବାଘ ଘୋର ରଣରେ ବ୍ୟାପୂତ, ତାହା ବାହାଦୂର ଜାଣିଗଲା, କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ଦୁହେଁ ଗର୍ଜନ କରି କରି ଘର ଆଗକୁ ଆସିଲେ । ବାହାଦୂରର ଗୋଡ଼ ଆତୁ ଜୀବନ ଯେମିତି ଛାଡ଼ିଆସିଲା । ସେ ତାଳଟାକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରିଲା, ତା ହାତ ଜୀବ ପଡ଼ିଗଲା । ତା ପଛଗେର୍ ଖୋଲିଗଲା । ତ୍ରେକରର ନଳି ମୁହଁ ବାଟେ କାଦୁଅ ପଙ୍କ ଯେପରି ଭସ୍ ଭସ୍ ହୋଇ ବାହାରେ ତା ପଛଗେର୍ ବାଟଦେଇ ସେମିତି ପଙ୍କ କାଦୁଅ ଭଳିଆ ଜିନିଷ ଭସ୍ ଭସ୍ ହୋଇ ବାହାରିଲା । ବାରାହା ଓ ବାଘ ଯେତେ ଥର ଗର୍ଜନ ଛାଡ଼ୁଥାନ୍ତି, ତା ପଛପଟ ଗେର୍‌ରୁ ସେତିକି ଥର କାଦୁଅ ପର୍ ପର୍ ବାହାରି ପଡ଼ୁଥାଏ । ସୈତାନ୍ ବହୁ ଆଦର ଗଉରବ କରି ବାହାଦୂର ପେଟକୁ ଟୁମ୍ ଟୁମ୍ କରି ଦେଇଥିଲା । ବାହାଦୂର ସେସବୁ ଆଉ ନିଜର କରି ରଖି ପାରିଲା ନାହିଁ ।” (ଗମାତ୍-ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ: ୧୯୮୨, ପୃ-୧୩୬)

ବେଳେ ବେଳେ ବିତଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସର ଉପାଦାନ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତିତା ସହ ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ପୂର୍ବାପର ସଙ୍ଗତିହୀନ ବିତଣ୍ଡା

ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ଏପରି ଚର୍ଚ୍ଚସାବଳୀଳ ଓ ବିଜ୍ଞାନ-ସମ୍ପର୍କିତ ଯେ, ବାହାରରୁ ଏହା ଅକାଷ୍ୟ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଏଥିରେ ଚାର୍ଜିକତା , ଯୁକ୍ତିପ୍ରବଣତା ଓ ବହୁ ଅନୁଭୂତିସିଦ୍ଧି ଧାରଣା ଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଫର୍ମାକୋଲୋଜି ପ୍ରଫେସରଙ୍କ ଭାଷଣ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାରଯୋଗ୍ୟ । “ନିଶ୍ଚେତକ ନାହିଁତ୍ରୁ ଅକ୍ଷୟାକରୁ ଶୁଦ୍ଧାଇଲେ ରୋଗୀ କୋରରେ ହସେ । ହସର ଜନ୍ମ ଏଇଠାରେ । ହସ ରୋଗୀର ମନ ଶରୀରରେ ଗଭୀର ସୁପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ରୋଗୀର ଆଶୁ ଆରୋଗ୍ୟ ଦିଗରେ ହସ ଔଷଧର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ, ସୁସ୍ଥ ରଖେ । ଶରୀରରେ କମ୍ପନ ଜାତ କରାଇ ଏହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥାଏ । ହସକୁରାମାନଙ୍କର ମନ ସର୍ବଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରହିଥାଏ । ସେମାନେ ପାଗଳାହୁଅଛି ନି କହିଲେ ଚଳେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦିନ ଭିତରେ ଅନ୍ତତଃ ଘଣ୍ଟାଏ ହସିବା ଦରକାର ।” (ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ ୧୯୮୪, ପୃ-୭୫)

ଅନ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏଥିରେ ନିଜର ଉଚ୍ଚମନ୍ୟତା ଓ ଅହଂକାର ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟର ନୈତିକ ହାନି ଘଟାଇବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହା ହିଁ ଉପହାସ । କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରତିଶୋଧପ୍ରବଣତା ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚିକାନ୍ଦିତ । ‘କଳିକଟି ଚେକ’ ନାଟକରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଇ । ସର୍ଦ୍ଦାର, ଜମ୍ମୁ ଓ ଶମ୍ମୁ ମିଳିତ ଭାବେ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ ବି, ଶମ୍ମୁ ନିଜର ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇ ନଥିଲା । ସେ ଲାହୁଡ଼ କଟା ହୋଇଥିବା କଙ୍କଡ଼ାବିଛା ତବାରୁ କାଢ଼ିନେଇ ସେଥିରେ ଲାହୁଡ଼ଥିବା କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ପୂରାଇ ଦେଲା । କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ଲାହୁଡ଼ ମରା ଔଷଧ ପରୀକ୍ଷା ସର୍ଦ୍ଦାର, ଜମ୍ମୁ ହାତରେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଶମ୍ମୁ ରଖି ଦେଇଥିବା କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ଲାହୁଡ଼ ଲଗାଇ ଦେଲା, ଜମ୍ମୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅଧୀର ହେଲା । ସର୍ଦ୍ଦାର ମଧ୍ୟ ତା’ର ଶରବ୍ୟ ହେଲା । ଶମ୍ମୁ କହୁଛି—‘ଶଳା, ମଲାବେଲେ ବି ମିଛ କହିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।’ (ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ) ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ପରିଣତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମ୍ପେଡ଼ି ବା ଶୁଭାନ୍ତ । ଏ ନାଟକରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ମଣିଷ ଅଧଃପତନରୁ ହାସ୍ୟର ଉପାଦାନ ଓ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଶୁଭାନ୍ତ ନାଟକରେ ମାନବକୁ ଅଧମ ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଏ ।

ରମ୍ୟ ରଚନା ଧୀରେ ଧୀରେ ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଲଘୁ ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ପର୍କିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଛି । ରମ୍ୟ ରଚନାରେ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସହିତ ହାସ୍ୟରସର କମନାୟ ସ୍ପର୍ଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୁଇଟି ରମ୍ୟ ରଚନା ଯଥା—‘ଭୋଟ’ ଓ ‘ଫମାଲୋଟନା’ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

‘ଭୋଟ’ ର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରଙ୍କ ନାମକରଣ, ଭୋଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଠରଟି ପରିଚ୍ଛେଦର ନାମକରଣ ହାସ୍ୟ ଉତ୍ତର କରାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଭୋଟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି, କଟୁ ସମାଲୋଚନା, ଶାଣିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ସର୍ଜନାଶୀଳ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ଉପଦେଶ । ଏଠାରେ ଲେଖକ ଜଣେ ସାମାଜିକ-ବିଧାୟକ, ପ୍ରଚଳିତ ନିର୍ବାଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଂସ୍କାର ତାଙ୍କର କାମନା । ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ନିଜର ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କରି, ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ । ତାଙ୍କର ସମର୍ଥକ ଓ ପ୍ରଚାରକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଶେଷରେ ହତାଶ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କର ଶକାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାରର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରି ଶୁଣିଲେ—‘ଚେମେଇ ପାଣି ଆଜକୁ ୩/୪ ଦିନ ହେଲା ରାତି ୧୨ଟାରେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରକାରର ବୁଝାସୁଝା କରି ଶେଷରେ ନଗଦ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଧରେଇ ଦେବାରୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ । ସେ ପରିଷ୍କାର ଭିଣେଇକୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ, ଦେଖ ତୁମେ ଲକ୍ଷେ କି ଦି’ଲକ୍ଷ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବ । ହାରିପାର, ଜିତିପାର । ହାରିଲେ ଟଙ୍କାତକ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଲା । ଜିତିଲେ ବି ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଉଠାଇବାର କାଠିକର ପାଠ ହେବ । ଆଜିକାଲି ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଛକାଛକି ହେଲେଣି ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ କଳା ଟଙ୍କାରେ ହାତ ମାରୁ ମାରୁ କିଏରେ କିଏରେ ରଡ଼ି ଚାରିଆଡ଼େ କମ୍ପାଇ ଦେଉଛି । ମୁଁ ପ୍ରଚାର କାମରେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବି, କେତେ ହତସତ୍ତ ହେବି । ସେଇ ଲକ୍ଷେ ତୁମକୁ ଦେଉଛି । ତୁମେ ଓହରିଯାଅ । ତୁମେ ପରିଶ୍ରମ ନ କରି ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପାଇଲ । ମୁଁ ବି ପରିଶ୍ରମ ନ କରି ଟାଉଟରମାନଙ୍କ ଖପରରେ ନପଡ଼ି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଯିବି । ଏଥିରେ ଉଭୟଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । କଥାଟା ବି ସତ । ଭିଣେଇଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଗଲା । ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ପାଇ ସେ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେଲେ । କଥାଟା ଖୁବ୍ ଗୋପନରେ ହୋଇଥିବାରୁ କେହି ତାର ସୁରାଜ୍ ପାଇଲେ ନାହିଁ କି ଭିଣେଇଙ୍କ ଉପରେ ତାପ ପକାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।’ (ଭୋଟ, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ: ୧୯୮୦, ପୃ-୪୮) ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରକାଶନ ଭଙ୍ଗା, ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ସଂଳାପ, ନାଟକୀୟ ଉପସ୍ଥାପନା ରୀତି, ସୈଦ୍ଧାନ୍ତିକ ଯୁକ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବାବେଶ ଏଇ ରମ୍ୟ ରଚନାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଶ୍ଳେଷ, ବକ୍ରୋକ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ବଳିଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଏହାର ବଳିଷ୍ଠ ଉଦାହରଣ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କୃତିରେ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରା ନଯାଏ ଏକଥା ନୁହେଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୋଧନ ଧର୍ମୀ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର ସାମାଜିକ ବା ରାଜନୈତିକ ସଂସ୍କାର କିମ୍ବା ସାମୁହିକ ଜୀବନର ଅନେକ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଘାତ ଦେବା ଏହାର ମତଲବ ।

କୁସ୍ତିତ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ । “ବସନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନେଇଯାଇଥିଲା, ଯାହା କିଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବାକିଥିଲା, ତାହା ନାକ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଗଲା । ଓଲଟା ବିକଟାଳ ପ୍ରେତ ମୂର୍ତ୍ତି ମୁହଁରେ ବିରାଜିଲା । ବିକଟାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଦେଖେଇବାଲାଗି ସେହିଦିନଠାରୁ ଘର ଭିତରୁ ପଦାକୁ ବେଶି ବାହାରେ ନାହିଁ । ଏଇପରି ଅସୁନ୍ଦର ନାକଟା ଚିତ୍ରକର କିନ୍ତୁ ଭଲ ପାଇ ବସିଲା ରେଖା ଦେବାକୁ । ରେଖା ବିବାହ କଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତକୁ । ରମେଶ ମନରେ ଝଡ଼ ।” ସେ ଭାବୁଥାଏ ବାହାର ପ୍ରତି କ’ଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ନଜର, ଭିତରକୁ କଣ କାହାର ନଜର ପଡ଼େ ନାହିଁ ? ଅସୁନ୍ଦର ହେବା କଅଣ ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଶାପ ? ଅସୁନ୍ଦର କ’ଣ ଗୋଟାଏ ଆତତାୟୀଠାରୁ ହାନି । ଅସୁନ୍ଦର ହୃଦୟରେ କ’ଣ ନିଆଁ ଲାଗେ ନାହିଁ ? (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଖ୍ରୀ: ୧୯୬୧, ପୃ-୧୭୪) । ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟରେ, ଏ ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖକଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଓ ସମବେଦନାର ନିବିଡ଼ ସ୍ପର୍ଶ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ରୂପପାଗଳ ଦୁନିଆରେ ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ରମେଶର ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଦହନ ଓ କ୍ଳାନ୍ତ , ଯେଉଁ ବେଦନା ଓ ଅତ୍ରୁପ୍ତି, ଈର୍ଷା ଓ ଅଭିମାନ, ହାନିମନ୍ୟତା ଓ କାତରତା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି, ତାହା ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରୂପାୟିତ । ଚିତ୍ରଟି ପ୍ରତୀକ । ଏ ପ୍ରତୀକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୂଚିତ, ଏ ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରବର ଯେଉଁ ଉଦଗ୍ର ସ୍ୱରୂପଟି ପ୍ରକଟିତ, ତାହା ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଏଇ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ଶୂନ୍ୟତା ବୋଧର ଚରମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ପ୍ରଣୟ ଆରାଧନାର ନିଷ୍ଫଳ ବେଦନା, ଅନେକ କୁରୂପ ଓ କୁସ୍ତିତ କଦାକାର ମାନବର ଅସହାୟତା ପ୍ରତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ପାଠକଙ୍କ ମନରେ ଗଭୀର ସହାନୁଭୂତି ଓ ମମତାବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟଙ୍ଗ ଏଠାରେ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ଉଦାର ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ଏହା ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ । ସ୍ୱାକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଯଦିଓ ଆଲଙ୍କାରିକ ବିଚାରରେ ହାସ୍ୟରସ ନୀତଶ୍ରେଣୀର ନରନାରୀ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶେଷଭାବରେ ମୋହିତ କରିଥାଏ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହାର ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟ ଅଭାବା ମଣିଷ ପାଇଁ, ଯୁଗ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ମଣିଷ ପାଇଁ ହତାଶ ଓ ବ୍ୟର୍ଥତାରେ ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଇଥିବା ମଣିଷ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ଆପଣାର ଶୈଳୀ ବାଛି ନେଇଥାନ୍ତି । ସେଠାରେ ରଚନାଶୈଳୀ ହୋଇଯାଏ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ରଚନାଟି ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ, ଲେଖକଙ୍କର ନାମ ଜାଣିଥିଲେ ହେଁ କହି ଦେଇ ହୁଏ । ଏ ରଚନାର ପ୍ରଶ୍ନା କିଏ ? ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଫକୀର ମୋହନ, ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର, କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ, ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୁପକାରଙ୍କ ପରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ

ହାସ୍ୟରସ ଉପସ୍ଥାପନର ଗଦ୍ୟଶୈଳୀ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନର ଅଧିକାରୀ । କଟକ ସହର ସାହି ଲୋକର ଭାଷା, ଲୋକ ତୁଣ୍ଡର ଭାଷା, ରାଜପଥର ଭାଷା ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଶୈଳୀରେ ବିକଶିତ । ତତ୍ତ୍ୱବେଦଗତ, ଯାବନିକ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧତତ୍ତ୍ୱମ ଶବ୍ଦଗୁଚ୍ଛର ଅବୀରିତ ତିଳତଣ୍ଡୁଳିତ ରୂପ ଯେପରି ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଶୈଳୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ନାମକରଣରେ, ପାତ୍ରମୁଖୀ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗରେ, ପରିବେଶର ଖୁସି ନାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଓ ସର୍ବୋପରି ଜୀବନର ଦୁଃଖ ନିରାକରଣ ପାଇଁ ହାସ୍ୟର ବିକାଶରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ମାରଣୀ ଷଷ୍ଠ । କୌଣସି ବାଧା ବନ୍ଧନ, ନିନ୍ଦା ଅପମାନ, କୁସା ଓ ବିଦ୍ରୁପୋକ୍ତି ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍‌ବୋଧନର ପଥକୃତ ପ୍ରୟାସକୁ ବ୍ୟାହତ କରିପାରି ନାହିଁ । ଆଦି ମାନବର ଆବେଗାନୁଭୂତି ପରି ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟର ଉପାଦାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଓ ସରସ, ବେଗବତୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ ପରି ଚିନ୍ତାର ପାଟବ ଓ ରସିକତାର ସ୍ରୋତ ଜୀବନ ସାଗର ଅଭିମୁଖୀ । ମହାସାଗରର ଗଭୀରତା ପରି ତାଙ୍କ ଭାବଗମ୍ଭୀର ହୃଦୟର ସରସତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଲିପ୍ତ, ବେଳାଭୂମିର ଚଞ୍ଚଳ ଲହରୀ ପରି କ୍ରମ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନପତି, ସରସ ଭାବୋଜ୍ଜ୍ୱାଳ, ମହାଶୂନ୍ୟର ନାଳିମା ପରି ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଉଦାରତା ଆନନ୍ଦର ବିତରଣକାରୀ । ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଶୈଳୀର ଉଦାହରଣଟିଏ ନିଆଯାଉ—“ପରଦିନ କବିତା ପାଠୋସବ । ଅସୁମାରି କବିଙ୍କ ଦେହ ମନ ଉଷ୍ମମ ହୋଇ ଉଠିଲା । ରାତିରେ କବିମାନେ କବିତାର ଦଣ୍ଡ ବୈଠକୀ ମାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଏ କବିତା ପାଠ ପୂର୍ବରୁ କ’ଣ କହିବ, କେତେ ବେଗରେ ପଢ଼ିବ, ତାର ଠିକ୍ ଠିକଣାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ଖାଉଡ଼କ ଯାକ କବି ଗୋଟାଏ ଆନରେ ଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ପଠନାଭ୍ୟାସରେ ଲିପ୍ତ ରିହଲାକୁ କୁଆ ବସାରେ ଢେମଣା ପଶିବାର ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେ ଯାହାହେଉ— ଉଣା ଅଧିକେ ସମସ୍ତେ କବିତା ପାଠ କସରତରୁ କିଛି କିଛି ସାଧୁ ପକାଇଲେ । ଉକ୍ତଶା, ଉଦ୍‌ବେଗ ଓ ଆଶଙ୍କା ଭିତରେ କବିମାନଙ୍କର ରାତି ପାହିଲା । (“ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି, ଖ୍ରୀ: ୧୯୮୪, ପୃ-୬୬) ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟରସର ଉପସ୍ଥାପନା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗଦ୍ୟଶୈଳୀ, ଯେତେ ଦୂର ମନେହୁଏ, ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଦାବୀ କରେ ।

ଜନ୍ମାନ୍ତରର ସାରଳା ଦାସ ଓ ସାହି ମହାଭାରତ

ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତକାର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ନିଜର ଜନ୍ମାନ୍ତର ବିଦ୍ୱନ୍ଦେଇ ଲେଖୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମରେ ସେ କାଳିଦାସ ରୂପରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଜନ୍ମରେ ମହାକାଳ ଧ୍ୱଂସ ରୂପରେ ଏବଂ ତୃତୀୟ ଜନ୍ମରେ ସାରଳା ଦାସ ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ଆଉଥରେ ସେ ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବେ । ସେ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଠିକ୍ କେବେ ଓ କେଉଁଠାରେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମନେବେ ସେ ବିଷୟରେ ଅବଶ୍ୟ କହିଯାଇ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯଦି ତାଙ୍କର ଏହି ପୁନଃ ମର୍ତ୍ତ୍ୟାବତରଣ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଥିବେ ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଏଇ ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଶକରେ ତାଙ୍କର ଏଇ ପ୍ରିୟ ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି । ଏହି ଉକ୍ତି ଆଦୌ ଉତ୍ତର ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଶେଷ କରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅନବଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ର ପ୍ରକାଶନ ପରେ ।

କଂଶେରପୁର ବା ଆଧୁନିକ ଝଙ୍କଡ଼ ନିବାସିନୀ ସାରଳା ଦେବୀଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ସେ ମହାନଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖିପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ସାରଳା ଦାସ ବାରମ୍ବାର ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ସେ କୃଷକ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରି ନାହାନ୍ତି ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ଗହଣରେ କାଳାତିପାତ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ସେ କାଳର କବିଜନସୁଲଭ ଦୈନ୍ୟବୋଧୁକା ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଉକ୍ତିକୁ ଭିତ୍ତି କରି କେତେକ ଆଲୋଚକ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ଭାଷା ସେ ସମୟର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମୁହଁରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ୧୯୧୫ ସାଲରେ କଟକ ସହରର ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ବସ୍ତି ବା ଗ୍ରାମରେ, ଯାହାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ହେଉଛନ୍ତି ମଙ୍ଗଳା ଠାକୁରାଣୀ । ସେ ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆଭିଜାତ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମଣପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବସ୍ତିର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ସହ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବାରୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବା ସହିତ ତତ୍କାଳୀନ ନଗରର ବସ୍ତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ

ସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅବଗତ ରହୁଥିଲେ । ଜୀବନର ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଯେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅବଲମ୍ବନ ହରାଇ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ସେତେବେଳେ ବାଲ୍ୟକାଳର ସେଇ ତିକ୍ତ ମଧୁର ସ୍ମୃତି ସମୂହକୁ ସମ୍ବଳ କରି ସେ ଲେଖିଲେ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ । ଏହିସବୁ ଉଦ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ପରିବେଶ ଓ ଚାରିପଟେ ରହିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେ କିଛି ନୂତନ ଖୋରାକ ସଂଗ୍ରହ କରି ନିଜର ଅପୂର୍ବ କଳ୍ପନା ଓ ରସପ୍ରବଣତାର ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତକରି ସେ ନୂତନ ଶୈଳୀର ଗଳ୍ପସବୁ ରଚନା କଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କୈଶୋରର ସେଇ ବସ୍ତିବାସିନ୍ଦାଙ୍କର ଚିତ୍ର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବହୁ ବିଳମ୍ବ ହେଲା । ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଅଧିକ କାଳ ସ୍ମୃତିର କୁକ୍ଷିରେ ସଞ୍ଚାବୀତ ରହି ଓ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ତାହା ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ରୂପରେ ୧୯୮୫ ମସିହାରେ ।

ପଚାଶ ବର୍ଷ ତଳେ କଟକ ଆଜି ପରି ଏକ ଘଞ୍ଚ ଜନବହୁଳ ନଗରୀ ନଥିଲା । ତାହା ଥିଲା କେତେକ ଗ୍ରାମର ସମଷ୍ଟି ପଲ୍ଲୀ ଚରିତ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ । ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ଗ୍ରାମ (ଯାହା ‘ସାହି ମହାଭାରତରେ ‘ଯାଜ ନଗ୍ର’ ନାମରେ ସୂଚିତ)ର ମଧ୍ୟଦେଶରେ ପୁରାତନ ଦେବୀ ପୀଠର ମଙ୍ଗଳା କେବଳ ସେହି ଗ୍ରାମର ନୁହେଁ, ଆଖପାଖ ସାତ ଆଠଟି ବସ୍ତି ବା ଗ୍ରାମର ଆରାଧ୍ୟା ଦେବୀ । ରୋଗବ୍ୟାଧି ସମୟରେ, ବିବାହ ବ୍ରତ, ମାନସିକ ପୂଜା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ ସେଠାରେ ଉତ୍ସବ ଇତ୍ୟାଦି କରନ୍ତି । ଦଶହରା ସମୟରେ ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ସନ୍ନିକଟ ଭଗତପୁର (ପୁସ୍ତକରେ ‘ଭକ୍ତପୁର’ ନାମରେ ସୂଚିତ) ସାହିର ଲୋକେ ନିଜ ସାହି ଦେବାଙ୍କ ଘଟ ନେଇ ମାଜଣା ପାଇଁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଆସନ୍ତି ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଜନଗ୍ର ଗ୍ରାମ ଦେଇ । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଦୁଇ ସାହିର ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଅଲିଖିତ ରୁଚ୍ଛିନାମା ଅଛି ଯେ ଭକ୍ତପୁର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପାଖ ସାହିର ଆଖଡ଼ାପିଲାମାନେ ଘଟନେଇ ବାଜାବଜାଇ ଠାକୁରାଣୀ ମାଜଣା କରିବାକୁ ଆସିପାରିବେ; କିନ୍ତୁ ଯାଜନଗ୍ର ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାଉଥିବା ବେଳେ କେବଳ କାର୍ତ୍ତନବାଦ୍ୟ ବା ପୂଜାବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ପାରିବେ, ବୀରବାଦ୍ୟ ବା ହନୁମାନ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାହା ହେଲେ ଯାଜନଗ୍ର ଯୁବକମାନଙ୍କର ଜାନୁକମ୍ପନ ହେବ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରେରଣା ଜାଗ୍ରତ ହେବ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ଏପରି କି ରୁଚ୍ଛି ପ୍ରଥା ସତ୍ତ୍ୱେ ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ପଡ଼ୋଶୀ ଭକ୍ତପୁର ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ବା ଆଖଡ଼ା ପିଲାମାନେ ସାହିପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇପଡ଼ି ଏହି ପ୍ରଥା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ବୀରବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଭାରତୀୟମାନେ ଯେ ଦେଶପ୍ରେମ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ତାହା ଆଦୌ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ପ୍ରବଳ ଦେଶପ୍ରେମ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଗ୍ରାମ ବା ସାହିପ୍ରେମ

ଭାବରେ ସଙ୍କୁଚିତ ରୂପରେ ବିରାଜମାନ କରୁଛି । ଉକ୍ତପୁରର ଯୁବକମାନଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦେଶପ୍ରେମ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେହି ପ୍ରେମ ଦର୍ଶନ ଯାଜନାଗ୍ର ଯୁବକମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅନରୂପ ଦେଶପ୍ରେମ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ଗୀରଣ କରେ । ଫଳରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ କଳହ । ଏହି କନ୍ଦଳ କ୍ରମେ ଉଗ୍ର ରୂପ ଧାରଣକରି ଘୋରତର ସଂଗ୍ରାମରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏବେ ମଧ୍ୟ କଟକର ବିଭିନ୍ନ ବଞ୍ଚିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଇ ଧରଣର ସଂଗ୍ରାମ ହେଉଛି । ଏହିପରି ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ସଂଗ୍ରାମକୁ ଭିତ୍ତିକରି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ର ସୃଷ୍ଟି ।

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ବା ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ଅନ୍ୟତମ । ଯାହାର ବହୁପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ସାର୍ଥକ ରୂପ ଲାଭ କରିଛି । ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ କାନ୍ତ କବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ରଚିତ ‘ନବ ରାମାୟଣ’ ‘ଭବିଷ୍ୟଭାରତ’, ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଏହାଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନୈତିକ କ୍ରିୟାପଳାପ ଉପରେ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଆକ୍ଷେପ । ‘ନବ ରାମାୟଣ’ର ‘ବେଙ୍ଗଳାଚରଣ’ରେ କାନ୍ତକବି ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି—

“ଉକ୍ତ ଭାରତୀ ମାଗୋ ଝଙ୍କଡ଼ ବାସିନୀ
ପୂଜବାପକୃତ ତୋର ପଦ ବଳାତନ୍ତ୍ର ମନ
ମତାର୍ଥ ଫେସନେ; ମାତ୍ର ବହୁ ଆୟୋଜନେ
କରୁଁ କରୁଁ ପାଇଲାଣି ବହୁ ତକଲିଫ୍
ମୁଣ୍ଡର ଗୋବାରତକ ହେଲାଣି ବରଫ
ତଥାପି ନ ପାଇ ଖୁଅ ମନମୁତାବକ
ମାରୁଛି ଶରଣ ମାଗୋ, ତୋର ଦୟାବଳେ
କୁଛା ମୋ କଳମ ମୁନ ଓକାଳୁ ନିରତେ
ନିପଟ, ନିରୋଳ ଛକା, ବ୍ୟଙ୍ଗ ରସାବଳି ।”

କାନ୍ତକବିଙ୍କର ଏହି ଉଦ୍ଦ୍ୱେଗରୁ ଜଣାଯାଏ ‘ନବ ରାମାୟଣ’ ବା ‘ଭବିଷ୍ୟ ଭାରତ’ରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ପରିବେଷଣରେ ସାର୍ଥକତା ଥିଲେମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ଲିଖନଧାରାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଏଥିରେ ନାହିଁ । ‘ନବ ରାମାୟଣ’ରେ ପୌରାଣିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ଆଶାସ୍ଥ ଥିବାବେଳେ ଭାଷା ଓ ଛନ୍ଦରେ ଏହା ପୁରାଣ ରଚନାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ଭାଷାରେ ଏଥିରେ ମତ୍ତର୍ସ, ଫେସନ, ଷ୍ଟେଟସ୍‌ମ୍ୟାନ୍, ତକଲିଫ୍, ବରଫ, ମୁତାବକ, ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଚୁର

ଇଂରାଜୀ ଓ ଯାବନିକଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାବେଳେ, ଛନ୍ଦରେ ଏହା ରାଧାନାଥଙ୍କ ‘ମହାଯାତ୍ରା’ର ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦକୁ ଅନୁସରଣ କରିଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୌରାଣିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ରୂପ କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନଧରଣର । ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ରଚନାର କିଛି ପୂର୍ବରୁ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତର ଭାଷାରେ ‘ଗୋକ ଭାଗବତ’ ନାମକ ଏକ ଧାରାବାହିକ ରଚନା ଲେଖିଥିଲେ । ତାପରେ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ଭାବ, ଭାଷା, ଛନ୍ଦ, ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀ ଓ ଶବ୍ଦ ଯୋଜନାକୁ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱକୀୟ ରୀତିରେ ଅନୁକରଣ କରି ସେ ଲେଖିଲେ ‘ହିମହାଭାରତ’ । କାନ୍ତକବିଙ୍କ ‘ବାଳ ରାମାୟଣ’ରେ ଯେପରି ରାମାୟଣର ବିଭିନ୍ନ କାଣ୍ଡର ବ୍ୟଙ୍ଗ ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି—ମୂଳିଆ କାଣ୍ଡ, ଚୌପଟ କାଣ୍ଡ, ପେଞ୍ଚୁଆ କାଣ୍ଡ, ଷାଠିଆ କାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କେତେକ ମୌଳିକ ପର୍ବ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ଆଦି, ମଧ୍ୟ, ସଭା, ନାରୀ ଓ ଶାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ପର୍ବ ନାମକୁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅବିକଳ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେତୋଟି ନୂତନ ପର୍ବର ନାମ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସେନାପତିଙ୍କ ନାମରେ ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବ ପରି ନଟିଆ, ହଟିଆ, କ୍ଷେତରା, ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବ ମଧ୍ୟରେ ପାଇକ ପର୍ବ, ଠଣାପର୍ବ, ନ୍ୟାୟଜ୍ଞ ପର୍ବ, ନ୍ୟାୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ପର୍ବ, ପୁନର୍ମିଳନ ପର୍ବ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଭାଷାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସମୟର ଶବ୍ଦାବଳୀ ଓ ବ୍ୟାକରଣଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଗଭୀର ଅଧ୍ୟବସାୟର ପରିଚୟ ଦେଇ ଲେଖକ ଆଧୁନିକ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୁରାଣ ପାଠର ଶ୍ରଦ୍ଧା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସମୟର କେତୋଟି ଶବ୍ଦକୁ ସେ ଅବିକଳ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଯଥା—ପହୁଡ଼ (ଶୋଇବା), ପଟ୍ଟାଳକରା (ଗାମୁଛା), ନଟିକାଳ (ନଡ଼ିଆ), ପରିବା, ହାନ୍ଦୋଳା, ମଡ଼ିଆ, ହାମ୍ପୋଳି ମସିଗୁଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହାଛଡ଼ା ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବହୁଳ ବ୍ୟବହୃତ କେତୋଟି ଇଂରାଜୀ ଓ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ସେ ଯୁଗର ପୃଷ୍ଠପଟ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଯଥା—ଠଣା (ପୋଲିସଞ୍ଜେସନ), ପାଇକ (ପୋଲିସ) ବିଦେଶୀବଇଦ (ଡାକ୍ତର), ବିଦେଶୀ ବଇଦଶାଳ (ଡାକ୍ତରଖାନା), ତ୍ରିଚକ୍ରଯାନ (ସାଇକଲ ରିକ୍ସା), ଭୂଇଁ ତରଳ (ପେଟ୍ରୋଲ) ନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧ (ମକଦ୍ଦମା), ନ୍ୟାୟିକ (ଓକିଲ), ନ୍ୟାୟପତି (ଜଜ୍), ପାଇକପତି (ଏସ୍.ପି) ଇତ୍ୟାଦି । ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବା ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଏବେବତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ରଚନା କରିବା ଗଭୀର ଅଧ୍ୟବସାୟ ସାପେକ୍ଷ ନିଶ୍ଚୟ ।

ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା, ବିଭିନ୍ନ ଆଖ୍ୟାୟିକାର କଥନ ଓ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଲେଖକ ଅବିକଳ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପଦ୍ୟଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକରେ ନିଜସ୍ବ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଇଷ୍ଟଦେବୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରି ନିଜର ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିବାର ପୌରାଣିକ ପରମ୍ପରାକୁ ରକ୍ଷାକରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି—

“ରାଜ୍ୟପାଳଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନରଂଚୈବ ନରୋତ୍ତମଂ
ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସଚିବଂଚ ତତୋଜୟ ମୁଦୀରୟେତ୍
ମୂର୍ଖଂ କରୋତି ପଣ୍ଡିତଃ ନିର୍ଧନଂ ଧନକୁବେରଃ
ଯତ୍ନକୃପା ତମହଂ ବନ୍ଧେ ତୈଳ ସର୍ବ ପ୍ରଦାୟକମ୍ ।”

ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ସେ ରାଜ୍ୟପାଳ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରକାଶକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ପାଠକଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା ତୈଳ ଦେବାପରେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ପରମ୍ପରାନୁସରଣରେ ନଗର ବର୍ଣ୍ଣନା ରୀତିରେ ସାହି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ କଟକଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ତୈଳ ପ୍ରଦାନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଆଗୋ ମାତ କଟକଚଣ୍ଡୀ ଅତି ଦୟାବତୀ
କଟକର ବାୟବ୍ୟରେ ତୋହର ବସତି ।
ତୋହର କୃପା ଲଭିଲା ଯହୁଁ ଏକଜ ମାରୁଆଡ଼ି
କୋଠାମାନ କରିଦେଲା ତହିଁ ଧାଡ଼ିଧାଡ଼ି

X X X

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବରଦାୟିନୀ ମା ଗୋ ତୁହି ଦୟାବତୀ
ଅଭିଆଡ଼ିଏ ବର ଆଶେ ତୋହର ପାଶକୁ ଯାଆନ୍ତି
ଅଭିଆଡ଼ା ଚୋକାଙ୍କର ତହିଁ କି ଦେଖୁବ ଭିଡ଼
ଧାମନ୍ତି ଜହାଏ ଯେସନେ ଦେଖନ୍ତେଣ ଗୁଡ଼ ।”

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତିରୁ ଆମେ ପୁରାଣର ଦାଣ୍ଡୀ ବୃତ୍ତର ଅନୁସରଣ ଦେଖୁ ଯେଉଁଥିରେ ଯତିପାତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିନ ପାଦରେ ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟାରେ ସାମ୍ୟ ନାହିଁ, ତଥାପି ତାହା ସୁଖପାଠ୍ୟ ।

କଟକ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଇତିହାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଓ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିଛି ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ପରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୋଳଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚିତ୍ରାକର୍ଷକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ । ମହାଭାରତର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର-ବାୟୁଅସ୍ତ୍ର, ପର୍ବତାସ୍ତ୍ର, ହାବୋଡ଼ାବାଣ, ବଜ୍ରବାଣ, ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ପରି ସାହି

ମହାଭାରତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ହେଲେ ତେଲା, ଲଗୁଡ଼, ବାଟୁଲିଖଡ଼ା, ଅମ୍ଳକୁମ୍ଭୀ (ଏସିଡ଼ବୋତଲ), କ୍ଷାର କୁମ୍ଭୀ (ସୋଡ଼ାବୋତଲ) ପୁରବା ଭାଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୌଳିକ । ବକ୍ତିବାସୀ ମଣିଷର ବିଭିନ୍ନ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଏସବୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ନିଜ ପାରିଲାପଣିଆରେ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିବା ‘କଟୁଆଳ’ ସବୁ ଘଟଣାରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଓ ଅପଦସ୍ଥ ହେଉଥିବା ଅଧିକାରୀ ସର୍ବଦା ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଚିହ୍ନାଉଥିବା ‘ପେଚାଉମରା’, ନିଷ୍ଠଳ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ଗୁନେଇ ବୁଢ଼ା, କୌଣସି ନିଜସ୍ୱ ମତ ନଥାଇ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥାରେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହେଉଥିବା ହାତଖଣ୍ଡି ଜଗା, କଟୁରୀ, ଗନ୍ଧିଆ, ମାଗା, ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଭୂତ ଉଦ୍‌ଭାବନ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ବିପରୀତମୁଖୀ ଚରିତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ନିଜ ଅସୀମ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଅବସ୍ଥାନ, ସର୍ବଦା ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଉଥିବା ଆଖଡ଼ା ଗୁରୁ ଓ ସର୍ବଦା ଶାନ୍ତି, ସଭାବ ଓ ସମାଧାନ ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଥିବା ‘ରାମନାମର ଆପଣ’ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନୀତିଗୁଡ଼ିକୁ ‘ଗୁହାରିଆ ଲେଖୁଆ’ ମୁହଁରେ ଆଜିର ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତି ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ପରିବେଷଣ । ଏପରି ଅନେକ ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇପାରେ । କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଉଣାକରିବା ଅନୁଚିତ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସ୍ଥଳରେ ଲେଖୁଆ କହୁଛି—

“ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଗଣେ ଚାଟୁବାଣୀ
ଶତ୍ରୁପାଶେ ଆପଣାର ସାମର୍ଥ୍ୟ କହଣି
ବରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା ପ୍ରେମପତ୍ର ଲେଖା
ସଙ୍ଗାଧନେ ଛାୟାଚିତ୍ର ଅଭିନୟ ଦେଖା ।
କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଆନେ ଉତ୍କୋଚ ପ୍ରଦାନ
କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପଶ୍ଚାତେ ଧାବନ
ଚିକିତ୍ସକ ପାଶେ ନିଜ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନ
ନିର୍ବାଚନ ବଜ୍ରତାରେ ଲୋଚକ ବର୍ଷଣ
ଧନୀ ଶଶୁରେ ଭକତି ଶାଳୀଗଣେ ଗେଲ
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇବା ଫୁଲମାଳ
ସମ୍ଭାବ ପତ୍ରରେ ସ୍ୱାୟ ବିବୃତି ପ୍ରଦାନ
ବିନା ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ୱୀକାରରେ ଚାନ୍ଦା ଆୟୋଜନ ।”

ତ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସିତ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ରାଜଧାନୀ କଟକ ନଗରର ବିଭିନ୍ନ ସାହିବସ୍ତିମାନଙ୍କରେ, ବଶେଷ କରି କଳହରତ ଯାଜନଗ୍ର ଓ ଭକ୍ତପୁର ବସ୍ତିରେ ଯେଉଁ ସର୍ବସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ କି କି କାର୍ଯ୍ୟମାନ ହେଉଥିଲା ତାହାର ଏକ ନିଖୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମିଳେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଦେବୀପୀଠ ମଙ୍ଗଳା ମନ୍ଦିର, ଧାର୍ମିକ , ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ବିଚାର କ୍ଷେତ୍ର ଓ ସାହି ମହାଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ଭାଷା, ବର୍ଣ୍ଣନା ଭଙ୍ଗୀ ଓ ବିଷୟକ୍ରମରେ ଅନେକ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ଅନେକ । ମହାଭାରତରେ ନାରୀ ଓ ସ୍ବାଧିକାର ଲାଗି ସଂଗ୍ରାମର ସୃଷ୍ଟିକାରିଣୀ ନହୋଇ ସମାଧାନର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇଛନ୍ତି । ମୂଳ ମହାଭାରତ ସମୂହ ଧ୍ବଂସ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରେ ଶେଷ ହୋଇଥିବାବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ଓ ପୁନର୍ମିଳନର ଶୁଭାସଙ୍କେତ ରହିଛି ।

ସେ ସମୟରେ କଟକନଗର ଅବସ୍ଥା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲାଣି ଏବଂ ସେ ଧାରା ଲାଗିରହିଛି । ତେଣୁ ଏ ନଗରର ଆଜିର ତରୁଣମାନେ ସାହି ମହାଭାରତ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ସମୟର ସମାଜର ଚିତ୍ର ପାଠକଲେ ତାକୁ କୌଣସି ଏକ ଅତୀତ ଯୁଗର ଇତିହାସ ପାଠ କଲାପରି ଲାଗିବ । ବାସ୍ତବିକ ଏହା ଏକ ଅଞ୍ଚଳର ବିସ୍ତୃତ ଇତିହାସ ଯାହା ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟକୃତି ମାଧ୍ୟମରେ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ ସାଜତିଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ସମୁଦାୟ ଅଧ୍ୟୟନ ନ କଲେ ଏଥିରେ ମନୋରଂଜନ, ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ, କାବ୍ୟ ଶୈଳୀ ଓ ଲୋକ ଶିକ୍ଷାର କି ଉପାଦେୟତା ରହିଛି, ତାହା ସହଜେ ଅନୁମାନ କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତା ଓ ସମାଲୋଚନା

କବିବର ପରିଡ଼ା

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସହୋଦର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କମନୀୟ ସାରସ୍ୱତ ସମ୍ଭାର ତିର-
ହାସ୍ୟମୁଖର ଓ ମୁଗ୍ଧ ମଧୁର । ପ୍ରସ୍ତାବର ମୌଳିକ ଚେତନା, କାବ୍ୟିକ ଭାବନା
ଏବଂ ରଚନା ଶୈଳୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନନ୍ୟ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ରସୋତ୍ତାପ
ବଚନିକା ଓ ଘଟଣାପ୍ରବାହର ବିଶ୍ଳେଷଣ ସାହିତ୍ୟପିପାସୁ କନମାନସରେ ଅପୂର୍ବ
ଉଲ୍ଲାସ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ସେଇ ଉଲ୍ଲାସରେ ପାଠକ ପାଏ ମାନସିକ ପ୍ରଶାନ୍ତି ଓ
ପରମ ତୃପ୍ତି । ସେଇ ପରମ ତୃପ୍ତିରେ ପାଠକ ନିଜର କରି ନିଏ ଲେଖକଙ୍କୁ ।
ସେଇ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଠକ ଖୋଜିବସେ ଲେଖକଙ୍କର ନବ ନବ
ଉନ୍ନେଷଶାଳିନୀ ପ୍ରଜ୍ଞାର ସ୍ୱରୂପ । ସେଇ ସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟରେ ପାଠକ ଅବଲୋକନ
କରେ ପ୍ରସ୍ତାବର ଲିପିକର୍ମ ଏବଂ ରୁଚିରତର ନନ୍ଦନ ଶିଳ୍ପକୁ । ସେଇ ଶିଳ୍ପରାଜିରେ
ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ, ରୂପକଳ୍ପ ଏବଂ ଭାବକଳ୍ପ, ଯାହା ଔଚିତ୍ୟ ଗୁଣରେ
ବିମଣ୍ଡିତ । ଫତୁରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ
ଅନୁରଣିତ । ଲେଖକ ନିଜର ଅନୁଭୂତିକୁ ପରିମାର୍ଜିତ ଓ ପରିବର୍ଣ୍ଣିତ କରି,
ସାହିତ୍ୟରେ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ କରି ‘ମନ୍ଦ କବି ଯଶଃ ପ୍ରାର୍ଥୀ’ ଓ ‘ଚୋରୋପମ ସତ୍‌କବି’
ମାନଙ୍କର ଭାବମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନିର୍ମମ ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେଇ
ସମୀକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଅନେକ ଗଳ୍ପ ଓ
କାହାଣୀ । ସେଇ ଗଳ୍ପଚୟ ସତତ ରସବତ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣବତ୍ତ । ସେଇ ସୃଷ୍ଟି
ଜଗତରେ ଅନେକ ଚରିତ୍ର ସାଂପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବେ
ପାଇଛନ୍ତି ଜୀବନ୍ୟାସ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଜଣା ଅଧିକେ ପରିଚିତ ଓ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସେଇ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ବିଳାସକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆକ୍ଷେପ କରି
ରଚନା କରିଛନ୍ତି ସାହିତ୍ୟଚାଷ, ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ସାହିତ୍ୟ
ବେଉଷଣ ଓ ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି । ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରୁ ବିରତି ହୋଇ ‘କାବ୍ୟ’
ଯଶସେ ଅର୍ଥ କୃତେ’ ନ୍ୟାୟରେ ବହୁ ଲେଖକ କିଭଳି ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେ
ସବୁର ରହସ୍ୟକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବେଶ ତତ୍ପରତା ସହ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛନ୍ତି । ଏଇ
ବକ୍ତବ୍ୟରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଦୃଢ଼ ମନୋଭାବ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରୀତିର ପରିଚୟ
ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଏଇ କ୍ରମରେ ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ସ୍ବାଧୀନତା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ରୂପ-ବୈଭବ ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ ଭାବ-
ବୋଧ ଯେତେବେଳେ ବିଭଜ୍ଜ ଓ ଅସଂଲଗ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଳିତ ହେଲା, ସେଇ
ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ମସୀ ପ୍ରଖର ହୋଇ ଉଠିଛି । ମଧୁର ଚିତ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜନା,
କାବ୍ୟିକ ଭର୍ଷନା ଓ ରମ୍ୟରଚନାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେଇ ମନ୍ଦକବିମାନଙ୍କର
ଅପକର୍ମକୁ ଧୂଳିସାତ୍ କରିବାରେ ହୋଇଛନ୍ତି ଆଗୁସାର । ଫତୁ ପ୍ରଥମେ ଆଧୁନିକ
ସାହିତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଧାରା କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁବିଧ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମାନ ପ୍ରଦାନ କରି
ତଥାକଥୁତ କବିମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସେଇ ସମୟରେ ଇଂରେଜୀ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା କବିତା ଅନୁକରଣରେ ଯେଉଁ
ଆଧୁନିକ କବିତା ଓଡ଼ିଆରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ସେସବୁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ କଲା
ନାହିଁ । ଦୁର୍ବୋଧ, ଅବୋଧ ଓ ଅକବିତା ଭାବେ ପରିଗଣିତ ହେଲେ ହେଁ, ସେଇ
କବିତାର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାମାନେ ନିଜର କ୍ଷମତା ଓ ପ୍ରଭାବ ବଳରେ ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ
ସେଇ କବିତା-ପୃଷ୍ଠକୁ ପ୍ରକାଶିତ କଲେ । ସେଇ ମହକ ବିହୀନ ଅତିହ୍ନା
ପୁଷ୍ପଚୟର ରୂପକାନ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯଥାର୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—“ଜଣେ
ଧେଡ଼େଜା କହିଲେ—‘ଦେଖ, ସେ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଛନ୍ଦ, ମନ୍ଦ, ବୃତ୍ତ, ପୁର କିଛି
ରହିବ ନାହିଁ । ସେସବୁ ରହିଲେ କବିତା ତିଆରିରେ ତେରି ହେବ । ଆମ
କବିତାଟା ଠିକ୍ ପବନରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ିଯାଉଥିବା କୁଟା ପରି ହେବା ଉଚିତ । କିଛି
ବାଧା ନଥିବ । ଚିତ୍ରା ଭାବନାର ବିଳକୁଲ ଦରକାର ନାହିଁ । ହୁଆମନେ ବକର
ବକର ହେଲା ପରି ଯାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଖା ଦେଲା ତାକୁ ଲେଖୁ ଦେବା । କଥା
ଲେଖୁ ବୋଲି ଅଟକି ପଛକୁ ଚାହିଁବା କେବଳ ବୋକାମି । ଆଉ ଆମର ପଦ୍ୟ
ଓ ଗଦ୍ୟରେ କିଛି ତପାତ ରହିବ ନାହିଁ । ସବୁ ଏକାକାର ହୋଇଯିବ ।
ମାଲିକାରେ ବି ଏଇଟା ଲେଖା ଅଛି—‘ସର୍ବେ ହୋଇବେ ଏକାକାର, ନ ଥିବ
ବେଦର ବିଚାର ।’”

ଏଇଭଳି ଶତାଧିକ ନିଜରମାନ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରକୃତରେ
କେତେକ ଆଧୁନିକ କବିତାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ— ତାହା କେବଳ
ଅକ୍ଷର ବସାଣର ଚିତ୍ରକଳା । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷକ ଯୋଗୁ ବା ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତିଯୋଗୁ ସେ
ସବୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରୁଛି । ମହାଜନୋଜ୍ଜେନ ଗଡଃ ସ ପଛରେ ଅନେକ ସେଇ
ବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ । ବିନା ସାଧନା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟରେ କାର୍ତ୍ତି ଅର୍ଜନର ମୋହ
ନେଇ ଏଇ ହଟ ଚମଟର ସୃଷ୍ଟି । ସେଇ ସାହିତ୍ୟ-ବାନାଧାରାମାନଙ୍କର ନାନା
ପ୍ରକାର କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର—ଆଲୋଚନା ଓ ବିବେଚନାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଚମତ୍କାର
ଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । “ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟ ଯୁଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା”ଠାରୁ
ଆରମ୍ଭ କରି “ସାହିତ୍ୟ ମାରୁର ସଫେଇ” ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଗନ୍ଧରେ ସାହିତ୍ୟିକ,
ପ୍ରକାଶକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସ୍ବରୂପ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ।

ଏଇ ପ୍ରକାର ଅପଚେଷ୍ଟାର ମାନ୍ୟତା ସମାଜରେ ପ୍ରସାରିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ
ହୋଇ ଚାଲିଛି । ସମସ୍ତେ ମୂଳସାକ୍ଷୀ ଭଳି ଅପଲକ ନୟନରେ ଚାହିଁଛନ୍ତି ।

ଏହାର ପ୍ରତିରୋଧ ପାଇଁ କାହାରି ମୁଖରୁ ପଦେ ବଚନ ସ୍ମରେ ନାହିଁ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭାବକୁ ମନ କଥାକୁ ଯେଭଳି ଉପଲବ୍ଧ କରାଇଛି ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦ । ସଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ କବିତାକୁ ସ୍ବୟଂ କବି ମଧ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚନା କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ । ଏହାର କାରଣ—ପଦ ଲାଳସା, ଯଶର ମହକୁ ଏବଂ ସ୍ବାର୍ଥ । ସମାଜରେ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବେ ପୂଜ୍ୟ ହେବାର ଅଭିଳିପ୍ତା ନେଇ ମନ୍ଦକବି ସତତ ବ୍ୟାକୁଳ । ନିଜର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ବିଦ୍‌ବତ୍ତା ଓ ପ୍ରତିଭା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କିଭଳି ଶବ୍ଦର କୋଟିକମରେ କବିତା ତିଆରି ହୋଇପାରେ, ଏଇ ମର୍ମରେ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି— ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଓମାର ଶୈୟାମଙ୍କ ଲେଖା ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ସଭା, ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦରୁ କିଛି କିଛି ସଂଗ୍ରହ କରି ଯୋଡ଼ିଦେଲେ କବିତା ହୋଇଯିବ ।”

ଏହା ଏକାନ୍ତ ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ ଧରଣର ଲେଖା ବିଦ୍ୟମାନ । ଏଥି ନେଇ ଆଧୁନିକ କବିତା ଆଜି ହେୟ ବା ଶ୍ରେୟ ହୋଇଛି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ କବିତାରେ ପ୍ରୟୋଗ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଓ ରୂପକଳ୍ପ ମଧ୍ୟ କିମ୍ବୂତ କିମାକାର ଭାବେ ଗୁମ୍ଫିତ । କବି ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ଓ ନିଧକରେ ଯାବତୀୟ କୁରୁତିପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପକଳ୍ପ ତଥା ଚିତ୍ରକଳ୍ପକୁ କବିତାରେ ଚିତ୍ରିତ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଅହଙ୍କାରୀ ଏବଂ ଅହଂବାଦୀ ସ୍ବତ୍ତ୍ଵମାନେ ଏଦିଗରେ ଖୁବ୍ ପାରଙ୍ଗମ ଓ ପରାକ୍ରମୀ । ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ—

“ବିରହ ହୃଦୟ ପାଟିବା ଉପରେ

ଏ ଜୀବନଟା ଖାଲି କୋଳାହଳ

ଏଥର ଚାଲ ସଖି ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲ

ଚାଲ ସେହି ସୀମାହୀନ ଦିଗ୍‌ବଳୟେ

ମରଣର ସର୍ପିଳ ପଥ ବକ୍ରାୟିତ ହୋଇ

ସୃଜି ଅଛି ଆଲକାତରା ପରି ରାତି

ତାକୁ ଦେଖିବା ସେ କିପରି ଜିନିଷ

ନା ନା ଦୂର ହୋ ଘୃଣ୍ୟ ସଇତାନ ।”

ଏଇଭଳି ଅନେକ କବିତା ଅଧୁନା ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ ଓ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଏବଂ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଦାୟୀ । ଏହା ଦ୍ଵାରା ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ କଳକିତ ଅଧ୍ୟାୟମାନ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଆଗାମୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଥରୋଧ କରିବାରେ ଏମନ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ମଜ୍ଜିଲ୍ କିଛି ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ ? ଏଇ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଅପକୌଶଳକାରୀ ଯେ ସବୁକାଳରେ ନିହିତ ଏହା ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତ ଏଇ ଅବୋଧ କବିତାର ଧାରା ଭଳି ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଗତି-ନାମ୍ନୀ ତସ୍ତ୍ର ବାରି ନିମଗ୍ନା-ରକ୍ତ ରାଗରଞ୍ଜିତା କଲ୍ଲୋଳମାଳିନୀ କବିତା ସ୍ରୋତସ୍ବିନୀ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭାଷା

ଭୂମିରେ ପ୍ରବାହିତା । ଏଇ ପ୍ରଣତି ଭାଗିରଥର ଆବାହକ “ଭାଷ୍ପ ପର୍ଣ୍ଣେୟ କବି” ଭାବେ ସାହିତ୍ୟର ସବୁଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବିର୍ଭାବ ।

ସବୁ ଯୁଗରେ ସମାଜ ସଚେତନ କବିମାନଙ୍କର ଅବଦାନ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ଉତ୍କଳ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ସାଂପ୍ରତିକ ବିଦ୍ରୋହୀ କବିଙ୍କ ଭୂମିକା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । କେତେଜଣ ସାର୍ଥକ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଏ ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନା ସହ ବାକ୍ୟବାଣ ପୁଟାଇଛନ୍ତି ସେଇମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଫତୁ ଅତି ଦାୟିକ ସହକାରେ ବିଦ୍ରୁପାୟିତ କରିଛନ୍ତି । ସମାଜର ଅନାଚାର ଓ ଅବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ଵରଉତ୍ତୋଳନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭାଷ୍ପ ପର୍ଣ୍ଣେୟ କବି କିଭଳି ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ତୁଳାର ବଚନ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଶ୍ରୀ ଫତୁଙ୍କ କଲମରୁ ଝରି ଆସିଛି ଯେ—

“ଶୁଭିଲାଣି ତୋର ମରଣ ଘଣ୍ଟା ଆବେ ଶଳା ‘ବେଇମାନ’

ମୁକାବିଲା ହେବ ତୋହର ସଙ୍ଗେ ଆବେ ଶଳା ସରତାନୁ

ଆରେ ପାଷାଣ ହାରାମଯାଦା ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ତୁ ଅନା

ଛୁଟି ଆସୁଅଛି ଉତ୍ତରୁ ତୋର ମୃତ୍ୟୁର ପରବାନା

ଶାଶିତ ଦାଆରେ ତୋର ବେକ କର କର କାଟିବି

ଲେଲିହାନ ମୁଖେ ତୋହର ରକ୍ତ ଚାକୁ ଚାକୁ କରି ଚାଟିବି

X

X

X

“ଉଠରେ ଉଠରେ ଦଳିତ ପେଷିତ ମଥୁତ ଶୁସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ

ଦାଆ ଓ ହାତୁଡ଼ି ହସ୍ତରେ ଧରି ବାଧା ବିଘ୍ନକୁ ମାଡ଼ିଆ

କିଳିକିଳାରବ ଘୋର ଗର୍ଜନେ ମନ୍ତ୍ରିଦିଅ ଏ ମେଦିନୀ

ଉଠଲୋ ଲଳିତା ଉଠଲୋ ଚପଳା ଉଠଲୋ ଅନିମା ପେଦିନୀ ।”

ଏଇ ପ୍ରକାର ବଜ୍ରପ୍ରଦେଶୁ ଆନୀତ ଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦରେ ଶତାଧିକ କବିତା ଲେଖାହୋଇଛି ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷାରେ । ଏମନ୍ତ କାବ୍ୟକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଚରିତ ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଛି ସିନା, ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଧାରଣକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ । କେବଳ, ଅଗ୍ନିବର୍ଷ ବାଣୀ ଓ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଓ କ୍ରୋଧ ଜର୍ଜରିତ ପୟାରରେ କବିତା ସାର୍ଥକ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଭାଷାର ସୌଷ୍ଟବ, ଉପଯୁକ୍ତ ସଙ୍କେତବାହୀ ଶବ୍ଦ ଓ ଛନ୍ଦର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ନଜରୁଲ୍ କିୟା ବିଶ୍ଵନାଥ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ ଓ ଅନୁସରଣ କରି, ଏଇଭଳି ରଣମଣ୍ଡପ ରଚନାକଲେ ପ୍ରଗତିବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଦୁର୍ଗତି ପଥ ମରୁଭୂମିରେ ନିର୍ଜଳା ହେବା ହିଁ ସାର ହେବ । ଏହି ସତ୍ୟତାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଛଳେ ସୂଚେଇଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଏକ ସର୍ବବାଦୀ କବି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କବିତାର ସବୁ ବିଭାଗରେ କୃତିତ୍ଵ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସର୍ବମାନ୍ୟ ଭାବେ ପ୍ରୟାସୀ । ଏଇ ଶ୍ରେଣୀର କବିମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ନ ଥାଏ । ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା ଓ ବଡ଼ିମାରେ ଏମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ ।

ଏଇଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବର ଚରିତ୍ର ‘ଭାଲୁକି’ରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । “ହାନ ସହିତ ହାନମତି, ହସି କହନ୍ତି ଯଦୁପତି” ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତାକୁ ନେଇ ଏଇଭଳି କବିମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ହାନ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଗାରିମା ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଫତୁ ସାହିତ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇଛି ।

‘କବି ଓ ସମାଲୋଚକ’, ‘କଳସାର କାଳ କଳନା’, ‘ବାଲ୍ମିକୀ ରବାନ୍ତ ବିବାଦ’ ଗଛରେ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ଭୂମିକା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କର କେତେକ କବିତାକୁ କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ ଅର୍ଥରୁ ଅନର୍ଥରେ ଚଉଦ ପନ୍ଦର ପ୍ରକାର ବାଖ୍ୟା କରି ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି , ଏହା ଦ୍ଵାରା ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟର ଗୌରବ ବଢ଼େ ନାହିଁ ବରଂ କାବ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ । ଏଇଭଳି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘କବି ଓ ସମାଲୋଚକ’ ଗଛରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁଥିରେ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସ୍ମୃତି ହାସ୍ୟ ଏଇ କ୍ରମରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କଳମରୁ ଝରି ଆସିଛି :—

“ଗୋବର ବରନା ସଖି ଆରେ,
ସରସୀ ବାରିରୁ ରଖି ଯାରେ ।”

ଏଇ ପଦକୁ ସ୍ଵୟଂ ଫତୁ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦଙ୍କ ଭଳି ଚାରି ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥଳେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଜଣେ ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ, ବେଦ ଆଗମ କାବ୍ୟ ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଦୂର ସଚେତନ । ସାହିତ୍ୟର ସବୁ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟିକାରୀଙ୍କ ଆସନ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ । ଏଇ ନ୍ୟାୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କବିପ୍ରତିଭା ଓ ମନନଶୀଳ କଳାକୃତି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ଅନେକ ଗଛରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବେଦ ଉପନିଷଦ ଗୀତା ଏବଂ ତାନ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାର ତଥ୍ୟମାନ ସଙ୍କେତ ଛଳେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକକୁ ବିସ୍ମୟାତ୍ମକ କରେ । ସାହିତ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତା ଓ ଜ୍ଞାନ ଗାରିମା ନ ଥିଲେ ଅନ୍ୟର କୃତି ଉପରେ କଟାକ୍ଷପାତ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଏହା ପରେ ‘କଳସାର କାଳ କଳନା’ ନେଇ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଜଣ ସାହିତ୍ୟରଥୀଙ୍କର ବାଦାନୁବାଦକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ପ୍ରହସନ ଭାବେ ବିବେଚନା କରିଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଲେଖାର ଗୁଣାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ବିଚାର ନକରି ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ନେଇ ମେଧାଶକ୍ତିର ଅପଚୟ ଓ ଅପବ୍ୟୟକୁ କେହି କହିନିକାଳେ ସ୍ଵୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ରହସ୍ୟମାନ ସାରଙ୍ଗ ଦାସ, ଦାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିବଦମାନ ଗତିବୃତ୍ତ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବର ଜନ୍ମ ଜାତକ ନେଇ ଆଲୋଚନାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ସ୍ଵାଗତଯୋଗ୍ୟ ।

‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ ପରେ ‘ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ ଫତୁକର ଏକ ଅଭିନବ ସୃଷ୍ଟି । ସାହିତ୍ୟଚାଷର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ‘ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ । ବିଶେଷ କରି ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ତହିଁର ମୁଖପତ୍ର ଏବଂ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ହାବଭାବ, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଅବଳୀଳାକ୍ରମେ ଲୀଳାୟିତ । ଏଇ ଲୀଳା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏବେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ‘ରବିବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଏବଂ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ବାରମ୍ବାର ସାହିତ୍ୟ ସଭାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରି ଗଛରେ ପରିଷ୍କୃଷ୍ଟ କରନ୍ତି । ଏଇସବୁ ଗଛଚୟକୁ ପାଠକଲେ ମନରେ ସତ୍ୟର ପୁଲକ ସୂଚାର ହୁଏ । ଏଇ ପୁଲକରେ ପାଠକ ପାଏ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦର ସନ୍ଧାନ । ସେଇ ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ମାନସିକ ପ୍ରଶାନ୍ତି । ସେଇ ପ୍ରଶାନ୍ତି ସୁସ୍ଥମାନସଧାରୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଡୋଳିଦିଏ । ସେଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାୟନରେ ମନୁଷ୍ୟ ହୁଏ ବିବେକୀ ଗ୍ରାହକ, ଅବିଗୁଣକୁ ପରିହାର କରି ଭଲ ଗୁଣକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏଇ ନ୍ୟାୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟକୃତିକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଏ ।

ସାଂପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଆଞ୍ଚଳିକ ମନୋଭାବ ଏବଂ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ ଭାଷା ଓ ଜାତିକୁ କିଭଳି ରସାତଳଗାମୀ କରିପାରେ ଏହାର ସତ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ବେଶ୍ ସତର୍କତା ସହ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର, କଟକ ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓ କଥିତ ଭାଷାକୁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଭାବେ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନା ଲେଖକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଏକ କରୁତିଭ୍ର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନା । ଲେଖକ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ଭାବେ ସର୍ବକାଳରେ ପୂଜିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଏଇ ଧରଣରେ ହିନମନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସାହିତ୍ୟ ସରୋବର କର୍ଦ୍ଦମାତ୍ର ହେଉଛି ସିନା, ପୁଷ୍ପଳ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ଏଇପଥର ପଥକମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ନିଆଁଖଣ୍ଡ ପକେଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ପ୍ରଶଂସାପ୍ରିୟ ଓ ଚୋରୋପମ ଉଦ୍ଭବବିଙ୍କର ଅପକୃତିକୁ ବହୁ ଦିଗରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି । ‘ସାହିତ୍ୟମାରୁ’ ଗଛରେ ନିଜ୍ଜଳ ସତ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଇ ଗଛରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ଚରିତ୍ରମାନେ ଅଧୁନା ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଚଳମାନ ।

‘ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି’ରେ ସଂକଳିତ ‘ସାହିତ୍ୟ ମାରୁର ସଫେଇରେ ଲେଖକଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଛି । ଦୁଇଜଣ କବି ଡିଣ୍ଡିମଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ବାଣୀ ବିଳାପ ଏବଂ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ସଂଳାପକୁ ଫତୁ ବେଶି ଚତୁର ଭଙ୍ଗରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ଛଳେ ସଜିବାବୁଙ୍କ ‘ବାଜିରାଉତ’ କାବ୍ୟର

ଅନୁକରଣରେ ଜଣେ କିଭଳି କବିତା ଲେଖି ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏହାର ତୁଳନାତ୍ମକ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ୍ୟ ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ଏଇ ପଦଟି ଏ ଛଳେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ—

ନୁହେଁ ବନ୍ଧୁ ନୁହେଁ ଏହା ଚିତା

ନୁହେଁ ଏହା ଜଳିଯିବା ପାଇଁ

ଏହାର ଜନମ ଏଥି ଜାଳି ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ଧସାଇ ।

(ବାଜିରାଉତ କାବ୍ୟ)

ଅନୁକରଣୀୟ ଲେଖା—

“ନୁହେଁ ସଖା ନୁହେଁ ଏହା ନିଆଁ,

ଏ ଦେଶ ଅନ୍ଧାର ପାଇଁ, ଏହା ଏକ ମଶାଲ ଭଳିଆ

ନୁହେଁ ଏହା ପୋଡ଼ି ଯିବା ପାଇଁ

ଜନମିଛି ଏହା ସବୁ କିଛି ଦେବାକୁ ଜଳାଇ ।”

(ସାହିତ୍ୟମାରୁ)

ଏଇଭଳି ଶତାଧିକ ନ୍ୟାୟର ଯଥାର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଅନୁଲିପିତ । ସର୍ବୋପରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କବି ପ୍ରତିଭା, ଧୀମତା, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏବଂ ରସିକତା ସାହିତ୍ୟକୁ ହାସ୍ୟମୁଖର କରି ତୋଳିଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଲେଖକ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସ୍ମରଣୀୟ ଓ ପୂଜନୀୟ । ଫତୁରଙ୍କ ଶୈଳୀ ଏବଂ ଗ୍ରାମୀଣ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ସମନ୍ୱୟ ମଣି ପ୍ରବାଳ ଭାଷାଭାବେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ସେଇ ଏକନିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ତପଶ୍ଵାରାଙ୍କର ତପସ୍ୟା ଓ ସାଧନାରେ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟର କଳିକା ହୁଏ ପ୍ରସ୍ତୁତିତ । ସେଇ ହାସ୍ୟ ମନରେ ଭରିଦିଏ ଅପୁରତ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉସାହ । ନିଜ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅଖଣ୍ଡ ମୋହ ସ୍ନେହ, ମମତା, ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ମାନସପତ୍ତରେ । ଏଇଥିପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହୁଜନ ପ୍ରଶଂସିତ ଓ ପରିଚିତ । ଲୋକପ୍ରିୟ ଲେଖକ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଓ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ । ସେଇ ସାହିତ୍ୟରଥାଙ୍କର ସ୍ଵତ୍ଵରେ ସାଂପ୍ରତିକ କବି ଓ କବିତାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ବିଷ୍ଣୁତାବେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ସେଇ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାର କେତେଟି ମାତ୍ର ଦିଗଉପରେ ଏଇ ସନ୍ଦର୍ଭର ଅବତାରଣା ।

ଜି - ୫୭

ଆର.ଇ.କଲେଜ କ୍ୟାମ୍ପସ୍

ରାଉରାକେଲା - ୮

ନିଦାବେହେଲ ଏକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ଶ୍ରୀନିବାସ ରାୟ

ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଯେତେ ନିରୀକ୍ଷଣ ଦେଖିଲେ ବି ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଅନେକଟା ଅଂଶ ତଥାପି ଅଦେଖା ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଉଛନ୍ତି ଏକ ମହାପ୍ରଦୀପ, ଯେଉଁଠାରୁ ଜ୍ୟୋତି ନେଇ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରଦୀପ ଜଳି ଉଠି ସଂପ୍ରତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଜାହିର କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଭାଗ୍ୟର ବିତ୍ତମନା ହେତୁ ସେ ଆଜି ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭା ତଥାପି ଚଳଚଞ୍ଚଳ । ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ନିଦାବେହେଲ’ର ପ୍ରତିଟି ଗଛରେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର ସ୍ପଷ୍ଟତା ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନରେ ପରିପକ୍ୱତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଭାସ ମିଳିଥାଏ । ଏହି ସଂକଳନରେ ସର୍ବଥା ଗାନ୍ଧିକର ଏକ ନିଜସ୍ୱ ବକ୍ତବ୍ୟ ରହିଛି ଯାହାର ଉତ୍ତର ନିହାତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ନିଜସ୍ୱ ଅନୁଭୂତିରୁ । ଗାନ୍ଧିକଙ୍କର ଆବେଗବାସ୍ତୁ ସଂବେଦନା ଦ୍ୱାରା ଏହା ଏକାନ୍ତ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ମନନଧର୍ମୀ । ସେଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହ ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ଓ ପୃଥିବୀର ସମ୍ପର୍କରୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଅନୁଭୂତିର ଏକାନ୍ତ ଅନ୍ତରର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ଏକ ନାଟକୀୟ ପରିବେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପ ନେଇଛି ଗଛଗୁଡ଼ିକରେ । ତେଣୁ ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଏତେବେଶି ମନକୁ ଛୁଇଁଯାଏ, ଓ ହୃଦୟକୁ ଡରାଇଲେ ଦିଏ ।

‘ନିଦାବେହେଲ’ରେ ସଂକଳିତ ଅଠରଟିଯାକ ଗଛ ପୂର୍ବରୁ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସଂକଳିତ ଆକାରରେ ୧୯୮୨ ମସିହାରେ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ସାଂପ୍ରତିକ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ନିଷ୍ଠକ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗଛରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସ୍ୱରଲିପି । ସେଥିପାଇଁ ପାଠକ ଏଠି କେତେବେଳେ ହସି ହସି ବେଦମ୍ ହୋଇପଡ଼େ ଓ ପୁଣି ବେଳେବେଳେ ମନନଧର୍ମୀ ହୋଇ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଢାଢେ । ‘ନିଦାବେହେଲ’ର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିଜକଥା ହେଉଛି, ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଉପରେ ଆଘାତ କଲେ ତାହା ନିଦା କି ଫମ୍ପା ଜଣାପଡ଼େ । ନିଦାରେ ଶବ୍ଦ କମ୍ ହୁଏ, ଫମ୍ପାରେ ବେଶି ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ଭିତରେ ଶବ୍ଦ ଟି ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ବର୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଗରାଟି ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ

ଥଲେ ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହେବାକୁ ସ୍ଥାନ ପାଏନି । ଜଳ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଶୋଷି ଶାଣ କରିଦିଏ । ଠିକ୍ ସେମିତି ସେ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଆଘାତ, ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ବାହାରକୁ କିଛି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ନଦେଖାଇ ଶୋଷି ଶାଣ କରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଆସିଛନ୍ତି । ନିଜେ ନିଦାବେହେଳ ସାଜି ବହି ଉପରେ ତାର ମୋହର ବସେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେହି ମୋହର ବସିବାର ଦୃଢ଼ତାରୁ ହିଁ ପାଠକ ଗାଞ୍ଜିକ ଜୀବନର ଆଘାତର ଗଭୀରତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିଥାଏ ।

‘ଅବାହୁତ ଅତିଥ’, ‘ମୂଷାଗାତରେ ଜେମଣୀ’ ପ୍ରଭୃତି ଗଳ୍ପରେ ଲେଖକ ସାଂପ୍ରତିକ କଲୁଷିତ ରାଜନୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶାଣିତ କଟାକ୍ଷପାତ କରିଛନ୍ତି । ସାଂପ୍ରତି ରାଜନୀତି ଜୀବନର ବ୍ରତ ନ ହୋଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ବାଟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ଆଜିର ରାଜନୀତିଜ୍ଞଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହେଲା ‘ଜଣେ ଗଧଭଳି ଖଟି କାମ କରିଯିବ, ଆଉ ଜଣେ ହଲିଲା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ନଦେଇ ସେଗୁଡ଼ାକୁ ନିଜର କରିନେବ, ଆଉ ତା’ର ରସତକ ପିଇଯିବ, (ମୂଷାଗାତରେ ଜେମଣୀ, ପୃ-୯୧) ଏଇ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏତେ ବଶି ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଯେ ପୃଥ୍ବୀର ମଣିଷ ନେପୁରୁ୍ୟନ୍ ଗ୍ରହରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଲାଞ୍ଜଖୋର ମନୋବୃତ୍ତି, ଗୁଣ୍ଡାମୀ, ଗାଲୁପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରଚାରଣାକୁ ଭୁଲିପାରିବନି (ଅବାହୁତ ଅତିଥ) । ନିର୍ବାଚନରେ ଦୁଇଟି ପାର୍ଟି (ଗୋଟିଏ ଭୂତ ଶାସକ ଦଳ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଭୂତ ବିରୋଧୀ ଦଳ) ନିଜେ ଦେଇଥିବା କଥାର ଯଥାର୍ଥତାକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରୁନି ବରଂ ସାଂପ୍ରତିକ କଲୁଷିତ ରାଜନୈତିକ ଚନ୍ଦ୍ରାଧାରାକୁ ସେଠାରେ ସଂକ୍ରମିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଛି ।

‘ଜଙ୍ଗଲ ଲୁଟି’, ‘ଡାକୁ ଟ୍ରେନିଂ ଇଣ୍ଟିରୁ୍ୟର୍’, ‘ବଡ଼ି ଓ ବେପାରି’ ‘ବନ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟ, ପ୍ରଭୃତି ଗଳ୍ପରେ ଦୁର୍ନୀତିଖୋର କଳାବଜାରୀମାନଙ୍କର ସ୍ବରୂପକୁ ପଦାରେ ପକେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ସାବଲୀଳତା ଭିତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବ୍ୟଙ୍ଗ ନିହିତ ଅଛି ତାହା କୁଶଳୀ କାରାଗରର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ସର୍ବତ୍ର ଅବକାରୀ ବିଭାଗର ସତର୍କ ଆଖି ଜଗିରହିବା ଫଳରେ ଅଧିମ କଳାବଜାର ମାୟା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ତେଣୁ କଳାବଜାରୀ ଆପୁଲି ସାହୁ ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି, ‘ପେଣ୍ଠକୋର୍ଟ’ଧାରୀ ଭଦ୍ରବେଶୀଙ୍କ ହାତରେ ଅଣେଇଲେ ତ ମାଡ଼ିବସୁଛନ୍ତି । ଭିକାରୀଙ୍କ ହାତରେ ଅଣେଇଲେ ବି ପକଡ଼ୁଛନ୍ତି, କଖାରୁ ଭିତରେ ପୁରେଇ ଆଣିଲୁ, ଧରିଲେ । ଶିକାର ପେଟରେ ପୁରେଇ ସିଲେଇ କରି ଆଣିଲୁ ତାକୁ ବି ଧରିଲେ । ମିଠେଇ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁରେଇ ଆଣିଲୁ ତାକୁ ବି ଧରିଲେ । ବିରାଡ଼ି ଶୁଖୁଆ ବାସନା ହୁଏତ ବାରି ପାରିବେନି; କିନ୍ତୁ ଅବକାରୀ ପୁଲିସଙ୍କ ନାକରେ ଆପୁ ବାସନା କେମିତି ବାଜି ଯାଉଛି ତାହା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଣା (ଆପୁ

ପୁଲିସ, ପୃ-୧୮) କଳାବଜାରୀ ଓ ପୁଲିସ ଭିତରେ ଏ ପ୍ରକାର ଦୈନନ୍ଦିନ ବାଘବକରୀ ଖେଳର ନିକ୍ଷକ ରୂପ ଆସୁ ପୁଲିସ ଗଛରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ‘ଜଙ୍ଗଲ ଲୁଟି’ ଗଛର ନାୟକ ମାରୁଆଡ଼ି ପାଠ ପଢ଼ି ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଡ଼ ଥୋଇ ବସିବାର ସମସ୍ତ କୌଶଳକୁ ଅଙ୍ଗିକାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ସ୍କୁଲ ପାଠ, ଓଲା ପାଠ, କି ଦରକାର ସେ ପାଠରେ ଯେଉଁ ପାଠପଢ଼ି ଚାକରି ମିଳେନା । ଚାକିରି ମିଳିବା ତ ଏକାନ୍ତ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର କାରଣ ସେ ସବୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହାକିମ, ହୁକୁମା ସଚିବଙ୍କ ପିଲାପିଲିଙ୍କ ପାଇଁ ରିଜର୍ଭ ଥାଏ । ତେଣୁ ସେ ଲାଞ୍ଚବଳରେ ସବୁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରି ପାରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଟ୍ରକ୍‌ରେ ଚୋରା ଗଜା ଶାଗୁଆନ କାଠ ବୋଝେଇ ହୋଇଆସୁଥିଲେ ବି ବନବିଭାଗ ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ‘ବଢ଼ି ଓ ବେପାରୀ’ ଗଛରେ ଦୁର୍ନୀତିଖୋର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କୃତ୍ରିମ ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର କୌଶଳ, ବନ୍ୟା ପରବର୍ତ୍ତକାଳରେ ତନ୍ତନୀତ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ମୁନାପାଖୋର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏକ ନିଜ୍ଜକ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ‘ବନ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟ’ ଗଛଟି ସାଂପ୍ରତିକ ବନ୍ୟା/ବନ୍ୟା ପରେ ଦୁରବସ୍ଥା/ସରକାରୀ କଳର ଅପାରଗତା/ ସରକାରୀ ବଡ଼ପଣାମାନଙ୍କର ଲାଞ୍ଚଖୋର ମନୋବୃତ୍ତିର ଏକ ନିଜ୍ଜକ ଚିତ୍ର ବହନ କରିଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ଟ୍ରେନ୍ ନେଇ ତାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଏକ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଘଟଣା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା’ର ମନୋଜ୍ଞ ଉପସ୍ଥାପନା ତାକୁ ଟ୍ରେନ୍ ଇନ୍‌ସିଚ୍ୟୁର୍‌ରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଛରେ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରବାହ ସର୍ବତ୍ର ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ଯେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତା’ ନୁହେଁ ବରଂ ହାସ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜର ଯାହା କିଛି ଦୁର୍ନୀତି, ଯାହା ସ୍ବାଶୁ ଅଥର୍ବ ଜରଦ୍‌ଗବ ତା’ପ୍ରତି ଆଙ୍ଗୁଳି ନର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ମଣିଷକମ୍ପ, ଓଡ଼ିଲାସାମି, ବଚନିକା, ତାଳଫୋଟକା, ପାଳବିଷ୍ଣୁ ସଂଗ୍ରାମ, ମହାଦେବବନ୍ଧ, ଶ୍ରୋତାକର୍ଷକ ଇଲମ, କୁଡ଼ାର ଆଶୀର୍ବାଦ, ପେଟ୍ରୋଲଟିନ୍ଧା ନି ଗଙ୍ଗଦଉ, ନିଜ ତିଆରି ତିଅଣର ସୁଆଦ, ଅଙ୍ଗାର ସାମ୍ବଦିକ ପ୍ରଭୃତି ଗଛରେ ଗାନ୍ଧିକଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଗାନ୍ଧିକଙ୍କର ମତରେ “ଆଜିକାଲି ଏ ଅପମିଶ୍ରଣ ଯୁଗରେ ନିରୁତା ଜିନିଷର ସ୍ଥାନ କାହିଁ । ଯଦି କିଏ ତା’ ଜିନିଷକୁ ନିରୁତା ବୋଲି କହି ଦେଉଛି ତ ଲୋକେ ତାକୁ ମହାଠକ ବୋଲି ବିଚାରି ଆଛା ଆଛା ଚାହି ଚାପରା କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ତା ଜିନିଷ ନିରୁତା ହୋଇଥିଲେ ବି ପାଞ୍ଚ ମୁହଁରେ ଛେଳି କୁକୁର ହେଲା ପରି ନିରୁତା ଜିନିଷ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଭେଜାଲ ହୋଇଯାଉଛି (ଶ୍ରୋତାକର୍ଷକ ଇଲମ) ସେଥିପାଇଁ ଦୁଲଭି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ସମ୍ପାଦକଙ୍କର ସତଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ନିରୁତା ସାହିତ୍ୟ

ସଭାରେ ମାତ୍ର ୫ ଜଣ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ସମ୍ପାଦକଙ୍କର ମନ ଉଣା ହୋଇଯାଏ ଓ ସେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ନିଜସ୍ବ ସଂଳାପ ବନ୍ଧୁ ବିଜୟାନନ୍ଦ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି । “ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ଇଏ କ’ଣ ରାଜନୈତିକ ସଭା ହୋଇଛି ଯେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରୁ ଲୋକେ ଟ୍ରକ୍ରେ ଟ୍ରେନ୍ରେ ବୁହାହୋଇ ଚୁଇଁ ସଭାକୁ ବଡ଼ କରିଦିଅନ୍ତେ ।” ତେଣୁ ନିରୁତା ସାହିତ୍ୟ ସଭା ଏହିପରି ହୁଏ ଓ ହେବା ଉଚିତ । ‘ଅଙ୍ଗାର ସାମ୍ବାଦିକ’ ଗନ୍ଧର ଠିକ୍ ସେମିତି ଦୁର୍ନୀତିଖୋର ସାମ୍ବାଦିକମାନଙ୍କର ମୁଖଖୋଲିଦେବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗନ୍ଧର ନାୟକ ମୁହଁରେ କୁହାଇଛନ୍ତି । “ଏମିତିଆ ଦି’ଗାରିଟା କୁକୁର ସବୁଠି ଅଛନ୍ତି । ରୁଟି ଖଣ୍ଡିଏ ପକେଇଦେଲେ ପାଖରେ କୁଁ କୁଁ ହୋଇ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ହଲେଇବେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସାମ୍ବାଦିକ କହିବା ଭୁଲ । ସେଗୁଡ଼ାକ ହେଉଛନ୍ତି ସୁବିଧାବାଦୀ ଟାଉଟର ବା ସାମ୍ବାଦିକ ଲାଈସେନ୍ସ ପ୍ରାପ୍ତ ବେଶ୍ୟା ।” ‘ଓକିଲାସାମୀ ବଚନିକା’ ଗନ୍ଧଟିର ନାମକରଣରୁ ହିଁ ଗନ୍ଧର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛିଟା ଆଭାସ ମିଳେ । ଓକିଲ + ଆସାମୀ = ଓକିଲାସାମୀ । ଆଜିକାଲିର ଚୋରମାନେ ପୂର୍ବପରି ଅପାଠୁଆ ନୁହନ୍ତି, ଚୋର ଦଳରେ ପଶିବାକୁ ହେଲେ ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ. ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି, ତେଣୁ ସେହି ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ. ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ଧାରୀ ଆସାମୀ ଓ ଓକିଲଙ୍କର ମିଶ୍ରଣ ଉପରେ ପରସ୍ପରର ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ ମୂଳକ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଏହି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ଆଳରେ ଓକିଲ ଓ ଆସାମୀଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ନିଛକ ସାମ୍ୟଭାବଟିକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବେଶ୍ ଚତୁରତାର ସହିତ ପାଠକ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରିଛନ୍ତି ।

‘ତାଳଫୋଟକା’ ଗନ୍ଧଟି ବାହ୍ୟତଃ ଗୁଡ଼ିଏ ଫୋଟକାର ବିସ୍ମୟୋରଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁତଃ ଫୋଟକାମାନଙ୍କ ନାମକରଣ ଜନିତ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମଣିଷ ସମାଜର ଏକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ ପ୍ରତି ଆଙ୍ଗୁଠି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ଗନ୍ଧଟିରେ ଶତ୍ରୁ ଫୋଟକା ନିମକହାରୀମ ଫୋଟକା, ହାରାମଜାଦା ଫୋଟକା ଓ ତକେଇତାଫୋଟକା ପ୍ରଭୃତି ନାମକରଣ ଓ ତା’ର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ବର୍ଣ୍ଣନା ମାନବିକ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ । ସାଂପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ଭଦ୍ର ଶିକ୍ଷିତ ମଣିଷମାନଙ୍କର ଅର୍ଥଚିନ୍ତା/ଅନ୍ତଚିନ୍ତା/ସଂସାର ଚିନ୍ତା ଭଳି ପେଟ୍ରୋଲ ଚିନ୍ତା ଯେ କିଭଳି ଉତ୍କଟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଓ ତତ୍ତ୍ବଜ୍ଞ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଭାବ ଯେ ମଣିଷ ଉପରେ କେତେ ବେଶି ତା’ର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ‘ପେଟ୍ରୋଲ ଚିନ୍ତା’ ଗନ୍ଧରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ବିଭବ ହେଉଛି ନୂତନ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ଓ ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅଭିନବ ପ୍ରୟୋଗ କୌଶଳ । ‘ନିଦାବେହେଲ’

ରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛରେ ଏପ୍ରକାର ଅସଂଖ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା ହିଁସକୁଳିଆ, ନାମର୍ଦ୍ଦାପୁରୁଷ, ମୃଦଙ୍ଗିଆ, ଜୀବ, ପଟକଣିଆ ଭାଷଣ, ଉପସଂହାରିଆ ଭାଷଣ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ମୂଳା ପତ୍ରିକା, ପୁଲିସର ମନ୍ତ୍ରରାଜାଙ୍କ, କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ପ୍ରେସ୍, ଶାଳିଆନା, (ଲାଞ୍ଚ), କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣିଆ ନିଦ, ହେଙ୍ଗୁସୁଢ଼ା ବଦନ, ଶାଳତା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁରୁକୁଟିଆ ହସ, ମର୍ଦ୍ଦାନା (ପୁରୁଷତ୍ବ), ଘୋରଣୀ (ଗୃହିଣୀ), ପାଣିଆ ଏକାଦଶୀ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ ଓ ଚିନ୍ତାପ୍ରସୂତ, ପରନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକରୁ କାହାଣୀର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଟା ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଘଟଣାଧର୍ମୀ, ଘଟଣାର ଆଧାରରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର ଓ ସମାଜର ସ୍ବରୂପ ପ୍ରକଟ କରିବାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ସମାବେଶ ଓ ରୂପାୟନ ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇଥବା ପରି ମନେହୁଏ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ସମାବେଶ ଓ ରୂପାୟନ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସମାଜ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାଧାରା, ଆଧୁନିକ ଉପସ୍ଥାପନାଶୈଳୀ, ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ଓ ସଂସ୍କାର ମନୋବୃତ୍ତି ଏକ ମନୋଜ୍ଞ ସମାହାରରେ ନିଦାବେହେଲ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଏକକ ପରି ମନେହୁଏ ।

ଭାରତୀୟ ଷ୍ଟେଟବ୍ୟାଙ୍କ

ସହରାଞ୍ଚଳ ଶାଖା

ରାଉରକେଲା

ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଏକ ଅନ୍ଧଜ୍ଞାତ ଦିଗ-ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର

ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

ମୋର ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ସମ୍ପର୍କରେ ମୋ ଦ୍ଵାରା କୌଣସି ଆଲୋଚନା ଏକଦେଶ୍ୟମୀ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇପାରେ ଏଇ ଆଶଙ୍କାରେ ତାଙ୍କର ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ମତାମତ ଦେବାରୁ ନିବୃତ୍ତ ରହିଲି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଯେଉଁ ଦିଗଟି ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଣ୍ଡିମେୟ ନିକଟତମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ତାହାକୁ ଲୋକ ଲୋଚନକୁ ଆଣିବା ଏହି ଲେଖାଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମୋର ପିଲାଦିନରୁ ସାନନନା (ଫତୁରାନନ୍ଦ)ଙ୍କଠାରୁ ଓ ପରିବାରର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁସବୁ କଥାଶୁଣିଛି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଛି ତାହାରି ଉପରେ ମୋର ଏ ରଚନାଟି ଆଧାରିତ ।

ଝାଞ୍ଜିରାମଜୀ ମିଶ୍ର ପରିବାରର ଏହି ବାଳକ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ ଫତୁରାନନ୍ଦ) ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଥିଲେ ସମସ୍ୟାସଂକୁଳ : ଇଟାଖଣ୍ଡ, ଚକଖଡ଼ି କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞାର ଖଣ୍ଡେ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ କାନ୍ଦୁବାଡ଼, ଚଟାଣ ଯାହାକିଛି ସମତଳ ମିଳିଲା ସେଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ମୁଖଭଙ୍ଗୀର ରେଖା ଟାଣିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟାମୀ । ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵନା ଓ ତିରସ୍କାରରେ ତାଡ଼ିତ ହେଲେ ସେ ତାଙ୍କର ଏହି କର୍ମକୁ ନିକାଞ୍ଚନରେ ଗୃହ ବାଡ଼ିପଟ କାନ୍ଦ ବା ପାଉଖାନାରେ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲାପରେ ପାଠପଢ଼ା ଆଳରେ ସ୍କେର୍ ପଟାରେ କିମ୍ବା କାଗଜରେ ଏହି ବିଦ୍ୟା ସାଧନା କରିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ ସୁଯୋଗ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଗଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରର କୌଣସି ଧାରଣା ମଧ୍ୟ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଆଜନ୍ମ ବ୍ୟଙ୍ଗକାର 'ଫତୁରାନନ୍ଦ'ଙ୍କ ଜୀବନରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଯେ ସ୍ଵତଃସ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ତାହା ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟବୟସରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ପ୍ରେରଣା ସେ କେଉଁଠାରୁ ଲାଭ କଲେ କହିହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଆମର ପାରିବାରିକ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ କାହାଠାରେ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଗଠିତ ଏବଂ ଦ୍ରୁତ ବା ଚିତ୍ରାଙ୍କନରେ ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଛାତ୍ର ।

୧୯୩୧ରେ ମାଡ୍ରିକ ପାଣ୍ଡା କରି ସେ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲେ ଓ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିଲେ । ସେହି ଏକାନ୍ତ ପରିବେଶ ତାଙ୍କୁ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ସାଧନାରେ ଖୁବ୍ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ସେହି ସମୟରେ ସେ ‘ଇଲଷ୍ଟ୍ରେଟେଡ୍ ଉଇକ୍ଲି’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶୀବିଦେଶୀ ପତ୍ରିକା ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଓ ସେଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରକାରଙ୍କ କୃତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନିଜେ ଦେଶ ବିଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅବୟବ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ସବୁ ଆଙ୍କିବାର ପ୍ରୟାସ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ପ୍ରୟାସର ସଫଳ ରୂପରେଖ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଯୋଗ ନଥିଲା । ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ପାଠକ ଓ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକଗଣ ଥିଲେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନବହିତ । ଏସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ସମୟଠାରୁ ବହୁ ଆଗରେ ।

୧୯୩୩-୩୪ ବେଳକୁ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ତରଫରୁ ‘ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ’ ନାମରେ ଏକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେହି ସମୟଠାରୁ ହିଁ ଏହି ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶର ପ୍ରଥମ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ଏହାର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରର ଶୀର୍ଷକଟି ହେଲା “Over exaggerated knee jerk” ତାତ୍ପର୍ୟମାନେ ରୋଗୀର ଆଶ୍ଚର ସ୍ବାୟ ଶକ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ହାତୁଡ଼ିରେ ଆଶ୍ଚର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥଳରେ ଆଘାତ କଲାବେଳେ ରୋଗୀର ଗୋଡ଼ ଆଗକୁ ଛିଟିକା ଦିଏ । ଚିତ୍ରଟିର ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଲା — ଏହିପରି ଜଣେ ରୋଗୀର ଆଶ୍ଚ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉଥିଲା ବେଳେ ରୋଗୀର ଗୋଡ଼ ଏପରି ଏକ ଛିଟିକା ଦେଲା ଯେ ତାହାର ଆଘାତରେ ଆଶ୍ଚ ଉପରେ ନଇଁ ପଡ଼ିଥିବା ତାତ୍ପର୍ୟ ଜଣକ ଭୂତଳଶାୟୀ ହୋଇଗଲେ । ଏବେ ୧୯୮୫ ଫେବୃୟାରୀ ସଂଖ୍ୟା ‘ରିଡ଼ରସ୍ ତାଇଜେଷ୍ଟ’ ପତ୍ରିକାରେ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ତାହାର ଭାବ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ଚିତ୍ରର ଅବିକଳ ଅନୁରୂପ । ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦି ବର୍ଷ ତଳେ ଏହି ଅନାମଧେୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ତରୁଣ ବ୍ୟଙ୍ଗକାରର କଳ୍ପନା ଆଜିର ବ୍ୟଙ୍ଗକାରଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ କିପରି ସଜୀବ ତାହା ଏହି ଦୁଇଟି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରର ତୁଳନା କଲେ ଜଣାପଡ଼େ ।

ସେହି ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀସ୍ଥିତ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ କାମ କରୁଥିବା ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କର୍ମଚାରୀ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ଗୋରା ପ୍ରଧାନକର୍ତ୍ତା ‘କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ’ର ଉପରୋକ୍ତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରରୁ ଖୁବ୍ ଆମୋଦ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏଇଥିରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ପତ୍ରିକାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାର୍ଷିକ ସଂଖ୍ୟା

ପାଇଁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରମାନ ରଚନା କଲେ ଯେଉଁଥିରୁ ତିନୋଟି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟଟିର ଶୀର୍ଷକ ଥିଲା “A patient carried on a stretcher is happy untill he comes across the civil surgeon by chance” ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରେଚରରେ ବୁହାଯାଉଥିବା ରୋଗୀଟି ଦୈବାତ ସିଦ୍ଧିଲ୍ ସର୍ଜନଙ୍କ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରାମରେ ଥାଏ । ଏହା ଏକ ଯୁଗ୍ମଚିତ୍ର । ପ୍ରଥମଟିରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ବହନକାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିଆଯାଉଥିବା ସ୍ତ୍ରେଚରରେ ରୋଗୀ ଆରାମରେ ଶୋଇଛି । ତାପରେ ଦେଖାଯାଇଛି, ସିଦ୍ଧିଲ୍ ସର୍ଜନ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବହନକାରୀମାନେ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ସ୍ତ୍ରେଚର ଧରି ଅନ୍ୟ ହାତରେ ସଲାମ ବଜାଇଛନ୍ତି ଓ ରୋଗୀ ତଳେ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଛି ।

ତୃତୀୟ ଚିତ୍ରଟିର ଶୀର୍ଷକ ହେଲା—“The overjoyed patient who forgot the fingers of the doctor within his mouth” ଅର୍ଥାତ୍ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ରୋଗୀ ତା’ ପାଟି ଭିତରେ ଥିବା ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଆଙ୍ଗୁଠି କଥା ଭୁଲିଯାଇଛି । ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଉଛି — ତଳପାଟି ହାଡ଼ ଖସିଯାଇ ପାଟି ବନ୍ଦ ହେଉନଥିବା ରୋଗୀ ଖୁବ୍ କଷ୍ଟ ପାଉଥିଲା । ଡାକ୍ତର ତା’ ପାଟି ଭିତରେ ତାଙ୍କ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଭର୍ତ୍ତିକରି ହାଡ଼କୁ ଠିକ୍ କରିଦେବା ମାତ୍ରେ ରୋଗୀ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଜୋରରେ ପାଟି ବନ୍ଦକରିଦେଲା ଓ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଆଙ୍ଗୁଠି କାମୁଡ଼ି ହୋଇଗଲା । ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ରଟିର ଶୀର୍ଷକ ହେଲା—“The filaria research worker gets married” “ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଦର ରୋଗ ଗବେଷକଙ୍କ ବିବାହ ପୂର୍ବକାଳରେ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀର କୌଣସି ତରୁଣ ଅଫିସର ବିବାହ କଲେ, ଅନ୍ୟ ଜବାନମାନେ ଦୁଇଧାଡ଼ିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଖଣ୍ଡାକୁ ଉପରକୁ ଟେକି ତୋରଣ ଭଳି କରି ନବଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଥିଲେ । ନବଦମ୍ପତି ସେଇ ତୋରଣ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରୁଥିଲେ । ଅଗ୍ନିସମ ବିଭାଗର କର୍ମୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବିଭାଗର ନବବିବାହିତ ଅଫିସରଙ୍କୁ ପାଣି ପାଇପ୍ ମୁହଁଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଧାଡ଼ିରେ ଟେକି ଧରି ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଥିଲେ । ଚିତ୍ରଟିରେ ତାହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗକରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ନବ ବିବାହିତ ଗୋଦରରୋଗ ବିଭାଗର ଗବେଷକଙ୍କୁ ଗୋଦର ରୋଗୀମାନେ ସେହିପରି ଦୁଇଧାଡ଼ିରେ ଠିଆ ହୋଇ ନିଜର ଗୋଦରଗୋଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ଉପରକୁ ଟେକି ମଝିରେ ଯୋଖି ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେ ଏହି ପତ୍ରିକା ପାଇଁ କରିଥିଲେ, ଯାହାର ଶୀର୍ଷକ ଥିଲା—“Direct vision ophthalmoscopy laid to” ଅର୍ଥାତ୍ ଅତି ପାଖରୁ ସିଧାସଳଖ ଆଖି-ଡାକ୍ତରମାନେ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ରୋଗୀର ଆଖି ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଚତୁର୍ଣ୍ଣ ଡାକ୍ତର ଏହିପରି ଜଣେ ରୋଗିଣୀର ଆଖି ପରୀକ୍ଷା କରୁକରୁ ଉଭେଜନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତାକୁ ଚୁମ୍ବନ

ଦେଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଯନ୍ତ୍ରଟି ଖସି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଓ ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ସେବିକା ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଦେଇ ତଟସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ । ଶେଷୋକ୍ତ ଚିତ୍ରଟି ଫତୁରାନନ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ନିଜ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ପାଟନା ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ ପତ୍ରିକାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ତାନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ ଥିବାରୁ ଫେରାଇ ଦିଆଗଲା । ହୁଏତ ଆମ୍ଭ ସମାଲୋଚନା କିମ୍ବା ଆମ୍ଭସମାକ୍ଷୀକୁ ସେତେବେଳେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା, କିମ୍ବା ସେ ସମୟରେ ବୈଷୟିକ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କ ଠାରେ ହାସ୍ୟ ଅଭିରୁଚି ଏତେ ଜାଗ୍ରତ ନଥିଲା ।

ସାମାନ୍ୟ ନୈରାଶ୍ୟ ବା ଧକ୍କାରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ୱଭାବର ଅନ୍ୟ ଏକ ଲକ୍ଷଣ । ଏ ଘଟଣା ପରେ ସେ ଧରଣର ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପ୍ରାୟ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ତଥାପି ତାନ୍ତ୍ରୀ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଏଇ ଉଦ୍ୟମ ଦେଶରେ ହୁଏତ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଦାବୀ କରିପାରେ ।

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରଥିବା ସମୟରେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନୀତିକ ଘଟଣା ଅବଲମ୍ବନରେ କୋଡୋଟି ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ସେ ସମୟରେ ବମ୍ବେରୁ ପ୍ରକାଶିତ ‘ନେସନାଲ ପ୍ରସ୍’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦେଶର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ସେତେବେଳେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗା ଲାଗିଯିବାରୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଦଙ୍ଗା ସ୍ଥଳରେ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେବାପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି ଏହି ଚିତ୍ରଟିରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ନିଜେ ନିରାପଦରେ ପଛରେ ରହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁବାକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଛନ୍ତି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ କନା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ଓ ସେମାନେ ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା ରୂପୀ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଆଗେ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନ ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ର ପ୍ରୟାସ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ମନ୍ଦୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ବ୍ୟାଧି, ପାରିବାରିକ ଦୁର୍ବିପାକ ଓ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ଜନିତ ଜଞ୍ଜାଳରେ ସେ କେତେବର୍ଷ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ଏହି କେତେବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଚାକିରି, ବ୍ୟବସାୟ ବା ଜୀବନଧାରଣର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଛାର ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ସାହିତ୍ୟକୁ ହିଁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ।

୧୯୪୯ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ପତ୍ରିକା ‘ଡଗର’ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା କଟକକୁ ଉଠି ଆସିଲା ଏବଂ ସମୟକ୍ରମେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତା ସହ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ‘ଡଗର’ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ତାଙ୍କୁ ପୁଣି

ସାଧନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇଲା । ‘ଡଗର’ର କେତେକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଓ ‘ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା’ରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ଅଣ-ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଖୁବ୍ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା ବମ୍ବେ ନଗରୀରୁ ଶ୍ରୀ ଦେବ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ପାଉଥିବା ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ପତ୍ରିକାରୁ । ଅନେକ ବର୍ଷ ତଳେ ଅମୃତ ବଜାର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ପିସିପଲଙ୍କ ‘ଖୁରୋ’ କ୍ରମିକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପରି ସେ ‘ବେଙ୍ଗମାମୁଁ’ ନାମରେ ଏକ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚରିତ୍ରଟିକୁ ସର୍ବଦା ଅପଦସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ପକାଇ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଶୈଳୀ ଥିଲା ।

କ୍ରମେ ବ୍ୟାଧି ଜନିତ ଦୃଷ୍ଟିହୀନତାରେ ସେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ତାହାଣ ଚକ୍ଷୁରେ ଥିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକୁ ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚକ୍ଷୁ କାଚ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପଯୋଗ କରି ସାଧନା ଚଳାଇ ରଖିଲେ । ଜାତୀୟ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ନେତାମାନଙ୍କ ମୁଖାକୃତିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ରୀତିରେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଆଙ୍କିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଏକ ସଉକ, ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମିଳୁଥିଲା ସମୟର ଅବସର ବିନୋଦନ । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ଭାରତର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପତ୍ରିକା ‘ଶଙ୍କରସ ଉଇକ୍ଲି’ର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ।

କାମଟି ସୌଖୀନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଥିଲା ବଡ଼ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ପେନ୍‌ସିଲ୍ ରେଖା ଟାଣିବା ବା ତାକୁ ଦେଖିପାରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ବକାଟଙ୍କା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଇଙ୍କ କଲମ ଧରି ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ରେଖାଟି ଟାଣି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସଂଶୋଧନର ଅବସର ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଦେଖାଇ ସେ ଅଙ୍କନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵରୂପ ଜାଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଓ ଭାବଗର୍ଭକ । ସେହି ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକାକୁ ପଠାଇ ନିୟମିତ ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଉଦ୍ୟମରେ ବିଶେଷ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାମ୍ବାଦିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିପାରି ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ପାଠକ ସମାଜର ରସାନୁଭୂତି ଏହାର କାରଣ ହୋଇପାରେ । ନେହେରୁ ସରକାରଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହର ଧ୍ରୁବେଷ୍ଟାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗକରି ତାଙ୍କର ‘ଦଶଭୂଜା’ ନାମକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରଟିଏ ‘ମାତୃଭୂମି’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦଶଟି ଭୂଜଥିବା ନେହେରୁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକେଟରେ ହାତ ପୁରାଇବା ଏଥିରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରର ବିଷୟ ଥିଲା—ଚୀନଦେଶର ଚ୍ୟାଙ୍ଗ କାଇସେକ କୋମିଂଟାଙ୍ଗ ସରକାରର ଢାଳରେ

ଜଳାୟାଉଥିବା ଆମେରିକାର କ୍ଷୀରସବୁ ଜଳ ତଳେ ଛିଦ୍ରବାଟେ ତଳେ ବୋହିଯାଉଛି ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ହସ୍ତ ସେସବୁ କ୍ଷୀରକୁ ଅପହରଣ କରିନେଉଛି । ଏ ଚିତ୍ରଟି କିନ୍ତୁ ବହୁ ପ୍ରୟାସ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ରହିଗଲା ।

୧୯୭୭ ସାଲରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ଗଢ଼ାଗଲା ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ । ବିଗତ କେତେବର୍ଷ ଧରି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଓ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହୋଇଆସୁଛି । ଏହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବଢ଼ିନ ବିଷୟକ ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ଏକକ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଶିଶୁକୁ ‘ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ’ ପଦରେ, ଗୋଦର ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ‘ଉଚ୍ଚପଦାଧିକାରୀ’ ପାକୁଆ ବୁଢ଼ାର ମୁଖଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଦିଶୁଥିବା ଏକମାତ୍ର ଦାନ୍ତକୁ ‘ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନ’ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ରୂପେ ହୋଇଥିବା ଚିତ୍ରଣ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆମୋଦଦାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଇସବୁ ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ଅନ୍ୟତମ ଆକର୍ଷଣ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି ସେ କରିଥିବା ଚିତ୍ରସବୁ । ଏଇଭଳି କେତେକ ଚିତ୍ରରେ ମନୋଜ ଦାସଙ୍କୁ ସାରଳା ପୁରସ୍କାର ଶୃଙ୍ଗ ଅତିକ୍ରମ କରି ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ଜଣେ ପର୍ବତାରୋହୀ ଓ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଗହଣରେ ବଂଶୀ ବଜାଇ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିବା ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ରୂପେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ସଂପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଇସବୁ ଚିତ୍ରରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆମୋଦ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ଏଇ ସୌଖୀନ ଅଭ୍ୟାସଟି ଏତେଦୂର ଆସନ୍ତ ଯେ ସେ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଅନେକ ସମୟରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କର ଭାବପ୍ରବଣତା ପ୍ରକାଶ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ଛବିସବୁ ସାଇତି ରଖୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ନିଜର ଗହ୍ୱଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗହ୍ୱ ସହ ସଂଯୋଗ କରି ସେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାକୁ ପଠାଉଥିଲେ । ଏହିପରି କେତେକ ଚିତ୍ର ‘ଆସନ୍ତାକାଲି’ ପତ୍ରିକା ତାଙ୍କ ଗହ୍ୱର ଶୀର୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରରେ କଳା ଅପେକ୍ଷା ଭାବର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ । ଆଜିର ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ । କାଗଜ ଉପରେ ରେଖାର ରସନିର୍ଦ୍ଧାର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏବେ ବି କେତେକ ତରୁଣ ଶିଳ୍ପୀ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭାବଗ୍ରହଣ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ନୂତନ କଳା ସୃଷ୍ଟିରେ ମନୋନିବେଶ କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରପରି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ କେତେକ ନବୀନତା ‘ଗୁରୁଦେବ’ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ :

ଚିରଜୁମାର ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ ପଞ୍ଚତାଳିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ଜାଣେ । ସେ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ସେ ଶାରୀରିକ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା କରିବେ ବୋଲି ନିଜକୁ ଡିଆରିଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟର ବିଡ଼ମ୍ବନା ହେତୁ ସେ ମାନସିକ ଚିକିତ୍ସା ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିଛନ୍ତି । ମଣିଷ ଯେତେବଡ଼ ଦୁଃଖରେ କାତର ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ଦୁଇପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଗୋଟିଏ ଗଛ ପଡ଼ିଦେଲେ ସବୁ ଦୁଃଖ ପାସୋରି ହୋଇଯିବ । ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ପରି ସେ ଚେଷ୍ଟା କରି ହାସ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ବତଃସ୍ପୂର୍ତ୍ତ । ଏହା ତାଙ୍କର ସହଜାତ ବା ସ୍ବଭାବ-ସୁଲଭ ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସୁଖରେ କଟିନାହିଁ । ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ନିଜ ପିତାଙ୍କୁ ହରାଇ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ଯୌଥ ପରିବାରରେ ଚଳି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଓଡ଼ିଶା, କାହିଁକି, ଭାରତର ବିଖ୍ୟାତ ମିଶ୍ର କବିରାଜ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ । ତାଙ୍କ ସାଆନ୍ତ ବାପା କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ସୁଦୂର ବମ୍ବେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା, ବିଶେଷତଃ ଡାକ୍ତରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପରେ କବିରାଜ ମହାଶୟ ସେଥିପ୍ରତି ପରାତ୍ମମୁଖ ନଥିଲେ । ସେ ନିଜ ବଡ଼ନାତି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ନାତି ସ୍ବର୍ଗତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦେବଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଓ ପାରିବାରିକ ଜଞ୍ଜାଳରେ ପିଣ୍ଡ ହୋଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ଜୀବନର ସବୁ ସୁଖ ଓ ଆନନ୍ଦରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଜ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରାଇବା ଲାଗି ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ଆଗେଇ ଗଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ନିଜର କ୍ରମକ୍ଷୟିଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଖାତିର ନକରି ସେ ପରିଣତ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ଆଇ.ଏ. ଓ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ କୃତିତ୍ବ ସହକାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । କାରଣ ତାଙ୍କ ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାହିତ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ନ କଲେ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ଇଂରାଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ନ କଲେ, ସେ ନିଜକୁ ଜଣେ ସଫଳ ସାହିତ୍ୟିକ

ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହା ପୁଣି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଧରଣର ଅଧ୍ୟୟନ । ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସହକର୍ମୀ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ସେ ଶୁଣି ଶୁଣି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଲେଖାର ମାଧୁରୀ ଉପଲବ୍ଧ କରନ୍ତି । ଏପରିକି ସେ ନିକଟ ଅତୀତରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ଏହି ଉପାୟରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଚିର କୁମାର । ସେ ବିବାହ କରି ନାହାନ୍ତି । ପାରିବାରିକ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ଖୋଜୁଥିଲେ ନିଜ ହେପାଜତ୍ ଲାଗି ପାରିବାରିକ ସେବା, ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ-ସୁଲଭ ବାସସ୍ଥାନ ଓ ନିଜ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାଧ୍ୟମ । ବିଧିର ବିଧାନ ଅକଳନୀୟ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ କାନ୍ତ କବି ଜୀବନର ଶେଷଭାଗରେ, ତାଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ‘ଡଗର’ର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଥିଲେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଏକ ପକ୍ଷରେ ସାହିତ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ଅପରପକ୍ଷରେ ଭଦ୍ରକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ୧୯୬୭ରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ସେ ପାଇଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଡଗର’ ସମ୍ପାଦନା ଓ ପରିଚାଳନାର ସାମଗ୍ରିକ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ ଏବଂ ‘ଡଗର’ ଭବନରେ ନିଜ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଅସୁସ୍ଥତା ଓ ଚକ୍ଷୁ ଦୋଷ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଅବିରତ ପରିଶ୍ରମ କରି ପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ‘ଡଗର’ର କେବଳ ନବକଳେବର କଲେ ନାହିଁ, ଦିନ ରାତି ଲାଗି ‘ଡଗର’ ମୁଦ୍ରଣାଳୟକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ସେତକିବେଳେ ତାଙ୍କ ସେବାସୁଶ୍ରୁଷା ପାଇଁ ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ସପରିବାର ରହିଲେ । ତେଣୁ କର୍ମଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଲାଗି ସବୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା । ଆଶ୍ରମ ହେଲା, ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ସୁବିଧାବସ୍ଥ ହେଲା ଏବଂ ନିଜ ଲେଖନୀ ଚାଳନା ଲାଗି ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିସର ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । କେବଳ ‘ଡଗର’ର ନବକଳେବର ହେଲା ନାହିଁ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ନବକଳେବର ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା ।

ସେ ‘ଡଗର’ ମୁଦ୍ରଣାଳୟକୁ ଗୋଟିଏ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାପୀଠରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କଲେ । ସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା କରିବା ଲାଗି ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଏହି ଆଲୋଚନାରେ ପଠିତ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ ‘ଡଗର’ର ପୃଷ୍ଠା ମଣ୍ଡନ କଲା । ଏହି ସମିତି ତରଫରୁ ସେ ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ବାର୍ଷିକ

ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ରସାଳ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିବା ଲାଗି ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଜଣେ ଜଣେ ଲେଖକଙ୍କୁ ‘ରସରାଜ’ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତକରି ସେମାନଙ୍କୁ ‘ଡଗର’ର ପାଠକ ଓ ଲେଖକ-ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ଏତଦ୍ୱାରା ଡାଗରିକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପତ୍ରିକା ପାଇଁ ଲେଖାର ଅଭାବ ରହିଲା ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ତରରେ ସେ ‘ଲେଖକ ସହଯୋଗ ସମିତି’ ଗଠନ କରି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ପୁଲିସ ଅଫିସରମାନେ ମଧ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ସ୍ୱାଇଁ, ଶ୍ରୀ ଅନାଦି ସାହୁ ଓ ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ସଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ଲାଗି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସୁଯୋଗ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କଲମ ମଧ୍ୟ ଅନବରତ ଚାଲିଛି । ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ଲେଖନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନାତ୍ମକ ପୁସ୍ତକ କେବଳ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କଟାକ୍ଷ କରିନାହିଁ, ପାଠକଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆମୋଦିତ କରିଛି ।

ତାଙ୍କର ଉପାର୍ଜନ ବା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର କୌଣସି ପନ୍ଥା ନଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ପେନ୍‌ସନ୍ ମାସକୁ ଟ ୨୦୦ ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଜୁର କରିଛନ୍ତି । ଏତେ ଅଭାବ ଓ ବିଷାଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଜଣେ ସତ୍ୱରାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ କଲେ ସେଥିରୁ ହାସ୍ୟ-ରସିକତାର ଉପାଦାନ ମିଳେ । ସେ ମଧ୍ୟ କଥୋପକଥନ କଳାମାତ୍ରକେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର ବିରୋଧାଭାଷର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ତଥାପି ସେ ଭାରତର ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇସାରିଲେଣି ଏବଂ ନିକଟରେ ହାଇଦରାବାଦ ଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବିଶ୍ୱ ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଭାଗ ନେବାଲାଗି ଉଦ୍ୟୋଗୀ ତଥା ଆଶ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅସ୍ଥାୟୀ ମୁଖ୍ୟ ସଚିବ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ଲୁଥର ଆଇ.ଏ.ଏସ୍.ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପିଠାପୁର, କଟକ

ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ

ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ

ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି, ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧକ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ।

ବୟସ, ଧନ, ଧାମଭା, ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ସେ ମୋଠାରୁ ଉପରେ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ସହିତ ଅନିୟମିତ ଭାବରେ ତିରିଶ ବର୍ଷ ଧରି ଯୋଗାଯୋଗ ରହି ଆସିଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଲେଖାକୁ ନିଜର ଦୋକାନ ଜରିଆରେ ଉଡ଼ା ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ବିକି ନିଜକୁ ଗର୍ବିତ କରିଛି ବହୁତ ବହୁତ ଥର ।

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଆତ୍ମ ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର କହିଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖକ ।

ହୁଏତ ସେ କାଳଜୟୀ ଯେ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ସେ କାଳଜୟୀ ନୁହନ୍ତି । କାରଣ କାଳ କହିଲେ କଣ ବୁଝାଏ ମୁଁ ଅଦ୍ୟାବଧି ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । କାଳ ହେଉଛି ସାମୟିକ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ । ସେଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଉଛନ୍ତି କାଳଜୟୀ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖନ୍ତି ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଲେଖା । ଏହାର ଅର୍ଥ ମୁଁ ବୁଝିଥାଏ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟକୁ ହାସ୍ୟ କରଥାନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ନାପସନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଠିକ୍ ଓଲଟା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟକୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ସେ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଲେଉଟାଣି ପସନ୍ଦ କେତେ କରେ ବା ନ କରେ ସେ ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିର୍ବିକାର ।

ନିର୍ବିକାର ଲୋକ ସାଧକ ହୋଇପାରେ—ସାହତ୍ୟିକ ହେବା କଷ୍ଟକର ।

ଏଇ କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିପାରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଭାବିଲେ ମତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ ।

ସେ ନିଜ ପରି ନିଜେ । ନିଜର ତୁଳନା ସେ ନିଜେ ।

ତେଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀ ନିଜେ ନିଜକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଉଚ୍ଚାରେ ଓ ନିଜର ଭାଷାରେ ।

କେବଳ ମୋ' ଉପସ୍ଥିତିରେ ହେଲେ ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ଭାବିବି । କାରଣ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଭଲକରି ଜାଣିପାରି ନାହିଁ ।

ଆମେ ଏହିପରି ଅନଗ୍ରସର ପରିବେଶରେ ରହିଛୁ । କେହି କାହାରିକୁ ଜାଣିପାରୁନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାଣି ପାରୁଛନ୍ତି ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେଉଛନ୍ତି । କାରଣ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଈର୍ଷାର ଭାଗ କମ୍ ।

ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର,

କଟକ - ୯

କବିଲଢ଼େଇର କବି

ରାଜମୋହନ ଦାସ

ସେତେବେଳେ ‘ତଗର’ ଉଦ୍ରକରୁ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । କାନ୍ଥକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର (ମୋର ଭିଣୋଇ) ଆଆଦି ତାହାର ସମ୍ପାଦକ । ମୁଁ ଥିଲି ତାହାର ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ । କାଗଜ ଅଭାବରୁ ତଗର ଛୋଟ ଆକାରରେ ବାହାରୁଥାଏ, ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁ ଏହି ଅଭାବ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । କଷ୍ଟୋଲ ଦରରେ କାଗଜ କିଣା ଯାଉଥାଏ । ତଗର ମୁଖ୍ୟତଃ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ପତ୍ରିକା ଥିବାରୁ ତାହାର ବେଶ୍ ସୁନାମ ଥାଏ । କେହି କେହି ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକ, କହୁଥାନ୍ତି—ଈଂରାଜୀରେ ପଞ୍ଚ କାଗଜ ଯାହା ଓଡ଼ିଆରେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ସେୟା । ସେଇ ସମୟରେ ରାମବାବୁ (ଫତୁରାନନ୍ଦ)ଙ୍କ କବି ଲଢ଼େଇ କବିତାଗୁଡ଼ିଏ କାନ୍ଥକବିଙ୍କୁ ନେଇ ଦେଖାଇଲି । ସେ ପସନ୍ଦ କଲେ । କବିତା ପଢ଼ି ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଖୁସି ଲାଗିଲା । ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବଧେଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଟିଠି ଲେଖୁଥିଲି । ତଗରରେ ସେସବୁକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା, ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ । ତାହା ଖୁବ୍ ଆଦୃତ ହେଲା ସେତେବେଳେ । ତା’ପରେ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ସେହିଭଳି କବିତା ଲେଖି ପଠାଇବାକୁ ଜଣାଇଲି । ସେ ପରେ ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା, ରମ୍ୟରଚନା ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗଗନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ପଠେଇଲେ । ତାହା ପାଠକ ସମାଜରେ ବେଶ୍ ଆଦୃତ ହେଲା ।

ରାମବାବୁଙ୍କର ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମଟି ଲେଖକ ସମାଜରେ ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ୧୯୪୯ ସାଲରେ ‘ତଗର’ କଟକ ଉଠି ଆସିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବମ୍ବେରୁ ଶ୍ରୀ ଦେବ ମହାପାତ୍ର ତଗରକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା, ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଓ ରମ୍ୟରଚନା ପ୍ରଭୃତି ପଠାଇ ‘ତଗର’ କଲେବର ସମୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ‘ତଗର’ କଟକକୁ ଉଠି ଆସିବା ପରେ ରାମବାବୁ ତଗରର ସମ୍ପାଦନାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ଚଳାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । କହିବାକୁ ଗଲେ ଶ୍ରୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ରୀ ଦେବ ମହାପାତ୍ର ତଗର ପ୍ରସୂତ (Product) । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଜି ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଖୁସି । ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାମନା କରୁଛି ।

ନୂଆବଜାର, ଭଦ୍ରକ

‘ଡଗର’ର ଭାଗ୍ୟନିୟନ୍ତ୍ରୀ

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନଥିଲେ । ଦେଖୁ ନଥିଲେ କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଡଗର ସେତେବେଳେ ଭଦ୍ରକ ଗୋପୀନାଥ ପ୍ରେସରୁ ବାହାରୁଥାଏ । ହଠାତ୍ ଦିନେ ସକାଳୁ କଟକରୁ କିଏ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ କବିତା ପଠେଇଲେ—ଶୀର୍ଷକ “କବି ଲଢ଼େଇ” । ମୋର ମାମୁଁ ଶ୍ରୀ ରାଜମୋହନ ଦାସ କବିତାଟିକୁ ନେଇ ବାବାଙ୍କୁ ଦେଖେଇଲେ । ବାବା (କାତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର) କବିତାଟିକୁ ଦେଖୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । ସେହି ମାସ ଡଗରରେ କବିତାଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ କବିମାନଙ୍କର ଲେଖାର ଅନୁକରଣ ବା ହନୁକରଣରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାରେ କେତୋଟି କବିତା ପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କାଶିଆ-କପିଳା ଯୋଡ଼ି ହୋଇଗଲା । ସେ ଅନେକଦିନ ତଳର କଥା — ପ୍ରାୟ କେତେ ବର୍ଷ ତଳର କଥା ।

୧୯୪୯ ମସିହା । ପାରିବାରିକ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରେ ପ୍ରେସରୁ ‘ଡଗର’ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଆଉ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଛାତିପିଟି ହୋଇ କଟକ ପଳାଇ ଆସିଲି । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଆଉ କାହାପାଖକୁ ଯାଇଥାଆନ୍ତେ । ଦଉଡ଼ିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ—ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାକୁ, ତାଙ୍କ ଘରକୁ ।

ସେଇଠି ହେଲା ଡଗରର ଭାଗ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ । ପାଖରେ ପିଠାପୁର । ପଦବାବୁ (ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କକା) ସେତେବେଳେ ବଞ୍ଚୁଥାନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର ମୁରବା । ତାଙ୍କରି ଅନୁମତିକ୍ରମେ ପିଠାପୁର ସଡ଼କକୁ ଲାଗି ‘ଡଗର’ ଅଫିସ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ତାଙ୍କରି ଘରେ । ‘ଉତ୍କଳ ଟାଇମ୍ସ ପାଉଣ୍ଡରୀ’ର ସଭାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ଠାରୁ ଧାର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ କିଛି ଟାଇମ୍ସ ଆଣି ଡଗରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଥିବା ଲେଖାମାନ କମ୍ପୋଜି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କାଠଗଡ଼ା ସାହାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସରେ ଏହା ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଥିଲା । ସେଇଠି ସେହି ଡଗର ଅଫିସରେ ରାମବାବୁ (ଫତୁରାନନ୍ଦ)ଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସବୁଦିନ ଦେଖାହୁଏ—ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇଓଢ଼ି । ସେଇଠି ଘନିଷ୍ଠତାଟା ଘନେଇ ଆସିଲା । ବରା ଗୁଲୁଗୁଲା ଜଳଖିଆ ଖାଇବାଠୁଁ ଆରମ୍ଭକରି ହୋଟେଲରେ ନିରାମିଷ ଭୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କଟକରେ ମୋ ରହଣିକାଳ ଭିତରେ

ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଜୀବନ ବ୍ୟାପୀ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ରାମବାବୁଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ । ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ତଗରର ଏକ ନୂଆ ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେତେବେଳର ତଗର ପ୍ରେସ କଡ଼ରେ ଯେଉଁ ନୂଆଘର ତିଆରି ହୋଇଛି ସେ ଘର ନଥିଲା—ତଗର ଅଫିସ ଯେଉଁଠି ହେଉଥିଲା ସେଠି ଏବେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ ଚାଲିଛି । ସେଇଠି ବି ସେ ବର୍ଷ ବାବା (କାନ୍ଥକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର) ଆସିଥିଲେ କଟକକୁ ବୁଲିଯିବା ପାଇଁ ଖାଲି ନୁହେଁ, ଭିଡ଼ିରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ତଗରକୁ ଟେକି ଧରିବା ପାଇଁ କେତେକ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଓ ତା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବୋଉକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ରାମବାବୁଙ୍କୁ ଶିଖେଇବା-ମତେ ବିଭା ହେବାକୁ ରାଜି କରାଇବା ପାଇଁ ।

ସେତିକିବେଳେ ରାମବାବୁଙ୍କ ସହ ମୋର ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ି ଉଠିଲା କେବଳ ବାବାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ବୋଲି ମୁଁ ଧନେକରେ । ‘ରାମବାବୁ’ ମୋର ନିଜ ଭାଇଠାରୁ ବଳି ଏକାନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଗଲେ—ବାବାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ।

ତା’ପରେ ଆସିଲା ୧୯୫୭ ମସିହା । ରାମବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ‘ତଗର’ର ପରିଚାଳନା ଭାର । ମୁଁ ଚାଲିଗଲି ବିଧାନସଭାର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷ ହେଲା ତଗର ସମ୍ପାଦନାର ଦାୟିତ୍ବ ପ୍ରାୟ ରାମବାବୁଙ୍କ ଉପରେ । ତଗର ବୋଇଲେ ଫତୁପାନନ୍ଦ ଓରଫ୍ ରାମବାବୁ । ରସାମ୍ବୋଧ ମୋର ଆଉ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ରାମବାବୁଙ୍କର ରସିକତା ତଗରର ହାସ୍ୟାତ୍ମକ ଅଙ୍ଗକୁ ଆଜିଯାଏଁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରି ରଖିଛି । ସେ ଏବେ ବିଲୁଆବିଚାର ଓ ପାତାଳବାଣୀର ପରିପୋଷକ । ଏଇ ଦୀର୍ଘକାଳ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ମୋର, ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଛଡ଼ା କେତେବେଳେ ହେଲେ ମତ ଅମେଳ ହେବାର ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ ।

ରାମବାବୁଙ୍କର ମୋର ବହିର୍ଗତ ଜୀବନ ଅନେକ ବର୍ଷଯାଏଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଏକତ୍ରବୋଧରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ମୋର ବୈବାହିକ ଜୀବନକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ସ୍ବାଗତ ଜଣାଇଲେ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ।

ରାମବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରେସ୍‌ର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ଦେଇ ମୁଁ ରାଜନୀତିରେ ମାତିଲି । ଦିନକରେ ରାମବାବୁ କାହାଠାରୁ କ’ଣ ଶୁଣି ତଗର ପ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ବୋଉ ସେତେବେଳେ ବଞ୍ଚୁଆଆଡ଼ି । ଆମେ ଦୁହେଁ (ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମୁଁ) ଖବରପାଇ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁ । ମାଉସୀ (ରାମବାବୁଙ୍କର ବୋଉ) ଆମ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ରାନ୍ଧିବାଡ଼ି ଖୁଆଇଲେ ତା’ପରେ ରାମବାବୁ ଯେ ଆସି ତଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ରହିଲେ, ଆଉ କେବେ ମନ ବା ମତ ଅମେଳ ହୋଇନାହିଁ ଆଜିଯାଏ ।

ତଗର ଏବେ ପୂର୍ବପରି ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ରାମବାବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧ ମୁଁ ଜଣେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଉ ତଗରର ବିଶେଷାଙ୍କମାନ ବାହାରି ପାରିବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ମାତ୍ର ତଗରର ଏଇ ଅଠଚାଳିଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମରେ ଯେତେଟା ବିଶେଷାଙ୍କ ବାହାରିଛି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ ହେଉ ନହେଉ, ତାହା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଛାତ୍ରଙ୍କର ବିଶେଷ ଉପକାରରେ ଲାଗୁଛି ତାହା ସେହି ବିଶେଷାଙ୍କଗୁଡ଼ିକର ପୁନଃ ମୁଦ୍ରଣ ଦ୍ଵାରା ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ରସାମ୍ଭବୋଧକ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ତାହା ନାରୀ ଚରିତ୍ର ବିବର୍ଜିତ ।

ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ଲେଖାମାନ ଯେପରି ସମାଜର ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଲେଖା ସେଭଳି ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ କରୁନଥିବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କାହେବାର କଥା; ମାତ୍ର ବିଚିତ୍ର କଥା ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖାରେ କୌଣସି ନାରୀଚରିତ୍ର ନଥାଇ ତାହା ମଧ୍ୟ ସମଧିକ ଆକର୍ଷକ । ମାତ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏଇ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି କୌଣସି ପାଠକ କେବେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ ।

ତଗର ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରୁ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ବାହାରୁଛି । ତଗର ପ୍ରେସ ଯେଉଁଠି ଥିଲା ସେଇଠି; ସେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ । ତାଙ୍କରି ଦାୟିତ୍ଵରେ ।

ଓଁ ତତ୍ ସତ୍ ।

ଡି/୪ ଲେବର କଲୋନୀ କ୍ଵାଟରସ୍

ଇଉନିଟ୍ — ୩, ଭୁବନେଶ୍ଵର

ବାଇଆ ରଜା

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି

ହଁ, ଜୀବନରେ ଫତୁର ହେବାରେ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଅଛି । ସେଇ ‘ଡଗର’ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ପୁଣି ତ ଲେଖୁଥିଲେ, “ଦେ ମୋତେ ବାଇଆ କରି, ଆରେ ମୋର ବାଉଆ ରଜା, ନାଟିବି ମୁଁ ନଙ୍ଗଳା ହେଇ ତାଜିମାରି ଦେଖୁ ମଜା ।” ଅନେକେ ତ ରଜା ହେବା ପାଇଁ ହାଟ ମଝିରେ ବାଡ଼ାବାଡ଼ି ହେଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ‘ବାଇଆ ରଜା’ ଆସନଟି ପ୍ରକୃତରେ ଖାଲି ପଡ଼ିଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେ ଆସନଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି ।

ସବୁ ହରାଇବାରେ ଗ୍ଲାମି ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଆନନ୍ଦ ତ ନୁହେଁ, ପ୍ରଶାନ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଚେହେରାରେ ମୁଁ ସେଇ ପ୍ରଶାନ୍ତି, ଅନ୍ଧକାର ଆକାଶରେ ସେଇ ଚେହେରା ଦେଖିଛି । ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତି ସବୁ ଥିଲାବାଲାକର, ଚକ୍ଷୁଷ୍ଟାନମାନଙ୍କର ବା କାହିଁ ? ଯିଏ ଅନ୍ଧରକୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ, ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ, ତାର ଦୁଇଟା ଆକ୍ଷି ଥାଇ ଲାଭ ବା କ’ଣ ?

ଚାଲିଚାପଲିନ୍ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟରସ-ଅଭିନେତା । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଜୀବନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟରସର ଜନ୍ମ ମନୁଷ୍ୟର ବିଯୋଗାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କରେ । ଏ କଥାଟି ଖାଣ୍ଟି ସତ । ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ନିଜ ଜୀବନର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଟ୍ରାଜେଡ଼ୀରେ ହସିପାରୁ ନଥାନ୍ତା, ତା’ହେଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରୁଥାନ୍ତା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତେଣୁ ଯଥାର୍ଥରେ ହାସ୍ୟରସର ସ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟରସଟା କିଏ କୁତୁକିତ କରି ହସାଇଲା ପରି ମତେ ଲାଗେ । କାହିଁକି ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ପରି କାହାକୁ କୁତୁକିତ ନ କରି ଆମେ କ’ଣ ହସିପାରିବା ନାହିଁ, ହସାଇ ପାରିବା ନାହିଁ । ହାସ୍ୟରସ ବିହୀନ ନୁହେଁ, ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଜୀବନର ନୂତନ ପରିଚୟ ପାଇଁ, ଅନ୍ୟର ଶତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ, ଅନୁଭୂତିର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତ ଉନ୍ମୋଚିତ କରେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର ଜଣାଉଛି ।

ସତ୍ୟାପତି

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ବ୍ରହ୍ମକୁ ନଦେଖିବାଯାଏ.. !!

.ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ

ବ୍ରହ୍ମକୁ ନ ଦେଖିବାଯାଏଁ ବହୁପ୍ରକାର ପ୍ରଗଳ୍ଭତା କରାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସାକ୍ଷାତକାର ପରେ ସ୍ବତଃ ସ୍ବଧ ହୋଇଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ବହୁକାଳ ହେଲା ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’କୁ ପଢ଼ିଆସୁଛି । କେବଳ ଯଦି ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ତେବେ ପାଞ୍ଚକଥା କହିବାର ଅବକାଶ ଥିଲା । ୧୯୭୯ରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଦେଖିଦେବାର ବିପ୍ଳୟବେଶ ପରେ କେବଳ ନୀରବ ରହିବାକୁ ହିଁ ଜଣ୍ଟା ହେଉଛି । ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିବା ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଲେଖକଙ୍କ ନିଜରୂପ ଠାରୁ ଏତେ ଭିନ୍ନ ହେବାର ଦ୍ବିତୀୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋର ବିପ୍ଳୟଭାବ ଏ ଯାବତ୍ କଟି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ରକ୍ଷିପ୍ରତିମା ମାନନୀୟ ରୂପକୁ ଚାହିଁ ରହି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ମନକୁମନ, କିଞ୍ଚିତ୍ ଅବିଶ୍ବାସର ସହିତ ପ୍ରଶ୍ନକରି ଚାଲିଛି । ଏଇ କ’ଣ ସେଇ ପତୁରାନନ୍ଦ ?—ସେଇ, ଯେ ଚତୁର ଚତୁଳ ବିଦୁଷକ ପରି ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କରନ୍ତି ?—ଯେ ଶାଣିତ ବକ୍ରୋକ୍ତିରେ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷକୁ ଧରାଶାୟୀ କରନ୍ତି ?—ଯେ ପାଢ଼ାଙ୍କ ଭଳି ହେରେସାମି କରନ୍ତି—ସେଇ ଯଦୁମଣି ?—ବକ୍ରବାକ୍ ଚକ୍ରପାଣି ? — ହସ କଉତୁକର ମଉଡ଼ମଣି ??

ଉତ୍ତରରେ ମୋତେ ଦିଶେ ହସି ହସି କାନ୍ଦି ପକାଇଥିବା ମୁହଁଟିଏ !— ଦିଶେ ଅଥଳ ଲୁଣିପାଣିର ସମୁଦ୍ର ଯେ ଯୋଜନ ଯୋଜନ ଶୀତଳ ଅଂଧାରକୁ ଗର୍ଭସ୍ଥ କରି କୁଳରେ ହିଁ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ହେଉଥାଏ । ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ତାଙ୍କ ଜୀବନର କ୍ଳାଳା, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ସଂଘର୍ଷ ଓ ସାଧନା ବିଷୟରେ ଶୁଣିଲି । ମୋ ମୁହଁରୁ ହସ ମଉଳିଗଲା । କଣ୍ଠରୁ ବାକ୍ୟ ଲିଭିଗଲା । ଏବେ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ନୀରବ ରହି ନତମସ୍ତକ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଶିଖିଛି ।

ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ସୂଚନାଭବନର ପଶିମ ଦ୍ବାର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ କାର୍ ଭିତରେ ସେ ବସିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ମୋତେ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ । ‘ପତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ ଯେମିତି ଛାତି ଉଠିଥାନ୍ତି । ବାକ୍ୟ ପ୍ରତିବାକ୍ୟର ଖଣ୍ଡାଖେଳ ଖେଳୁଥାନ୍ତି, ତା’ ହେଲା ନାହିଁ । କାର୍ ଭିତରୁ ହାତଟିଏ ଶୂନ୍ୟକୁ ଅଣ୍ଟାଲିଲା । ମୁଁ ଧରାଦେଇ ସତ୍ପର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜ ପରିଚୟ ଦେଇ ନୀରବ ରହିଲି । ସେ କେତେ କଥା କହିଲେ । ମୁଁ ଶୁଣି ପାରି ନାହିଁ । କେବଳ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ସେ ମୋତେ ଜାଣନ୍ତି । ମୋତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ମୋର ଶୁଭ ମନାସ କରନ୍ତି ।

ତାପରେ ଅନେକଥର ଦେଖାହେଲାଣି । ବହୁବାର ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ହେଲାଣି । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ସେ ସ୍ନେହ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ମୋତେ ଅଭିଭୂତ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ, ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ଲୋତକସ୍ଥାନ କରିଛି । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଲୁଚିଥିବା ହସ କଉତୁକର ରସୋଜ୍ଜ୍ୱାଳାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରୁ ନଥିବା ସେ ଅମାପ ବେଦନାର ସିନ୍ଦୂ ମୋତେ ସ୍ତବ୍ଧ ବିମୁଦ୍ଧ କରିଛି ।

ଆପଣମାନେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’କୁ ଶୁଣନ୍ତୁ, ପଢନ୍ତୁ । ନିଶ୍ଚୟ ହସନ୍ତୁ କାରଣ ଆଉ କିଏ ଅଛି ସେ ଭୂମିରେ ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ; ସେ ଗମ୍ଭୀରତମ ଚାରିକୋଣିଆ ବସ୍ତୁଭଳି ମୁହଁଟିକୁ ମଧ୍ୟ ହସର ଉତ୍ତାପରେ ତରଳାଇ ଦେଇପାରେ, ତରଙ୍ଗାନ୍ୱିତ କରି ଦେଇପାରେ ?

ମୁଁ କିନ୍ତୁ ବୋଧହୁଏ ଆଉ ହସି ପାରିବି ନାହିଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋ ପାଇଁ ଲୋତକର ସମୁଦ୍ର ।

ନୂଆପଲ୍ଲୀ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ପ୍ରାଣ

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମହାନ୍ତି

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକମାନେ ଯେଉଁ ଲୋକପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ‘ପଦ୍ମରାଜ୍ୟ’ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ସେହି ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହ ମୋର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତର ମଧୁର ଯୁବୁତ୍ତିକୁ ମୁଁ ଚିରଦିନ ସାଙ୍ଗରେ ଖିବି । ସେ ଥିଲା କଟକରେ ୧୯୮୩ର ଏକ ବାସନ୍ତୀ ସନ୍ଧ୍ୟା । ତରଳ ପ୍ରେସର ଛୋଟ କୋଠରୀଟିରେ ଗହଳି ଲାଗିଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବଳ ମୂର୍ତ୍ତି ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କଲାମାତ୍ରେ କୋଠରୀଟି କର୍ମଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା । ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ହିଁ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଦାମତାର ବିକିରଣ କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ନିବିଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷମତା ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ହଠାତ୍ ସଜାଗ ହୋଇଉଠିଲି । ତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଥିଲା ପ୍ରେମ ଓ ଆନନ୍ଦର ଦୀପ୍ତି । ସେ ଯେ ଦେଖିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ସେ କଥା ମୋର ସହଜରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଥିଲା ଏକ ବାସ୍ତବ କଳାକାରର ଚକ୍ଷୁ । ମୁଁ ଅନୁଭବ କଲି ସେ ମୋର ହୃଦୟର ଅଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ଦେଖିନେଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ ।

୨୦ ସପ୍ତେମ୍ବର ୧୯୮୩

ଲେଖନ ଏସ୍ : ତରୁଣ୍ୟ ଆଇ : ଭି ଏଣ୍ଡ ଆର୍ : ତରୁଣ୍ୟ

ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ସ ମୁଦ୍ରାକାର

ସାର୍ଥକ ଜୀବନ

ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଅନୁବାଦ — ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଜନ୍ମ ହେଉଛି ନାଟକୀୟ ଏବଂ ଜୀବନ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତିର ଦାନ
ଓ ଉନ୍ନତ ଜୀବନ ହେଉଛି ପ୍ରଜ୍ଞାର ଫଳ ।

ଡା: ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର (ଫତୁରାନନ୍ଦ) ହେଉଛନ୍ତି ୧୯୩୧ ରୁ ମେଡ଼ିକାଲ
ସ୍କୁଲର ସହପାଠୀ ଅବସ୍ଥାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧୁ । ମୁଁ ତାକୁ ଭଲ
ଭାବରେ ଜାଣେ ଯେ ସେ ବିଷୟ, ବିଶେଷ କରି ସେହି ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ଲେଖିଲା ବେଳକୁ ମୋର ହୃଦୟ ଥରିଉଠୁଛି । ସେ ବହୁ ମହାନ ଗୁଣାବଳୀର
ଆଧାର—ସାହସ, ସାଧୁତା, ସତ୍ୟବାଦିତା ପ୍ରଭୃତି ଜଣେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିର ସମସ୍ତ
ଗୁଣରେ ଭୂଷିତ । ସେ ଜଣେ ମହାନ ଶିଳ୍ପୀ, ସଂଗୀତଜ୍ଞ, ଅଭିନେତା, ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀ,
ଉପସ୍ଥିତ ବୁଦ୍ଧିରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିକରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହସାଇ ପାରିବାରେ ସକ୍ଷମ ।
ଆମେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ବାର୍ଷିକ ନାଟକ ଉତ୍ସବ ଥିଲା ଏକ
ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା । ୧୯୩୬ ସାଲଟିକୁ ମୁଁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ ଯେଉଁଥିରେ କି
ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଶକ୍ତିର ମନ୍ତ୍ର’ ନାମକ ନାଟକରେ ନୃତ୍ୟକାରିଣୀ ‘ଉଲ୍‌କା’ର
ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । କଳିକତାରୁ ଆସିଥିବା ରୂପସଜ୍ଜାକାରକ
ଦ୍ୱାରା ବେଶ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ସେ ଜଣେ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବା ଅସାମାନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ
ଯୁବତୀ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁଚିକ୍ତତା ଡ୍ରାମା, ଉଚ୍ଚତମ ମନ ଓ
ଶରୀରର ସୌକୁମାର୍ୟତାକୁ ଏପରି ସୁନ୍ଦର କରିଥିଲା ଯେ ପୁଅମାନେ କାହିଁକି
ଝିଅମାନେ ମଧ୍ୟ ‘ଉଲ୍‌କା’ର ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଯିବେ । ଆମର ପ୍ରିୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ
ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ପରିଚାଳକ ଲେଫ୍‌ଟନାଣ୍ଟ କୋଲନେଲ ଏ.ଏନ୍. ପାଲିତ ଏଫ.
ଆର୍. ସି. ଏସ. (ଏଡିଟ) ଆଇ.ଏମ୍.ଏସ୍ ବେଗଗୁହ ମଧ୍ୟକୁ ପଶିଆସି
ମେଡ଼ିକାଲ ମଞ୍ଚ ମଧ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ ଝିଅକୁ ଆଣିଥିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭର୍ତ୍ସନା
କରିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷକୁ ସେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ସେହି
ଅନୁଷ୍ଠାନର ଛାତ୍ର । ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏପରି ଏକ ସୌମ୍ୟ ମୁନ୍ଦର ନୃତ୍ୟକୁଶଳୀ
ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି ଥିବାରୁ ସେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସର୍ବଦା ଅତି ନମ୍ର । ଜୀବନର ସବୁକିଛି ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ତାଙ୍କଠାରୁ ହୃଦୟଭରା ହସକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା
ଯେଉଁ କାମ ସେ କରିବେ ତାହା ଯେପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ହେବ ।

ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମନେକରେ ଯେ, ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ମୁଁ ଅପାତ୍ତନ୍ତେୟ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ମନ ସର୍ବଦା ସୃଜନଶୀଳ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶିଶୁସୁଲଭ ହୃଦୟବରା ବଜାୟ ରଖୁଥିବା ଜଣେ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ମନେକରେ । ସେ କାହାକୁ ଭୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ କି ମନ୍ଦ ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆନ୍ତି ନାହିଁ । ନିର୍ଭୀକତା ଏବେ ବି ତାଙ୍କ ଠାରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ରହିଛି । ଅସଲକଥା ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମାଜ ପ୍ରତି କିଛି ମୂଲ୍ୟବାନ ଅବଦାନ ରହିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାହା କରିପାରିଛନ୍ତି । ସଫଳତା ପାଇବାକୁହେଲେ ପ୍ରବଳ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ କର୍ମପ୍ରବଣତା ଦରକାର; ତାହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚି ହେବ ।

ମଣିଷ ଜଣେ ହିରୋ ହେଉ ଏକଥା ଆମେ ଚାହୁଁନା; କିନ୍ତୁ ତାହାର ଏପରି ଗୁଣ ରହୁ ଯାହାକି ତାକୁ ପ୍ରକୃତ ମଣିଷ କରିବ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏପରି ଗୁଣ ଅଛି ଯାହାକୁ କେହି କ୍ଷୟ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ମସ୍ତିଷ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଡାଏ ତଥ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତିକରି ତାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିଦେବା ।

ହୃଦୟ ହେଉଛି ନିର୍ବୋଧ, କେବଳ ମସ୍ତିଷ୍କ ହେଉଛି ରକ୍ଷାକବଚ ।

ଓମର ଖାୟାମ କହିଛନ୍ତି, “ଅଜୁଳି ସବୁ ଚାଲିଲେ ଲେଖନ୍ତି ଏବଂ ଲେଖିଲେ ଅଜୁଳି ସବୁ ପ୍ରଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି” ମୁଁ ଏଇଠାରେ ଶେଷ କରୁଛି ।

‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟି’ର ସଙ୍ଗଠକମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି ଯେ ସେମାନେ ଏକ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ମୋର ସହପାଠୀ ଏବଂ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବୋତ୍ସାହକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମୋତେ ଦେଇଛନ୍ତି—ଭଗବାନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ।

ଆନନ୍ଦ ଭଟ୍ଟ

ତୁଳସୀପୁର, କଟକ

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ

ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଶୀତିତମ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କରୁଛନ୍ତି ଓ ଏଇ ଅବସରରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବଳିତ ଏକ ସ୍ମରଣିକା ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି ଜାଣି ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । “ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଜାଣେ”, ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ମୋର ମନେହେଉଛି ଲେଖକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ବା ତାଙ୍କୁ “ଏପରି ହେଉ ବା ସେପରି ହେଉ” ନ ଜାଣେ !!

.....ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଉଛନ୍ତି କଟକ ସହରର ହାମ୍ ବସ୍ତି ବାଲାଙ୍କ ମୁରବୀ । କଟକ ସହରର ବୁଲାକ୍ଷେଷ୍ଟ । ଉଦ୍‌ଭଟ୍ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଓ ବିଜୁଳି ସାହାବଙ୍କ ବାହାଘର ପ୍ରଭୃତି ହାସ୍ୟରସ ବା ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଗଳ୍ପମାନଙ୍କରେ ସେ ଯେଉଁ ନିପୁଣ ହାସ୍ୟରସ ଆପିୟାଇଛନ୍ତି ତାକୁ କେହି କେବେ ଲିଭାଇ ବା (erase) କରିପାରିବ ନାହିଁ । କଟକ ସହରର ନୀତିପ୍ରତି ଘଟଣା ବିଜୁଳି ଆଲୋକର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ଆମ କଟକ ସହରବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଧମକ ଓ ଚମକ ଆଣି ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସତର୍କ ରହିଥାନ୍ତି । ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବିଜୁଳି ବାବୁଙ୍କ ବାହାଘରରେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ନରନାରୀ, ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଓ ପିଲାଛୁଆ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବିଜୁଳି ବାବୁଙ୍କ ବାହାଘରରେ ବିଜୁଳି ଯେମିତି ଧୋକା ନ ଦିଏ ସେଥିପାଇଁ ବହୁ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସାରିତ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୁତେଇଦେଇ ବିଜୁଳି ଚାଲିଗଲା—ଧାଁ ଧାପଡ଼ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ପରେ ବିଜୁଳି ପୁଣି ଆସିଲା । ସୁକୁମାର ସୁବୋଧ ପିଲାଟି ପରି କିଛିକ୍ଷଣ ଅଟକି ଗଲା—ତା’ପରେ ଗୋଟାଏ ଅମାନିଆ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାପରି କଟକରୁ ଚୌଦ୍ୱାର ବାଟେଯାଇ, ତାଳଚେର ହେଇ ହୀରାକୁନ୍ଦ ଅର୍ମାଲରେ କୋଉଠି ଲୁଚିଗଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାର, ଏତେ ଜନ ସମାବେଶ ଭିତରେ ଏମିତି ଅନ୍ଧାର ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଲେ ପରିଣତି ଯାହା ହୁଏ, ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ଏଇ ସବୁ ହେଉଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରସୋଭାସ୍ ହାବେଳି ।

ଏବେ ମୋ ନିଜକଥା । ମାନୁଚି ମୁଁ କିଛି ସଂଖ୍ୟାରେ ହାସ୍ୟରସର ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକ ଆଦି ଲେଖିଛି—ପୁଣି ସେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ ଯଦି ମୋର ପୂର୍ବସୁରୀ ରୂପେ ହାସ୍ୟରସ ରଚନାର ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ହୁଏତ ମୁଁ ହାସ୍ୟରସର ସାହିତ୍ୟଜଗତକୁ ଆସିପାରି ନଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଲେଖନୀ ଧରିବା ବହୁପୂର୍ବରୁ ହାସ୍ୟରସ ରଚନାର ଜଣେ ଏକାନ୍ତ ମୁରୁଖ ପାଠକ ଥିଲି । ଯଦୁମଣି ତଥା ବ୍ୟାସକବିଙ୍କଠୁ ଆରମ୍ଭକରି କାନ୍ତକବି, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ, ସୁନୀଳ ମିଶ୍ର, ନୀଳମଣି ଓ ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ (ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକ ମୋ ସମସାମୟିକ) ପ୍ରଭୃତି ହାସ୍ୟରସ ରଚୟିତାମାନଙ୍କ ଲେଖା ମୁଁ ନିୟମିତ ପଢ଼ି ଆସିତି । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା ତଥା ଗୁଣାତ୍ମକ ଉଭୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ହାସ୍ୟ ରଚନା ଲେଖୁଥିଲେ ଯେ ସେ ସବୁକୁ ଏଡ଼ାଇଦେଇଯିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହେଉନଥିଲା । ପୁଣି ତାଙ୍କର ରଚନାସବୁକୁ ପଢ଼ି ମୁଁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ସାହିତ ହେଉପଡ଼ୁଥିଲି, ସେଇ ପ୍ରେରଣା ହିଁ ମତେ ଏ ପଥରେ ଯିବାପାଇଁ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କରି ରଖୁଥିଲା । ଫଳରେ ଯେଉଁ ହାସ୍ୟରସର ଜଗତ ଦିନେ ମୋ ପାଇଁ ଏକ ନିଷିଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ପ୍ରତୀକ୍ଷାମାନ ହେଉଥିଲା, ମୁଁ କ୍ରମେ ସେଇ ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲି । ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କଟକ ଆସିଲା । ମୁଁ ତଗର ପତ୍ରିକା ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସର କିଛି ଗଳ୍ପ ଲେଖିଲି ଓ ସେଇ ସୂତ୍ରରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମୋର କିଛି ପରିଚୟ ଘଟିଲା । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ବାଲୁବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାରରେ ଆସି ବସନ୍ତି । ସେଇଠି ସେଦିନ ତାଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଲି ଯେ ସେ ବର୍ଷ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ପାଇଁ ସେ ମୋର ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ପୁସ୍ତକକୁ ସୁପାରିଶ କରିଛନ୍ତି ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରଣା ।

ମୁଁ ଉଣେଇଶି ଶହ ଛପନ ମସିହାରେ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗଦାନ କଲାପରେ ମୋର ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ରଚନା ପାଇଁ ଦ୍ଵାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେଇଗଲା । ଏ ପାଖରେ ପୁଣି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିଲେ ମୋ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହର ସ୍ରୋତ ଆହୁରି ବଢ଼ିଚାଲିଥାଏ । ଏଇ ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବେଶ୍ କିଛି ପରିମାଣରେ ମୁଁ ମଞ୍ଚ ତଥା ବେତାର ଓ ଦୂରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ସବୁ ରଚନା କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଥିଲି ।

.....ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲି ଯେ, ମୁଁ କ’ଣ କେବେହେଲେ କଳ୍ପନା କରିଥିଲି ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ “ଚିତ୍ତପଟାଙ୍ଗ” ଖାଇଯିବି ।ଘଟଣାଟି ଏଇ କ୍ରମରେ ଘଟିଲା । ସେଦିନ ଦେଖିଲି ସ୍ଵୟଂ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଆସିନାହାଁନ୍ତି—ସେଦିନ ହଠାତ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସେ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋ ପରିବାର ଭିତରେ ଯେମିତି କୋଉଠୁ କେଜାଣି ଉଲ୍ଲାସର କଳରବ ଖେଳିଗଲା । ଯଥାସମ୍ଭବ ଆଦର ଆପ୍ୟାୟନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଜଳବିନ୍ଦୁଏ ବି ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ନାହିଁ । ଅପରନ୍ତୁ ମୋ ହାତରେ

ଖଣ୍ଡିଏ ନବପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ଧରାଇ ଦେଲେ ।..... ଫତୁରାନନ୍ଦ ତ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ହାସ୍ୟରସର ଛୋଟ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏଇ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସେଇ ଛୋଟନାଟକ କେତୋଟିର ଏକ ସଙ୍କଳନ, ଆଉ ଏ ସଙ୍କଳନଟି ସେ ମତେ ହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ହାତରେ ଧରି ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା ଓ ବିସ୍ମୟଭରା ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଲି । ଉତ୍ତର ଆସିଲା—ପୁସ୍ତକଟି ହେଉଛି ମୋର “ହାସ୍ୟରସର” ନାଟକର ଏକ ସଙ୍କଳନ—ଏଇଟିକୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ ନ କରି ଆଉ କାହାକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥା’ନ୍ତି କୁହନ୍ତୁ ।ମୁଁ ହାରିଯାଇ କହିଲି—କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନିଜେ ଆସି.....ଏଇଠି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ବରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେ ସ୍ବଭାବ ସୁଲଭ ଭଙ୍ଗୀରେ କହିଲେ—“ମୁଁ ନିଜେ ନ ଆସି କଣ ପତ୍ର ଦ୍ବାରା ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣାଇଥାନ୍ତି, ହେ ଛୋଟରାୟ ମହାଶୟ-ପୁସ୍ତକଟି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲି, ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଇତି ହେଲା । ଏବେ ଆପଣ ନିଜେ ଆସି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ଯଥାସମ୍ଭବ ଶୀଘ୍ର ଏଠୁ ସଂଗ୍ରହ କରିନିଅନ୍ତୁ । ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ପୁସ୍ତକଟିର ସବୁସଂଖ୍ୟା ବିକ୍ରୟ ହେଇଯାଇପାରେ । ଶୀଘ୍ର ଆସି ନେଇଯା’ନ୍ତୁ ।” (ଏଇ ଚିତ୍ପଟାଙ୍ଗ ଖାଇବା କଥା ମୁଁ ଉପରେ ଲେଖିଛି)

କଟକର ନବଘଡ଼ିତ ‘ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ଦ୍ବାରା ପ୍ରଥମ ଲେଖକ ରୂପେ ଯେତେବେଳେ ମତେ ଉଣେଇଶିଶହ ତେୟାନବେ ମସିହାର କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ସେତେବେଳେ କେବଳ ହର୍ଷ ଆନନ୍ଦ ନୁହେଁ ମୁଁ ଅପାର ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିଥିଲି । ଏଇ ପୁରସ୍କାର ସହିତ କାନ୍ତକବିଙ୍କ ନାମ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ଏହା ମୋ ପାଇଁ ଏକ ବିରଳ ସମ୍ମାନ ବୋଲି ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥିଲି । ପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର କିଛି ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ କରି ସେଇ ଅର୍ଥରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି ଓ ସେଇ ବ୍ରହ୍ମରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅର୍ଥରେ ଏଇ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଉଅଛି । ଅଥଚ ଏଇ ପୁରସ୍କାର ସହିତ ସେ ତାଙ୍କର ନିଜ ନାମକୁ ଆଦୌ ସଂଯୁକ୍ତ କରିନାହାଁନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏଭଳି ହୃଦୟବତ୍ତା ଓ ଉଦାରଭାବ ନିକଟରେ ମୋ ମଥା ଆପେ ଆପେ ନତ ହେଇଗଲା । ସେଦିନ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ଥାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ସ୍ବୟଂ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟର ଜନଗହଳି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ନୀରବରେ ବସିଛନ୍ତି । ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କଲି, ସଭାକର୍ମ ଶେଷ ପରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ମୋର ବିନମ୍ର ପ୍ରଣତି ଜଣାଇବି । କିନ୍ତୁ ହାୟ—, ତାଙ୍କୁ ପାଇଲି ନାହିଁ । ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ସେ କେତେବେଳେ ସଭାସ୍ଥଳ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏହାପରେ ତାଙ୍କ ମୋ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା, ତାଙ୍କୁ ଏଠି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ସାହସ ହେଉ ବା ଦୁଃସାହସ ହେଉ ମୋର ନାହିଁ । ଚେଷ୍ଟା

କରି ମଧ୍ୟ ମୋ ଲେଖନୀ ଅଟଳ ହେଇଯାଉଛି । ୧୯୮୭ ମସିହା ଶାରଦୀୟ ସଂଖ୍ୟା ଝଙ୍କାର ପତ୍ରିକାରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ପ୍ରକାଶିତ ହେଇଥିଲା । ଗଳ୍ପଟିର ନାମ “ଆଉ ଏକ ନାରୀ ରାଧିକା ମାନ ସି” । କିଛିଦିନ ପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ପାଇଲି । ଏଇ ଗଳ୍ପଟିକୁ ପଢ଼ି ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେଇ ଗଳ୍ପ ସମ୍ପର୍କରେ ପତ୍ରଟିଏ ମତେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତିଠି ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ମନେହେଲା—ଗଳ୍ପଟି ତ ଆଦୌ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନୁହେଁ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ପୁଣି କ’ଣ ଲେଖିଲେ ! ପତ୍ରଟି ପଢ଼ିସାରିଲା ପରେ ମୋ ମନ ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଜାତ ହେଲା, ମୋ ଜୀବନରେ ଏହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଏମିତି କିଛି ଘଟିଥିବାର ସ୍ମରଣ ମୋର ହେଲାନି । ପଢ଼ିସାରି ମୁଁ ବହୁ ସମୟ ଧରି ନୀରବରେ ବସିରହିଲି । ଗଳ୍ପଟିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ସେ ଯେଉଁ Superlative ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ମାନସିକ ଶକ୍ତି ମୁଁ ଖୋଜି ପାଉନି । ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ପ୍ରଶଂସା ଆଉ ପ୍ରଶଂସା । ମାନୁଚି, ତାଙ୍କ ଲେଖାଟିରେ କୌଣସି ଅବାସ୍ତବତା ହୁଏତ ନାହିଁ । ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ବିଚାରରେ ହୁଏତ ତାହା ସତ୍ୟ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏତେବଡ଼ ଗୋଟାଏ ବୋଝ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ମୋର କାହିଁ ? ପତ୍ରଟି ପାଇ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରରଣୀ ରହିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏଠି ସେ ପତ୍ରଟିର ଗୋଟିଏ ପଂକ୍ତି ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ମୋତେ ମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁତ୍ତ ହୋଇପଡ଼ୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟରସ ଜଗତର ଏତେ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ! ସେ ମତେ ନେଇ ଏକ ଅଳକାପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ! କିପରି ଏ ରଣ ତାଙ୍କର ପରିଶୋଧ କରିବି ? କିଛି ଦିନ ବିତିଗଲା । ସେଦିନ ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ପିଠାପୁରସ୍ଥ ତାଙ୍କ ବାସଭବନରେ ହାଜର ହୋଇଗଲି । ସେତେବେଳେ ସେ କ୍ଷୀରପାନ କରୁଥା’ନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ଉପସ୍ଥିତି କଥା କିଛି ନ ଜଣାଇ ଅପେକ୍ଷା କଲି । କ୍ଷୀର ପାନ ଶେଷ ହେଲା । ମୋ ଠା’ରୁ ସେ ବୟସରେ କିଛି ବଡ଼ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଉଛି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସଶ୍ରବ୍ଧ ସଉକ୍ତି ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଛି । ସେଦିନ କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ସୂଚନା ନ ଦେଇ ମୁଁ ଯେମିତି ଏକ ଆବେଗମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ପାଦ ସ୍ପର୍ଶ କଲି । ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଛି ସେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇବସିତନ୍ତି । ସେ ତମକି ଉଠି କହିଲେ—କିଏ ? କିଏ ମୋ ପାଦ ଛୁଇଁଲେ ?...ଏଇଠି ସେ ତାଙ୍କ ସହକାରୀ ଜଣକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କହିଲେ କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ? ଏଠି କିଏ ଆସି..... ଏଇଠି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦୁଇ ପାପୁଲିକୁ ମୋ ହାତମୁଠାରେ ଆଣି କହିଲି—ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କର ରଚନାର ଜଣେ ଅନୁରକ୍ତ ପାଠକ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

.....ଉତ୍ତର ଆସିଲା—ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ! ଆପଣ, ଆପଣ ଆସିଛନ୍ତି, ମୋ ଚିଠି ପାଇଛନ୍ତି ?.....ମୋ ଶରୀରରେ ତାଙ୍କର କମ୍ପିତ ହସ୍ତରେ ସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି ରହିଥାଏ ।.....କହିଲି ଆପଣଙ୍କର ଚିଠି ପାଇ ଏଠିକି ଆସିଛି । ଏହାପରେ କେତେଦୂର କେଜାଣି ମୁଁ କହିପାରୁନି ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁହେଁକୁ ଜତାଇ ଧରିବୁ— ଆମେ ଦୁହେଁଙ୍କ ଭିତରେ ଅଜସ୍ର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି—ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ସେ’ତ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ, ମତେ ଚାହିଁବେ ବା କିପରି ! ଏଇଠି ମୋ ମାନସ ପଟରେ ଜାଗି ଉଠିଲା ଅତୀତ ଦିନରେ ଏକ ସ୍ମୃତି । ଏଇ ଶତାବ୍ଦୀର ପଞ୍ଚମ ବା ଷଷ୍ଠ ଦଶକର କଥା । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପତ୍ରିକା “ଭାରତବର୍ଷ” ରେ ଓଡ଼ିଶାର ବରୋଧ୍ୟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ବିନ୍ଦାଧର ବର୍ମାଙ୍କର ଏକ ରେଖାଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଚିତ୍ରଟିର ନାମକରଣ ଥିଲା “ଅର୍ଦ୍ଧଶତବର୍ଷପରେ” । ଚିତ୍ରଟିର ମର୍ମ ହେଲା—ଦୁଇ ପରମ ବନ୍ଧୁ । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷ ହେଉଯିବ ସେମାନେ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତା’ପରେ ଏବେ ସେ ଦୁହେଁ ଅଶୀବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କଲାପରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ବୟସର ଭାରରେ ନଇଁପଡ଼ି ଦୁହେଁ ଦୁହେଁକୁ ନିମିଳିତ ନୟନରେ ଚାହିଁରହିଛନ୍ତି— ଯେପରିକି ଗତ ପଚାଶବର୍ଷଧରି ହଜିଯାଇଥିବା ଦୁହେଁଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁହେଁଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଅନୁରାଗକୁ ଦୁହେଁ ଖୋଜି ହେଉଛନ୍ତି । ଏଇ ଚିତ୍ରଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରେ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାର ବିଖ୍ୟାତ ସାମ୍ବାହିକ ପତ୍ରିକା “ଶନିବାରର ଚିଠି” ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ଏପରି ଏକ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ରେଖାଚିତ୍ର ପଚାଶ ବର୍ଷ ପରେ ହିଁ ଶିଳ୍ପୀ ବି.ବର୍ମାଙ୍କ ତୁଳାରୁ ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେଦିନ ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସି ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ, ଯଦି ସେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇ ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ହୁଏତ ଆମେ ସେମିତି କିଛି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ହୃଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ପରସ୍ପରକୁ ଚାହିଁରହିଥା’ନ୍ତୁ ।

ଆଲାମତାହ ବଜାର

କଟକ — ୨

ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ

ବଟ ବିହାରୀ ଦାସ

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରଞ୍ଝା ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେ ଅଗ୍ରଗଣନୀୟ ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ହେବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଜଣେ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏକ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାଧର ହୋଇପାରିବେ ଏ କଥା କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲା !

ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନେ, ଭଲଭାବରେ ଜାଣେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲରୂପେ ଜାଣିପାରି ନାହିଁ । ମୋର ପ୍ରଥମେ ଏକ ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ କୌଣସି ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ନକଲେ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ତଗର’ର ସେ ପରିଚାଳନା ସଂପାଦକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାମାନ ସେ ନିଜେ ନିର୍ବାଚନ କରି ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଯଦିଓ ସଂପାଦକ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସଂପାଦନାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖା ଚିହ୍ନି ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଲେଖକକୁ ଚିହ୍ନି ନୁହେଁ । କେବଳ ଲେଖକକୁ ଚିହ୍ନି ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଲେଖାର ମାନ ବୃଦ୍ଧିରେ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ । କେବଳ ତାଙ୍କର ମତ ନୁହେଁ ଏହା ସାର୍ବଜନୀନ ମତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଆମର ମଧ୍ୟ ମତ । ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷ ମହତ୍ ଗୁଣ ।

ତଗରରେ ମୋର ପ୍ରଥମ କବିତାଟିଏ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ୧୯୫୪ ମସିହାରେ । କବିତାର ଶିରୋନାମା ହେଉଛି ‘ରାଜ ଜୋଟକ’ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଚକ୍ରଧରପୁର ଷ୍ଟେସନରେ । ‘ତଗର’ ରେଲଓ୍ଵେ ଜନଷ୍ଟିତିଭଙ୍ଗୁ ନିୟମିତ ଯାଏ । ଲେଖାଟି ତଗରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଦେଖି ମୁଁ ଯେ କେତେ ଖୁସି ହେଲି ତାହାକୁ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରୁନାହିଁ । କ୍ରମାଗତ ମୁଁ ଲେଖା ପଠାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଲେଖାମାନ ତଗରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମନେ ମନେ ଲଜିତ ଥିଲି । ସମୟ ଆସିଲା । ୧୯୬୨ ଖ୍ରୀ.ରେ କଟକର ଏକ ସାରସ୍ୱତ ସମାରୋହକୁ ସୁଦୂର ଚକ୍ରଧରପୁରରୁ ଆସିଥିଲି । ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଥିଲା ସେହି

ନିରପେକ୍ଷ ସଂପାଦକଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଦେଖାକରି ପରିଚୟ ଦେଲି । ମୋର ନାମ ଶୁଣି ‘ଏଁ ବଡ଼ ବାବୁ’ କହି ମୋତେ କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଆଦର ପାଇ ମୁଁ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଭାଷା ଖୋଜି ପାଉନାହିଁ, ଜୀବନରେ ତାହା ମୁଁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଡଗରକୁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଲେଖା ପଠାଇଛି ୧୯୮୦ ଖ୍ରୀ: ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ମୋର ଶତାଧିକ କବିତା, ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଯତ୍ନକ୍ଷେତ୍ର ପରିଚିତ ହୋଇଛି ତାହା ମୂଳରେ ଅଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଚିର ରଣୀ । କେବଳ ମୁଁ ନୁହେଁ, ସେ ଡଗର ମାଧ୍ୟମରେ ବହୁ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ସାରଳା ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଅବଶୋଷର ବିଷୟ — ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଇନାହିଁ ।

ସେ ଜଣେ ଯୁଗଜନ୍ମା କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ବ୍ରଜନାଥ, ଯଦୁମଣି, ବଳଦେବ ରଥ ଏବଂ ଫକୀର ମୋହନ ପ୍ରଭୃତି ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ ଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା କରାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ବିଧିର ଜୁର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ହେଲେ ଫତୁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସେହି ବିଧିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗିରି ଲଂଘନ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କେତେକ ଗଳ୍ପ ଏବଂ ଉପନ୍ୟାସ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ଲେଖାମାନ ଆହୁରି ଭାଷାନ୍ତରିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ନୀରବ ସାଧକଙ୍କୁ ଜାତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନିପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦ୍ଵାରା ସମ୍ମାନିତ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ମାନିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଲେଖାକୁ କାଳ ବିଚାର କରିବ । ଧାନକୁ କୁଳାରେ ପାଛୁଡ଼ିଲା ପରେ ଯେପରି ଅଗାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଉଡ଼ିଯାଇ ଧାନ ରହିଯାଇଥାଏ ତଦୃପ ତାଙ୍କର କାଳଜୟୀ ସାହିତ୍ୟ ଚିରକାଳକୁ ରହିବ ।

ପୁରସ୍କାର ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରେ । କିନ୍ତୁ କାଳର ଗର୍ଭରେ ବହୁ ସାହିତ୍ୟ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ । ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ମରଣୋତ୍ତର ଏକାଡେମୀ ସାହିତ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ମିଳିଲା । ତାହା ନିରର୍ଥକ । ମଲା ପାଟିରେ ପାଣି ଭାଲିଲା ପରି । ସେ ପୁରସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ନଥିଲା ।

କଟକରେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେବଳ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି ବ୍ୟଙ୍ଗ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ରସରାଜ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରି ଆସୁଛି । ସେ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରଦେଶର

ଲୋକ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ରସପ୍ରସ୍ଥା ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କ ଲେଖା ଯେ କେବଳ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରେ ତା ନୁହେଁ, ସେହି ଲେଖାମାନ ସମାଜ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ଲେଖା । ସମାଜର ଦୁର୍ନୀତି ଅପସଂସ୍କୃତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେପରି ଆନନ୍ଦଦାୟକ; ତାଙ୍କର ଲେଖାମାନ ସେହିପରି ଆନନ୍ଦଦାୟକ । ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେସରେ ଏହି ଆନନ୍ଦଦାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆହୁରି ୨୦ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚି ରହି ଶତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତୁ ଏହା ହିଁ ଜିଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ରେମୁଣା, ବାଲେଶ୍ୱର

ଜୟ ପଦ୍ମର

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଣ୍ଡା

କାହାକୁ କିପରି କେବେ ଜାଣିହୁଏ ବା ଜାଣିବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ତାହା କହିବା ଭାରି କଷ୍ଟ । ଅଭ୍ୟାସ କରି କିଛି ଗୋଟିଏ କାମ କିପରି କରାଯାଏ ତାହା କରିଦର୍ଶନାମାନେ ବି କହିପାରିବେ ନି । ପଲ୍ଟିକେଲ୍ ବନ୍ଧୁତା ଦେଇ ଯୋଉମାନେ ଜଣିଆ ଫେମସ୍ କୁହାଲିଆ ହୋଇ ଖବର କାଗଜରେ ନାଁ ଉଠାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ପହିଲୁ ବନ୍ଧୁତା ଦେବା ବେଳରେ ଅବସ୍ଥା ଜାଣିଛନ୍ତି କି ? ପାଟି ଫିଟୁ ନଥିବ—ବନ୍ଧୁତା ତ ସ୍ବପ୍ନ । ଥା ଥା ମା ମା ହୋଇ ଅଜଅଜିଆ କଥା କହିପାରୁ ନଥିବା ଲୋକେ ଉତ୍ତରକାଳରେ ବେଶ୍ କିଣ୍ଡିମାଟିଆ ବନ୍ଧୁତା ଦେଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ନମ୍ବିଯାଉଛି ବୋଲି ଆପଣମାନେ ଭାବୁଥିବେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ମୋର ଆଖି ଲାଖି ରହିଛି କଟକ ସହରାନ୍ତର୍ଗତ ପିଠାପୁର ମୁକାମର ତଗର ପ୍ରେସ୍ ଭିତର ପଟାଖଟିଆ ଓ ଦି’ ତିନି ଖଣ୍ଡ ଗୌରବ ଉପରେ । ସହଜେ ତ ମୁଁ ଗୋଟେ ତଉକିଆ ତୁଲ୍ୟ ଲୋକ । ଥାନାବାଲାଙ୍କ ହୁକୁମ ପାଇ ଆସାମୀକୁ ବାନ୍ଧିଆଣିବା ତଉକିଆର କାମ । କଲମ ଚଳାଇ କିଛି ଲୋକଙ୍କୁ ହସରେ ରସେଇବା ଆମର କାମ । ୧୯୫୧ ମସିହା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ତଗର’ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଜଣାଶୁଣା ପତ୍ରିକା ଓ ତା’ର ସମକକ୍ଷ ପତ୍ରିକା ହୋଇଥିଲା ‘ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା’ । ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ସୁସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ଆଉ ‘ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା’ ଥାଏ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ । ତଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କରୁ ବସନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅସଲ କାରିଗର ହେଉଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ମୁଁ ୧୯୪୯ ମସିହା ବେଳକୁ ‘ଆସନ୍ତାକାଲି’ରେ କବିତା ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲି । କ୍ରମେ ମଜା ଓ ହସରସିଆ ଲେଖା ‘ତଗର’ରେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ‘ତଗର’ରେ ଗୋଟିଏ ‘ନାଗବତୀ’ ବିଭାଗ ଥିଲା ଓ ନୂଆ ଟୋକାଲେଖକ ନାଗବତୀରେ ଉଠୁଥିଲେ । ଏବର ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସର ନିହାରରଞ୍ଜନ ହୋତା ପ୍ରଭୃତି ଆହୁରି ଅନେକ ସେ ବେଳରେ ‘ତଗର’ର ନାଗବତୀ ବିଭାଗରେ ଲେଖାଲେଖି କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଯାକପୁରର ନରସିଂହ ଚୌଧୁରୀ କଲେଜରେ ୧୯୪୯ରୁ ୧୯୫୧ ଯାଏ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ କବିବନ୍ଧୁ ବିନୋଦ ରାଉତରାୟ ଯାକପୁରରେ ମୋର କଲେଜ ସହପାଠୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ‘ତଗର’ରେ ନିୟମିତ ଛବି ଆଙ୍କୁଥିଲେ । ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କର ବିଷୁବମିଳନ ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ମୁଁ ତାର ସମାଲୋଚନାର ବ୍ୟଙ୍ଗାବୃତ୍ତି କରି ‘ବୃକ୍ଷର ମିଳନ’ କବିତା ଲେଖିଲି ଓ ତାହା

ସମ୍ଭବତଃ ମୋର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟଙ୍ଗକବିତାଭାବେ ‘ତଗର’ରେ ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ଦୁଇ ବା ତିନିଟି ସଂଖ୍ୟାରେ ଲଗାତାର ଭାବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଇ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର (ଏବର ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକ) ମୁରାରୀ ମୋହନ ଜେନା, ରଜତ କୁମାର କର ପ୍ରମୁଖ ବହୁ କଟକିଆ ଟୋକା ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ମୋର ସହପାଠୀ । ମୁରାରୀ ତ ଆଜନ୍ମ କବି ଓ କୁହାଳିଆ ବିତିଟଣା ପ୍ରେମିକଟାଏ । ‘ତେଜୁକିଛାଟ’ ପତ୍ରିକା କାଟୁଥିଲା କଟକରୁ । ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ପତ୍ରିକାର ଆଉ ଜଣେ କାରିଗର ଓ କଟକର ବୌଦ୍ଧିକଦ୍ରାସ ‘ସତକଥା’ର ସମ୍ପାଦକ ରଘୁ ରାଉତ ଭାରି ଜଣାଶୁଣା କଟକିଆ, କିନ୍ତୁ ତଗର ପ୍ରେସର ହିସାବ ଅଲଗା । ସେଠି ଥୋକାଏ କବି, ଲେଖକ, ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ବସନ୍ତି ଓ ଜମାଣି କରନ୍ତି ।

ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ନାମ ତାନ୍ତ୍ରର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ବୋଲି ଜାଣିଲି ଓ ସେ ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି. ପାଣ୍ଡୁ କରିଥିବା ତାନ୍ତ୍ରର ବୋଲି ବୁଝିନେଲି । ଦିନକର କଥା ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । କଲେଜ ଛକରେ ସେତେବେଳେ ବେଶ୍ ଜଣାଶୁଣା ମେସ୍ ଥାଏ ‘କମ୍ପୁଲିଟାନ୍ ମେସ୍’ । ମୁଁ ସେଇ ମେସ୍ ସାମ୍ନା ସମାଜବାଦୀ ଯୁବକ ସଭା ଅଫିସରେ ରହୁଥାଏ । ବରାବର ତଗର ପ୍ରେସକୁ ଯିବା ଆସିବା କରେ । ମୁଁ ଦିନେ ତଗର ପ୍ରେସରେ ଦେଖିଲି ଅଲ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡ଼ିଓ କଟକର ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରେ ନୟନ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ଆସିଗଲେ ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କଲେ । କାନ୍ତକବିଙ୍କର କୌଣସି ଏକ ଲେଖା ପାଇଁ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବସିଥାନ୍ତି । ସେ ସ୍ୱଷ୍ଟ ଭାବେ ରେଡ଼ିଓ ଷ୍ଟେସନର ସେତେବେଳର ଖାମଖାଲି ପ୍ରସାରଣ ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସାରିତ ସଙ୍ଗୀତ ବାବଦ ରୟାଲିଟି ଦେବାର ହିସାବଗତ ଅନିୟମିତତା କଥା କହି କାନ୍ତକବିଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ବାବଦରେ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କରୁ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ । ଏବେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ମତ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ଯେ ନୟନଙ୍କରୁ ଓ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କରୁ ଶେଷରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କରୁ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ବହୁ ଆଲୋଚନା କରି କାନ୍ତକବିଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅନ୍ୟ ଲେଖାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାରଣ ପାଇଁ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର କରାଇଲେ ।

ତଗରରେ ବହୁଦିନ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ହାସ୍ୟ କବିତା ଲେଖୁଥିଲି ମୁଁ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ୧୯୬୬ ମସିହାବେଳକୁ ମୋ ସମ୍ପାଦନାରେ ‘ଛାରପୋକ’ ନାମକ ଏକ ମାସିକ ସମାଲୋଚନା ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ତାହା ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ବେଶ୍ ପ୍ରସାର ଲାଭ କଲା ।

ବାମୋଦର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଓ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ଆଆନ୍ତି ତଗର ପତ୍ରିକାର ପରିଚାଳନା ବିଭାଗରେ । ଦିନେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହଠାତ୍ ମତେ କହିଲେ “ଆପଣ ନିୟମିତ ଭାବେ ଏଣିକି ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପ ତଗର ପାଇଁ ଲେଖନ୍ତୁ । କବିତା ଯେତେ ଦିନ ଲେଖିଲେ ସେ ଦିନକୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତୁ । ତଗର ପାଇଁ କିଛି ମଜାଗପ ଆମର ଦରକାର ।” କଥାଟାକୁ ମୁଁ ଘେନିଲି ଏବଂ ସେଇ ୧୯୬୭ ମସିହାରୁ ମୁଁ ତଗରରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାରେ ମଜାଗପ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ତାରକସି କାମ ପାଇଁ କଟକ ବେଶ୍ ବିଖ୍ୟାତ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୁଣୀ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ତାଙ୍କର ଲେଖାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସମ୍ଭବତଃ ତଗର ଥିଲା ଏକ ମାନ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ପତ୍ରିକା ଓ କାରିଗର ହେଉଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ବିଶେଷଭାବେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ସେ ଖୋଜନ୍ତି ।

ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ଏକ ପରିବାରରେ (ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ପରିବାର) ସତ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଚଉଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, କୁଳମଣି ଓରଫ୍ ନୁଖୁର, ଅଲ୍ଲା ଖାଁ ମହାପାତ୍ର, ନୀଳମଣି ମାହାଲ୍ଲା, ମୁରାରୀ ଜେନା, ତାନ୍ତର ପୁଲିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ଅଧ୍ୟାପକ ବସନ୍ତ ଶତପଥୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ, ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୂପକାର, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ପ୍ରମୁଖ ବହୁ ଲେଖକ । ସୁନାଲ ମିଶ୍ର ବି କମ୍ ନଥିଲେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ । ମୋଟ ଉପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଅସଲି ପ୍ରେମିକ ମୁଁ ଦେଖିନି । କବି ଓ ଲେଖକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସେ ହସ ମେଣ୍ଟାଏ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରି ପକାନ୍ତି । ଏକଥା ମୁଁ ଯେତିକି ଜାଣିଛି ମୋ ଠାରୁ ଜେନା ଅଧିକ ଜାଣିଛନ୍ତି ଲେବର କମିଶନ ଅଫିସାନ୍ତର୍ଗତ ଜଣେ ଅସଲି ହାସ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା, ବେଙ୍ଗ ଦାଶ ଓରଫ୍ ତକ୍କର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଓ ମାଙ୍କଡ଼ିଆ ବଟବିହାରୀ ଦାସ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ହାତ ଅକ୍ଷର ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଓ ନିଜେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ପାରନ୍ତି ଓ ତାହା ତଗରରେ ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଓଁକାର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ବାରିପଦାର କାଶୀନାଥ ବାରିକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉତ୍ସାହ କମ୍ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ୟମ ଓ ଉତ୍ସାହରେ ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି ଗଠିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାର କୃତବିଦ୍ୟା ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ‘ରସରାଜ’ ଉପାଧି ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ନିଜର ସମଗ୍ର ସଞ୍ଚୟ ଓ ସାଧନାକୁ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ ସମିତି ସ୍ଥାପନାରେ ଥୋଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । କିନ୍ତୁ ସତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅସଲ ସ୍ୱରୂପକୁ ଜାଣିବାକୁ ଆହୁରି ବାକୀ ଅଛି ଅନ୍ତତଃ ମୋ ପାଇଁ । କାରଣ କେବଳ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ ଲାଳିକା, ଲଘୁ ପଞ୍ଚକ, ଲଘୁକଥା,

ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗକୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କିପରି ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ତାହା ଫତୁରାନନ୍ଦ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକାଂଶରେ ସୃଷ୍ଟି କରାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗଳ୍ପ, କବିତା, ଛନ୍ଦ ଓ ନାଟକ ଉପନ୍ୟାସ ସହ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଏହି ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବାରେ କାର୍ତ୍ତବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟଲଭ କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେଉଛନ୍ତି ଏକତରଫେ ଆମ ସମୟର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରଣୟ ହାସ୍ୟପ୍ରଣୟ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଆସିଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର । ତାଙ୍କର ରଚନାରେ ଏକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଥାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସେହି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ଲୋକାଚାର, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ, ସହରୀ ସଭ୍ୟତାର ଅବସ୍ଥା ସବୁ ରହିଥାଏ । ଆକାଶବାଣୀ କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯେତେ ଲଘୁ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଚାର ହୋଇଛି ସେ ସବୁକୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ କଟକର ପିଠାପୁର ଡଗର ପ୍ରେସରେ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଥାଏଁ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରେଁ ରେଡ଼ିଓ ରେକର୍ଡ଼ିଂ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ।

ଜୀବନର ସବୁ ସୁଖ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟକୁ ସେ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ହସି ହସି ଦୂରେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ପୋଲିସ ବଡ଼ାଗର ବରିଷ୍ଠ ଅଫିସର ଅନାଦି ସାହୁ, ବିପିନ ବିହାରୀ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଜାଣନ୍ତି, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ-ଭାଷାର ଲାସ୍ୟ । ମୋ ବିଚାରରେ ତାଙ୍କୁ ୮୦ ବର୍ଷ ହୋଇନାହିଁ — ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହେରେସା କମ୍ପାନୀର ମିଷ୍ଟର ଚାରିଶବିଶ୍.... । ସତରେ ଗୋରା-ଗେରୁଆ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେତେ ଚାଲାଖରେ ଜୀବନର ଚାରିକୋଡ଼ି ବସନ୍ତ ପବନରେ ଚୋରା-ଅରିଆଡ଼ା ପ୍ରୀତି ନ କରିଥିବେ ।

ଆମ କମ୍ପାନୀର ସେ ଜଣେ ମେନେଜିଂ ଡିରେକ୍ଟର—ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରର । ଜୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

ଆଡ଼ଭୋକେର, ସା.ପୋ. : ଯାଜପୁର

କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଗଲା ସେ'ତ ହସାଇ ହସାଇ

ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ

“ଯାହାକୁ ମୋ ଜୀବନରେ ବିଲୁକୁଲ୍ ଭଲ ପାଉ ନଥିଲି, ଯାହାର ନାଆଁ ଶୁଣିଲେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ବିଚ୍ଛନ୍ନ ଆସି ଯାଉଥିଲା, ଯାହାକୁ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ଏକ ଅବରକାରୀ ଜିନିଷ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି, ସେହି ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ଓ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଘୁଷୁରି ଓ ମଇଁଷି କାଦୁଅରେ ଲଟରପଟର ହେଲାପରି ମୁଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଲେଇପୋଲେଇ ହୋଇଗଲି । ଏଇଟା ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଛି ।” (ମୋ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ କାହାଣୀ, ପୃ-୧୭୯)

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ଅପୂର୍ବ ରୂପକାରକର ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଜୀବନର କାହାଣୀ । ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ଯେଉଁମାନେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଯଶଃପ୍ରାପ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲେ ହେଁ ଅନେକେ ଏହାକୁ ଅର୍ଥକରୀ ମାଧ୍ୟମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । କେହି ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇଁ ଲେଖନୀ ଧାରଣ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଏକ କବିରାଜ ପରିବାରର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦ ଭାବରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭେଷଜ ବିଦ୍ୟାରେ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି ଯୁବକ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ ତବିଷ୍ୟତର ବୈଷୟିକ ଜୀବନର ଆଭିଜାତ୍ୟ ଏବଂ ବୁନିୟାଦୀ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ । ଆତ୍ମାୟତ୍ତ୍ୱଜନମାନେ କେତେ କଳ୍ପନାର ମିନାର ନର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ଭେଷଜ ବିଜ୍ଞାନୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶ୍ରମ ଓ ସାଧନାକୁ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପରିବାରର ସମୃଦ୍ଧି ଦେଖିବେ ବୋଲି । ମହାବ୍ୟାଧିର ଆକ୍ରମଣରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କରି ଦେହରେ ରୂପାୟିତ ହେଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମାନ୍ବିକ ଭାବରେ ।

ସଲିତା ପରି ନିଜେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାହରେ ଜଳି ଜଳି ସେ ଆମର ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରକୁ ଆଲୋକିତ କରିଗଲେ । ଧନ, ମାନ, ଆଭିଜାତ୍ୟ, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ମହୁଆସ୍ବାଦ ସବୁ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଥିଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାକୀ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୂର୍ବସୁରୀ କାତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ସେ’ଦିନ ନିଜର ହାସ୍ୟରସର ଅନ୍ତରାଳରେ ଥିବା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରହସ୍ୟକୁ ଏହିପରି ବୁଝିଥିଲେ—“ମରା ମନକୁ ବହକାଇ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ଗୋଟିଏ ସହଜାତ କୌଶଳ ।” ସେହିପରି ଅଭିଶପ୍ତ

ଜୀବନରେ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶ୍ରାଧରି ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ଆମରଣ ସେ ନିଜକୁ ନିମଜ୍ଜିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସରେ ଫେଷ୍ଟି ହୋଇ ରହିଥିଲା ଚକ୍ରର ଜଳ ଏବଂ ମୁଖର ହସ । ବିଦ୍ୟୁତର ଝଲକ ଭଳି ତାହା ଏକପ୍ରକାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବେଦନାବୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରୁଥିଲା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ମନକୁଆଁ ଭାଷାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ କଳନା କରାଯାଇପାରେ ।

“କେତେ ଦୀର୍ଘ ଉଜାରର ଅଶ୍ରୁଧାରା ବୁହା
କେତେ ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସ କେତେ ହା-ହୁତାଶ ବୁହା
ଛାତି ଫଟା ଗାତ ମୋର ବୁକୁରନ୍ତେ ଲେଖା
ପ୍ରିୟ ମୋର, ସଖା ମୋର, ସାଥୀ ମୋର ଏକା ।”

ମହାରୋଗ ତାଙ୍କ ଶରୀରକୁ ଏକପ୍ରକାର ଅକ୍ଷୟ ହେଲାଯାଏ କାଟି ଚାଲିଥିଲା । ଆଖିରୁ ଜ୍ୟୋତି ଅପହରଣ କରି ନେଲା ଏବଂ ହାତ ମଧ୍ୟ ଲେଖନୀ ଧାରଣ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାର ମାନି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମନ ଥିଲା ସତେଜ ଏବଂ ନିତ୍ୟ ସବୁଜ । ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ଭୂତ ତାଙ୍କୁ ଆବୋରି ବସିଥିଲା । ସେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହସର ଖୋରାକ ବିଶେଷ ନାହିଁ । ନିଜେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସେ ଆମ ସମାଜକୁ ହସାଇ ହସାଇ ଆଖି ବୁଜିଲେ ପବିତ୍ର କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥି ନଭେମ୍ବର ମାସ ଛଅ ତାରିଖରେ । ଆଉ ଦିନକ ପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାଲିଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମହାପଥର ଆହ୍ୱାନ ଆସିଲାବେଳେ ବାଲିଯାତ୍ରାକୁ କିଏ ଅପେକ୍ଷା କରେ ।

ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ ସମ୍ପାଦକ ହେବାର ନିଶା ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ଘାରିବାରେ ଲାଗିଛି । ପତ୍ରିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ କଲେବର ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ସମ୍ପାଦକ ନାଁଟି ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଗଲେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନବକଲେବର ହୋଇଯାଏ । ଅଚାନକ ସେ ନିଜକୁ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ଏବଂ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଚିନ୍ତାନାୟକ ବୋଲି ମନେ କରଥାଆନ୍ତି । ନାନା ଉପାୟରେ ଅର୍ଥ ରୋଜଗାର ଏବଂ ଲେଖା ଛପାଇବାର ମଧ୍ୟ ତାହା ଏକ ଚମତ୍କାର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇଯାଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସୁବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ‘ଡଗର’ର ସମ୍ପାଦନା ସହିତ ବହୁକାଳ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ‘ଡଗର’ର କଟକ ରହଣି କାଳରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ତାହାର ଆତ୍ମା ସର୍ବସ୍ୱ । ଏଥିପାଇଁ ସେ କେବଳ ନିଜକୁ ଅର୍ଥ ଦିଗରୁ ନିଃସ୍ୱ କରି ନଥିଲେ; ନିଜର ପରିଚୟ ବିନା ଧାରାବାହିକ ବହୁ ଲେଖା

ପ୍ରକାଶ କରି ସ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ମଧ୍ୟ ଦରିଦ୍ର ଜଣା ପଡୁଥିଲେ । “ମୋ ପୁତା ତଜାର କାହାଣୀ”ରେ ସେଇ ଅନୁଭୂତିର ମାର୍ମିକ ବିବରଣ ଏହିପରି—

“ତଗର ପ୍ରକାଶନ ବାବତରେ ଏତେ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଯାଉଥିଲା ଯେ, ମୋର ହାତ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ପଇସା ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ହେଉ ନଥିଲା । ଆଗରୁ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଲେଖା ‘ତଗର’ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପତ୍ରିକାକୁ ଦେଉ ନଥିଲି । କାଁ ଭାଁ ଯଦି ଗୋଟାଏ କାହାକୁ ଦେଉଥିଲି, ତେବେ ସେ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଉଥିଲେ । ପାଠକମାନେ ମୋ ଲେଖାକୁ ପଢୁଛନ୍ତି ଓ ଏଡ଼ି ଖୁସି ହେଉଅଛନ୍ତି ଏ କଥା ମୁଁ ସେତେବେଳେ କିଛି ମାତ୍ର ଜାଣି ନଥିଲି । ଗପଟିଏ ଲେଖି ପଠାଇ ଦେବାପରେ ତା’ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧ ମୋର ତୁଟି ଯାଉଥିଲା । ‘ତଗର’ରେ ‘ବିଲୁଆ ବିଚାର’ଟାକୁ ମୁଁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଲେଖୁଥିଲି । କିଛି ଦିନ ପରେ ତା’ ସହିତ ‘ପାତାଳ ବାଣୀ’ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଭେରେଣ୍ଡା ଓ ଗାତୁଆ ମୁଷା ନାମରେ ବାହାରୁ ଥିଲା । ଏହି ଦିଓଟି ବିଷୟ ବହୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଥିଲା ବୋଲି ମତେ ବହୁପାଠକ କହିଥିଲେ । କିଛି କିଛି ପଇସା ପାଇବି ବୋଲି ଗପଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲି । ଏପରି କରିବା ଫଳରେ ମୋତେ କିଛି ଦୁର୍ନାମ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଅନେକ କହିଲେ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ‘ତଗର’ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଆକର୍ଷଣ କମିଗଲାଣି । ତା’ନହେଲେ ସେ ତଗରରେ ନିଜ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଅନ୍ୟ ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କୁ ଲେଖା ଦେଉଛନ୍ତି କିପରି ? ମୋର କିନ୍ତୁ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ତଗରରେ ଝାଡୁବାର, ନକଲିଆ, ଭୂଷପଣିତ, ଗାତୁଆ ମୁଷା, ଭେରେଣ୍ଡା ନାମରେ ନିୟମିତ ବାହାରୁଥାଏ । ପାଠକମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି ।” (ପୃ-୨୧୪-୨୧୬)

“ତଗର” ସମ୍ପାଦନା ସହିତ ଏକାଠି ହୋଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭୂତପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟିକ କାର୍ଯ୍ୟ ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ଯାହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସମ୍ପାଦନାର ଇତିହାସରେ କୌଣସି ସମ୍ପାଦକ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେତେକ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟସେବୀଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ‘ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ରାଧାନାଥ ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ରବୀନ୍ଦ୍ର ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ଗନ୍ଧ ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ସମାଲୋଚନା ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ଗଙ୍ଗାଧର ବିଶେଷାଙ୍କ’, ‘ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ’ ଏବଂ ‘ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ’, ସୁବର୍ଣ୍ଣଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ବିଧି ନର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର । ‘ତଗର’ ସମ୍ପାଦନାରୁ ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ସେ ଦୂରରେ ରହିଗଲେ ।

ପତୁରାନନ୍ଦ ସାଂସାରିକ ଜୀବନରେ ଆଜୀବନ ଦୁଃଖୀ ଥିଲେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଏକୁଟିଆ ଥିଲେ । ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ସେ ସାହିତ୍ୟ ଗୁପକ ନୌକାର ମଙ୍ଗ ଧରିଥିଲେ । ଅଥଚ ନାନା ଈର୍ଷା ଓ ଅନୁଦାର ଭାବନାର ଝଡ଼ ତାଙ୍କର ପୁଟା ଡଙ୍ଗାକୁ ଉବେଇ ତୁବେଇ ଜଳମଗ୍ନ କରିଦେବାକୁ ବସିଥିଲାବେଳେ ଏହି ଅମର ସାଧକ ଅଭିମାନ ନ କରି ଜାତି ପାଇଁ ନିଜକୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ଜାତିର ମୁଖରେ ହସ ଉକୁଟାଇ ସେ ସାବୁନା ପାଇଲେ । କୌଣସି ସ୍ବାକୃତିକୁ ଅପେକ୍ଷା ନରଖ ସାଧନାର ଉତ୍କଳ ସ୍ବାକ୍ଷର ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଦେଇଗଲେ । ସେହି ପବିତ୍ର ସାଧନାର ଜୟ ହେଉ ।

ସତ୍ୟପତି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ
କେଉଁଝର କଲୋନୀ, କଟକ - ୮

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍କାର

ଦୁର୍ଗାମାଧବ ମଣ୍ଡ

କଲେଜରେ ପଢୁଥିବା ଦିନମାନଙ୍କର କଥା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଙ୍ଗୁଳିମେୟ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ମୋ ପରି ନୂତନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହର ହସ୍ତ ପ୍ରସାର କରୁଥିଲେ ଡଗରର ତାତ୍କାଳିକ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଏଁ ଓ ଲେଖା ଦେଇ ସାରିଲା ପରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ବସି ଯାଆନ୍ତି, ମୁଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ କରି ବସି ଯାଇଥାଏ । ପଢ଼ିସାରି, ସେ ହସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି, “ଏ ବୟସର ଦୋଷ । ସବୁ ତ ସୁନେଲି ଦେଖାଯାଉଛି । ତେଣୁ ଲେଖାଟି ପୂରାପୂରି ସୁନେଲି । ଏ ରଙ୍ଗ କିନ୍ତୁ ରହିଲେ ହେଲା ।” (ଏହି ବାକ୍ୟଟିର ସେତେବେଳେ ଭାରି ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ପିଲାମାନଙ୍କ ମହଲରେ । ତା’ର ଉତ୍ପତ୍ତି କେଉଁଠୁ ହୋଇଥିଲା ଏବେ ମନେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ) ଏ କିନ୍ତୁ ରହିବ ନାହିଁ । ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ କାକର ବାଜି ବାଜି ରଙ୍ଗ ଉଡ଼ିଯିବ । ମୋତେ ଦେଖୁନ ।”

ହସ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ହଠାତ୍ । “କେବେ ମରିବା ବୋଲି ଏବେ ଆଉ ବଞ୍ଚିବା ନାହିଁ ?” ନା କ’ଣ କହୁଛ ? ଭଲ, ଭଲ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେମଭାବ ଉଦିତ ହେଉଛି ଲେଖାରେ ତାହାର ପ୍ରତିଫଳନ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେଉ । ପ୍ରେମ ଯେତେବେଳେ ଘୃଣା ଭାବରେ ପରିଣତ ହେବ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସତ୍ୟ ଲେଖାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଡରିବ ନାହିଁ । “ଡରିବି ନାହିଁ ମୁଁ କାହାକୁ ଡିଲେ, ତାବଳ ଉପରେ ବସରେ ପିଲେ ।” ପୁଣି ହସ, ତୁହାକୁ ତୁହା ହସ ।

“କିଓ ଡରିବା କାହିଁକି ? କଲମ ଧରିଛ । ଡରିବ ତ କଲମ ତୁମ ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ିବ । ନିର୍ବ ବକା ହୋଇଯିବ । ଦୁଆତରୁ କାଳି ଶୁଖିଯିବ । ମୋତେ ଦେଖୁ ନ !!”

ହସର ଯେପରି ଖଇ ଫୁଟୁଛି ସବୁବେଳେ । ମୁଁ ସ୍ତବ୍ଧ । କ’ଣ ଭାବିକରି ଆସିଥିଲି କ’ଣ ହେଲା ? କ’ଣ ହେଉଛି ? ଏବେ ଲେଖାଟି ବାହାରିବ ନା ନାହିଁ ?

ଠିକ୍ ଧରିଦେଲେ ମନ କଥା ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଡାକିଲେ କମ୍ପୋଜିଟରଙ୍କୁ ।
କହିଲେ ଲେଖାଟି ଏହି ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେପରି ବାହାରିବ । ଲେଖାଟି
ବଢ଼ାଇଦେଲେ ।

“ମୁହଁ ଶୁଖି ଯାଇଥିଲା । ଏବେ ପୁରି ଉଠିଲା ତ । ଆଣ ତା ଆଣ ।
ଆଉ ଗରମ ପିଆଜି । ଆଜି ଜଣେ ଶିଷ୍ୟ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହାଠାରୁ ଆନନ୍ଦ ଆଉ
କ’ଣ ଥାଇପାରେ ?”

ଆହା ବିଚାରା । ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ଆନନ୍ଦ ପାଇଲେ କ’ଣ ହେବ ? ଏ
ସ୍ବାକୃତି ମୁଁ ସିନା ଦେବି କିମ୍ବା ମୋ ପରି ସାହିତ୍ୟ ଗୁରୁମାନେ ଦେବେ ।
ସେଥିରେ କ’ଣ ପେଟ ପୂରିବ ? ପେଟଟା ଭାରି ଅମାନିଆ । ସବୁବେଳେ ତାକୁ
ଭୋକ କରେ । ତାକୁ ଜବଦ କରିବାକୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଏକୋଇଶି ଦିନ କିଛି ତ
ଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଅନଶନ । ଏଥର ପେଟ ଠିକ୍ ବୋଲି ମାନିବ ଯେ ।”

ଅସଂଖ୍ୟ ଏପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା । ଅମାପ ସେହି ସ୍ନେହର ଗଭୀରତା ।
ଆନନ୍ଦ କ’ଣ ସେ ଜାଣିଛନ୍ତି । ଦୁଃଖମାନେ କେଉଁଠି ରହନ୍ତି, ତା’ର ଖବର ତାଙ୍କ
ପାଖରେ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କହିଥିଲେ—

ଜନ୍ମ ଦୁଃଖଂ, ଜରା ଦୁଃଖଂ

ଜାୟା ଦୁଃଖଂ ପୁନଃ ପୁନଃ

ସଂସାର ସାଗରଂ ଦୁଃଖଂ

ତସ୍ମାତ୍ ଜାଗ୍ରତ, ଜାଗ୍ରତ ।

(ବୈରାଗ୍ୟ ଡିଣ୍ଡିମଂ)

ଜନ୍ମ ତ ହୋଇଗଲିଣି । ଏଥରକ ଜାଣିଲି ଜନ୍ମ ହେବା କଥା ନୁହେଁ । ଆଉ
ଜନ୍ମ ହେବି ନାହିଁ । ଜରାକୁ ଦୂରେଇ ଦେବି ବାଳରେ ପ୍ରଚୁର କଳା ବୋଳି ।
ଜାୟା ? ଜାୟା କାହିଁ ? ଆଉ ସଂସାର ସାଗର । ସାଗର ଭିତରେ ପଶିଲେ
ସିନା ଦୁଃଖ ଦେବ ସେ । ସାଗର ପାର ହେବା କ’ଣ ଦରକାର ? ସାଗର
କୂଳରେ ବସିରହି, ବାଲିଗରଡ଼ା, ଶାମୁକା ଗୋଟେଇବି । ପୁଣି ଫିଙ୍ଗି ଦେବି ।
ଏଇମିତି ଗୋଟାଉଥିବି, ଫିଙ୍ଗୁଥିବି । କିଛି ନେଇ କରି ଆସି ନଥିଲି, କିଛି ନେଇ
କରି ଯିବି ନାହିଁ । ଘର ଭିତରେ ଗୁହକୁଟା ପୂରାଇବି କାହିଁକି ? ଦୁଃଖ ପାଇବି
କାହିଁକି ?

ବହୁତ ପରେ ଜାଣିଲି ତାଙ୍କ ଜୀବନର କରୁଣ ଇତିହାସ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ
ପରି ପିଇ ଚାଲିଛନ୍ତି ସେ ହଳାହଳ । ଶିବ ସିନା ଥରେ ପିଇଥିଲେ । ଏ ତ
ସବୁଦିନ ପିଇଛନ୍ତି । ସେ ବିଷ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କିଛି କରି ପାରୁନି । ତାଙ୍କର ହସକୁ

ବନ୍ଦ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ନାକଟା ଚିତ୍ରକର, ହେରେସା, ମସୂରା, ଟାହୁଲିଆ, ନବଜିଆ, ବୃହତ୍ ଭାଣ୍ଡ ସବୁ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଟୁକୁରା ଲୁଚି ରହିଛି—ସତେଯେପରି ସେ ନିଜେ ସେହିମାନେ । ‘ଗମାତ’ କରି କରି ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ପାଖରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । କୌଣସି ‘ସମାଲୋଚନା’କୁ ସେ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ହସି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼େ କରୁଣାର ପୁଷ୍ପଧନୁ ଚଳାଇ ସେମାନଙ୍କର ‘ଜାତ୍ୟବକ୍ତ୍ର’କୁ କୋହଳ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ଯେତେ ଦୁଃଖ, ଯେତେ ଅବସାଦ ସବୁ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀର ପୁକ୍କାରରେ ଉଡ଼ିଯାଇଛି । ସେ ନିଜେ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଦୁଃଖକୁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁଃଖକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଭୁଲାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଲେଖନୀର ଅସି ଚାଳନା କରି ।

ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ,

ପୂର୍ବ ନଂ. ୫ - ୯,

ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପୁରୀ ଡକ୍ଟର ଗଙ୍ଗା ଯାତ୍ରା

ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକ

ଏକୋଇଶି ବର୍ଷ ତଳର କଥା ।

ସେତେବେଳେ ‘ଗଙ୍ଗ’ ନିୟମିତ ତିନିମାସରେ ଥରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ‘ଗଙ୍ଗ’ରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ଗାଳ୍ପିକମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତକାର ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଥିଲା । ‘ଗଙ୍ଗ’ ଲାଗି ମୋତେ ସାକ୍ଷାତକାର ଦେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରି ମୁଁ ରସରାଜ ଫତୁରାନନ୍ଦ/ତାନ୍ତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି ।

ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଉତ୍ତର ଆସିଥିଲା—

“ସେତେବେଳେ ଆସୁଛ ଆସ, କିନ୍ତୁ ଖବରଦାର, ପାହାଳ ବାଟ ଦେଇ ଆସିବ । ଯାହା ପଚାରିବ ପଚାର କିନ୍ତୁ ଗୁମର କଥା ପଚାରିବ ନାହିଁ । କେଉଁଠି କେମିତି ଗଲଟି କରି ପକାଇ ଥିବି, ସବୁ ପଚାରିବ ନାହିଁ । ମୋତେ ଶୁଖିଲା କିଛି ପଚାରିଲେ ମୋ ପାଟି ଫିଟେ ନାହିଁ । ପାଟିରେ ଏକ ରସଗୋଲା ମାଡ଼ି ଦେଲେ ଯାଇ ପାଟି ଫିଟେ”

—ଫତୁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ମୋ ପାଖକୁ ଏହା ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଚିଠି । ଚିଠି ଲେଖିବାର ଆଉ ଅବକାଶ ଆସି ନାହିଁ । ଦରକାର ହେଲେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ।

ସାକ୍ଷାତକାରରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ଥିଲା—“ଆପଣ ସୁନାମରେ ସମ୍ପାଦକ । କାରଣ ‘ତରର’ର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ଆପଣଙ୍କ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ବୋଲି ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଗଙ୍ଗ ଲେଖକ ଭାବରେ ଆପଣଙ୍କ ଛଦ୍ମନାମ କାହିଁକି ? ଏ ଛଦ୍ମନାମ ଧାରଣର ଗୁମର କଥାଟି କ’ଣ ?

ମୋର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ସେଦିନ ତାଙ୍କର ଗୌର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଏକ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଝଲସି ଉଠିଥିଲା । ଶ୍ଵେତ ଶୁଭ୍ର ଶୁଣ୍ଠି ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ସ୍ଵଗତୋକ୍ତି କଲାଭଳି ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—

ସାହିତ୍ୟଟା ମୋ ନିଜ ଘର ନଥିଲା । ପର ଘରେ ବଳେ ପଶି ମଙ୍ଗଳବାର କଲାବେଳେ ମନରେ ଟିକିଏ ଭୟ ଆସେ । ସେଥିଲାଗି ଆତ୍ମଗୋପନ କରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେ ହୋଇଥିଲା । ପର ଘରେ ପଶିବା ଅପରାଧରେ ମାଡ଼ ଖାଇଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମାଡ଼ ଖାଇଥାଆନ୍ତା, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଭଲ ମଣିଷଟି ପରି

ଲଙ୍ଗର ପଙ୍ଗର ହେଉଥାନ୍ତା । ପକ୍ଷୀରେ ପାହାଳ ରସଗୋଲା ମିଳିଥିଲେ
ଫତୁରାନନ୍ଦ ପାଞ୍ଚଟାରୁ ତିନିଟା ଖାଇଥାଆନ୍ତା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରେ ବି ଦୁଇଟା
ପକାଇ ଥାଆନ୍ତେ । ଏଥିଲାଗି ପ୍ରଥମରୁ ଆମ୍ଭଗୋପନ । ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମଟା
ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ବାବୁ କଥୋପକଥନ ବେଳେ ଦେଇଥିଲେ । ସେଇ ମୁଖା ଲଗାଇ
ମୁଁ ପରଘର ସାହିତ୍ୟରେ ପଶିଥିଲି ।”

କାହିଁକି ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କର ନିଜ ଘରର ବିଷୟ ବୋଲି ଭାବୁ
ନଥିଲେ ? ତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ କଟକ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରୁ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍
କଲା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ତାଙ୍କର ଆଉ ପରିଚୟ ହୋଇ ନଥିଲା ।
ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର ଭାବେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ କଟକସ୍ଥିତ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ
ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି. ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସକ ହେବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟର ଚାଷ ତାଙ୍କର ବୃତ୍ତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ସେ କେବେ ଭାବୁ
ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତି ଆଉ ଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ବେକରୁ
ଷ୍ଟେଥୋ ଓହ୍ଲାଇ ରଖି, ହାତରେ କଲମ ସେ ଡୋକି ନେଇଥିଲେ ।

ବଡ଼ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଲେଖକ ହେବାର ଇଚ୍ଛା ତାଙ୍କ ମନ ଭିତରେ
ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ଗନ୍ଧ, ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଥିଲା ଚରମ ଅନାସ୍ଥା । ପତ୍ର
ପତ୍ରିକାରୁ ସେ କେବଳ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧ, କବିତା, ଆଉ ବିଜ୍ଞାନବାର୍ତ୍ତା ପଢ଼ି
ଅନ୍ୟ ଲେଖା ଏଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଥରେ ତାଙ୍କର ସହପାଠୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି
ତାଙ୍କୁ ଜୋରକରି ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଥିଲେ ।
ଅନ୍ୟମନ୍ଦ୍ୟ ଭାବରେ ସେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର କାହାଣୀ ଶୁଣି ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ—ଏ
ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ଲାଭ କ’ଣ ?

ସହପାଠୀ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଛପା ହେଲେ ପ୍ରକାଶକ
ତାଙ୍କୁ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ରୟାଲିଟି ଦେବେ ।

ବହି ଲେଖିଲେ ଯେ ରୟାଲିଟି ଅକାରରେ ଟଙ୍କା ମିଳେ ସେଇ ପ୍ରଥମ
ଜାଣିଲେ ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି. ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ।

ସେତେବେଳେ ପାଣ୍ଡିକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ ‘ଡଗର’ । ଦାମ୍
ଚାରି ପଇସା, ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ କାଟ କରି
ନିୟମିତ ‘ଡଗର’ ସେ କିଣୁଥିଲେ । ଦିନେ ଆଉ ଜଣେ ସାଙ୍ଗଠାରୁ ବୁଝିଲେ,
ଯାହାର ଲେଖା ଛପାହୁଏ, ତାଙ୍କୁ ପଇସା ଦେଇ ପତ୍ରିକା କିଣିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।
ପ୍ରକାଶିତ ଲେଖାର ଲେଖକଙ୍କୁ ସୌଜନ୍ୟ କପି ମାଗଣା ମିଳେ । ଏଥିରେ
ଉସାହିତ ହୋଇ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ପତ୍ରିକା ପାଇବା ଲୋଭରେ ସେ ‘କବି ଲଢ଼େଇ’
ନାମରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖି ପଠାଇଦେଲେ, ଲେଖକର ନାମ ଥିଲା

‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ‘ସହକାର’ରୁ ଅମନୋନୀତ ହୋଇ ଫେରିଥିବା ସେଇ ପଦ୍ୟ ‘ତଗର’ରେ ପଦ୍ମସ୍ଥ ହୋଇଥିଲା, ମାଗଣା ସୌଜନ୍ୟ କରି ମିଳିଥିଲା । ସେଇ ପ୍ରଥମ ଯେ ତାଙ୍କ କବିତା ‘ତଗର’ରେ ଛପା ହୋଇଥିଲା, ତାପରେ ସେ ଆଉ ଲେଖା ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ‘ତଗର’ର ନିୟମିତ ଲେଖକରୁ ତାର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି । ‘ତଗର’କୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ପାଇଁ କଠିନ ଶ୍ରମ ଓ ତ୍ୟାଗ କରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ରୟାଲିଟି ପାଇବା ଆଶାରେ ସେ ଦୁଇବର୍ଷ ଲାଗି ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସଟି ଲେଖିଥିଲେ, ତାର ନାମ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପାଖରୁ ଫେରସ୍ତ ଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଛପାଇ ଆୟୋଗ୍ୟ ବୋଲି ଦୁଇ ଦୁଇ ଜଣ ପ୍ରକାଶକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ ।

ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ । ତାଙ୍କର ବହୁ ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ, ଶ୍ଳେଷଧର୍ମୀ ଗନ୍ଧର ଲୋକପ୍ରିୟତା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଯଥାୟୋଗ୍ୟ ଆଲୋଚନା ତାପା ପଡ଼ିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର ଧାରଣା ଯଦି ଏହି ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ଭିନ୍ନ ସେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରଚନା ଲେଖି ନଥାନ୍ତେ, ତଥାପି ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ କେହି ସ୍ଥାନତ୍ୟୁତ କରିପାରି ନଥାନ୍ତା ।

ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ଥରେ ନୁହେଁ, ତିନି ଚାରିଥର ମୁଁ ପଢ଼ିଛି । କଥାବସ୍ତୁ ଏବଂ ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ମୌଳିକତା ଯେପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀ ଏବଂ ପ୍ରକରଣରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ସେହିପରି ସ୍ପଷ୍ଟ । ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମନେହୁଏ, ଫକୀରମୋହନ ଆଉ ୫୦ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ, ସମ୍ଭବତଃ ପାର୍ସୀ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଚତୁର୍ଥମ ଶତ ବଦଳରେ—କଟକର ବଞ୍ଚିବାକ୍ଷା ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥାନ୍ତେ, ତାର ନାମ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା, ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ।

ଅଥଚ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ପଠନ ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ଆତ୍ମକାବନାର ଯେଉଁ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଯେପରି କୌତୂହଳୋଦ୍ଦୀପକ ସେହିପରି ବିସ୍ମୟକର ।

“ଆମ କ୍ଲାସ୍ ପାଲି ଦିନ ମୁଁ ଓ ଆଉ ମୋର ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ଖେଳୁଛୁଟି ପିରିୟଡ୍‌ରେ ବୁଲୁବୁଲୁ ଲାଇବ୍ରେରୀକୁ ଯିବା ଡେରି ହୋଇଗଲା ।

ଅନ୍ୟମାନେ ବହି ନେଇ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ଆମ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ବହି ଟେବୁଲ ଉପରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ଗୋଟିଏ ତ୍ରିରଙ୍ଗ ଛବିଯୁକ୍ତ ଚକଚକିଆ ବହି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୋକଖିଆ ଓ ମରାମତି ହୋଇଥିବା ଅସନା ବହି । ଚକଚକିଆ ବହିଟି ଥିଲା ‘ବାଳ ମହାଭାରତ’ । ଆମେ ଦୁହେଁ ତା ଉପରକୁ କୁଦି ପଡ଼ିଲୁ । ସାଙ୍ଗଟି ହାତ ଆଗ ସେ ବହି ଉପରେ ପଡ଼ି । ଦୁଇଜଣ ବହିକୁ

ଛଡ଼ାଏ ହେଲୁ । ସାର ମତେ ବୁଝାଇ ଦେଇ କହିଲେ—ସେ ଆଗ ଧରିଛି, ବହିଟି ନେଉ, ତୁ ଆରପାଳି ନେବୁ । ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବହିଟି ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲି । ପୋକଖିଆ ତାଳିପକା ବହିଟିକୁ ଖୋଲି ମୁଁ ଦେଖୁଲି ତା ନାଆଁ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ । ମୁଁ ବହି ଦେଖୁ ଡରିଗଲି । ମୁଁ ସାଙ୍କେତିକ ଅଙ୍କରେ ଟିକିଏ ଅପାରଗ ଥିଲି । ବହି ନାଁ ଦେଖୁ ଭାବିଥିଲି ତାହା ଏକ ଅଙ୍କ ବହି । ମୁଁ ସାରକୁ କହିଲି—ନା, ସାର, ମୁଁ ଏ ଅଙ୍କ ବହି ନେବି ନାହିଁ । ସାର ମତେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଯେ ସେଇଟା ଅଙ୍କ ବହି ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗପ ବହି । ବହି ସାରିବାକୁ ପାଞ୍ଚଦିନ ଲାଗିଥିଲା । ‘ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା’ ପରିଚ୍ଛେଦଟି ମତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ଆମ ସାହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ ବୁଢ଼ୀ ବୁଢ଼ୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି, ତା ସହିତ ବହିର ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ କଥା ଖାପୁଖାଇ ଗଲା । ଲେଖକ ଫକୀର ମୋହନଙ୍କୁ ଜଣେ ଗରିବ ପଠାଣ ବୋଲି ମନରେ ଭାବିଥିଲି ।”

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲା ସଂଘର୍ଷମୟ । ବହୁ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶ ସହିତ ଲଢ଼େଇ କରି ସେ ନିଜ ସାହିତ୍ୟର କାର୍ତ୍ତି-ସୌଧ ଗଢ଼ି ତୋଳିଥିଲେ । ଥରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ସଭାରେ ସେ ସଭାପତିତ୍ବ କରୁଥିବା ବେଳେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ସଭାକକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ, ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କରିଥିବା ଲେଖକ ଯେଉଁ ସଭାର ସଭାପତି, ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଏମ୍.ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିବା ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ବସିବା ଅପମାନ ଜନକ-ଏହା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ । ଏଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଆଇ.ଏ. ଏବଂ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଘରୋଇ ଭାବରେ ଦେଇ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଆତ୍ମଶ୍ଳାନ୍ତି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା—ମୁଁ ତ ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିଗଲି, ତମେ ଜୀବନରେ ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି ପାଶ୍ କରି ପାରିବ କି ?

ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାଧି, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହୀନତା, ଆର୍ଥିକ ଅନଟନ ସବୁ ତାଙ୍କର ଅବିରାମ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କର ଉତ୍କଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ । ନିଜର ଲବଣାକ୍ତ ଲୋତକ ନିଜେ ପାନ କରି ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ, କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଅଗଣିତ ପାଠକଙ୍କୁ ହସାଇଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ପରେ କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହୋଇ ଆସୁଥିବା ହାସ୍ୟରସର ଧାରାକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେ ‘ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’, ‘ହସକୁରା’, ‘ଗମାରୁ’, ‘ବିଦୁଷକ’, ‘ହେରେସା’, ପ୍ରଭୃତି କୋଡ଼ିଏଟି ଗଳ୍ପ ସଂଚୟନ ‘ସାହି-ମହାଭାରତ’ ଭଳି ରସ-କାବ୍ୟ ଏବଂ ‘କଳିକଟି ଚେକ’ ପରି ନାଟକରେ ପ୍ରସାରିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ହାସ୍ୟରସ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ରସ-ବିଭାବ । ଜଣେ କିମ୍ବା ଦୁଇଜଣଙ୍କର ହସ ସୃଷ୍ଟିରେ ସମଗ୍ର ସାହିତ୍ୟ ରସସିଦ୍ଧ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ

ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ରଚନା ଲେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହେଉ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ ଏବଂ ସମ୍ମାନିତ କରିବା ପାଇଁ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ନାମରେ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲା ସାହିତ୍ୟ ସର୍ଜନା ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ସଂଗଠନ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ଏ ମହତ୍ତ୍ୱ କର୍ମ ପାଇଁ କିଏ ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ଦେଲା, କିଏ ପରିହାସ କଲା, ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନଥିଲା ।

ଗତ କିଛିଦିନ ହେଲା ଗୁରୁତର ଭାବେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ସେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ଥିଲେ । ମଗ୍ଗ-ଟୈତନ୍ୟ ସେହି ଗୈରିକ-ବସନଧାରୀ, ଶୁଭ୍ର ତନ୍ମୁ; ସାହିତ୍ୟ-ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅଶ୍ୱିବର୍ଷ ବୟସରେ ଗତ ଛଅ ତାରିଖ ଦିନ ପରଲୋକ ହୋଇଗଲା ।

ନିଜ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ସେ ନାମ ରଖିଥିଲେ “ମୋ ପୁଟା ତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ।” ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟର ଶିରୋନାମା ରଖିଥିଲେ ‘ଅନ୍ତିମ ଯାତ୍ରା’ । ଏହି ଅନ୍ତିମ ଯାତ୍ରାର ଅନ୍ତିମ ଅଂଶରେ ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି—
***“ଚାଷ ବି ମୋର ବୁଢ଼ିଗଲା । ଶେଷରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରା କରି ସଫଳତା କୂଳ ଆଡ଼େ ଆଗେଇଲି । ମନରେ ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲା ଏଥିରେ ମୁଁ ସଫଳତା ପାଇବି । ତଙ୍ଗାଟା କୂଳରେ ବୋଧେ ଲାଗିଯିବ; କିନ୍ତୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଲି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦେଖିଲି ମୋ ତଙ୍ଗାଟା ପୁଟା । ପ୍ରାଣପଣେ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ମଙ୍ଗ ଧରି ଅନ୍ୟ ହାତରେ ପାଣି କାଢ଼ିଲି । ମନରେ ଆଶା ହୋଇଥିଲା ତଙ୍ଗାଟି କୂଳରେ ଲାଗିଯିବ । ଆଉ ଅଳ୍ପ ବାଟ ବାକି, ମନ ପାପ ଛୁଇଁଲା । ତଙ୍ଗାରେ ଏତେ ପ୍ରବଳ ଭାବେ ପାଣି ପଶିଲା ଯେ ଆଶା ଭରସା କୁଆଡ଼େ ଉଠାଇ ଗଲା । କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ତଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବାଟା ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଜାଣିପାରୁଛି । ଏବେ ପାଣିକଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଦେଇ ମଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲି । ଦୁଇହାତ ଟେକି ମୋର ଇଷ୍ଟ ଦେବ ଏବଂ ମୋର ପ୍ରିୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଉଛି ।”

ସେଇ ନମସ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁଟାତଙ୍ଗା ଆଜି ଭବସାଗର ପାର ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କରିଛି । ସେ ତଙ୍ଗାର ମଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଉ ନଥିଲେ ବି ଦିଶି ଯାଉଛି ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ଶୁଭ୍ର ମୁହଁ; ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମୁହଁରୁ କେବେ ହସ ଲିଭି ନଥିଲା ।

ମା-ଏର୍, ଲୁଇସ୍ ରୋଡ଼

ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୪

ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ

ତାତ୍ରର କାଳୀପଦ ଦାସ

ପ୍ରିୟ ରାମ, (ପତୁରାନନ୍ଦ)

ତୋ ବିଷୟ କାଲି ରାତିରେ ସମାଜରେ ପଡ଼ି ଭାରି ଖୁସି ଲାଗିଲା । ଗୋଟିଏ ଶୁଖିଲା congratulation ପଠାଉଛି । ଏତା ମୋର ଆନନ୍ଦଠାରୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ବଡ଼ ନୁହେଁ । ଯାହାହେଉ; ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀରୁ ତୋତେ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନିତ କରାଗଲା ତାହା ତୋର ବହୁପୂର୍ବରୁ ପାଇବାର claim ଥିଲା । ହଉ better late than never.

ତୋତେ ବାବୁ ସନ୍ତୋଷନ ବା ତୁମେ, ଆପଣ ଲେଖିବାକୁ ଲାଜ ଲାଗିଲା କାରଣ ଏସବୁ ଲେଖିଲେ ଆମର ପୁରୁଣାକାଳର ବହୁତ୍ତ୍ୱକୁ ଅପମାନ କରାହେବ ।

ଆଜି ଅନେକ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଆମେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ କଲାପରେ ମେଡ଼ିକାଲରେ ଆଡମିଶନ୍ ନେବାର ଚେଷ୍ଟାକରୁ । ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ତୋର ଓ ମୋର ସେକେଣ୍ଡ ଡିଭିଜନ୍‌ରେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପାଶକଲେ ମଧ୍ୟ ଆଡମିସନ୍ ପାଇଲେ ନାହିଁ କାରଣ ଆମର ବୟସ ୧୬ ବର୍ଷରୁ କମ୍‌ଥିଲା । ତୁ ଓ ମୁଁ ଏପିଡେମିଓଲୋଜି ବୟସ ୧୬ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକରି ଆଡମିଶନ୍ ନେଇଥିଲେ । ତାପରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲୁ, ମେଡ଼ିକାଲରେ ଥିଏଟର, ନାଟ, ଗୀତ, ଇତ୍ୟାଦି କରି କୁଛେଇ କୁଛେଇ ପାଶକଲୁ । କିଛିକାଳ ମୁଁ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିରେ ଚାକିରି କଲି । ଗୀତ ଗାଇ ନାଟି ଓ ନଟେଇ କିଛି ବର୍ଷ କଟେଇ ତାପରେ start ହେଲା ‘ସେଲି ଫର୍ମାସି’ । ଦେବତୁଲ୍ୟ ଭଗବତୀବାବୁଙ୍କ କୃପାରୁ କିଛିଦିନ practice କରି ଦୁଇପଇସା ରୋଜଗାର କଲି; ମାତ୍ର କିଛିକାଳ ପରେ ସବୁ ଶେଷ । ରେକର୍ଡ଼ରେ ଗୀତ ଦେଲି ରେଡ଼ିଓରେ ମଧ୍ୟ; ତା’ପରେ ଶ୍ରୀଲୋକନାଥ ବହିରେ ସିନେମା କଲି । ତାପରେ ? ତାପରେ ଲେଖିଲି କିଛି ଗୀତ, ଲେଖିଛି ଦ୍ରାମା କ୍ଷୁଦିରାମ ଇତ୍ୟାଦି । ମାନେ ମୋଟାମୋଟି jack of all trades master of none ହୋଇ ରହିଲି ।

ଆଉ ତୋ କଥା ଯେତେଟିକିଏ ଜାଣେ ସେଟା ହେଲା—Practice କରୁଥିଲୁ ‘ତଗର’ ଚଳଉଥିଲୁ ଆଉ ଭାଇ ଭଗୀରାଙ୍କ ଉପକାର କରି ବୁଲୁଥିଲୁ । ତୋ ଭିତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭା ଥିଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଲା । ତୁ ମଜା ମଜା ବହି ଛଦ୍ମ ନାମ ନେଇ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲୁ ଓ ଗୋଟିଏ

ମସ୍ତବଡ଼ ଲେଖକ ବା ସାହିତ୍ୟିକ ହେଲୁ । ଏବେ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଖେଳ ଦେଖ । ତୋତେ କେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗଳମୟ ତୋ ଗୁହାରି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଏସବୁ ଚିନ୍ତା କଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ତାତ୍ତ୍ବର ଫାଲଗୁନା ରାୟ ତୋ ପାଖକୁ ପ୍ରାୟ ଯାଆନ୍ତି ଓ ତୋ ଖବର ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ମୁଁ ଶୁଣେ । ତୋର ପ୍ରକାଶିତ ୩/୪ଟି ବହି ଫାଲଗୁନିବାରୁ ତୋ ଠାରୁ ଆଣି ମତେ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ପଢ଼ିଛି । ମଝିରେ କହୁଥିଲେ ତୋ ଦେହ ଖରାପ ଥିଲା । ଆଶାକରେ ଏବେ ଭଲ ଅଛି ।

ମୁଁ ତ ୮୧ ବର୍ଷରେ ପଡ଼ିଲି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଛି କିଛି ଲେଖୁଛି ଓ ଲେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ତେବେ ତୋ ପରି ମୁଁ ସାହିତ୍ୟିକ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଗଲେ ଭାଷା ଖୋଜି ପାଏନା । ତୋ ଭାଷା କେତେ ସହଜ, ସରଳ ।

ଯାହାହେଉ, ତୋର ଏହି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଯୋଗୁ ତୁ ତୋର reward ପାଇଲୁ । ପୁଣିଥରେ ତୋତେ ମୋ ହୃଦୟର ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରି ତୋତେ ଅଜସ୍ର ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ବିଦାୟ ନେଉଛି । ଈଶ୍ବର ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ । (ଇତି)

କାଳୀପଦ

ରାମକୃଷ୍ଣ ଭିଲା

ମଙ୍ଗଳାବାଗ - ୧

ପିଲାଦିନର ସାଙ୍ଗ

ବାଞ୍ଛାନିଧି ହୋତା

କଟକ

ତା ୭-୧୧-୯୫

ଶ୍ରବେନ୍ଦ୍ର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର,

ତୋର ବହି ‘ଜଣେ ଶାସକର ସ୍ମୃତି’ ମୁଁ ଚାରିଦିନ ହେଲା ପଢୁଛି । ତେଣୁ ତୋ କଥା ଓ ତୋ ପୂଜ୍ୟ ଭାଇନାଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡୁଥିଲା । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଜାଣି ନଥିଲି ଯେ ସେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ତାନ୍ତ୍ରରଖାନାରେ ଥିଲେ । ଆଜି ସକାଳେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ପ୍ରସାରିତ ଓଡ଼ିଆ ସଂବାଦରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ଖବର ଶୁଣିଦେଇ ମନଟା ମରିଯାଇଛି । ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ଲାଗୁଛି କାହା ପାଖେ ବସିଯାଇ ମନକଥା କହି ଚିକିତ୍ସା ଶାନ୍ତି ପାଇବି ବୁଝିପାରୁନି । ମୁଁ ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ବୋଧହୁଏ ୩ ଥର ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିବି । ସେ ତ ଏକୃତିଆରେ ହସ୍ତସନ୍ତ ହେଲାପରି ଥାଆନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କର ଲାଲା ବୁଝିବା କଷ୍ଟକର । ତାଙ୍କ ପରି ଗୁଣୀ, ଭଦ୍ର, ରସିକ ଲୋକ ଯେ ଜୀବନରେ ଏତେ ହିନସ୍ତା ହେଲେ ? ବଡ଼ କ୍ଷୋଭର କଥା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ୧୯୩୨ ମସିହାରୁ ଜାଣେ । ସେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ମୁଁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ । ତାଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଡ୍ରାମାରେ ଅଭିନୟ ଓ ନାଟ ମୁଁ ଦେଖୁଛି । ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ସେତେବେଳେ ମେଡ଼ିକାଲରେ । ତା’ରି ଯୋଗୁ ମୋର ରାମବାବୁଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ । ତାହା ପରେ ଜାଣିଲି ଆମର ଦୂର ସଂପର୍କୀୟ ମୋ ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବର ଜଣେ ଝିଅ ତୁମ କୁଟୁମ୍ବର ବୋହୂ ହେଲେ ।

ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ଓ ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହୋଇଥିବ । ମୋଠାରୁ ସେ ବୟସରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ସାନ ।

ତୁ ଗତାନୁଗତିକ ରୀତିରେ ତାଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ନକରି ସ୍ମୃତିସତ୍ତା କରାଇବୁ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ତାଙ୍କର ଡୌଳତିତ୍ର ରଖାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବୁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ, ବିଶେଷ କରି ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳାକାର । ତାଙ୍କର ଜାଗା ଖାଲି ରହିଲା । ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ବହୁବର୍ଷ ମନେ ରଖିବେ । ମତେ ସେ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କ ଲେଖା ବହିରୁ ବହୁତ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରଚନାବଳି ଏକତ୍ର ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡରେ ବାହାରିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ତୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ହେବ । ତୋ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଥରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ଦେଖାଯାଉ । ଇତି ।

ହିତୈଷୀ

ବାଞ୍ଛାନିଧି ହୋତା

ସାହି ମହାଭାରତର ବ୍ୟାସ : ମୋର ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟାନାଶ

କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପଡ଼ିଆରେ ଦରମା ଅବସ୍ଥାରେ ଶୋଇରହି ବାକିଦିନର ଯୁଦ୍ଧବିଷ ଦେଖିବାକୁ ଭୀଷ୍ମ ଜେ'ପା ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ ତକ୍ଷଣେ ସେ ପଡ଼ିଆରେ ତନୁଲଘବି ବିଛେଇବାକୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ଅର୍ଡ଼ରଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଜେ'ପା ବଡ଼ବୀର ହେତୁ ଯେ ତନୁଲଘବିରେ ନଶୋଇ ଶରମୁନରେ ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାରେଷ୍ଟେଡ଼ ହେବାରୁ ଅର୍ଜୁନ ଶରବିନ୍ଧି ଶରରେ ଗୋଟେ ଶେଯ ତିଆରି କରିଦେଲେ । ଦିହକୁ କାଳାପରି ମନେ ହେଉଥିଲେ ବି ଜେ'ପା ଯଦି ସେଥିରେ ଆରାମରେ ଶୋଇ ଭାରୀ ଖୁସିହେଲେ ତେବେ ହସରସରେ ଉବୁଟୁବୁ ହଉଥିବା କୁତୁକ୍ତିଆ ନବଜିଆ ଦାଡ଼ିଆ ଫତୁରାନନ୍ଦ କ'ଣ ଲୁହର ଶ୍ରବ୍ଧାଞ୍ଜଳିକୁ ଚ୍ୟବ୍ କରିବେ । କଭିନେହିଁ । ଅତ୍ୟବ ସେଇ ନାକଟାଚିତ୍ରକର ଉପରକୁ ଲାଫିଙ୍ଗିବ୍ୟାସ ଶ୍ରବ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଚି ତାଙ୍କର ଚେଲା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନାଶ ନିଜର ଅଙ୍ଗେ ନିଭା କଥାରୁ କିଛି ପେଶ୍ କରି ।

ମୋର ଅଜାଗା ଘା'ଟା (ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା ସଂକଳନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି) ତାତ୍ତରକୁ ଦେଖେଇବା ପାଇଁ ଠିକଣା ଖୋଜି କଟକର ପିଠାପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ପୁରୁଡ଼ାଛପରେ ଜଣେ ତ୍ରିତଳିପାଇଲଟ ମତେ ଯୋଉ କ୍ଲିନିକ୍‌ଟାକୁ ଦେଖେଇ ଦେଲା ସେଇଟା ରଙ୍ଗ ଇନଫରମେସନ ମନେକରି ତାକୁ ମନେମନେ ଅଶୁଦ୍ଧ ଭାଷାରେ ଦୁଇପଦ ଗାଳିଦେଲି । ଏଇଘରେ ଏଇ କ୍ଲିନିକ୍‌ଟା ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ୱେଶାଲିଷ୍ଟ ଡା. ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ! ନେଭର୍ । ଶଳା ରିକ୍‌ସାଭିଡ଼ା ତମ୍ବା ମାରିଦେଲା । ଯଦି ସତ ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭ ଉତ୍କଳୀୟ ତାତ୍ତର ଭ୍ରାତାମାନେ ସେ ତାତ୍ତରକୁ ବଡ଼ ବୋଲି କହିବା ପାଇଁ ତଥା କ୍ଲିନିକ୍ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ ନାସିକାକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ କରିବା ଯଥାର୍ଥ । (ଗାଁ କନିଆଁ.....ଛି...ସିଫାଶିନାକା ।) ଦୋଦୋପାଞ୍ଚ ହଉହଉ ମୁଁ ସେ ଘର ଭିତରେ ପଶି ସାରିଥିଲି ।

ରିକ୍‌ସାବାଲାଟା ତହରା ନୁହେଁ; ସତ କହିଥିଲା । ବେଡ଼ରେ ଶୋଇ ରହିଥିଲେ ସ୍ୱୟଂ ତାତ୍ତର ମହୋଦୟ କ'ଣ କିଛି ବେମାରୀ ପାଡ଼ିତ ହୋଇ । ବେଡ଼ କହିଲେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ପଟାଖଟ କୋଉ ମରହଟ୍ଟା ଅମଲର ବୋଧହୁଏ (ଅନ୍ଧାରରେ ମତେ ଝାପୁସା ଦିଶୁଥିଲା) । ତାତ୍ତର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଦଛୁଇଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଲି ବୋଲି ପାଖରେ ଥିବା ପୁରୁଷ ନର୍ସମାନେ କଟମଟକରି

ଚାହିଁଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ । ସେ ପାଦ ଛୁଇଁବା ପାଇଁ ମୁଁ ଯୋଗ୍ୟ କି ନୁହେଁ ବୋଲି ଚଉଲୁଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ ।

ଡାକ୍ତର ମୋର ଆଦ୍ରେସ ଜିଜ୍ଞାସାକଲେ ତାଙ୍କର ଲିଷ୍ଟରେ ଚଢ଼େଇବେ ବୋଲି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ଭିଗଦଗଦ ହୋଇ ଗାଣିବଧାରୀ ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ନଟନାଗର କୃଷ୍ଣକୁ ‘ତୁମେବ ମାତା ତ ପିତା ତୁମେବ...’ କହିବାପରି ମୁଁ ମୋର ପରିଚୟ ଆରମ୍ଭକଲି ।

ଫୁଲବାଣୀ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆସିବି ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଜଣେ କାର୍ତ୍ତୁନିଷ ଆଉ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ କବି । ଆପଣ ମୋର ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ, ମୁଁ ଏକଲବ୍ୟ ପରି ଆପଣଙ୍କ ଗଛରୁ ଦେଖି ସେଇଭଳି ହାସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇ କବିତା ଗଢ଼ିବି ବୋଲି ଚିତ୍ରାକରି କବିତା ଗଢ଼ିଛି ଏବଂ ଗଢ଼ୁଛି ମଧ୍ୟ ।

ମନେ ମନେ ଅପମାନିତ ହେବାର ଭୟ ଖୁକୁରୁକୁ ହଉଥିଲା । କବିଙ୍କ ଆଗରେ କାରୁକାରୁ ହେବା କଥା । ହାସ୍ୟସମ୍ରାଟ ତାଙ୍କର ମଉଜିଆ କଥା ଭିତରେ ଆଉ କହି ଦେବେନିତ—“ଆଜ୍ଞା ! ଯଦି ତମେ ଏକଲବ୍ୟ ତେବେ ତମର ଡାହାଣ ହାତର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିଟି ମୋତେ ଦିଅ ।” ସରିଯିବ, କଥା ।

ଆଜିକାଲିର ଶିଷ୍ୟମାନେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି ଦବା ବଦଳରେ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଠି ସମ୍ମିଳିତ ଚଟକଣି ଦବାପାଇଁ ପଶ୍ଚାତପଦ ନୁହନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲିକା ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏତାଦୃଶ୍ୟ ଗୁଣର ଅଧିକାରୀ ମୁଁ ହୋଇ ପାରିନି । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟେ ଆଙ୍ଗୁଠି କାଳେ ମାଗି ଦେବେ ଆଉ ଦେଇ ନପାରି ଲାଜ ମିଶା ନିର୍ଲଜିଆ ଦାନ୍ତ ଦେଖେଇବାକୁ ହବ ଏ ଭୟ ମୋ ଭିତରେ ଖୁଦି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ରକ୍ଷା ଅଛି । ଗୁରୁ କିଛି ମାଗିଲେନି । (ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି, କାହାଠାରୁ କିଛି ନିଅନ୍ତିନି ବୋଧେ)

ଆପଣ କଟକ କାହିଁକି ଆସିଥିଲେ ? ଆପଣ ପଦ ଶୁଣି ମତେ ସରମ ଲାଗୁଥିଲା ।

ଆଜ୍ଞା, ପ୍ରଥମତଃ ଆସିଥିଲି ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ, ତାପରେ ମୋର ‘ଅଜାଗା ଘା’କୁ ଦେଖେଇବି ବୋଲି ।

(ମୁଁ ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ପ୍ରଥମତଃ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣି କହିଥିଲି) ହାସ୍ୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁରୁକୁଦିଆ ହସ । ପଚାରିଲେ—

“ଅଜାଗା ଘା”.....

ମୋର ହାସ୍ୟ କବିତା ସଙ୍କଳନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ।

ଆପଣଙ୍କ ଶୁଭ ନାଁଟା.....

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନାଶ ।

ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ମୁହଁରେ ‘ଶୁଣି ନଶୁଣି ପାରିବାର’ର ସଙ୍କେତ ଦେଖି ଆଉଥରେ କହିଲି—ଆଜ୍ଞା ! ମୋ ନାଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନାଶ ।

ସତ୍ୟାନାଶ ! ବାଃ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଆ ନାଁ । ହାସ୍ୟ ପାଇଁ ଠିକ୍ ନାଁଟେ ବଛା ହେଉଛି । ଯେ....ମୋର ଆଖିକି ତ କିଛି ଦିଶୁନି.....ପଢ଼ିବା ଲେଖିବା.....! ଆଜ୍ଞା ! ମତେ କିଛି ପଢ଼ି ମୁଣାଅ । ଦେଖୁ ପ୍ରଥମ କବିତାଟା..... ।

ମୁଁ ମଙ୍ଗଳା ଚରଣରୁ କବିତା ଆରମ୍ଭ କରିଛି କହିବା ପରେ ଗୁରୁ ତାଙ୍କର ମୁହଁକୁ ଟିକିଏ ଡେଇଁ ଖାଇବା ପରି କଲେ (ହାସ୍ୟ କବିତା ସଙ୍କଳନରେ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ— ଫୁ — ମୁଁ ମଙ୍ଗଳା ଚରଣରୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । କବିତାର ନାଁ ଶାଳାବନ୍ଦନା । ଗୁରୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ଭୋଲ୍‌ଟେକ ଆସିଲା ।

ଯା ଚଣ୍ଡୀ ଶଶୁର ଗୃହେଷୁ

ଶାଳାରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା

ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋନମଃ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ହେ-ହେ-ହୋଇ ହସିଉଠିଲେ । ଖାସ୍ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଭୁବି ଭୁବି ରହିଥିବା କବିଙ୍କ ମୁହଁରେ କୁତୁହଳ ଆସିବ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟରେ ମଧ୍ୟ ଆଶା କରାଯାଇ ନପାରେ, ଠିକ୍ ବିଷ ଖାଇ ବଞ୍ଚୁଥିବା ପୋକକୁ ବିଷପ୍ରୟୋଗ କାଟୁ ନକଲାପରି । ହସ ଲାଗୁ ବା ନଲାଗୁ ମତେ ଉତ୍ତୁକେଇବା ପାଇଁ ବୋଧେ ଗୁରୁ ହସିଥିଲେ ।

ସତରେ ସେଦିନ ମୋ ଦିହରେ ସେ ଗୋଟେ ଆକୃଷ୍ଟ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ ଫୋଡ଼ିଦେଲେ । ସେଇଦିନଠୁ ମୁଁ ଖାଲି ତେଉଁଟି ଆଉ ତେଉଁଟି ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ; ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ।

ଶୁଣିଲି ଯେ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାଟା ବୁଡ଼ିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନାଉରିଆ ଗଡ଼ ଛଅ ଡାରିଖରୁ ବୁଡ଼ୁରୁଥିଲା । ଶୁଣି ଯେତିକି କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିଲା ତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକା ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ଆମେ ଯୋଉମାନେ ଏବେ କାନ୍ଦିବାର ଦେଖେଇ ହଉରୁ ସେଇମାନେ ନାଉରିଆର ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତିକରି ଚାଲିଥିଲୁ । ବିଚରା ନାଉରିଆ ପାଣି ଉଠୁଲେଇ ଉଠୁଲେଇ ବୁଡ଼ା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଆଉ କେତେଦିନ ଏମିତି କଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତା ? ଡଙ୍ଗାଟାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯାହାହଉ ସେ ଆରପାରିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛି, ଭଲହେଲା ।

ସ୍ୱଜାତି ପରହିଂସ୍ରକ ନ୍ୟାୟରେ ବିଚାର କରି ପାଠକ ଭାବୁଥିବେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନାଶ ଏଇଥିପାଇଁ କୁଳୁକୁଳୁ ହଉଛି ଯେ ତାର ଆଗକୁ ଯିବାର ବାଟ ସଫା

ହୋଇଗଲା । କଥାଟା ଅବଶ୍ୟ ତାହା ମିଛ ନୁହେଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁବିଗଲେ ମତେ ମିଶେଇ ଆମେ କେତେଜଣ ଛୁଲୁକୁଳିଆ ଆଲୁଅ ଦେଖେଇବୁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ ସୃଷ୍ଟିର ଦି ଏଣୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବ, ଆଲୁଅ ଦଉଥିବ । ଆଜି ତୁବିଗଲେ କଣ ହବ କାଲି ତ ଉଇଁବ ।

ମତେ କେତେଜଣ ପରିଚିତ ଫୁଲବାଣୀଆ କହିଲେଣି—“ଭାଇ ! ପତୁରାନନ୍ଦ ତ ଚାଲିଗଲେ । ତମେ ଏଥର ଗୋଟେ ପତୁରାନନ୍ଦ ହୁଅ ।” ଏତେବଡ଼ ଆଶା କରିବା କହୁ ଧରିବା ପରି ମନେ ହଉଥିବାରୁ କଥାକୁ ଆତଙ୍କ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଦାନ୍ତଦେଖେଇ କହେ—ପତୁରାନନ୍ଦ ତ ପତୁରାନନ୍ଦ, ଦ୍ଵିତୀୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ବା ପତୁରାନନ୍ଦ, ହେବି କେମିତି ? କିନ୍ତୁ ଏଣିକି ଅଧିକ ଅଧିକ ସତ୍ୟାନାଶ ହେବାପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ମାର୍ଚ୍ଚତ-ଅଭିନନ୍ଦନ କବି ।

ଫୁଲବାଣୀ-୨୬୨୦୦୧

ବହି ପାଇଛି

ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ରଜନାଥ ମିଶ୍ର

ହାଇକୋର୍ଟ, କଟକ

ଡିସେମ୍ବର ୧୨, ୧୯୮୭

ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କ ‘ପମାଲୋଟନା’ ପୁସ୍ତକ ପରଦିନ କଟେରାରୁ ଫେରି ପାଇଲି । ଆପଣ ତ ରସିକ ସମ୍ରାଟ— ଅନ୍ୟର ଜୀବନକୁ ସରସ କରିବା ପାଇଁ ସଦା ଆଗ୍ରହୀ । ନିଜର ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ସଂସାରକୁ ଦେଖିବାର ଅଧିକାର ବିଧାତା ଦେଇଛି ଆପଣଙ୍କୁ । ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ଏ ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ମୋ ଭଳି ଜଣେ ନଗଣ୍ୟକୁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା କ’ଣ ଥିଲା ? ଆପଣଙ୍କ ବିଚାରକୁ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକି ମଧ୍ୟକୁ ଆଣିବାର ଆସ୍ପର୍ଷା କରୁନାହିଁ ।

ମୋର ଆନନ୍ଦ ଆପଣ ଲୋକଲୋଚନର ଆଡୁଆଳରେ ରହି ସମାଜର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରଣ ଦେବା ପାଇଁ ଭଗବାନ ଆପଣଙ୍କ କଲମ ଟାଣ କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଣାମ ନେବେ ।

ଆପଣଙ୍କର

ରଜନାଥ ମିଶ୍ର

ପଦ୍ମରାଷ୍ଟ୍ର

ଭଗବାନ ନାୟକବର୍ମା

ଶୁଣ ସୁଜନେ ପଦ୍ମ-ବାବା ଚରିତ....

ଯାକୁ ଶୁଣିଲେ ଚିତ୍ତ ହେବ ମୋହିତ.... (ପଦ)

ପଦ୍ମରାଜନ ହୋଇ ସେ ଖ୍ୟାତ ଜଗତେ

ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ତେଲା କାହିଁରେ କେତେ

ଯିମିତି ଗୁରୁ ସିଏ, ସିମିତି ତାଙ୍କ ତେଲା

ପକେଟ ଖାଲି କିନ୍ତୁ ମନଟା ସଦା ଖୋଲା

ହସି ହସାଇବାରେ ସେ ପଦ୍ମ ଓଷ୍ଠାତ..... (୧)

‘ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ରେ,

ଲାଗି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ସେ ‘ସାହିତ୍ୟଚାଷ’ରେ,

‘ନିଲଠା କବି’ ଯେତେ ସବୁ ତାଙ୍କର ତେଲା

‘ହେରେସା’ ଯାକ ଜାଣ ତାଙ୍କର ବତୀପେଲା

ଅଭିଆଡ଼ାମାନଙ୍କର ପ୍ରେମିକ ସେତ..... (୨)

‘ବିଦୁଷକ’ ପଣେ ତାଙ୍କ ତୁଳନା ନାହିଁ

କାନ୍ଦୁଥିବା ଲୋକକୁ ବି ଦେବେ ହସାଇ

ଯେତେ ବଦରସିକ, ଯେତେ ନାକକାନ୍ଦୁରୀ

ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ ଗପ ହସିବେ କିରିକିରି

ଛାଡ଼ିଯିବ ମନୁ ସବୁ ଦୁଃଖର ଭୂତ..... (୩)

ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମରାଜନ

ଦେଖୁଥାନ୍ତି ସବୁ ସିଏ, ହେଲେ ବି ଅନ୍ଧ

ଗେରୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି, ସାଜି ବାବାଜୀ ବେଶ

ପଶନ୍ତି ଘରେ ଘରେ ଆଉଁଷି ଦାଡ଼ୀ-ନିଶ

ସବୁନାରୀ ଯେହ୍ନେ ଗୋପୀ, ସେ ନନ୍ଦସୁତ..... (୪)

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ-ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କର ଆଦେଶେ

ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ‘ତଗର’ ବେଶେ

ହସର ମୁଣି ଖୋଲି ଚଖାନ୍ତି ‘ରଙ୍ଗରସ’
 ‘ବିଲୁଆ ବିଚାର’ରେ ଲଗାନ୍ତି ଚଉକଷ
 କାହାରି ନୁହନ୍ତି ସିଏ, ଜଡ଼ ଭରତ..... (୫)

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଲାଗି ହେଲେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ-ପ୍ରେମେ ସେ ରହିଲେ ଓଥଡ଼ା

ପିଠାପୁର-ମଠରେ ଭୁଞ୍ଜି ଅରୁଆ ଅନ୍ନ
 କରୁଥାନ୍ତି ସେ ସଦା ନିତ୍ୟ-ବଂଶୀ ସ୍ଵନ
 ଭଜନ-କୀର୍ତ୍ତନେ ସଦା ଥାନ୍ତି ସେ ରତ..... (୬)

କରିବାକୁ ସରସ ବିରସ ଜୀବନ
 ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସଭା ତାଙ୍କ ଭିଆଣ

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଆଉ କୃଷ୍ଣଚରଣ ପୁଣି
 ସଜି ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସାଇଛନ୍ତି ଆଣି
 ରଜ ସଜ ବାଜର ଏ ମଉଜ ହାଟ..... (୭)

‘ସାହି-ମହାଭାରତ’ର ସେ ବେଦବ୍ୟାସ
 ସବୁ ବିଦ୍ୟାରେ ସେ କରିଅଛନ୍ତି ପାସ

ବ୍ଲାଷ୍ଟ-ଫର୍ନେସ୍-କବି ରବିଙ୍କ ସିଂହରଡ଼ି
 ଫତୁବାବାଙ୍କୁ ଦେଖୁ କ୍ଷଣକେ ଯାଏ ଉଡ଼ି ।
 ସେ ରବି ମହାପାତ୍ରେ ତୋଖଡ଼ମାର କବି—
 ଫତୁବାବାଙ୍କୁ ଦେଖୁ କ୍ଷଣକେ ଯାନ୍ତି ଦବି ।

ଦୁର୍ମୁଖ-ମାର୍କା କବି ଅଛନ୍ତି କର ପୁଣି—

ଫତୁଙ୍କୁ ଦେଖୁ ତାଙ୍କ ଗରମ ପାଟେ ପାଣି ।

ଛେନାଚୋପାଛଡ଼ା ସେ ଜେନା କବିଙ୍କ ଟାଣ—

ଫତୁବାବାଙ୍କୁ ଦେଖୁ ଭୁସୁଡ଼ି ପଡ଼େ ଜାଣ ।

ଭଗି ଛାର କି ବର୍ଣ୍ଣବ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁତ.....
 ଶୁଣ ସୁଜନେ ଫତୁ ବାବା-ଚରିତ..... (୮)

ପୂର୍ବାଶା, ରସୁଲଗଡ଼, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୧୦

ମୋ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ

ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଯାହାକୁ ମୋ ଜୀବନରେ ବିଲକୁଳ ଭଲ ପାଉନଥିଲି, ଯାହାର ନାଆଁ ଶୁଣିଲେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ବିତୃଷ୍ଣା ଆସି ଯାଉଥିଲା, ଯାହାକୁ ଜୀବନ ଯାତ୍ରାରେ ଏକ ଅଦରକାରୀ ଜିନିଷ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି, ସେହି ସାହିତ୍ୟ, ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ଓ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇଗଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଘୁଷୁରି ଓ ମଇଁଷି କାବୁଅରେ ଲଟରପଟର ହେଲାପରି ମୁଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଳେଇ ପୋଳେଇ ହୋଇଗଲି । ଏଭଟା ବିଧିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଛି । ମାଇନର ପଢ଼ିବାବେଳେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବାଧ୍ୟବାଧକତାରେ ପଢ଼ି ଅଣପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହିଟି ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିଥିଲି । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଅବଶ୍ୟ ଘରେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ହରିବଂଶ, ତଅପୋଇ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା ଓ ମାଣବସା ବହି ପ୍ରଭୃତି ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ୁଥିଲି; କାରଣ ଆମ ଘରେ ପୁରାଣ ପାଠଟା ନିୟମିତ ରୂପେ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରାଣର ପାଠ ଆରମ୍ଭରେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଓ ଭୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ହେଉଥିଲା । ପାଠ ବଢ଼ିଲେ ବା ଶେଷ ହେଲେ ଭୋଗରାଗ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିଲା । ଏହି ଭୋଗରୁ ଟିକିଏ ଅଧିକ ଭାଗ ପାଇବା ଲୋଭରେ ମୁଁ ଏହା ପଢ଼ୁଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ନିୟମିତ ଭାବେ ମୋତେ ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁନଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ପୁରାଣ ପାଠକ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ଦିନ ସେ ନ ଆସି ପାରନ୍ତି କିମ୍ବା ଆସିବାରେ ତେରି ହୁଏ ସେଦିନ ମୁଁ କିଛି ଅଂଶ ପଢ଼ୁଥିଲି । ମୋତେ ସାରଳା ମହାଭାରତଟି ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । ମାତ୍ରଗୋଳ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଆଦି ମୋ ମନକୁ ଉଲ୍ଲାସାଇ ଦେଉଥିଲା । ଫଳରେ ମହାଭାରତକୁ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ି ସାରିଦେଉଥିଲି । ରାମାୟଣରେ ହନୁମାନ, ମହାଭାରତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନ ମୋର ଅତି ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ କିଛି କିଛି ପଢ଼ିବା ଫଳରେ ସେଥିପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ ଆସକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଏସବୁକୁ ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଅଧା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ବିବେଚନା କରୁଥିଲି । ଅଣପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ମୋର ପ୍ରଥମ ବହିଥିଲା ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ । ସେ ବହିରୁ କେବଳ ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା ଅଂଶଟି ମୋର କିଛି କିଛି ମନେ ରହିଲା; କାରଣ ଆମ ସାହିରେ ବୁଢ଼ୀମଙ୍ଗଳାଙ୍କର ଦେଉଳ ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ

ଆମ ସାହିର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଣ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରତି ନଜର ପଡ଼ୁନଥିଲା ।

ଗପ ଶୁଣିବାକୁ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଉଥିଲି । ଯେଉଁମାନେ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଐଶା ଶକ୍ତି ଅଛି ବୋଲି ଧରିନେଇଥିଲି । ମାଇନର ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମୋର ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗ ଦିନେ ଗୋଟିଏ କବିତା କାଗଜରେ ଲେଖି ମୋ ଆଗରେ ବୋଲିଦେଲା । କବିତାଟି ଥିଲା—“ଦୁଃଖନାଶନ ଗରୁଡ଼ାସନ ପ୍ରଭୁ, ଦୁଃଖ ଜଣାଇବି କାହାକୁ ।” ସେ ତାହା ନିଜେ ରଚନା କରିଛି ବୋଲି ମୋତେ କହିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ପାଖରେ ଭକ୍ତିରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ନଇଁଗଲା । ଐଶ୍ବରିକ ଶକ୍ତି ତା ଦେହଯାକ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଯାଇଛି ବୋଲି ମୁଁ ଅନୁଭବ କଲି । ତାହାର ଏହି ଶକ୍ତି ବିଷୟ ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଦେଲି । ଏକଥାଟା କ୍ରମେ ସାହିତ୍ୟ ସାର୍ବଜନିକ କାନ ଯାଏ ଗଲା । ସାର୍ ତାକୁ ଧରି ଏପରି ମିଛକଥା କାହିଁକି କହୁଛୁ ବୋଲି କହି ଦୁଇଚାରି ଖୁନ୍ଦା ଦେବାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ବହିରୁ ତାହା ଉଦ୍ଧାରି ଦେଇଛି ବୋଲି କହିଦେଲା । ତା’ଠାରେ ଆମେ ଆଉ ଐଶ୍ବରିକ ଶକ୍ତି ଦେଖିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ମୋର ମନେହେଲା ସବୁ କବିଗୁଡ଼ାକ ଏହିପରି ଯା ତା’ ବହିରୁ ଉଦ୍ଧାରି ଦେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । କେବଳ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ଥିବା ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଖାଣି ଲେଖା ତାହା ହିଁ ମନରେ ରହିଲା; କାରଣ ସାର୍ ସେଗୁଡ଼ିକର ବହୁତ ତାରିଫ୍ କରୁଥିଲେ ।

ଲେଖିବାଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବାଲାଗି ଗୃହଶିକ୍ଷକ ଆମକୁ ପାଠଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆକୃତ୍ତି ମାଳୁକୃତ୍ତି ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ବାରମ୍ବାର କହୁଥିଲେ । ଅନେକଥର ଗାଳିଖାଇବା ପରେ ମୁଁ ଆକୃତ୍ତି ମାଳୁକୃତ୍ତି କିଛି ଲେଖୁଥିଲି । ତାହା ଅବଶ୍ୟ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଥିଲା । ମାଇନର ପଢ଼ା ଶେଷ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ମୋ ଭିତରେ ଗଢ଼ିଗଲା ନାହିଁ । କିଛି ଲେଖାଲେଖି କରି ନଥିଲି ସତ; କିନ୍ତୁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଣପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବାର ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ମୋର ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରହ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅକ୍ବିଗଲା । କଥାରେ ଅଛି—‘ତୋର ଦେଖି, ମୋର ତେଜିଲା ତାହାଣ ଆଖି’ । ଆଖି ତିଆଁଟା କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାରୁ ମୁଁ ଅଣପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ଆଣି ପଢ଼ିବା ଚେଷ୍ଟାକଲି । ସେହି ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ବହିଟି ମୋର ମନେଥିଲା । ବହି ତାଲିକା ଭିତରୁ ତାକୁ ଚିହ୍ନିପାରି ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ଆଣିଲି । ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଧରିପାରିବା ଶକ୍ତି ମୋର ସେତେବେଳେ ନଥିଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜକୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉଦାର ହୃଦୟ ଓ ଭଲଲୋକ ବୋଲି ଭାବି ନେଇଥିଲି । କଟକ ସହରରେ ଆମର ଗୋଟିଏ ଦଶ ଏକରିଆ ଧାନଜମି ଥିଲା । ସେଠାରେ ଧାନ ରୁଆହେବା ମୁଁ ବହୁବାର ଦେଖିଛି । ରୋଇଲା

ବେଳେ ମୂଲିଆମାନଙ୍କୁ ଆମ ଘର ମୂଲିଆ ଆକଟିବାର ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଛି । ଆମ ଜମିରେ ଧାନ ରୋଇବାର ଖୁଲାପ କଲେ ଆମ ଘର ମୂଲିଆ ଆକଟିବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ର ସେଇ ବିଲଟା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ନଥିଲା । ନିଜ ଜମିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେ ଅନ୍ୟର ଜମିରେ ରୁଆରୁଇରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇଥିବା ଦର୍ଶାଇ ତା’ର ପ୍ରତିକାର କରାଇଦେବା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ମହାନୁଭବତାର ପରତୟ ବୋଲି ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଭାବୁଥିଲି । ଯାହାହେଉ, ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ଟି ପଢ଼ିବାକୁ ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗିଲା । ତେଣୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମସ୍ତ ବହି ମୁଁ ସେହି ସମୟରେ ପଢ଼ି ଦେଇଥିଲି । ପଢ଼ିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଧରିପାରୁ ନଥାଏ ।

କ୍ରମେ ମୋର ପଢ଼ିବାର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଲା । ମୁଁ ବଜାରରୁ କମଳ କୁମାରୀ, ରୂପାରୁଡ଼ି ଆଦି କେତୋଟି ବହି କିଣି ପଢ଼ିଥିଲି । ଘରେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଏଥିପାଇଁ ଟଙ୍କା ଦେବାରେ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରି ନଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟଟା ମଣିଷ କି ଚଢ଼େଇ ତାହା ଜାଣିଲି; କିନ୍ତୁ ସେଇ ଧରଣର ଯାଇତାଇ ମଣିଷଟିଏ ବା ଚଢ଼େଇଟିଏ ଲେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଉଦ୍ରେକ ବିଲକୁଲ ହେଲା ନାହିଁ । ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଆମର ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକ ଆମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶୋନୁଷ୍ଠୀ ସ୍କୁଲ ପତ୍ରିକା ‘ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ’ ପାଇଁ ଗପ ଓ କବିତା ସବୁ ଲେଖିବାଲାଗି କହିଲେ । ତାହା ମୋର ଏ କାନ ବାଟେ ପଶି ସେ କାନ ବାଟେ ବାହାରିଗଲା । ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରଦିନ ପରେ ପୁଣି ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ କହିଲେ, “ସମସ୍ତେ ଖାଲି କୋବି ପାଳିଟିଯାଇଛ, କାହାରି ଗୋଟିଏ ଗପ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ପତ୍ରିକା ବାହାରିବ କେମିତି ? ଜଣେ ହେଲେ ବି କେହି ଗପଟିଏ ଲେଖିଲ ନାହିଁ ?”

ମୁଁ କହିଲି, “ସାର୍ ମୁଁ ଗପଟିଏ ଲେଖିଲେ ଆପଣ କାଢ଼ିବେ ?” ସେ କହିଲେ, “ହଁ ହଁ ନିଶ୍ଚୟ କଢ଼ାଯିବ । ତୁ ଶୀଘ୍ର ଲେଖିକରି ଆଣ ।” ମୁଁ ଗପଟିଏ ଲେଖି ତାକୁ ଦେଲି । ତାହା ମଧ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଗଲା । କଅଣ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା ମୋର ଆଉ ମନେ ନାହିଁ । ସାଙ୍ଗପିଲାଏ ମୋତେ ବହୁତ ଛିଗୁଲେଇଲେ । ମୁଁ ସେଥିରେ ଦବି ନଯାଇ କହିଲି, “କେହି ତ ଲେଖିଲ ନାହିଁ, ମୁଁ ଲେଖିଲାରୁ ମୋତେ ଛିଗୁଲଉଛ ? ସେତିକିରେ ମୋର ଲେଖାଲେଖି କରିବାର ଇଚ୍ଛାର ଗଜାମରୁଡ଼ି ହୋଇଗଲା ।

୧୯୩୧ରେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରୁ ପାଶ୍ କରି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲି । ରସହାନ ମେଡ଼ିକାଲ ଶାସ୍ତ୍ରସବୁ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ମନ ଟିଟା ଧରିବାରୁ ପତ୍ରିକା ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲି । ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକରୁ କେବଳ ହସଗପ ଓ ବିଜ୍ଞାନବାର୍ତ୍ତା ସବୁ ପଢ଼ି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଥିଲି । ମୋର ସେତେବେଳକୁ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ ଗନ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବା ଦ୍ଵାରା ସମୟର ଅପଚୟ ହୁଁ

ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଅୟସ୍ରେ ଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ି ସମୟ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି । ସମୟଗୁଡ଼ିକ ଅତିବାହିତ କରିବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଇସା ନ ଥିବାରୁ ଏଇଥିରେ ସେମାନେ ସମୟ କଟାନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଏପରି କରିବାର ଅବକାଶ ନଥାଏ । ବିଜ୍ଞାନ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ହେବା ଉଚିତ । ମୁଁ ମୋର ସମୟଗୁଡ଼ିକୁ କଟାଇବା ପାଇଁ ବହୁ ପଦ୍ଧିକା ପଢ଼ାପଢ଼ି କଲି; କିନ୍ତୁ ଲେଖାଲେଖି କରିବାର କଳ୍ପନା କେବେହେଲେ କରିନଥିଲି । ଦ୍ଵିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମୋର ସହପାଠୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଲେଖାଲେଖି କରୁଥିଲା । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଏକା କେବଳ ବାଁଖାଡ଼ିଆ ଦେଇ ବୁଲୁଥାଏ । ଦିନେ ସେ ମୋତେ ଡାକ ପକାଇ କହିଲା, “ଏ ହେ ରାମ ! ଶୁଣ ଶୁଣ ।”

ମୋତେ ଡାକି ସେ ଖଟ ଉପରେ ବସାଇଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି, “କ’ଣ ?” ସେ ତହିଁ ମୋତେ କହିଲା, “ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଲେଖୁଛି ଟିକେ ଶୁଣିଲୁ ।” ଆଉ କାହାର ସିନା ଶୁଣିବାକୁ ସମୟ ନଥାଏ । ମୋର ତ ଯଥେଷ୍ଟ ଥାଏ । ତେଣୁ ମୁଁ କହିଲି, “ହଉ ପଢ଼” । ସେ ଗୋଟିଏ ଖାତାରୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ମୋତେ ତାହା ଉପନ୍ୟାସ ପରି ଗନ୍ଧାଇଲା । ମନେ ମନେ ଭାରୁଥାଏ ଇହି ! ଏଇଟାତ ଉପନ୍ୟାସ କି ଗପଟାଏ ହେବ ବୋଧହୁଏ । ତୁପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବସିଲି । ମନେ ମନେ ମୁଁ ଅନ୍ୟ କଥାସବୁ ଭାରୁଥାଏ । ସେ ଦଶପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ପଢ଼ି ମୋତେ ପଚାରିଲା, “କେମିତି ହୋଇଛି ?” ମୁଁ ହତବତ୍ତେଇ ଗଲି । କ’ଣ କହିବି କିଛି ଭାବି ନ ପାରି ଓ ମନକଥା ଲୁଚାଇ କହିଦେଲି, ‘ଭଲ ହୋଇଛି’ । ସେ ଯଦି ସେତିକିବେଳେ ମୋତେ ପଚାରିଥାନ୍ତା କୋଉ ଅଂଶଟା ତୋତେ ବେଶି ଭଲ ଲାଗିଲା । ତେବେ ମୁଁ ବଡ଼ ଅସୁବିଧାରେ ପଢ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ତାହା ନ କରି ପୁଣି କହିଲା, “ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇଥିଲି । ସେ ତାକୁ ନେଇ ମୋତେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେବ ବୋଲି କହିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ନ ଦେଇ ଫେରାଇ ଆଣିଲି ।” ଏହାଶୁଣି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ତାକୁ କହିଲି, “ହଉରେ ତୁ ତାକୁ ତୋ ବହି ଛାପିବାକୁ ଦେଲୁ । ତାକୁ ଛାପିବା ଖର୍ଚ୍ଚ ସିନା ତୁ ଦିଅନ୍ତୁ । ତୁ କହୁଛୁ କ’ଣ ନା ସେ ଓଲଟି ତତେ ଟଙ୍କା ଦେଇଥାନ୍ତା । ତୁ ତା’ର କ୍ଲାଉଁ ତ ?” ମୋ ମୁଣ୍ଡତା ଦେଖୁ ସେ ବିଚିତ୍ରିଗଲା । ମୋତେ ଗାଳିଦେଇ ସେ କହିଲା, “ହା ଓଲୁ କୋଉଠିକାର, ଏତକ ଜାଣିନୁ ? ମୁଁ ବି ନହୋଡ଼ବନ୍ଧା । କହିଲି “ସବୁବେଳେ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଗଲାଣି । ଏତିକି ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ତୋର ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଜିନିଷ ଛାପିବାକୁ ଦେଲେ ତା ସହିତ ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ତୁ ଓଲଟି କହୁଛୁ ତୋତେ ସେ ଟଙ୍କା ଦେଇଥାନ୍ତା । ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଗଲାଣି । ଯା ମୁଣ୍ଡ ଧୋଇ ପକା ।”

ସେ ବି ଛାଡ଼ିବାର ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ମୋ ପରି ଜଣେ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନହୀନ ମୂର୍ଖକୁ କିହୁତ ଜ୍ଞାନ ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ ମୋତେ ବୁଝାଇ ବସିଲା, “ଆରେ ଓଲୁ, ପ୍ରକାଶକ କିଛି ନିଜେ ବହି ଲେଖେ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ବହି ଲେଖନ୍ତି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ନିଏ । ତାକୁ ଛାପେ ଏବଂ ବିକେ । ସେଥିରୁ ସେ ବହୁତ ପଇସା ପାଏ । ସେଥିରୁ ସେ କିଛି ଲେଖକକୁ ଦିଏ । ଏହାକୁ ରୟାଲିଟି କହନ୍ତି ।” ମୁଁ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଆଉ ବକରବକର ହେଲି ନାହିଁ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ମୁଁ ଆଉ ଜଣେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଜୟି ମହାନ୍ତିର ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଯାଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଏହି ଘଟଣା କହିଲି । ସେମାନେ ଓଲଟି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଛି ବୋଲି କହିବାରୁ ମୁଁ ରୁପ୍ତପାତ୍ ରହିଗଲି । କିନ୍ତୁ ଜୟି ମହାନ୍ତିଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ହାସଲ କଲି ଯେ ବହି ଲେଖିଲେ ରୟାଲିଟି ଆକରରେ ପଇସା ମିଳେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିଲି । ତା’ର କେତେବର୍ଷ ପରେ ନୂଆ ହୋଇ ‘ତଗର’ ବାହାରିଲା । ଦାମ ଚାରିପଇସା ଥାଏ । ପତ୍ରିକା ବିକାଳିଟି ପଇସା ପରେ ନେବ କହି ମୋତେ ଖଣ୍ଡେ ‘ତଗର’ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ‘ତଗର’ ପଢ଼ିଲି । ତାହା ମୋତେ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ଦେଲା । ପ୍ରତି ପନ୍ଦର ଦିନରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ‘ତଗର’ କିଣିବାକୁ ମୋତେ ସାମାନ୍ୟ ବାଧୁଥିଲା । ତା ସିଗ୍ନାରେଟ୍‌ରେ ବହୁତ ପଇସା ସେତେବେଳେ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲା । ତଥାପି ମୁଁ ‘ତଗର’ କିଣୁଥିଲି । ଦିନେ ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ‘ତଗର’ ଦେଖିଲି । ତାକୁ ପଚାରିଲି, “କିରେ ତଗରଟି କିଣିଲୁ କିରେ ?” ସେ କହିଲା, “ନାହିଁ ମୋତେ ଗୋଟିଏ କମ୍ପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି କପି ମିଳିଛି ।” ମୁଁ ତାକୁ ପଚାରିଲି, “କମ୍ପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି କପି କ’ଣ ?” ସେ ବୁଝାଇଦେଲା ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଲେଖା ସେ ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରେ, ସେ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କପି ପାଏ । ତାକୁ କମ୍ପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି କପି କହନ୍ତି । ଏ ଦ୍ଵିତୀୟ ଜ୍ଞାନଟି ମୁଁ ମନରେ ରଖିଲି ।

କ୍ରମେ ମୋର ମେଡ଼ିକାଲ ପାଠ ସରିଲା । ମୁଁ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଘରେ ବସିଲି । ମେଡ଼ିକାଲ ପଢୁଥିଲି ବୋଲି ଘରୁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିଲି । ପାସ୍ କରି ସାରି ଘରେ ବସିଲେ ଆଉ ଟଙ୍କା ମିଳିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଜୟି ମହାନ୍ତି କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ମନରେ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଲି । ଭାବିଲି ତାତ୍ତ୍ଵରୀ କରିଥିଲେ ମାସକୁ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥାନ୍ତି । ଚାକିରି ନହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ମାସେ କାଜ ବସି ଯଦି ଗୋଟିଏ ବହି ଲେଖି ପ୍ରକାଶକକୁ ଦେଇଦେବି ସେ ମୋତେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେବ । ଦରମାର ତିନିଗୁଣ ତେବଲ ଟଙ୍କାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ପାଇ ପାରିବି । ମନରେ ଆଶ୍ଚ ବାନ୍ଧିଲି, ନାଁ ମୁଁ ବହି ଲେଖିବି ।

ପଦ୍ମରାଜ୍ୟଙ୍କ କେତୋଟି ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା

ପାଇଖାନା

ମହା ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ପୀଠ ଆହେ ପାଇଖାନା
କେଉଁ ବେଳୁବ କହଇ ତୁମକୁ ଅସନା ।
ବଦରିନାଥ ଦ୍ଵାରକା ପୁରୀ ରାମେଶ୍ଵର
ଦିଶନ୍ତି ତୁମ୍ଭରି ପାଖେ କିଞ୍ଚିତ ମାତର ।
ଏ ଧରାରେ ରହିଛନ୍ତି ବହୁ ବହୁ ଜନ
ଜାରିଥ ମାତ୍ରକେ କରି ନାହାନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
ଜଗତେ ନାହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏମନ୍ତ କେ ନର
ନ କରିଥିବ ଦର୍ଶନ ତୁମ୍ଭରି ପୟର ।
ଏହି ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ନାରୀ ନର
ଦୈନିକ ପୂଜନ୍ତି ଥରେ କେବା ଦୁଇଥର
ଆମଶୂଳା ରୋଗୀ ବଡ଼ ଭକତ ତୁମ୍ଭର
ଧାଉଁଥାଏ ତୁମ୍ଭ ପାଖେ ନିତି ବହୁବାର ।
ଅଛନ୍ତି ବହୁତ ପାପୀ ମଧ୍ୟ ଏ ଧରାରେ
ଯାନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପାଖେ ତିନି ଚାରିଦିନେ ଥରେ ।
କୋପେ ଦିଅ ଶାପ ଆହେ ଦୁଃଖିଣୀ ଭୋଗ
ତୁମ୍ଭ ପାଖେ ରହୁଥାନ୍ତା କବଜର ରୋଗ ।
ବଡ଼ ଅନ୍ଧାରରୁ ଭକ୍ତ ହୁଅଇ ଉଚ୍ଛନ୍ନ
ଟାଣଇ ତୁମ୍ଭ ତୋରି ତାକୁ ଘନ ଘନ ।
ପାଣିଦ୍ଵାଳେ ଅସମ୍ଭାଳେ ହାତରେ ଧରଇ
ଦାରାସୁତ ସହୋଦର ସବୁ ପାଖୋରଇ
ବଢ଼ିଚାଲେ ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରିତି ଦଣ୍ଡ ଲିତା
ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ଆଉସବୁ ଜାଗେ ତାକୁ ପିତା ।
ଧାଏଁ ଅସମ୍ଭାଳେ ହୋଇ ଉଦବେଗ ମନ
ତେରୀ ହେଲେ ଯାତ୍ରୀଧାଏଁ ଯେହ୍ନେ ସେସନ ।

ପଥେ କଣ୍ଠା ଗୋଡ଼ି ଆଦି ନ ପଡ଼ଇ ଜଣା
 କେ ବର୍ଣ୍ଣ ପାରିବ ତାର ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
 ଅସମ୍ଭାଳେ ପଶିଯାଏ ତୁମ୍ଭର ଭିତର
 କ୍ଷଣକେ ଉଶ୍ମାସ ହୁଏ ଚଳିପେଟ ଭାର ।
 ଆହା ସେ ମିଳନ ସୁଖ କହି ନ ହୋଇବ
 ଭକତ କେବଳ ତାହା କରେ ଅନୁଭବ ।
 ପୃଥ୍ବୀରେ ଯେତେ ଯେତେ ମହାସୁଖ ଥାଇ
 ଏ ମହାସୁଖକୁ ଡିଲେହେଲେ ନ ଯୋଗାଇ ।
 ସ୍ବରୂପ ତାହାର ଗୋଟି ଟିକେ ବର୍ଣ୍ଣବାକ
 ସବୁଠି ଶରୀର ତୋର ଅଟେ ଦୁଇଥାକ ।
 ଉପରେ ଯଜ୍ଞ ବେଦିକା ବସେ ତହିଁ ନର
 ତଳଟି ଶ୍ଵାନଙ୍କ ଅଟେ ମିଷ୍ଟାନ ଉଷାର ।
 ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନବାଦ ତୋ ଠାରୁ ସମ୍ଭୂତ
 ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ବେତ, ଅଦ୍ବେତ, ଦ୍ବେତାଦ୍ବେତ, ଦ୍ବେତ
 ଶଙ୍କର ଓ ରାମାନୁଜ ବଲ୍ଲଭ ନିର୍ମାଳ
 ତୁମ୍ଭର କୋଳରେ ବସି ହୋଇଲେ ସାଧକ ।
 ଯେତେବେଳେ ଭକ୍ତ ଯାଏ ତୋ ଭିତରେ ପଶି
 ଶୁଭଇ କୁନ୍ଦନ ଆଉ ଶଙ୍ଖାଧୁନି ମିଶି ।
 ସହିବା ଶକତି ତୋର କେ ପାରିବ କଳି
 ଦୁଷ୍ଟ ଭକ୍ତଙ୍କର ସହ ସବୁ ଅରଦୋଳି ।
 କେହୁ ପିଙ୍ଗେ ପୋଡ଼ା ପିକା କେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଛେପ
 ତଥାପି ତାହାକୁ କେବେ ନ କରୁ ତୁ କୋପ ।
 ଅକସ୍ମାତ ଯଦି ହୁଏ ଭୋଜିଏ ବିରାଟ
 ଅବା ମେହଝେରକର ହୁଏ ଧର୍ମଘଟ ।
 ତୁମ୍ଭର ମୂରତି ଗୋଟି ହୁଏ ଭୟଙ୍କର
 ତ୍ୟଜନ୍ତି ତୁମ୍ଭକୁ ଲୋକେ ହୋଇଣ କାତର ।
 ତୁମ୍ଭରି ଗୁରୁତ୍ବ ଏବେ ବୁଝୁଛି କୃଷକ
 କମ୍ପୋଷ୍ଟ ଖତର ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଜନକ ।

ଯେତେବେଳେ ବିସୂତିକା କରେ ଆଗମନ
 ମୁନିସିପାଲିଟି ବାବୁ ଦେଖୁ ଘନ ଘନ ।
 ଫିନାଲ୍‌ଲ ଲିପା ପୋଛା ହୁଏ ତୋ ଶରୀର
 ଟଏଲେଟ ତାହା ସଙ୍ଗେ ବ୍ଲିଟ୍ ପାଉଡର ।
 କହିବସିଲେ ତୁମର ସରିବନି ଗୁଣ
 ଜାଣିଥିଲେ ଜାଣିଥିବେ ଏକ ଚେୟାରମ୍ୟାନ ।
 ଡାଲଡ଼ା ଦରବ ଯଦି କରିବି ଭୋଜନ
 ଦୟାକରି ଦେବୁ କରି ମୋର ଅଇଥାନ ।
 ଜୟ ପାଇଖାନା ଜୟ ହେ ତୀର୍ଥ ପରମ
 ତୁମ୍ଭରି ବନ୍ଦନା ଗାଏ ଏ ମୂଢ଼ ଅଧମ ।

ଶାଢ଼ୀ ବୁଝାଇ କଳି

ଆଧୁନିକା ବୁଝାଇଁ କମରକୁ ଭିଡ଼ି
 ଶାଢ଼ୀ ସଙ୍ଗେ କଳିକରେ ମୁହଁକୁ ନିଶାଡ଼ି ।
 ହଜଲୋ ଦେଖେଇ ନାନୀ ଚହଟ ଚିକ୍ଷଣୀ
 ତଳେମୁହଁ ଅଛି ବୋଲି ନ ପାରୁକି ଜାଣି ।
 ତୋହର ଦାଉରେ ଆଉ ନ ପାରିବି ଉଠି
 ପ୍ରଶଂସା କେବଳ ତୁହି ପାଉଛୁ ସବୁଠି ।
 ଉଡ଼ି ଉଠୁ ବାଟେ ଯଦି ଚାଲିଯାଏ ଝିଅ ।
 ଡାକନ୍ତି ରସିକେ ପଛୁ ବାବାରେ ଆଲୁଅ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ତୁହି କରୁ ଆକର୍ଷଣ
 କା ଆଖିରେ ନ ପଡ଼ିଲି ବୃଥା ମୋ ଜୀବନ ।
 ରକ୍ଷାକରେ ସଦା ମୁହଁ ନାରୀଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ର
 ତୋ ଯୋଗୁ କେ ନ ଜାଣିଲେ ମୋହର ମହତ ।

ହୋଇ ନାହିଁ ମୋର ଦେହେ କେତେକେତେ କାମ
 ତୋର ତଳେ ମୋ କପାଳ ଦୈବ ଯେଣୁ ବାମ ।
 ଲୁଚି ଯା'ନ୍ତି କର୍ମୀ ଯେହ୍ନେ ନେତାଙ୍କର ତଳେ
 ଲୁଚେ ସରୋବର ଶିରୀ ତୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଦଳେ ।
 କିଳାପୋତା ଲୁଚେ ଦେଶ ସେବକର ଖୋଳେ
 ଲୁଚିଯାଏ ଦାନ୍ତ ଶିରୀ ପାନ ପିକ ବୋଳେ ।
 ସେହିପରି ତୋର ତଳେ ମୋର ଦିନଯିବ
 ତୋର ଯୋଗୁ ମୋର ଭାଗ୍ୟ କେବେ ନ ଫିଟିବ ।
 ଫଣଫଣ ହୋଇ ଶାଢ଼ୀ ଦିଏ ତାକୁ ଗାଳି
 ଘୁଷୁରିକି ଲାଗେ ଭଲ କେବେ କି କଦଳୀ ।
 କେତେ କଷ୍ଟ ତପ କରି ଏ ଜନ୍ମ ପାଇଛୁ
 ନାରୀ ତନୁଲତା ଗୋଟି ଜଡ଼ାଇ ଧରିଛୁ ।
 ତୋ ତନୁ ଗୋଟିକ କେତେ କାଳ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ
 ବ୍ଲାଉଜର ରୂପଦେଇ ଗଢ଼ିଲା ବିରଞ୍ଚୁ ।
 ଟିକେ ଯା ଦର୍ଶନ ପାଇଁ କରି ଝୁରି ଝୁରି
 ଭାବାବେଶେ ଖୋଲିଦିଏ ବକ୍ଷରୁ ଉଭାରୀ ।
 ଟିକିଏ ଆତ୍ମାଶ ପାଇଁ ଯେ ଯୁବତୀ କାୟା
 କଲେଜ ଟୋକାଏ ବହି ଫିଙ୍ଗି ହୋଇ ବାୟା ।
 ଟିକେ ଯା ପରଶ ପାଇଁ ମୁନି ରକ୍ଷିଗଣ
 କଇଁଟି ଓ ଖୁର ପାଶେ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ।
 ପାକୁଆ ଝୋଟିଆ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଚଙ୍ଗ ଚଙ୍ଗ
 ଦାନ୍ତ ଖୋସେ ଧଳାବାଳ କରେ କଳା ରଙ୍ଗ ।
 ତଥାପି ହୋଇଛ ଏତେ ସ୍ୱାର୍ଥପରାୟଣ
 ଟିକେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇଁ ମୋତେ କରୁଛୁ ବାରଣ ।
 ଆଗେ ଯେତେବେଳେ ଥିଲା ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା
 ମୁଖ କମଳରୁ ପିଉଥିଲି ମହୁପଣା ।
 ଏବେ ଓଢ଼ଣା ଦେବାଟା ସର୍ବେ ଦେଲେ ଛାଡ଼ି
 ମୁଖପଦ୍ମ ମଧୁ ପିଆ ମୋର ଗଲା ଉଡ଼ି ।

ମୁଁ ସିନା ଦେଖେଇ ନାନୀ ମୋ ଚଖାଣ କାହିଁ
 ତୁମେ ତ ଚଖେଇ ତେଣୁ ଦେଖାଣଟା ନାହିଁ ।
 ସମସ୍ତକି କିଛି ଅଛି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ
 ତୁଙ୍ଗାଟାରେ ବୁନ୍ଦ କରୁଥିବା କାହିଁ ପାଇଁ ?
 ତୁମ୍ଭର ମୋହର ଗୋଟେ କରିବା ସାଲିସ
 କରିବା ନାହିଁ କେ କାହା ବିରୁଦ୍ଧେ ନାଲିସ ।
 ହେ ବୁଢ଼ଇ ଅଧା ଜାଗା ତତେ ଛାଡ଼ି ଦେଲି
 ଉଣିବୁ ରସିକେ ଆଖି ତାହାଣକୁ ଖୋଲି ।
 ଉପର ବୋତାମ ସଦା ଫିଟାଇ ରଖୁବୁ
 ସେ ବାଟେ ଅମୃତ ଆମେ ସର୍ବଦା ଚାଖୁବୁ ।
 ଆଜିଠାରୁ ଉଭୟଙ୍କ ହୋଇବ ଆନନ୍ଦ
 ଆନନ୍ଦରେ ଏକବାର ବୋଲି ଜୟ ହିନ୍ଦ ।

ମଚଳା

ମଚଳା ମହାମାୟା କୋଡ଼ ଗାତ ବାସିନୀ
 ତୁମ୍ଭର ପଦ ପ୍ରାଣେ କରୁଛି ମୁଁ ଦୟିନୀ ।
 କରାଳ ବଦନୀ ମାଗେ ଲହଲହ ରସନା
 ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁଅଛି ମୋ ପାଖକୁ ଆସନା ।
 ଅସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ୟା ମହାମାୟା ତୁମେ ଗୋ
 ତୁମ୍ଭ ମହିମା ପୂରିଥାଏ ରୁମେ ରୁମେ ଗୋ ।
 ଗୁପ୍ତେ କେସନେ ଆସି ବାନ୍ଧିଦିଅ ଛାଉଣି
 ଭାବି ଭାବି ଦେବେ ସୁଦ୍ଧା ନ ପାରନ୍ତିତା ଜାଣି ।
 ଗୁପ୍ତ ଆନେକ ଯେଣୁ ଇଚ୍ଛିକୁ ଗୋ ତୁ ମାତା
 ଲୁଗାତଳେ ଜଙ୍ଗ ସନ୍ଧି ବାନ୍ଧିଦେଲେ ବିଧାତା ।

ଅବାରଣ ତୋର ଶର ନାମ ତାର କୁଣ୍ଡିଆ
 ଯେତେଲୋକ ହେଉ ପଛେ କରିଦେଉ ଭାଣ୍ଡିଆ ।
 ଛାର ମାନବ କାହିଁକି ମହାତପୀ ଜଟାଳ
 ଗଡ଼ିବେ ଲେଙ୍ଗୁଟି ଖୋଲି କରିଲେ ତୁ କଟାଳ ।
 ଗ୍ରୀଷମ କାଳରେ ମାଗୋ ତୁହି ଅତୁ ହିଙ୍ଗୁଳା
 ତୋ ଦାଉରେ ଲୋକମାନେ ହୋନ୍ତି ଅଧା ନଙ୍ଗଳା ।
 ଗୁପ୍ତ ଥାନରେ ତୋର ସୁରୁ ହେଲେ ବେପାର
 ପହିଲେ ହୋଇଣ ସୁଖ ଦୁଃଖ ହୁଏ ଅପାର ।
 ଆପଣାର ଘରେ ତୁମେ କରିଥାଅ ଶୟନ
 ଚମକ ଖେଳଇ ଯେବେ ଖୋଲିଦିଅ ନୟନ ।
 ପିମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ା ରୋଷ ପ୍ରାୟ ଟିକିଏ ଲାଗଇ
 ଦଂଶନ ଅନୁଭୂତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜାଗଇ ।
 ଲୁଚି ଛପି ଦୁଇହାତ ଚଟାପଟ ଆସଇ
 ଜଣା ନ ପଡ଼ଇ କେହ୍ନେ ବାସ ଭେଦି ପଶଇ ।
 ରମ୍ପା ହୁଅଇ ସୁରୁ ଅଙ୍ଗୁଳିର ନଖରେ
 ଲାଗେ ଭାସିଗଲା ପ୍ରାୟ ସରଗର ସୁଖରେ ।
 ରାମୁଡ଼ା ସହ ଗଲୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ବଢ଼ଇ
 ସଙ୍କୋଚ ଲାଜତକ ଶରୀରକୁ ଛାଡ଼ଇ ।
 ଚିନ୍ତା ମନରୁ ସବୁ ହୋଇଯାଏ ଭିତରେ
 ପିତାମାତା ଦାରାସୁତ ମିତ ଯାନ୍ତି ଉଭେଇ ।
 ମୁଖ ହୁଏ ବିକୃତ ବଦନକୁ ନିଶାଡ଼ି
 ଅଲାକୁକ ଆନେ କିଏ ଯେହ୍ନେ ନିଏ ଘୋଷାଡ଼ି ।
 ଅସ୍ଥିର କେଶବାସ ଅସ୍ଥିର ଅଙ୍ଗୁଳି
 ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ଲୁଗା ଅଛି କିବା ଲଙ୍ଗୁଳି ।
 ଲହୁ ଲସା ମିଶିଗଲେ ଝରଝର ଝରଣା
 କେତେବେଳେ ଯାଇ ମନ ଧରେ ଘରକରଣା ।
 ମନ୍ଦ ସମୀର ଧୀରେ ଯହିଁ ତହିଁ ଖେଳଇ
 ମନେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ କିଏ ଲଙ୍କା ତହିଁ ବୋଇଲ ।

ଆହା ଉହୁ ଶବଦରେ ଚାରିଆଡ଼ କମ୍ପଇ
 ହାଲିଆ ହୁଅଇ ହାତ ଆଉ ସେ ନ ରାମ୍ପଇ ।
 ଚାହେଁ ଚାରିଆଡ଼େ କିଏ କେଉଁଠାରେ ରହିଛି
 ଜାଣିପାରେ ନେଡ଼ିଗୁଡ଼ କୋହୁଣିକୁ ବୋହୁଛି ।
 ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗି ଫେରି ଆସନ୍ତି
 ମାନହାନି ପ୍ରାଣପୀଡ଼ା ଆସି ମାଡ଼ିବସନ୍ତି ।
 ନାନା ଅଥାନରେ ମାଗୋ ନାନା ନାମେ ପ୍ରକଟ
 ତୁଳାଭିଶା, କଣବଳା ତେନ୍ତୁଳି ଚକଟା ।
 ଯେଉଁମାନେ ଯେଉଁପରି ହାତକାମ କରିଲା
 ବଛାବଛା ସେହିନାମ ଧାଡ଼ା ତୋର ଧରିଲା ।
 କେ ବର୍ଣ୍ଣ ପାରିବ ମାଗୋ ଅସୀମ ତୋ ଶକତି
 ଏହି ଦାନ ପାମରର ଘେନ ଏହି ଭକତି ।
 କରାଳ ବଦନୀ ମାଗୋ ଲହ ଲହ ରସନା
 ନିଉଛାଳି ହୋଇ କହେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସନା ।

